

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
TƏHSİL PROBLEMLƏRİ
İNSTITUTU

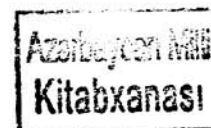
İlk peşə - ixtisas təhsili: problemlər və perspektivlər

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ TƏHSİL
PROBLEMLƏRİ İNSTİTUTU

106055

İLK PEŞƏ - İXTİSAS TƏHSİLİ:
PROBLEMLƏR VƏ PERSPEKTİVLƏR

Azərbaycan Respublikasının Təhsil Problemləri İnstitutunun 85
illiyinə həsr olunur

Bakı - 2016

U 464 (2A) p + 433 (2A) p

Azərbaycan Respublikasının Təhsil Problemləri İnstitutu Elmi şurasının
11 dekabr 2015-ci il tarixli iclasının qərarı ilə nəşr olunur.

- Elmi redaktor:** Akif Abbasov,
pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor
- Rəyçilər:** İntiqam Cəbrayilov,
pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor
- Natiq Axundov,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
- Nəşrə hazırladılar:** Rəsul Əsgərov,
*Azərbaycan Respublikasının Təhsil Problemləri
Institutunun İlk peşə-ixtisas təhsili şöbəsinin müdiri*
- Malik Qurbanov,
*Azərbaycan Respublikasının Təhsil Problemləri
Institutunun İlk peşə-ixtisas təhsili şöbəsinin aparıcı
elmi işçisi*

İlk peşə-ixtisas təhsili: problemlər və perspektivlər. Bakı: "ŞAHİN-MB"
MMC, 2016, 250 səh.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin diqqəti sayəsində böyük inkişaf yolu keçən ilk peşə-ixtisas təhsili bu gün keyfiyyətə yeni mərhələyə qadam qoyur. Respublikamızda iqtisadiyyatın sürətli inkişafı və bazarıönlümlü islahatların dərinləşməsi ilk peşə-ixtisas təhsilli kadrlara olan ehtiyacın daha çevik şəkildə ödənməsini tələb edir. Təhsili dövlətin prioritet sahələrindən biri hesab edən Prezident İlham Əliyevin böyük qayğısı nəticəsində ilk peşə-ixtisas təhsili bu gün yeniləşir və daha da inkişaf edir.

Kitabda ilk peşə-ixtisas təhsilinin bu vaxtadək çox az tədqiq olunmuş sahələri – peşə təhsilimizin tarixi, yeni məzmunun formalaşdırılması, təhsil müəssisələri ilə işə götürənlər arasındakı əlaqələr işıqlandırılmış, həmçinin təhsil strategiyasında xüsusi diqqət yetirilmiş məsələlərdən biri olan və peşə təhsili üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən müəllimlərin ilkin təlimi və müasir təlim mühitinin formalaşdırılması məsələləri də kitabda geniş əksini tapmışdır. İlk peşə-ixtisas təhsili sistemində pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olan, lakin pedaqogika və psixologiya üzrə elmi bilikləri olmayan mühəndislərin təlimə cəlb edilməsi məsələlərinə də kitabda yer ayrılmış, problemin həlli yolları göstərilmişdir. Vəsaitdən peşə-ixtisas təhsili məktəblərinin rəhbər və mühəndis – pedaqoji işçiləri, təhsil menecerləri, ilk peşə-ixtisas təhsili üzrə mütəxəssislər, tədqiqatçılar və digər şəxslər istifadə edə bilərlər.

Mündəricat

Giriş.....	5
Azərbaycanda ilk peşə-ixtisas təhsilinin inkişaf tarixi.....	12
<i>Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti qurulanadək olan dövrdə ilk peşə-ixtisas təhsili (1843–1918-ci illər).....</i>	12
<i>Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti illərində ilk peşə-ixtisas təhsili (1918 – 1920-ci illər).....</i>	14
<i>Sovet hakimiyyəti dövründə Azərbaycanda ilk peşə-ixtisas təhsili (1920 – 1990-cı illər).....</i>	16
<i>1988 – 1993-cü illərdə Azərbaycanda ilk peşə-ixtisas təhsili.....</i>	32
<i>1993-cü ildən sonrakı dövrdə Azərbaycanda ilk peşə-ixtisas təhsili.....</i>	34
İlkin Peşə Təhsilinin İnkişaf Mərkəzi.....	41
Azərbaycan Respublikasının ilk peşə-ixtisas təhsili sistemində qiymətləndirmə konsepsiyası.....	53
Bazar iqtisadiyyatı şəraitində maraqlı tərəflərin əməkdaşlığı ilə ilk peşə-ixtisas təhsilinin yeni məzmununun formalaşdırılması mexanizmi.....	139
Sənətkar hazırlığı dövlət strategiyasının tələblərinə cavab verməlidir.....	152
İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri və müasir əmək bazarının qarşılıqlı əlaqəsi.....	168
İlk peşə-ixtisas təhsilinin strateji inkişafı ilə bağlı bəzi mülahizələr.....	176
İlk peşə-ixtisas təhsilinin perspektivləri.....	181
Texniki peşə təhsili sahəsində əsas problemlər.....	185

İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində keyfiyyətli idarəetmə.....	190
İşəgötürənlərlə əlaqə (biznesin idarə etdiyi sistem).....	197
Təhsilverənlərin keyfiyyət göstəriciləri.....	206
İlk peşə-ixtisas təhsili sahəsində müəllimlərin ilkin təlimi.....	213
TPT sahəsində çalışanların və sosial tərəfdaşların informasiya dəstəyi.....	217
Müasir tədris mühitinin formalaşması.....	221
İstifadə olunmuş ədəbiyyat.....	244

GİRİŞ

Respublikamızda iqtisadiyyatın sürətli inkişafının dinamikliyi, milli iqtisadiyyatın sürətli yüksəlişi, bazaryönümlü islahatların dərinləşməsi və regionların sosial-iqtisadi inkişafı ilk peşə-ixtisas təhsili sisteminin işəgötürənlərlə əlaqələrinin daha sıx qurulmasını və ilk peşə-ixtisas kadrlarına olan ehtiyacın daha çevik şəkildə ödənilməsini tələb edir.

Uzun tarixə malik olan Azərbaycanda ilk peşə-ixtisas təhsili bu günə qədər çox mürəkkəb, keşməkeşli, eyni zamanda, şərəfli bir yol keçmiş, ölkə iqtisadiyyatının peşə-ixtisas kadrlarına olan ehtiyacının ödənilməsində mühüm rol oynamışdır.

Azərbaycanda ilk peşə-ixtisas təhsilinin həm kəmiyyət və həm də keyfiyyət baxımından sürətli inkişafı, ictimaiyyət arasında nüfuzunun artması ulu öndərimiz Heydər Əliyevin ölkəyə rəhbərlik etdiyi dövrdən başlamışdır. Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmizdə iri fabrik və zavodlar tikilərkən öncə onlar üçün peşə-ixtisas kadrları hazırlayan peşə məktəbləri tikilib istifadəyə verilirdi.

1993-cü ildə hakimiyyətə yenidən qayıdan Heydər Əliyevin söyləri nəticəsində ölkədə ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsinə diqqət artmış, onun inkişafı üçün bir sıra qərarlar qəbul edilmiş, texniki peşə məktəblərinə peşə liseyi və peşə məktəbi statusu verilmiş, peşə təhsili sahəsində ixtisas və ixtisaslaşma klassifikatoru təsdiq edilmişdir.

Eyni zamanda, ilk peşə-ixtisas təhsilinin məzmununun yeniləşdirilməsi və təkmilləşdirilməsi sahəsində də müəyyən işlərin görülməsinə başlanmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin "Azərbaycan Respublikasında texniki peşə təhsilinin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı"nın (2007-2012-ci illər) təstiği

edilməsi haqqında 3 iyul 2007-ci ildə imzaladığı Sərəncam ölkəmizdə ictimaiyyətin böyük marağına səbəb olmuşdur. Bu dövlət sənədi dinamik inkişaf edən iqtisadiyyatımızın peşə-ixtisas kadrlarına olan tələbatının daha çevik ödənilməsinə və əhəlinin müasir ilkin peşə təhsili almaq imkanını günün tələbləri səviyyəsində qurulmasını nəzərdə tutur.

Hazırda İlk peşə-ixtisas təhsili Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin diqqət və qayğısı sayəsində yeniləşir və inkişaf edir.

2009-cu ildə qəbul edilmiş “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu təhsil sahəsində, o cümlədən ilk peşə-ixtisas təhsili üzrə normativ-hüquqi bazanın yeniləşdirilməsi, milli xüsusiyyətləri saxlamaqla onun dünyanın qabaqcıl ölkələrinin müvafiq təhsil sisteminə inteqrasiya olunması vəzifələrini qarşıya qoymuşdur.

Azərbaycanda kadr hazırlığı prosesinin proqnozlaşdırılması, bu təhsil pilləsi üçün yeni standartların hazırlanması, rəhbər və mühəndis-pedaqoji heyətin müasir təlim texnologiyaları barədə məlumatlandırılması, İlk peşə-ixtisas təhsilinin strukturu və idarə olunması mexanizminin təkmilləşdirilməsi, şəbəkənin optimallaşdırılması, regionlarda sosial-iqtisadi potensialı nəzərə almaqla yeni tip peşə təhsili müəssisələrinin yaradılması kimi problemlərin həll edilməsi, bu sahədə elmi tədqiqatların aparılması və təkliflərin hazırlanması üçün Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 13 yanvar 2009-cu il tarixli 28 nömrəli əmri ilə Təhsil Problemləri İnstitutunda texniki peşə təhsili şöbəsinin bazasında sayca dördüncü mərkəz olan İlk Peşə-İxtisas Təhsil Mərkəzi yaradıldı.

İlk Peşə-İxtisas Təhsil Mərkəzi iqtisadiyyatın bütün sahələri üçün kadr hazırlanması sahəsində kurikulumlar hazırlayır, məlumatlar toplayır, onları təhlil edir və proqnozlaşdırır. Bu

təhsil pilləsi üçün normativ-hüquqi sənədləri, dissertasiya və metodiki vəsaitləri, tədris plan və proqramları, didaktik materialları və digər sənədləri təhlil edir, onların təkmilləşdirilməsi və ya yenilərinin hazırlanması üçün təkliflər hazırlayır. Mərkəzdə, eyni zamanda, ilkin peşə təhsili üzrə yeniliklər və beynəlxalq təcrübə öyrənilir və mühəndis-pedaqoji işçilərə çatdırılır. İlk peşə-ixtisas təhsili işçiləri üçün yeni təlim texnologiyaları üzrə treninqlər və seminarlar təşkil edilir. Mərkəzin nəzdində iki şöbə – kurikulum, monitoring və proqnozlaşdırılma şöbələri fəaliyyət göstərmişdir.

Təhsil Problemləri İnstitutunun Peşə-ixtisas təhsili şöbəsində iqtisadi sahələr üzrə işəgötürənlərin, ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin, Təhsil Nazirliyinin Texniki peşə təhsili şöbəsinin və digər maraqlı tərəflərin nümayəndələrindən ibarət təşkil edilmiş işçi qrupları ilə Avropa İttifaqı, Avropa Təhsil Fondu, Beynəlxalq Əmək Təşkilatı, UNESCO, “Dünyaya Baxış” Təşkilatı, Almaniya Texniki Əməkdaşlıq Cəmiyyəti, Yaşlıların Təhsili Assosiasiyası və s. kimi beynəlxalq və müvafiq yerli təşkilatlarla yaxından əməkdaşlıq sayəsində aşağıdakı işlər görülmüşdür:

-Mərkəzdə xalq təsərrüfatının sosial-iqtisadi sahələri üzrə ilk peşə-ixtisas kadrlarının hazırlanması üçün təhsil proqramlarının (kurikulumların) tərtibi, əmək bazarının monitoringi və proqnozlaşdırılması sahələrində 51 mövzuda elmi tədqiqat aparılmış və bunların əsasında 145 ixtisas üzrə 298 tədris planı, 106 ixtisas üzrə 281 fənn proqramı, 19 ixtisasın yeni təhsil proqramı (kurikulumu), 12 adda əsasnamə, nizamnamə, təlimat və qaydalar, “İlk peşə-ixtisas təhsili üzrə Təsnifat”, “İlk peşə-ixtisas təhsili haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, “İxtisaslar üzrə test bankı”, “İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin akkreditasiyası üçün əsas meyarlar” və s. kimi normativ-hüquqi

sənədlərin layihələri hazırlanıb təsdiq üçün rəhbər təşkilatlara təqdim edilmişdir;

-ilk peşə-ixtisas təhsili ilə bağlı yerli və beynəlxalq təşkilatların, işəgötürənlərin, təhsil, elm və istehsalat sahələrinin kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri ilə 43 fərdi və kollektiv görüş keçirilmiş və müzakirələr aparılmışdır;

-işçi qruplarında və mərkəzdə normativ sənədlərin hazırlanması, tədqiqat işlərinin və eksperimentlərin gedişi, əmək və icra intizamı və digər məsələlərlə bağlı 95 iclas keçirilmiş və orada 165 məsələ müzakirə edilərək müvafiq qərarlar qəbul edilmişdir;

-hər tədris ili üçün nəzəri və istehsalat təliminin uçotu jurnalları, yekun qiymət cədvəli, keçid və dövlət buraxılış imtahan protokolları, istehsalat xasiyyətnaməsi blankları və digər məktəb sənədləri hazırlanaraq ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinə verilmişdir;

-bir sıra mövzularda (ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində otelçilik və turizm üzrə yeni tədris plan və proqramlarının tətbiqi, 5 günlük iş həftəsi rejimində ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində təlim-tərbiyə prosesinin təşkili, imtahanların təşkili və keçirilməsi ilə bağlı yeni təlimatın tətbiqi, "Aşpaz", "Barmen", "Təmirçi çilingər", "Elektrik-qaz qaynaqçısı" ixtisaslarının yeni kurikulumlarının tətbiqi və s.) üzrə eksperimentlər aparılmışdır;

-ilk peşə-ixtisas təhsili üzrə bir sıra ölkələrin (İngiltərə, Rumıniya, Şotlandiya, Belarus Respublikası, Rusiya Federasiyası və s.) və 5 yerli qabaqcıl təcrübə öyrənilib yayılmışdır;

-mərkəzin əməkdaşları 5 elmi-paktik konfransın, 32 seminar-treningin, 5 dəyirmi masanın təşkilində və keçirilməsində iştirak etmiş, 50 dən çox beynəlxalq və yerli seminar-treningin sertifikatını almışdır;

-elmi pedaqoji biliklərin təbliği sahəsində 15 məruzə və məqalələrlə çıxışlar edilmişdir;

-şöbənin əməkdaşları Təhsil Nazirliyinin Texniki peşə təhsili şöbəsi və digər şöbələri ilə yaxından əməkdaşlıq etmiş, ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin akkreditasiyasında, dövlət buraxılış imtahanlarında sədr (üzv) kimi iştirak edir və verilən tapşırıqları vaxtında və keyfiyyətlə yerinə yetirməyə səy göstərmişlər.

Azərbaycan Respublikası Təhsil nazirinin "Azərbaycan Respublikası Təhsil Problemləri İnstitutunun strukturunun yeni redaksiyada təsdiq olunması" barədə 5 mart 2014-cü il tarixli əmrinə əsasən, institutun mərkəzləri, o cümlədən İlk Peşə Təhsilinin İnkişaf Mərkəzi və onun tərkibində olan "Monitoring və proqnozlaşdırma" və "Kurikulum" şöbələri ləğv edilmiş, Peşə-ixtisas təhsili şöbəsi yaradılmışdır.

Şöbə öz əsasnaməsinə uyğun olaraq aşağıdakı əsas vəzifələri yerinə yetirir:

• ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsində normativ-hüquqi, bazanın təkmilləşdirilməsi, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 31 oktyabr 2011-ci il tarixli 178 nömrəli əmri ilə təsdiq edilmiş "İlk peşə-ixtisas təhsili üzrə ixtisasların Təsnifatı"na uyğun "Sənətşünaslıq, mədəniyyət və incəsənət", "İqtisadiyyat, xidmət, avtomatika və idarəetmə", "Kənd təsərrüfatı, balıq və meşə təsərrüfatı", "Energetika, elektrotexnika, cihazqayırma və optik texnika, radiotexnika, rabitə və informasiya texnologiyaları", "Metallurgiya, maşınqayırma və metal emalı", "Aviasiya, kosmik raket, dəniz texnikası və nəqliyyat vasitələri", "Kimyəvi və biokimyəvi texnologiya", "İlkin tələbat və ərzaq mallarının texnologiyası" və "İnşaat və arxitektura" peşə istiqamətləri üzrə ilk peşə-ixtisas təhsilli kadrların hazırlanması üçün əlverişli şəraitin yaradılması, bu təhsil pilləsi müəssisələrinin strukturu

və idarə edilməsi mexanizminin təkmilləşdirilməsi, şəbəkənin optimallaşdırılması, regionlarda sosial-iqtisadi potensial nəzərə alınmaqla yeni tip ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin yaradılması, onların elmi-metodik və informasiya təminatı, dərslük və dərs vəsaitlərinin hazırlanması, müəssisə və təşkilatların peşə-ixtisas kadrlarına olan tələbatının öyrənilməsi sahəsində kadr hazırlığının əmək bazarının tələb və ehtiyaclarına uyğun problemlər üzrə tədqiqatlar aparır, məlumatlar toplayır, onları təhlil edir, qiymətləndirir və təkliflər hazırlayır;

- ilk peşə-ixtisas təhsili üzrə beynəlxalq təcrübəyə uyğun nəticələrə əsaslanan təhsil standartlarının hazırlanması işini həyata keçirir, onu daima yeniləşdirir və təkmilləşdirir;

- ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri şagirdlərinin təlim şəraitini yaxşılaşdırmaq və inkişaf etdirmək baxımından mövcud normativ-hüquqi sənədlərin təkmilləşdirilməsi üçün dəyişikliklərin aparılması və ya yeni sənədlərin hazırlanması barədə müvafiq təşkilatlar qarşısında məsələ qaldırır;

- fəaliyyət planı üzrə işçilərin fəaliyyətini istiqamətləndirir, hesabatlarını dinləyir, tamamlanmış işləri, alınmış elmi nəticələri, elmi məqalə və tövsiyələri, dissertasiyaları, metodik vəsaitləri, didaktik materialları, tədris plan və proqramları və digər sənədləri müzakirə edir və müvafiq təkliflər hazırlayır;

- ilk peşə-ixtisas təhsili üzrə mövcud problemləri müəyyənləşdirir, onların aradan qaldırılması ilə bağlı tövsiyələr hazırlayır;

- ilk peşə-ixtisas təhsilinə dair yenilikləri müvafiq işçilərə çatdırır, onların təlim hazırlığını, peşəkarlıq səviyyəsini yüksəltmək məqsədilə treninqlər və seminarlar keçirir;

- ilk peşə-ixtisas təhsilinin monitorinqi və qiymətləndirmə prosedurlarını hazırlayır və müvafiq qaydada həyata keçirir;

- ilk peşə-ixtisas təhsilinin yeni məzmunu, yeni dərslük və dərs vəsaitləri hazırlanması məqsədilə tətbiqi tədqiqatlar aparır və onun nəticələrini müəllimlərə çatdırır;

- yenilikləri nəzərə almaqla ilk peşə-ixtisas təhsili üzrə tədris plan və proqramların, normativ-hüquqi sənədlərin təkmilləşdirilməsi istiqamətində tədqiqatlar aparır;

- ödənişli əsaslarla müqavilə ilə ilk peşə-ixtisas təhsili üzrə ixtisasların təhsil standartları və proqramlarını (kurikulumlarını) hazırlayır;

- ilk peşə-ixtisas təhsili üzrə ixtisasların təhsil standartları və proqramların (kurikulumların) tədrisinin təşkili, idarə olunması və qiymətləndirilməsi problemlərinin həlli ilə bağlı tədqiqatlar aparır, və alınmış nəticələrin tətbiqini həyata keçirir, bu işlərə pedaqoji-psixoloji, metodiki köməklik göstərir;

- ilk peşə-ixtisas təhsili və təliminin qiymətləndirilməsi və inkişafı ilə əlaqədar konsepsiyaların, qabaqcıl beynəlxalq təcrübələrin öyrənilməsi məqsədilə tədqiqatlar aparır;

- ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin rəhbər və mühəndis-pedaqoji işçilərini yeni təlim texnologiyaları üzrə tədqiqatlara cəlb edir.

AZƏRBAYCANDA İLK PEŞƏ-İXTİSAS TƏHSİLİNİN İNKİŞAF TARİXİ

Azərbaycanda ilk peşə-ixtisas təhsilinin inkişaf tarixi bu xalqın özü kimi dərin köklərə bağlıdır. Əsrlərlə Azərbaycanda xalçaçılıq, memarlıq, duluzçuluq, toxuculuq, misgərlik, ipəkçilik, zərgərlik və s. kimi peşələr insanların məşğuliyyət sahələri olmuşdur. Sənət və sənətkarlığa dair tarixi mənbələrə əsasən, sənət öyrənmək əvvəllər usta yanında təlim keçən şagirdin yaşına hədd qoyulmadan, fərdi şəkildə həyata keçirilirdi.

İlk peşə-ixtisas təhsilinə dair yazılmış müxtəlif mənbələrə (16, 17) əsasən, Azərbaycanda peşə təhsilinin inkişafını aşağıdakı mərhələlərə bölmək olar.

Azərbaycan xalq cümhuriyyəti qurulanadək olan dövrdə ilk peşə-ixtisas təhsili (1843–1918-ci illər)

Təsərrüfatın iri inhisarçılıq formasına keçilməsi, sənayenin bütün sahələrində istehsalatın miqyasının artırılması və peşə təhsilinin formalaşması.

XIX əsrin birinci yarısında Azərbaycanda sənaye, xüsusilə toxuculuq, ipəkçilik, neft sənayesi inkişaf etməyə başladığı bir dövrdə ixtisaslı fəhlələrə ehtiyac artır.

Şəkildə ipəkçilik üzrə ilk təcrübə məktəbinin 1843-cü ildə fəaliyyətə başlaması barədə (18) məlumat əsasən, bu məktəb özünün 20 illik fəaliyyəti dövründə 236 nəfər şagird hazırlayıb. Onlardan 117 nəfəri usta dərəcəsi almışdır. 1879-cu ildə Naxçıvanda xarrat və çilingərlik ixtisasları üzrə kadr hazırlayan 3 illik şəhər peşə məktəbi yaradılıb və burada 24 şagird təhsil almağa başlayıb. 1904-cü ildə Naxçıvan peşə məktəbində daha 43 bağ-

ban hazırlığına başlanıb. Həmin ildə Naxçıvan ikisinifli üçillik rus-tatar qadın peşə məktəbi təşkil edilmişdir ki, burada da 44 qız əl işi sənətinə yiyələnməyə başlamışdır.

1884-cü ildə Gəncədə (Yelizavetpol) metal emalı üzrə sənət məktəbi açılmışdır. Burada həm də kənd təsərrüfatı şöbəsi fəaliyyət göstərirdi. Bu sənət məktəbində 27 nəfər çilingərlik işi, 4 nəfər dəmirçilik və 23 nəfər kənd təsərrüfatı ixtisasları üzrə təhsil alırdı. 1887-ci ildə Bakı şəhər sənət məktəbi yaradılmışdır. Bu sənət məktəbi şəhərin vəsaiti hesabına fəaliyyət göstərirdi. İlk olaraq bu sənət məktəbinə 104 şagird qəbul edilmişdir. Sənət məktəbinin Bakı şəhər Dumasının qərarı ilə təsdiq edilmiş nizamnaməsinə əsasən, sənət məktəbinə ibtidai təhsil səviyyəsində imtahanları müvəffəqiyyətlə vermiş, fiziki cəhətdən sağlam və 10 manat təhsil haqqı ödəmiş şəxslər qəbul olunurdular. 1895-ci ildə bu sənət məktəbinin bazasında təhsil müddəti 4 il olan Bakı orta inşaat-mexaniki peşə məktəbi yaradılır. Bu peşə məktəbinin nəzdində metal və ağac emalı, daşyonma emalatxanası olan sənət məktəbi fəaliyyət göstərir. Peşə və sənət məktəblərində əsas məqsəd ixtisaslı fəhlə kadrları hazırlığı idi. Ona görə də tədrisə ayrılmış vaxtın yarısı məktəbin tədris emalatxanasında, müəssisə və təşkilatlarda praktik məşğələlərə, qalan yarısı isə ixtisas, çertyojun oxunması, istehsalatın texnologiyasını anlamaq üçün lazım olan ümumtəhsil hazırlığına sərf edilirdi. Sənət məktəblərində təlim rus dilində aparılırdı. Burada təhsil alanların əksəriyyəti qeyri-azərbaycanlılar idi. Azərbaycanlıların sayı ancaq 6 faiz təşkil edirdi. Bununla yanaşı, xeyriyyə vəsaiti hesabına “müsəlman kursları” adlanan kurslarda az miqdarda azərbaycanlılardan ixtisaslı fəhlələr hazırlanırdı. T.Ə.Allahverdiyevin yazdığına görə (18), XIX əsrin sonuncu rübündə sənayenin ixtisaslı fəhlə kadrlarına ehtiyacını nəzərə alaraq çar hökuməti 1888-ci ildə “Sənaye peşə məktəblərinin əsas əsasnaməsi

haqqında” qanun qəbul edir. Bu qanuna görə 3 tip sənaye peşə məktəbi nəzərdə tutulurdu:

- Mühəndislərin yaxın köməkçiləri olan texniklər hazırlayan **orta texniki məktəb**;

- Öyrəndikləri bilik və bacarıqlarını fəhlələrə öyrədən ustalar hazırlayan **ən aşağı texniki məktəb**;

- Sənətkarlığın praktik üsullarla öyrədilməsini və görülməyəcək işi dərk etməklə yerinə yetirməyi məqsəd kimi qarşıya qoyan kadr hazırlayan **sənət məktəbləri**.

1893-cü ildə sənət məktəbləri, 1895-ci ildən aşağı sənət məktəbləri yaranmağa başlayır. 1893-cü ildə Zaqatala sənət məktəbi yaradılmışdır. Həmin məktəbdə iki əsas və iki hazırlıq qrupları fəaliyyət göstərirdi. Qrupların birində çilingər, digərində isə kənd təsərrüfatı ixtisasları öyrədilirdi. Hazırlıq qruplarında dinləyicilər hazırlayırdı və onlara ibtidai məktəb həcmində bilik verilmirdi. 1914-cü ildə Azərbaycanda 2402 şagird təhsil alan 10 sənət məktəbi fəaliyyət göstərirdi.

Birinci Dünya müharibəsi və musavat hakimiyyətliyi dövründə sənət məktəbləri barədə məlumat yoxdur.

Azərbaycan xalq cümhuriyyəti illərində ilk peşə-ixtisas təhsili (1918 -1920-ci illər)

1918-ci il mayın 28-də Azərbaycanda Xalq Cümhuriyyəti yaradılmış və bu tarix gün hər il Azərbaycan xalqının həyatında əlamətdar bir hadisə kimi böyük təntənə ilə qeyd edilir. Şərqdə ilk demokratik dövlət quruculuğu olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 80 illiyi isə 1998-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin sərəncamı ilə qısa müddətli

fəaliyyəti dövründə zəngin ənənələr yaratmış bir dövlət kimi yüksək qiymətləndirilmişdir. Müharibələr və daxili çəkişmələr nəticəsində ölkədə dağılmış məktəblər şəbəkəsinin bərpa edilməsi, məktəblərin yeni şəraitə uğunlaşdırılması və digər məsələlər üzrə hökumət tərəfindən mühüm tədbirlər görülürdü. Azərbaycan Cümhuriyyətinin yaradılması ərəfəsində sosial-mədəni sahədə gərgin vəziyyət var idi. Əgər Azərbaycanda bütün tiplərdən olan 976 məktəb var idisə və bunlarda 73,1 min şagird təhsil alırdısa, 1919-1920-ci il tədris ilində cəmi 48078 şagirdi olan 643 ibtidai və 9611 şagirdi olan 23 orta məktəb fəaliyyət göstərirdi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qarşısında duran mühüm məsələlərdən biri də məktəb sisteminin dağılmasını dayandırmaq və maarif sisteminin işini Azərbaycan dövlətçiliyinin tələblərinə uyğun vəziyyətə gətirmək idi.

Milliləşdirmə siyasəti çox çətinliklərlə irəliləyirdi. Bir tərəfdən, pedaqoji kadrların çatışmaması, digər tərəfdən, dərslərin və məktəb ləvazimatlarının olmaması, Azərbaycan dilini və Azərbaycan dövlətçiliyini əhalinin bəzi qurumlarının qəbul etməməsinə baxmayaraq, hökumət qəti mövqə tutaraq milliləşdirmə siyasətini davam etdirirdi. Yeni məktəblərin tikilməsi, köhnə məktəblərin bərpa olunması sahəsində əməli tədbirlər həyata keçirilirdi. Bu illərdə qadınların təhsilinə xüsusi diqqət yetirilirdi. Orta təhsil müəssisələrində təhsil alan azərbaycanlı qızların sayı artırdı. Məsələn, əgər 1918-1919-cu tədris ilində Gəncə gimnaziyasında cəmi 4 qız təhsil alırdısa, 1919-1920-ci tədris ilində onların sayı 296 nəfərə çatmışdı.

Azərbaycan hökumətinin qarşısında duran ən mühüm məsələlərdən biri də maarif işçilərinin maddi təminatını yaxşılaşdırmaq idi. 1919-cu ilin sentyabr ayında parlament Azərbaycan qulluqçularının məvaciblərinin artırılması və müəllimlərin əmək haqqının sistemləşdirilməsi barədə qanun qəbul etdi. Texniki

təhsilin təşkili üçün də tədbirlər görülürdü. Gəncə stansiyasında dəmir yolu və teleqraf xidməti işçilərinin hazırlanması üçün kurslar açıldı. Salyanda hidrotexniki təhsil müəssisəsinin açılması layihəsi hazırlandı. Azərbaycanlıların peşə təhsili almaları üçün güzəştlər müəyyən edildi. Bu məqsədlə Maarif nazirinin Bakı Politeknik Məktəbinin direktoruna 30 avqust 1919-cu ildə yazdığı məktubda göstərilirdi ki, qəbul şəraitinə cavab verən bütün azərbaycanlıları imtahansız məktəbə qəbul etsinlər. İxtisaslı fəhlə kadrlarının hazırlanması üçün texniki kurslardan istifadə olunurdu.

Qadınların peşə hazırlığı üçün də bəzi tədbirlər görülürdü. Respublikada ali təhsilin təşkili üçün qızgın müzakirələr gedirdi. 1919-cu il sentyabrın 1-də parlament Bakı Dövlət Universitetinin təşkili barəsində qanun qəbul etdi. Azərbaycan hökuməti eyni zamanda 100 tələbəni xarici dövlət müəssisələrinə göndərdi. Bu məqsədlə Xalq Maarif Nazirliyinə 7 milyon manat ayrılmışdı. Dövlət təqaüdü alan tələbələr təhsili başa vurduqdan sonra hökumətin təyinatı ilə 4 il işləməli idilər.

Sovet hakimiyyəti dövründə Azərbaycanda ilk peşə-ixtisas təhsili (1920 – 1990-cı illər)

Planlı təsərrüfat quruculuğu illəri.

Texniki peşə təhsilinə rəhbərliyi yaxşılaşdırmaq məqsədilə Azərbaycan İnkilab Komitəsinin dekreti ilə 5 avqust 1920-ci ildə Azərbaycan Baş Texniki Peşə Təhsili Komitəsi yaradıldı. Bu komitənin yaradılmasında əsas məqsəd xalq təsərrüfatının bütün sahələri üçün ixtisaslı fəhlə kadrları hazırlamaq idi. Azərbaycanda tabeçiliyindən asılı olmayaraq, bütün peşə təhsili müəssisələri və kursları bu komitənin tabeliyinə verildi. 1921-ci

106055
ilin dekabr ayında Bakıda Leytenant Şmidt adına zavodun nəzdində “Krasnaya molodyoj” Fabrik – Zavod Şagirdliyi (FZU) yaradılır və oraya 84 şagird qəbul edilir. Çünki bu dövrdə sənayedə, xüsusilə neft sənayesində ixtisaslı kadrlara ciddi ehtiyac yaranmışdı. Azneftin o dövr üçün göstəricilərinə əsasən, neft sənayesində işləyən fəhlələrin yalnız 13,8 faizini ixtisaslı fəhlə kadrları təşkil edirdi. Bakının bütün neft rayonlarında ixtisaslı fəhlə kadrları hazırlayan qısamüddətli kurslar təşkil edilir. Bu dövrdə fərdi və briqada şagirdliyi üzrə ixtisaslı fəhlə kadrlarının hazırlanması da geniş yayılmağa başlayır. Azərbaycan Baş Texniki Peşə Təhsili Komitəsinin nəzdində təşkil edilmiş Elmi–Texniki Şuranın protokollarına əsasən, şura ixtisaslı fəhlə kadrlarının hazırlanması üçün kursların açılması, sənət məktəbləri nəzdində fəaliyyət göstərən müsəlman şöbələri üçün təhsil proqramları, müsəlman qadınları üçün kursların 1 illik proqramları, peşə məktəblərinin inspektor yoxlamaları qaydaları və b. kimi məsələləri müzakirə edib müvafiq qərarlar qəbul etmişdir.

1922-ci ildə daha 6 (Azneftin nəzdində, əyiricilik-toxuculuq fabriki nəzdində, dəmir yolu idarəsinin nəzdində və s.) fabrik-zavod şagirdliyi məktəbi yaradılır.

1924-1925-ci illərdə 6 FZŞ məktəbi açılır. Beləliklə, 1926-1927-ci tədris ilinin başlanğıcına Azərbaycanın 14 FZŞ məktəbində 2062 şagird təhsil alırdı ki, onlardan da 801 nəfəri azərbaycanlı idi (19).

FZŞ məktəblərində 3 illik təhsil müddətinə natamam orta təhsilli şagirdlər qəbul edilirdi. Tədris planına ümumi təhsil və peşə - ixtisas fənləri daxil edilmiş, təlim Azərbaycan dilində olan bütün qruplarda rus dili, ictimaiyyət, iqtisadi coğrafiya, istehsalatın təşkili məsələləri və s. fənlər tədris edilirdi. FZŞ məktəbləri tərkibində olduğu müəssisələrin vəsaiti hesabına fəaliyyət göstərir və həmin müəssisələrin tərkib hissəsi hesab olunurdu.

20-ci illərin sonu və 30-cu illərin əvvəllərində Qırmızı Beypəlmiləl Gənclər (Красное Интернациональное Молодеж (КИМ) adına (indiki 12 nömrəli Bakı peşə liseyi) və Qrişa Okolenski adına (indiki 1 nömrəli Bakı peşə liseyi) FZŞ məktəbləri üçün əsaslı tədris binaları və təlim emalatxanaları tikilmişdir. Həmin binalar indi də ən yaxşı tədris binaları sayılır. 2000 – ci illərin əvvəllərində 1 nömrəli Bakı peşə liseyinin binası Azərbaycan Rəssamlıq Akademiyasına verilir. 1 nömrəli Bakı peşə liseyi 12 nömrəli Bakı peşə liseyinin tədris korpusuna köçürülür.

Ölkədə iqtisadiyyatın inkişafı ixtisaslı fəhlə kadrlarına tələbatın artmasını zəruri etdiyi bir zamanda peşə təhsilinin təkmilləşdirilməsini tələb edirdi.

Beləliklə, ilk peşə-ixtisas təhsili sistemi inkişafının yeni mərhələsi başlanır.

Sənayenin inkişafı fəhlə kadrlarına ehtiyacın artmasını tələb etdiyi bir zamanda Sovet İttifaqı Ali Sovetinin 2 oktyabr 1940 – il tarixli “Dövlət Əmək Ehtiyatları haqqında” Fərmanı ilə müttəfiq respublikanın Xalq Komissarlığı Şurası nəzdində Dövlət Əmək Ehtiyatları İdarəsi yaradıldı. Mövcud FZŞ məktəbləri əvəzində aşağıdakı 3 tip peşə təhsili müəssisələri yaradıldı:

1. Metallurqlar, metallistlər, kimyaçılar, mədənçilər, neftçilər, dəniz, çay nəqliyyatı və rabitə fəhlələri, və s. hazırlayan **Sənət məktəbləri**;

2. Maşinist köməkçiləri, vaqon və paravoz təmiri çilingərləri, yol təmiri briqadirləri, ocaqçı və bu kimi mürəkkəb peşələr üzrə kadr hazırlayan **Dəmiryolu peşə məktəbləri**;

3. Kömür, dağ-mədən, metallurgiya, neft sənayesi və tikinti üçün kütləvi ixtisaslar üzrə fəhlə kadrları hazırlayan **Fabrik-zavod təlimi məktəbləri**. Təhsil müddəti sənət və dəmir yolu məktəblərində 2 il, fabrik-zavod təlimi məktəblərində 6 ay idi.

Qruplar 14-15 yaşlı yeddiillik məktəb məzunlarından komplektləşdirilirdi. Fabrik-zavod təlimi məktəblərinə 16-17 yaşlı ibtidai təhsilli oğlan və qızlar qəbul edilirdi. Bütün tip peşə məktəbləri dövlətin hesabına maliyyələşdirilirdi. Bütün şagirdlər pulsuz paltar, gündə 3 dəfə yemək və tədris vəsaitləri ilə təmin olunurdu. 1940-1941-ci tədris ilinin əvvəlində mövcud olan idarə və müəssisələrin tabeçiliyində fəaliyyət göstərən 16 FZŞ məktəbinin bazasında və əlavə yeni tip peşə təhsili müəssisələri yaratmaq yolu ilə 12 peşə məktəbi, 2 dəmir yolu və 18 fabrik-zavod təlimi məktəbi fəaliyyət göstərirdi ki, bunlarda da 5 mindən artıq şagird təhsil alırdı. 1941-ci ilin may ayında fabrik-zavod təlimi məktəblərinin ilk buraxılışı oldu. 1941-ci ildə Böyük Vətən Müharibəsinin başlanması ilə əlaqədar “Hər şey cəbhə üçün, hər şey qələbə üçün!” çağırışına peşə təhsili müəssisələri qoşularaq ilk töhvələrini verdilər.

1942-ci ilin ikinci yarısında Azərbaycanda daha 10 FZT və 6 sənət məktəbi yaradılır. 1942-ci ildə ölkəmizdə fəaliyyət göstərən 42 peşə təhsili müəssisəsinə 13 min oğlan və qız qəbul olunur. Həmin ildə peşə təhsili müəssisələrini bitirmiş 7350 gənc ixtisaslı fəhlə istehsalata işə göndərilir. Həmin illərin sənədlərinin təhlili göstərir ki, müəssisə və təşkilatlardan ordu sıralarına gedənləri əvəz edərək orada çalışanların çoxu ilk-peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin məzunları idi. Məsələn, L.Şmidt adına Bakı maşınqayırma zavodunda işləyənlərin 40 faizini, Azneftin neftçıxarma müəssisələrində işləyənlərin 35 faizini peşə təhsili müəssisələrinin məzunları təşkil edirdi. Böyük Vətən müharibəsi illərində peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin məzunları ordu sıralarında da əldə silah faşizmə qarşı döyüşlərdə cəsarətlə vuruşurdular. Məsələn, 13 nömrəli Bakı Fabrik-zavod təlimi məktəbinin məzunu Quliyev Mehdi Nadir oğlu noyabr 1943-cü ilin noyabr ayında Sovet İttifaqı Qəhrəmanı

adına layiq görülmüşdür. Arxiv məlumatlarına görə 1941-1945-ci illərdə Azərbaycan peşə təhsili müəssisələrində respublikanın xalq təsərrüfatı üçün 43 mindən çox gənc ixtisaslı fəhlə kadrları hazırlanmışdır. Əgər 1945-ci ildə respublikada 30 ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisəsi varda, 1948-ci ildə onların sayı 48 oldu. 1945-1950-ci illərdə ilk peşə ixtisas təhsili məktəblərində 158 müxtəlif dəzğah, 95 əl burğusu, 752 paralel disk, burğu dəzğahı üçün 75 burğu hazırlanmışdır. Bu illərdə respublikanın digər şəhər və rayonlarında da ilk peşə ixtisas təhsili müəssisələri inkişaf etməyə başlayır. Belə ki, Sumqayıtın ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri 1947-1949-cu illərdə 1400 nəfər, Mingəçevirin peşə məktəbində 1949-1950-ci illərdə 1500 nəfər ixtisaslı fəhlə kadrları hazırlanıb istehsalata göndərilmişdir. 1957-ci ildə təsdiq edilmiş tədris planlarına əsasən sənət məktəblərində ümumtəhsil fənlərinə verilən saatların miqdarı ümumi saatların 19 faizini, xüsusi texniki fənlər 13 faizini təşkil edirdi.

50-ci illərdə peşə təhsilinə diqqət azaldığından bu sistem zəifləməyə başlayır. 1950-1960-cı illərdə peşə təhsili müəssisələrində təhsil alanların sayı artmayaraq ildə 8 min nəfər təşkil etsə də, məzunların sayı ildən-ilə azalmağa başlayaraq ildə 6,1 min nəfər təşkil edir. Həmin illərdə istehsalatda işləyən fəhlələrin sayı ildə 16-17 min nəfər artırdı.

1958-ci ilin dekabr ayında "SSRİ-də məktəbin həyatla əlaqəsinin möhkəmləndirilməsi və xalq təhsili sisteminin inkişaf etdirilməsi haqqında" SSRİ Ali Sovetinin qəbul etdiyi qanuna əsasən ölkədə aşağıdakı vahid tip peşə təhsili müəssisələri yaradıldı:

- Təhsil müddəti 1 ildən 3 ilə kimi olan şəhər texniki-peşə məktəbləri;

- Təhsil müddəti 1 ildən 2 ilə kimi olan kənd texniki-peşə məktəbləri;

- Gündüz texniki peşə - təhsili məktəblərinin nəzdində axşam (növbəli) şöbələri.

- 1959-cu ildə o dövrdəki Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının və SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarı ilə əmək ehtiyatları sistemi dövlət texniki peşə təhsili sisteminə çevrilir. Nazirlər Sovetinin tərkibində Baş Əmək Ehtiyatları İdarəsinin əvəzində Dövlət Texniki – Peşə Təhsili Komitəsi yaradılır. Texniki-peşə təhsilinin inkişaf etdirilməsi, onun maliyyələşdirilməsi və idarə olunması məsələləri Dövlət Texniki Peşə Təhsili Komitəsinə tapşırılır.

- 1966-cı ilin fevral ayında Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası və SSRİ Nazirlər Soveti "1966-cı ildə ümumtəhsil məktəblərini bitirmiş gənclərin təlimi və onların xalq təsərrüfatında işlə təmin olunmasının genişləndirilməsi haqqında" qərar qəbul edir. Bu qərar bütün yerli partiya və təsərrüfat qurumları qarşısında ümumtəhsil məktəblərini bitirmiş gənclərdən ixtisaslı fəhlə kadrları hazırlığını hərtərəfli genişləndirməyi və bununla əlaqədar texniki məktəblərin yaradılmasını bir vəzifə kimi qarşıya qoyur. 1969-cu ilin aprel ayında Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası və SSRİ Nazirlər Sovetinin "Texniki-peşə təhsili sistemi müəssisələrində ixtisaslı fəhlə kadrları hazırlığının daha da yaxşılaşdırılması tədbirləri haqqında" qərarında ölkədə təhsil müddəti 3-4 il olan orta texniki peşə təhsili müəssisələrinin yaradılması məsələsini qarşıya qoyur. Həmin məktəblərdə 8 illik əsas təhsil bazasını bitirən gənclərdən proqramlaşdırılmış avtomat idarə olunan xətlərin və qurğuların sazlayıcısı və təmirçiləri, maşinistlər, radio-elektrik mexanikləri, kimya istehsalatı üzrə aparatçılar, kənd təsərrüfatı üzrə mexanizatorlar,

poliqrəfçılar, qida və yüngül sənaye məhsulları üzrə ustalar hazırlanmasına başlanır. Hökumətin həmin 2 qərarı ilə, digər müttəfiq respublikalar kimi, Azərbaycanda da texniki-peşə təhsilinin gələcək inkişafı perspektivləri müəyyən edildi. 1966 -1970-ci illərdə Azərbaycanın texniki – peşə məktəblərinə 129,3 min nəfər şagird qəbul edilmiş, texniki-peşə məktəblərinin sayı 45 – dən 76 – ya çatdırılmışdır. Həmin illər 152 tədris emalatxanası, 387 tədris kabineti və laboratoriya yaradılmışdır. Təkcə 1971-1972-ci tədris ilində 22 yeni tədris emalatxanası yaradılmış, orada 108 metalkəsən və ağac emal edən dəzgah, 150 elektrik qaz – qaynağı, poliqrəfiya və tikij avadanlığı, 180 xarrat və 460 sıxacla birlikdə çilingər dəzgahı quraşdırılmışdır.

1966-1970-ci illərdə Azərbaycan peşə təhsili müəssisələrini bitirmiş 96,4 min ixtisaslı fəhlə kadrları xalq təsərrüfatına verilmişdir. Bunlardan 22,5 min nəfəri kənd təsərrüfatı sahələrinə göndərilmişdir. 1970-ci ildə texniki-peşə təhsili müəssisələrini 26 min nəfər bitirmişdir ki, bu da 1965-ci ilin buraxılışına nisbətən 3 dəfə çox idi. Bu illərdə Bakı, Gəncə, Sumqayıt kimi böyük şəhərlərlə yanaşı Ağdam, Ağcabədi, Ağsu, Bərdə, Göyçay, Dəvəçi, Qazax, Qax, Lənkəran, Masallı, Mingəçevir, Xaçmaz, Şamaxor (indiki Şəmkir), Şəki kimi şəhər və rayon mərkəzlərində yeni ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri yaradılmışdır.

1970-ci ilin axırında Azərbaycanda 76 ilk peşə-ixtisas təhsili fəaliyyət göstərirdi ki, burada 150 ixtisas üzrə 40,9 min şagird təhsil alırdı. Yerli baza müəssisələrinin köməyi ilə yeni yaradılmış ilk peşə - ixtisas təhsili müəssisələrinin maddi-tədris bazası və mühəndis-pedaqoji kadr potensialı möhkəmləndirilmişdir. Təlim prosesinin təşkili üçün 594 tədris kabineti, 100 laboratoriya, 285 tədris emalatxanası fəaliyyət göstərirdi. Bu dövrdə kənd təsərrüfatı profilli peşə təhsili müəssisələrində 335 traktor, 93 taxıl biçən kombayn, 28 pambıqyığan maşın, 49 ədəd

yerqazan maşın, 430 müxtəlif kənd təsərrüfatı maşınları işləyirdi. 10 kənd təsərrüfatı profilli peşə məktəbinin təlim təsərrüfatında taxıl və pambıq əkilirdi.

1921-1990-cı illərdə Azərbaycanda peşə təhsili müəssisələrinin və orada təhsil alan şagirdlərin sayı cədvəldəki kimi xarakterizə olunur:

İllər	İlk peşə - ixtisas təhsili müəssisələrinin sayı	Təhsil alan şagirdlərin sayı (min nəf.)
1921	1	0,08
1940	32	10,0
1950	37	9,0
1960	35	7,4
1965	44	14,6
1970	76	40,9
1975	125	63,3
1979	148	81,6
1986	185	115,0
1990	177	88,0

Qeyd: mətdəki bütün məlumatlar Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin (Texniki Peşə Təhsili Komitəsinin) arxivindən götürülmüşdür.

1970 və 1979 – cu illərdə Azərbaycanın ilk peşə - ixtisas təhsili müəssisələrində rəhbər və mühəndis-pedaqoji kadrlar haqqında məlumatlar aşağıdakı cədvəldə əks olunmuşdur:

Vəzifələr	1970-ci il	1979-cu il
Direktor	84	158
Tədris – istehsalat işləri üzrə direktor müavini	84	151
Təlim – tərbiyə işləri üzrə direktor müavini	77	130

Orta texniki peşə məktəbində ümumi təhsil fənləri üzrə tədris hissə müdiri	21	90
Baş usta	77	157
İstehsalat təlimi ustaları	2001	3068
Tərbiyəçilər	170	213
Fiziki tərbiyə rəhbərləri və müəllimləri	82	203
Müəllimlər	872	2449
O cümlədən ictimai fənn müəllimləri	139	371

Cədvəldə görüldüyü kimi, 1970-ci ilə nisbətən son 10 ildə Azərbaycanda peşə təhsili çox sürətlə inkişaf etmişdir. Bunun əsas səbəbi bu dövrdə respublikaya rəhbərlik edən ulu öndər Heydər Əliyevin bütün sahələrdə olduğu kimi, təhsil sahəsinə, xüsusilə onun mühüm tərkib hissəsi olan peşə təhsilinə xüsusi qayğısı və diqqəti olmuşdur. Bu illərdə Heydər Əliyevin təşəbbüsü və göstərişi əsasında texniki peşə təhsilinin inkişafı və təkmilləşdirilməsi strategiyası hazırlanıb həyata keçirilmişdir. 1975-ci ildə Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı profilli peşə məktəbləri şəbəkəsinin genişləndirilməsi və orada işin yaxşılaşdırılması barədə geniş qərar qəbul edilir. Bu illərdə kənd təsərrüfatı profilli peşə təhsili müəssisələrinin sayı 18-dən 45-ə çatdırılır. Xüsusilə respublikada irihəcmli müəssisələrin tikilməsinə başlanmazdan əvvəl həmin müəssisələrdə işləyəcək kadrların hazırlanması üçün ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri kompleksləri tikilib istifadəyə verilirdi. Bunlara misal olaraq Bakıda “Ulduz”, “Azon”, “Kondisioner”, Gəncədə “Billur” zavodlarını və s. göstərmək olar. Bakı məişət kondisionerləri zavodunun tikilməsi ilə bir zamanda daha sürətli tempdə bu zavod üçün ixtisaslı fəhlə kadrları hazırlayan 79 nömrəli orta texniki peşə məktəbi (indiki 13 nömrəli Bakı Peşə Liseyi) kompleksli tikilib istifadəyə verilir. Bu kompleks respublikada ən yaxşı peşə məktəblərindən sayılırdı. Burada o dövr

üçün ən yeni sayılan təlim avadanlıqları ilə təchiz edilmiş 24 fənn kabinet, tornaçı, frezerçi, elektrik quraşdırma, elektrik-qaz qaynaqçısı, çilingər və çilingər-quraşdırma sexləri yaradılmışdır, orada eyni zamanda 10 tədris qrupu istehsalat təlimi keçə bilirdi. Geniş idman və akt zalları, 240 yerlik yeməkhana, yay idman meydançası, kitabxana şagirdlərin ixtiyarına verilmişdir. Sonralar həmin tədris müəssisəsinin bina kompleksi başqa müəssisəyə verilmişdir.

Respublika kənd təsərrüfatının inkişafında kənd texniki-peşə məktəblərinin hazırladıqları mexanizator kadrları o dövrdə xüsusi rol oynamışdır. Bunu araşdırılmış arxiv sənədləri təsdiq edir.

1970 və 1975-ci illərin Azərbaycan kənd peşə məktəblərinin göstəriciləri aşağıdakı cədvəldə verilmişdir:

Göstəricilər	1970	1975
Kənd texniki – peşə məktəbləri	18	45
O cümlədən orta texniki – peşə məktəbləri	2	14
Kənd texniki – peşə məktəblərində təhsil alan şagirdlərin sayı (nəf.)	6031	16500
O cümlədən orta texniki – peşə məktəblərində təhsil alan şagirdlərin sayı (nəf.)	647	7031
Kənd texniki – peşə məktəblərini bitirənlərin sayı (nəf.)	5736	13370
O cümlədən orta texniki – peşə məktəblərini bitirənlərin sayı (nəf.)	-	619

Rəsmi arxiv məlumatlarına əsasən, 1971-1975-ci illərdə Azərbaycanın kənd texniki-peşə məktəblərinə 53 min nəfər qəbul edilmiş, 41,5 min nəfər ixtisaslı mütəxəssis buraxılmışdır. 1975-ci ilin sonunda kənd texniki-peşə məktəblərində 369 işlək traktor, 133 kombayn, 448 ədəd müxtəlif kənd təsərrüfatı maşınları, 60 ədəd meliorativ texnika vardır.

1970 və 1979-cu illərdə peşə təhsili müəssisələrinin büt-cədən kənar gəliri aşağıdakı cədvəldəki kimi olmuşdur.

Azərbaycanda peşə təhsili müəssisələrinin istehsalat göstəriciləri:

(min rub.)

Göstəricilər	1970	1979
İstehsalat təlimi zamanı şagirdlər tərəfindən hazırlanmış məhsullar	959,7	1300,0
Şagirdlər tərəfindən baza müəssisələrində istehsalat təcrübəsi zamanı qazanılıb	1896,1	3830,0
Kənd təsərrüfatı profilli peşə məktəblərinin təlim təsərrüfatından əldə edilmiş gəlir	133,0	459,5
Peşə təhsili müəssisələrinin tədris emalat-xanalarında dəzgahlar (metalkəsən, ağac emal edən, xalça toxunan – xana) hazırlanmışdır (ədəd)	301	510

Göründüyü kimi, bu illərdə istehsalat təlimi və təcrübəsi zamanı şagirdlərin ictimai faydalı məşğulluğu göstəriciləri də xeyli yaxşılaşmışdır.

Bu illərdə tədris olunan fənlərə ayrılan saatların miqdarının göstərilməsi oxucular üçün də maraqlı olardı. Nümunə üçün təhsil müddəti 1 il olan neft-kimya sənayesi üzrə "Texnoloji qurğuların təmiri və onlara qulluq üzrə çilingər" ixtisasının tədris planına baxaq.

Texniki məktəblərdə təhsil müddəti 1 il olan qruplarda ixtisaslı fəhlə hazırlığı üçün

Tədris planı

İxtisas: Texnoloji qurğuların təmiri və xidməti üzrə çilingər

Fənlər	Saatların miqdarı	%
İstehsalat təlimi	1184	66,6
Xüsusi texnologiya	157	8,8

Təhlükəsizlik texnikası və texniki nəzarət	45	2,5
İstehsalatın texnologiyası	42	2,4
Materialşünaslıq	40	2,3
Çertyojun oxunması	54	3,0
Siyasi iqtisad	69	3,9
Sovet hüququ məsələləri	25	1,4
Fiziki tərbiyə	54	3,0
Məsləhətlər	40	2,3
İmtahanlar	18	1,0
Cəmi:	1728	
Estetik tərbiyə	50	2,8
Yekun:	1778	

Cədvəldən göründüyü kimi, istehsalat təlimi (buraya həm də istehsalat təcrübəsi daxildir) ümumi saat fondunun 66,6 faizini təşkil edir. Peşə ilə yanaşı, tam orta təhsil alan ixtisas qruplarının tədris planlarına nümunə olaraq təhsil müddəti 3 il olan "Traktorçu – maşınçı" ixtisasının tədris planını göstərmək olar.

Kənd orta texniki – peşə məktəblərində təhsil müddəti 3 il olan "Geniş profilli traktorçu – maşinist" ixtisası üzrə kadrların hazırlanması üçün

Tədris planı

Bölmələr və fənlər	Saatların miqdarı				
	Cəmi	Nəzəri məşğələ	Laborat. təcrübə Məşğələ	Məktəbin təlim emalat. məşğələ	İstehsalat Təcrübəsi
1	2	3	4	5	6
Texniki – peşə fənləri					
Aqrnomiyanın əsasları	97	69	28	-	-
Mexanikləşdirilmiş	108	135	300	72	576

tərrüfat işlərinin təşkili və texnologiyası					
Traktorlar	460	250	210*	-	-
Kənd təsərrüfatı maşınları	413	173	240*		
Avtomobillər və nəqliyyatın hərəkəti qaydaları	91	91	-	-	-
Materialşünaslığın vəçilingər – təmir işlərinin əsasları	472	106	-	366	-
Əmək və istehsalatın iqtisadiyyatının əsasları	50	50		-	-
Texniki rəsmxət	61	61	-	-	-
İbtidai hərbi hazırlıq	140	140	-	-	-
Fiziki tərbiyə	212	212	-	-	-
Bölmə üzrə cəmi	3079	1287	778	438	576
Ümumi təhsil fənləri					
Ana dili və ədəbiyyatı	229	229	-	-	-
Riyaziyyat		349	349		
Tarix	245	245	-	-	-
İctimaiyyat	71	71	-	-	-
Coğrafiya	40	40	-	-	-
Biologiya	44	44	-	-	-
Fizika	321	321	-	-	-
Astronomiya	20	20			
Kimya	210	210			
Bölmə üzrə cəmi	1529	1529	-	-	-
Cəmi	4608	2816	778	438	576
Qrup üzrə məsləhətlər	200				

İmtahanlar	90			
Fakultativ fənlər				
Xarici dil	140			
Estetik tərbiyə	50			
Yekun	5088			

*) Tədris planında göstərilənlərdən əlavə, 16 saat traktor və özüyəriyən kombaynların sürülməsinə vaxt ayrılır. Nəzəri təlim məşğələləri zamanı hər bir şagird fərdi olaraq təlim müddətində traktor və özüyəriyən kombayn sürməlidir. Dövlət İnspeksiyasında həvəskar avtomobil sürücülüüyü vəsiqəsi almaq üçün imtahan vermək istəyən şagirdlər üçün dərstdən əlavə vaxtlarda daha 32 saat vaxt ayrılır.

Onillik təhsil sistemində ümumi təhsil məktəblərinin IX-X siniflərində və orta texniki-peşə məktəblərinin peşə ilə yanaşı, tam orta təhsil verən qruplarında tədris planlarında ümumi təhsil fənlərinə verilən saatların müqayisəsi aşağıdakı cədvəldə əks olunmuşdur.

Fənlər	Saatların sayı	
	Ümumi təhsil məktəblərinin IX- X siniflərində	Orta texniki-peşə məktəblərində
Ana dili və ədəbiyyatı	280	230
Riyyaziyyat	350	349
Tarix	245	245
İctimaiyyat	70	70
Coğrafiya	70	39
Biologiya	105	43
Fizika və Astronomiya	350	339
Kimya	210	210
Xarici dil	140	140
Bölmə üzrə cəmi	1820	1665

Cədvəldən göründüyü kimi, ümumi təhsil məktəblərində tədris olunan fənlərlə orta peşə məktəblərində tədris olunan ümum təhsil fənlərinə ayrılmış saatların sayındakı fərq 155 saat təşkil edir. Bunlar əsasən “Biologiya” (62 saat), “Coğrafiya” (31 saat) və “Ana dili və ədəbiyyat” (50 saat) fənlərinin hesabına azaldılmışdır.

1970 – 1979 – cu illərdə Azərbaycanda peşə təhsili müəssisələrinin tədris - maddi bazasının genişləndirilməsi və möhkəmləndirilməsi sahəsində çox ciddi işlər görülürdü. Həm dövlət, həm də rəsmi şəkildə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Sovetinin qərarı ilə müəyyən edilmiş baza müəssisələri bu sahədə peşə təhsili müəssisələrinə əməli yardım göstərirdilər. Bunu bariz şəkildə aşağıdakı cədvəldən daha açıq şəkildə görmək olar.

Azərbaycan Respublikasında peşə təhsili müəssisələrinin tədris – maddi bazasının inkişafı göstəriciləri

Göstəricilər	1970	1979
Tədris emalatxanaları	285	583
Tədris kabinetləri və laboratoriyaları	694	1845
Kənd peşə məktəblərinin təlim təsərrüfatları	10	29
Kənd peşə məktəblərində kənd təsərrüfatı Texnikası, o cümlədən:	997	2311
Traktorlar	351	688
Müxtəlif kənd təsərrüfatı maşınları	646	1623

Bu illərdə peşə təhsili müəssisələri ilə baza müəssisələri arasında qarşılıqlı əlaqələr Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin müəyyən etdiyi qaydalar əsasında həyata keçirilirdi. Texniki peşə təhsili müəssisələrini bitirən şəxslərə müəyyən olunmuş qaydada ixtisas dərəcəsi (kateqoriya, sinif) göstərilməklə dövlət

tərəfindən təsdiq edilmiş nümunədə peşə təhsili haqqında attestat, xüsusi fərqlənənlərə əlaçı attestatı verilirdi. Orta texniki peşə məktəblərini bitirənlərə qazandıqları ixtisas dərəcəsi göstərilməklə tam orta təhsil almalarını təsdiq edən diplom, xüsusi fərqlənənlərə əlaçı diplomu verilirdi. Məzunlara verilmiş ixtisas dərəcəsi (sinif, kateqoriya) bütün SSRİ ərazisində fəaliyyət göstərən idarə və müəssisələr üçün məcburi idi. Onu dəyişdirməyə heç kəsin haqqı yox idi. 1969-1980-ci illərdə Azərbaycanda texniki peşə təhsilinin inkişaf etdirilməsi ilə bağlı Azərbaycan hökumətinin 5 qərarı olmuşdur.

Bunlara misal olaraq 1969-cu ilin aprel ayında “Texniki-peşə təhsili sistemində ixtisaslı fəhlə kadrlarının hazırlanmasının yaxşılaşdırılması tədbirləri haqqında”, 1971-ci ilin oktyabr ayında “Azərbaycan SSR-də gənclərin texniki - peşə təhsilinin gələcəkdə inkişafı haqqında”, 1972-ci ilin sentyabr ayında “Texniki-peşə təhsili sisteminin gələcəkdə təkmilləşdirilməsi haqqında”, 1975-ci ilin may ayında “Kənd orta texniki peşə məktəbləri şəbəkəsinin genişləndirilməsi haqqında”, 1977-ci ilin oktyabr ayında “Azərbaycan SSR-də texniki-peşə təhsili sistemi şagirdlərinin təlim-tərbiyə prosesinin təkmilləşdirilməsi haqqında” qərarları göstərmək olar. 1982-1983-cü tədris ilində Azərbaycanda 184 texniki-peşə məktəbində 230 peşə üzrə 110 min şagird təhsil alırdı. Həmin tədris ilində 54,9 min nəfər texniki-peşə təhsili müəssisələrini bitirib istehsalata göndərilmişdir.

1986-cı ildə respublikanın 185 texniki-peşə məktəbində 115 min şagird təhsil alırdısa, 1990 – cı ildə peşə məktəblərinin sayı 176-ya enmiş, bu məktəblərdə təhsil alan şagirdlərin sayı isə 86,2 minədək azalmışdır. Bu keçmiş Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqının zəifləməsi və Ermənistanın Azərbaycana ərazi iddiaları ilə başlanan Qarabağ müharibəsinin başlanması ilə bağlı idi.

1988 – 1993-cü İLLƏRDƏ AZƏRBAYCANIN İLK PEŞƏ-İXTİSAS TƏHSİLİ

18 oktyabr 1991-ci ildə rəsmi olaraq Azərbaycan Respublikası müstəqillik qazandı. Köhnə sistemin dağılması və yeni sistemin yaranması bütün sosialist sistemindən qopmuş respublikalar kimi bizim ölkəmizdə də digər sahələrlə yanaşı təhsil sahəsi, o cümlədən onun mühüm tərkib hissələrindən biri olan ilk peşə - ixtisas təhsili sahəsi də ciddi problemlərlə üzləşdi.

1988-ci ildən başlayaraq rus ordusunun hərbi köməkliyi ilə Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş Laçın, Kəlbəcər, Füzuli, Şuşa, Ağdam, Qubadlı, Zəngilan, və Cəbrayıl rayonlarında fəaliyyət göstərmiş aşağıdakı cədvəldə əks olunmuş 12 peşə məktəbinin əmlakı erməni qəsbkarları tərəfindən talan edilmişdir.

İşğal altında olan peşə - ixtisas təhili müəssisələri

№	Peşə məktəblərinin adı	İşçilərin ümumi sayı	O cümlədən mühəndis – pedaqoji işçilər	Şagird kontingenti
1	127 №-li Laçın peşə məktəbi	67	42	251
2	189 №-li Kəlbəcər peşə məktəbi	85	69	718
3	16 №-li Füzuli peşə məktəbi	59	32	248
4	116 №-li Füzuli peşə məktəbi	136	97	749
5	72 №-li Şuşa peşə məktəbi	29	20	225
6	24 №-li Ağdam peşə məktəbi	10		

7	50 №-li Ağdam peşə məktəbi	126	90	467
8	70 №-li Ağdam peşə məktəbi	30	20	180
9	136 №-li Ağdam peşə məktəbi	133	52	164
10	126 №-li Qubadlı peşə məktəbi	98	38	228
11	144 №-li Zəngilan peşə məktəbi	75	32	215
12	131 №-li Cəbrayıl peşə məktəbi	86	49	300
	Cəmi:	934	541	3745

İşğal altında olan ərazilərin peşə məktəblərinin 94 ədəd traktoru, 5 ədəd taxılıyağan kombaynı, 4 ədəd buldezeri, 2 ədəd ekskavatoru, 100-dən çox müxtəlif kənd təsərrüfatı maşınları, 126 ədəd metalkəsən və ağac emalı dəzgahları, çoxlu sayda digər avadanlıqları işğal olunmuş ərazilərdə qalmışdır.

Ümumiyyətlə, işğal olunmuş ərazilərdə dəyəri 243 milyon 460 min rubl (1993-cü il pul vahidi) olan texniki peşə məktəblərinin bina və əsas vəsaitləri talan edilmişdir.

18 oktyabr 1991-ci ildə Azərbaycan Respublikası müstəqillik qazansa da, respublikada yaranmış iqtisadi və siyasi-qeyri sabitlik ilk peşə-ixtisas təhsilindən də yan keçmədi. Bu hərc-mərclik nəticəsində bir sıra peşə məktəbləri bağlandı, bir çoxunun maddi-texniki bazası dağıdıldı, təcrübəli mühəndis-pedagoji işçilər təhsil müəssisələrindən uzaqlaşdırıldı. Fabrik-zavodların, kənd təsərrüfatı müəssisələrinin fəaliyyəti dayandırıldığından onlar üçün ixtisaslı kadrlar hazırlayan peşə məktəblərinə ciddi ziyan dəydi.

1991–1992-ci illərdə respublikada yaranmış iqtisadi və siyasi qarma-qarışıqlıq bir sıra ilk peşə təhsili müəssisələrinin bağlanmasına, maddi-texniki bazanın dağıdılmasına səbəb oldu.

1993 – CÜ İLDƏN SONRAKI İLLƏRDƏ AZƏRBAYCANIN İLK PEŞƏ-İXTİSAS TƏHSİLİ

1993-cü ilin iyun ayında Azərbaycan Respublikası rəhbərliyinə yenidən qayıdan Heydər Əliyevin diqqəti və qayğısı nəticəsində ölkədə sabitlik təmin edildi, bütün sahələrdə olduğu kimi ilk peşə-ixtisas təhsilinin inkişafı üçün də münbit şərait yarandı.

“Peşə təhsilinin təkmilləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 23 avqust 1996-cı il tarixli, 116 nömrəli qərarı ilə bazar iqtisadiyyatına keçidlə bağlı ilk peşə-ixtisas təhsilinin əsas inkişaf istiqamətləri müəyyən edildi. Bu qərarla ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinə **peşə məktəbi** və **peşə liseyi** statusu verilmiş, maddi-texniki bazası zəif olan, kadr hazırlığı sahəsində mövcud tələbləri ödəməyən, eyni regionda eyni peşələr üzrə kadr hazırlayan 41 ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisəsi ləğv edilmiş və ya uyğunları ilə birləşdirilmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyevin 15 iyun 1999-cu il tarixli 168 sayılı Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində islahat Proqramı”-da təhsilin digər pillələri kimi ilk peşə-ixtisas təhsili pilləsinin də inkişaf istiqamətləri öz əksini tapmışdır. Peşə məktəbi və peşə liseylərində iqtisadi sahələr üzrə kadr hazırlanması üçün peşələrin siyahısı təsdiq olundu. Bu siyahıya 230 peşə və ixtisas daxil edilmişdir. Bunlardan da 30-u (“Sürücü-kommersant”, “Mühasib-fərdi kompüter operatoru”, “Fermer”, “Aviasiya cihazlarının təmiri üzrə çilingər-mexanik və s.) yeni idi. “Azərbaycan Respublikasının 2002-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 26 dekabr 2001 – ci il tarixli 612 nömrəli Fərmanında göstərilmişdir ki, Azərbaycan

Respublikası Nazirlər Kabineti aidiyyatı nazirliklərlə birlikdə məktəbdən sonrakı peşə təhsilini əmək bazarının dəyişən tələbinə uyğunlaşdırmaq məqsədilə 2 ay müddətində peşə təhsili sahəsində ixtisas və ixtisaslaşma klassifikatorunu hazırlayıb təsdiq etsin. Bu göstərişin icrası çox mühüm obyektiv səbəbdən irəli gəlirdi. Peşələrin siyahısının təsdiq olunmasından keçən dövr ərzində respublikanın iqtisadiyyatında çox ciddi irəliləmə ilə müşahidə olunan dəyişiklik baş vermişdir. Bir sıra peşə və ixtisaslar üzrə kadrlara olan ehtiyac artmış, ixtisas və ixtisaslaşmanın dünyanın qabaqcıl ölkələrinin standartlarına uyğunlaşdırılması zərurəti yaranmışdı. Bu Fərmanın icrası ilə bağlı Təhsil Nazirliyinin və Təhsil Problemləri İnstitutunun texniki peşə təhsili şöbələrinin, işəgötürənlərin, ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin və digər müvafiq maraqlı tərəflərin mütəxəssislərinin iştirakı ilə Azərbaycan Respublikasında texniki peşə təhsili dövlət standartları və onun tərkib hissəsi olan ixtisas və ixtisaslaşma klassifikatoru layihələri hazırlanıb Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən təşkil olunmuş müzakirələrdən sonra təsdiq üçün Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinə təqdim edildi. Bu sənədlər Nazirlər Kabinetinin göstərişi ilə bir sıra sahə nazirliklərinə və baş idarələrə baxılmaq üçün göndərilmişdir. Onların irad və təklifləri nəzərə alınaraq klassifikatorun layihəsinə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyində yenidən baxılmış və Nazirlər Kabinetinin 17 iyun 2002 – ci il tarixli 96 nömrəli qərarı ilə “Peşə təhsili sahəsində ixtisas və ixtisaslaşma klassifikatoru” təsdiq edilmişdir.

“Tarif-ixtisas sorğu kitabçası”na (VİTSK) uyğun işəgötürənlərin təklifi ilə əmək bazarının tələblərinə cavab verən 40 yeni peşə və ixtisas klassifikatora daxil edilmiş, 42 peşə və ixtisasın adında dəyişiklik aparılmışdır. Son 7 ildə kadr hazırlığı üçün sifariş verilmədiyindən əmək bazarının tələbatına uyğun

olmayan peşə və ixtisaslar klassifikatora daxil edilməmişdir. Klassifikatorun təsdiq edilməsi haqqında qərar Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 27 iyun 2002-ci il tarixli 678 nömrəli əmri ilə rəhbərlik və icra üçün elan edilmiş, Təhsil Nazirliyinin aidiyyatı idarə və təşkilatlarına, peşə məktəbi və peşə liseylərinin rəhbərlərinə tapşırılmışdır ki, şagird qəbulu klassifikatora uyğun planlaşdırılsın.

Elə bu dövrdə Nazirlər Kabinetinin qərarı ilə “Ümumi orta təhsilin dövlət standartları” da təsdiq edilmişdir. Göstərilən bu iki sənədin əsasında Təhsil Problemləri İnstitutunun texniki peşə təhsili şöbəsində mövcud tədris plan və proqramların təhlili aparıldı. Məlum oldu ki, mövcud tədris plan və proqramlarda bir sıra uyğunsuzluqlar mövcuddur. Belə ki, kənd təsərrüfatı ixtisaslarında buraxılış qruplarında nəzəri təlim fənlərindən imtahanlar sənaye xidmət və digər sahələr üzrə ixtisaslara nisbətən 5 həftə gec başlayır ki, bu da tədris prosesinin təşkilində müəyyən çətinliklər yaradır. Digər tərəfdən, bir sıra fənlər üzrə həftəlik saatların tez- tez dəyişməsi ilə tədris ili ərzində dərslərin də tez- tez dəyişməsinə səbəb olur.

Bütün bunları nəzərə alaraq yeni nümunəvi tədris planlarının layihələri Təhsil Problemləri İnstitutunun Texniki peşə təhsili şöbəsində hazırlandı, maraqlı tərəflərin nümayəndələrinin iştirakı ilə müzakirə edilib Təhsil Nazirliyinin əmri ilə təsdiq edildi.

Yeni tədris planlarında ixtisasdan asılı olmayaraq bu uyğunsuzluqların sayı minimuma endirilmişdir. Belə ki, əvvəlki tədris planlarından fərqli olaraq yeni tədris planlarına respublika və məktəb komponentləri daxil edilmiş, ixtisasın xüsusiyyəti və yerli şəraitdən asılı olaraq bəzi məsələlərdə təhsil müəssisələrinə sərbəstlik verilmişdir. Məktəb komponentinə daxil olan ixtisas kursu, istehsalat təcrübəsi, peşə sahəsi üçün ayrılmış

ehtiyat vaxt, seçmə fənlər, fərdi və qrup məşğələləri üçün fakültativ fənlər ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri tərəfindən müəyyənləşdirilir.

“Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 5 sentyabr tarixli 156 nömrəli Fərmanının 2.2-ci bəndinə və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 3 iyul 2007-ci il tarixli 2282 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında texniki-peşə təhsilinin inkişafı üzrə Dövlət Proqramının (2007-2012-ci illər)” həyata keçirilməsi üzrə Tədbirlər Planının “Texniki-peşə təhsilini əmək bazarının dəyişən tələblərinə uyğunlaşdırmaq məqsədi ilə bu sahə üzrə yeni ixtisas və ixtisaslaşma təsnifatının hazırlanması barədə” 5.11-ci bəndinə müvafiq olaraq işəgötürənlər, ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri, Təhsil Nazirliyinin Texniki peşə təhsili şöbəsi və Təhsil Problemləri İnstitutunun İlkin Peşə Təhsilinin İnkişaf Mərkəzinin mütəxəssisləri tərəfindən hazırlanmış ixtisaslar üzrə işçi qrupları, ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri, sifarişçi müəssisələr və təşkilatlarda müzakirə edilib bəyənilmiş və aidiyyatı təşkilatlarla razılaşdırılmış “İlk peşə-ixtisas təhsili üzrə ixtisasların Təsnifatı” Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 31 oktyabr 2011-ci il tarixli 178 nömrəli əmri ilə təsdiq edilmişdir (22).

2002-ci ildə “Peşə təhsili sahəsində ixtisas və ixtisaslaşma təsnifatı”-nın təsdiq edilməsindən keçən müddətdə respublikamızın iqtisadiyyatında gedən müsbət dəyişikliklər və regionların sosial-iqtisadi inkişafı nəticəsində bir sıra yeni ixtisasların yaranması, eyni zamanda, köhnə klassifikatorda olan bəzi ixtisaslara ehtiyacın olmaması yeni təsnifatın hazırlanmasını zəruri etmişdir. “Təsnifat” ilk peşə-ixtisas təhsilinin dövlət standartlarının mühüm tərkib hissəsi kimi Azərbaycan Respublikasının

Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsinin 22 dekabr 2008-ci il tarixli 155 nömrəli və Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin 14 noyabr 2008-ci il tarixli kollegiya iclasının qərarı ilə təsdiq edilmiş “İqtisadi fəaliyyət təsnifatı” müvafiq dövlət və qeyri-dövlət müəssisə və təşkilatların təklifləri əsasında hazırlanmışdır.

“Təsnifat”, “Sənətsünaslıq, mədəniyyət və incəsənət”, “İqtisadiyyat, xidmət, avtomatika və idarəetmə”, “Kənd təsərrüfatı, balıq və meşə təsərrüfatı”, “Energetika, elektrotexnika, cihazqayırma və optik texnika, radiotexnika, rabitə və informasiya texnologiyaları”, “Metallurgiya, maşınqayırma və metal emalı”, “Aviasiya, kosmik raket, dəniz texnikası və nəqliyyat vasitələri”, “Kimyəvi və biokimyəvi texnologiya”, “İlkin tələbat və ərzaq mallarının texnologiyası” və “İnşaat və arxitektura” kimi 9 peşə istiqamətindən, 220 ixtisas qrupundan və 720 ixtisasdan ibarətdir.

“İlk peşə-ixtisas təhsili üzrə ixtisasların Təsnifatı”-na işəgötürənlərin təklifi və əmək bazarının tələblərinə uyğun olaraq idarə və müəssisələrin təklifləri daxil edilmiş, 193 ixtisasın adında dəyişiklik aparılmışdır. Son illərdə kadr hazırlığı üçün işəgötürənlər tərəfindən sifariş verilən, əmək bazarının tələblərini ödəyən və insanların öyrənməyə həvəs göstərdiyi bir sıra ixtisaslar (məsələn, dərzi, bərbər, xalça və xalça məmulatlarının bərpaçısı, memarlıq hissələrinin modelləşdirilməsi və yapılması, telekommunikasiyada kompüter texnikasının istismarı üzrə operator və s.) yeni “Təsnifat”-da saxlanılmışdır.

“İlk peşə-ixtisas təhsili üzrə ixtisasların Təsnifatı”nın təsdiq edilməsi haqqında Nazirlər Kabinetinin qərarının icrası ilə bağlı aşağıdakı təkliflətin həyata keçirilməsini məqsədə müvafiq hesab edirik:

- İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinə şagird qəbulu planının yeni “Təsnifat”a uyğun tərtib edilməsi;

- Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq olunmuş “İlk peşə-ixtisas təhsili üzrə ixtisasların Təsnifatı”nı ictimaiyyətə çatdırılması;

- Ümumtəhsil məktəblərinin şagirdləri valideynlər arasında peşəyönümü işinin canlandırılması və gənclərin ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinə cəlb edilməsi;

Dövlət və qeyri-dövlət müəssisələrinin ixtisaslı kadr hazırlığı barədə sifarişlərinin təsdiq olunmuş “Təsnifat” əsasında həyata keçirilməsi;

- “Təsnifat” və onun təsdiqi barədə Nazirlər Kabinetinin qərarının dərindən öyrənilməsi, onun hər bir Azərbaycan vətəndaşına çatdırılmasının təmin olunması;

- “Təsnifat”a daxil edilmiş ixtisaslar üzrə tədris plan və proqramların, dərslik və dərs vəsaitlərinin hazırlanması;

- ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin “Təsnifat”a daxil edilmiş ixtisaslar üzrə mühəndis-pedaqoji kadrlarla komplektləşdirilməsi;

- ixtisaslar üzrə tədris-maddi bazanın yaradılması üçün əməli tədbirlərin görülməsi;

- “Təsnifat”ın tətbiqi ilə əlaqədar elmi-tədqiqat işlərinin aparılması, metodik tövsiyələrin və həmçinin tələb olunan digər uyğun normativ-hüquqi sənədlərin hazırlanması və s.

“Təsnifat”ın təsdiq edilməsi haqqında Nazirlər Kabinetinin qərarının və buna müvafiq digər sənədlərin ilk peşə-ixtisas təhsili işçilərinin zona müşavirələrində, bölmə iclaslarında, fənn birləşmələrində, pedaqoji şura və digər kütləvi metodiki tədbirlərdə şərh edilməsi, onun mahiyyətinin hər bir ilk peşə-ixtisas təhsili işçisinə çatdırılması məqsədə müvafiq hesab edilir.

“Təsnifat” barədə “Azərbaycan müəllimi” qəzeti, “Sənətkar” jurnalı və digər mətbuat orqanlarında materiallar dərc olunması, radio-televiziya vasitəsilə “Dəyirmi masa”, “İlk peşə-ixtisas təhsili üzrə ixtisasların yeni Təsnifatı” və s. adlar altında verilişlərin hazırlanması faydalı bilinir.

“Təsnifata daxil edilmiş və əmək bazarının tələbləri baxımından əhəmiyyətli hesab edilən peşə və ixtisasların xarakteristikası, tədris plan və proqramları, dərslik və dərs vəsaitlərinin hazırlanması və nəşr edilib peşə təhsili mütəxəssislərinə çatdırılması üçün maliyyə məsələlərinin həll olunması və digər bu kimi əməli tədbirlərin həyata keçirilməsi də məqsədəuyğun hesab edilmişdir.

İLKİN PEŞƏ TƏHSİLİNİN İNKİŞAF MƏRKƏZİ

Mərkəzin tərkibinin formalaşdırılması və onun fəaliyyətinin təşkili ilə bağlı görülmüş işlər

Təhsil Problemləri İnstitutunun İlk Peşə Təhsilinin İnkişaf Mərkəzi formalaşana qədər müxtəlif adlar altında fəaliyyət göstərmişdir.

Belə ki, 1976-1985-ci illərdə Texniki peşə təhsili bölməsi, 1985-1989-cu illərdə Əmək təlimi və peşəyönümü şöbəsi, 1989-2001-ci illərdə Əmək təlimi və Texniki peşə təhsili şöbəsi, 2001-2009-cu illərdə Texniki peşə təhsili şöbəsi adlanmışdır. Şöbə 2001-2005-ci illərdə institutun Təşkilati-metodik bölümünün, 2005-2008-ci illərdə Tətbiqi Tədqiqatlar Mərkəzinin tərkibində “Texniki peşə təhsili şöbəsi”, 2008-2009-cu illərdə Kurikulum Mərkəzinin tərkibində “Texniki peşə təhsilinin kurikulumu şöbəsi” adı ilə fəaliyyət göstərmişdir.

İlkin peşə təhsili sahəsində kadr hazırlığı prosesinin proqnozlaşdırılması, bu təhsil pilləsi üçün yeni standartların hazırlanması, rəhbər və mühəndis-pedaqoji heyətin yeni təlim texnologiyaları barədə məlumatlandırılması, ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin idarə edilməsi mexanizminin təkmilləşdirilməsi, şəbəkənin optimallaşdırılması, regionların sosial-iqtisadi potensialı nəzərə alınmaqla yeni tip təhsil müəssisələrinin yaradılması kimi problemlərin həll edilməsi üzrə təkliflərin hazırlanması, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 3 iyul 2007-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında texniki peşə təhsilinin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı (2007-2012-ci illər)”, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi və Heydər Əliyev Fondu ilə UNESKO arasında 2007-ci ildə imzalanmış Sazişin və Təhsil Sektorunun inkişafı üzrə İkinci Layihədə ilk

peşə-ixtisas təhsili üzrə nəzərdə tutulmuş tədbirlərin icrasının təmin edilməsi məqsədilə Təhsil Nazirinin 13 yanvar 2009-cu il tarixli 28 nömrəli əmri ilə Təhsil Problemləri İnstitutunun Texniki peşə təhsilinin kurikulumu şöbəsinin bazasında İkinci Peşə Təhsilinin İnkişaf Mərkəzi yaradıldı.

Mərkəzin 19 nəfər əməkdaşı var və onun tərkibində aşağıdakı iki şöbə fəaliyyət göstərir:

1. İlk peşə təhsili sahəsində kadr hazırlığının monitorinqi və proqnozlaşdırılması şöbəsi.

2. İlk peşə təhsilinin kurikulumu şöbəsi.

Bu illərdə şöbələr və mərkəzin işinin formalaşdırılması və onun fəaliyyətinin təşkili ilə bağlı aşağıdakı işlər görülmüşdür:

- 2006-2010-cu illər üçün fəaliyyət planı hazırlanmışdır;

- əməkdaşların fərdi planları təsdiq edilmişdir;

- Təhsil Nazirliyinin Texniki peşə təhsili şöbəsi ilə birlikdə ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin, işəgötürənlərin, məşğulluq mərkəzlərinin və digər maraqlı qurumların nümayəndələrindən ibarət iqtisadi sahələr (maşınqayırma və metal emalı, neft, qaz, kimya, dağ-mədən, energetika və radioelektronika, inşaat-quraşdırma, təmir-tikinti, ağac emalı, nəqliyyat, rabitə, yüngül sənaye və poliqrafiya, xidmət, kənd təsərrüfatı və s.) üzrə işçi qrupları təşkil edilmiş və hər il onların tərkibi təkmilləşdirilmişdir;

- əməkdaşlar arasında əmək və icra intizamının möhkəmləndirilməsi üçün onların vaxtaşırı hesabatları dinlənmişdir.

İlk peşə-ixtisas təhsili sahəsində monitorinq və proqnozlaşdırma, peşə və təhsil standartlarının (kurikulumların) hazırlanmasında lazımi təcrübənin olmaması, qurumun özünün təşəb-

büsü ilə bu çətin işə başlaması və əməkdaşların bu sahədə peşəkarlığının zəifliyi bir sıra çətinliklər yaratmışdır. Bu çətinlikləri nəzərə alaraq peşə təhsili proqramlarının (kurikulumların) mahiyyət və məzmununun müəyyənləşdirilməsi, peşələrin müasir standart və kurikulumlarını hazırlayacaq işçi qrupları üzvlərinin lazımi bilik və bacarıqlara yiyələnməsi üçün seminar və treninqlərin təşkili kimi məsələlər diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

Elmi tədqiqat işləri

Son 5 ildə ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsində təlimin məzmununun təkmilləşdirilməsi və yeniləndirilməsi istiqamətində tədqiqatların aparılması işi davam etdirilmişdir. İnstitutun İlk Peşə Təhsilinin İnkişaf Mərkəzinin Monitorinq və proqnozlaşdırma şöbəsinin əməkdaşları metal emalı və maşınqayırma, neft-qaz, kimya, dağ-mədən, energetika və radioenergetika, yüngül sənaye və poliqrafiya, ictimai iaşə və xidmət, inşaat, tikinti, ağac emalı, nəqliyyat və rabitə, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və emalı sahələri üzrə kadr hazırlığına olan tələbatın öyrənilməsinə və bu sahələr üzrə kadr hazırlığının və əmək bazarının monitorinqi və proqnozlaşdırılması, peşə standartlarının hazırlanmasını ehtiva edən tədqiqatlar aparmışlar.

Bu şöbənin əməkdaşları Təhsil Nazirliyinin tapşırığı ilə Dağlıq Şirvan, Quba-Xaçmaz, Lənkəran və Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonlarında regionların sosial - iqtisadi inkişaf istiqamətlərinə və yeni yaranacaq istehsal və xidmət müəssisələrinin tələbatına uyğun peşəixtisas kadrlarının hazırlanması üzrə proqnozların işlənilməsi üçün tədqiqat işləri aparılmış, bu regionlarda turizm sektoruna dair əmək bazarının qiymətləndirilməsində iştirak etmişlər.

Kurikulum şöbəsinin əməkdaşları "Avtomobillərin təmiri üzrəçilingər peşəsinin standart və kurikulumu", "Nəzarət ölçü cihazları və avtomatika üzrəçilingər peşəsinin standart və kuri-

kulumu», «Təmirçi-çilingər peşəsinin standart və kurikulumu», «Elektrik sayğaclarının istismarı üzrə elektrik montyoru və enerji nəzarətçisi peşəsinin standart və kurikulumu», «Elektrik maşınlarının təmiri üzrə elektrik çilingəri, elektrik qaz-qaynaqçısı peşəsinin standart və kurikulumu», «Dərzi peşəsinin standart və kurikulumu», «Avtomobil sürücüsü peşəsinin standart və kurikulumu», «Üzlükçü-mozaikaçı peşəsinin standart və kurikulumu», «Traktorçu-maşinist peşəsinin standart və kurikulumu», «Avtomobillərin təmiri üzrə çilingər peşəsinin standart və kurikulumu», «Otel administratoru peşəsinin standart və kurikulumu», «Kolbasa məmullatları hazırlayan usta peşəsinin standart və kurikulumu», «Trikotaj məmullatları və kətan üzrə hörücü-tikişçi peşəsinin standart və kurikulumu», «Dəri-qalanteriya məmullatlarının tikişçisi peşəsinin standart və kurikulumu», «Papaq tikişçisi peşəsinin standart və kurikulumu», «Sap sarıyıcısı peşəsinin standart və kurikulumu», «Barama sarıyıcısı peşəsinin standart və kurikulumu», «Kompüter üzrə operator peşəsinin standart və kurikulumu», «Mebel ustası peşəsinin standart və kurikulumu», «Aşpaz peşəsinin standart və kurikulumu», «Barmen peşəsinin standart və kurikulumu», «Ofisiant peşəsinin standart və kurikulumu», «Otel resepsnisti peşəsinin standart və kurikulumu», «Səyahət agenti peşəsinin standart və kurikulumu» və s. istiqamətlərdə tədqiqatlar aparmışlar.

Bunlarla yanaşı mərkəzdə ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsində hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi istiqamətində də tədqiqat işləri aparılmışdır.

Nəticədə mövcud qanunvericilik aktlarına uyğun bir sıra hüquqi-normativ sənədlərin layihələri işlənib hazırlanmışdır. Onlardan İlk Peşə Təhsilinin İnkişaf Mərkəzi və onun şöbələrinin əsasnamələri, “İlk peşə təhsili müəssisəsinə şagird qəbulu qaydaları”, “İlk peşə-ixtisas təhsili pilləsinin dövlət standartı və

proqramı (kurikulumu)”, “Azərbaycan Respublikasında ilk peşə-ixtisas təhsili üzrə Kurikulum (proqram) və modul hazırlamaq üçün təlimat”, “Peşə təhsili müəssisələri üçün Strateji Planlaşdırma üzrə praktiki təlimat”, “İlk peşə-ixtisas təhsili sahəsində təhsil haqqında dövlət sənədlərinin nümunələri və onların verilməsi qaydaları”, “Texniki peşə təhsili müəssisələrində imtahanların aparılması, şagirdlərin kursdan-kursa keçirilməsi və buraxılışı haqqında təlimat”, “Peşə məktəbi və peşə liseylərinin iş rejimi (5 günlük iş həftəsi)” və b. müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti və Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmiş, bəziləri isə (məsələn, “Peşə təhsili sahəsində ixtisas və ixtisaslaşma klassifikatoru”, “İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisəsinin nümunəvi nizamnaməsi” və b.) təsdiq olunmaq üçün müvafiq təşkilatlara təqdim edilmişdir.

Yuxarıda göstərilən məsələlər üzrə araşdırmaların aparılması və müvafiq sənədlərin hazırlanması üçün aşağıdakı məsələlər diqqət mərkəzində saxlanılmışdır:

- iqtisadi sahələr üzrə kadr hazırlığının monitorinqi və proqnozlaşdırılması, kurikulumların hazırlanması üçün bilik və bacarıqların təkmilləşdirilməsi;
- bu sahədə beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi;
- problemlərlə əlaqədar əvəllər aparılmış tədqiqatların nəticələri, mövcud ədəbiyyat, arxiv materialları, hesabatlar, statistik məlumatların toplanıb araşdırılması;
- problemlə bağlı işəgötürənlərin, ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin və digər maraqlı tərəflərin nümayəndələri ilə görüşlərin keçirilməsi, anket sorğularının aparılması və s.

Peşə və ixtisaslar üzrə işçi qruplarının fəaliyyəti

Peşələr üzrə tədris planları və fənn proqramlarının işçi qruplarında müzakirələri aparılmışdır. İşçi qruplarındakı müzakirələrə 115-dən çox mütəxəssis cəlb edilmişdir. İşçi qruplarında

nəticəyönümlü peşə və fənn kurikulumlarının hazırlanması üçün iştirakçıların sərbəstliyinə və fəallığına xüsusi önəm verilmiş, sənədlərin hazırlanmasında onların iradə və təklifləri nəzərə alınmışdır.

İşçi qruplarında peşə təhsili sahəsində ixtisas və ixtisaslaşma klassifikatoruna uyğun inşaat, rabitə, nəqliyyat, kənd təsərrüfatı, turizm və xidmət, kompüter texnologiyası kimi sahələr üzrə mövcud tədris plan və proqramlar müzakirə və təhlil edilmiş, onların üstün və çatışmayan cəhətləri araşdırılıb ortaya çıxarılmışdır.

İşçi qruplarında aparılmış müzakirələr nəticəsində aşağıdakı çatışmazlıqlar müəyyən edilmişdir:

- mövcud tədris planı və proqramların mürəkkəb elmi-nəzəri materiallarla həddindən çox yüklənməsi;
- istehsalat təcrübəsinin təşkili işinin günün tələbləri səviyəsindən geri qalması;
- peşə və ixtisasların kurikulumlarının hazırlanması üçün vahid formatın olmaması;
- bu sahədə beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsinə ciddi ehtiyacın olması;
- peşə təhsili sahəsində ixtisas və ixtisaslaşma klassifikatorunun təkmilləşdirilməsinə, onun beynəlxalq kvalifikasiya sistemə və əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırılmasına ehtiyacın olması;
- tədris planlarında çoxfənliliyin mövcudluğu;
- şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinin müasir mexanizminin olmaması və s.

Keçirilmiş fərdi və kollektiv görüşlər

İlkin Peşə Təhsilinin İnkişaf Mərkəzində bir sıra beynəlxalq və yerli təşkilatların nümayəndələri ilə çoxlu sayda görüşlər

keçirilmişdir. Bunlara misal olaraq Beynəlxalq Əmək Təşkilatını, UNESCO-nu, Böyük Britaniyanın Britiş Konsul təşkilatını, Avropa Komissiyasını, Koreyanın DEU şirkətini, Almaniya Texniki Əməkdaşlıq Cəmiyyətini, Dünya Bankını, Almaniya Xalq Universitetlər Birliyinin Beynəlxalq Əməkdaşlıq İnstitutunu, SİTO Qrupunu, Avropa Təhsil Fondunu, Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyini, İqtisadi İnkişaf Nazirliyini, Azərbaycan Respublikası Sahibkarlar Konfederasiyasını, Azərbaycan Respublikası Tacirlər Birliyini, ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrini, "Billur" zavodunu, "Kür" şirkətini və b. göstərmək olar.

Bu görüşlər nəticəsində ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri ilə işəgötürənlər arasında əlaqələrin yaradılması, bu təhsil pilləsinin yenidən qurulması yolları, yeni açılan iş yerlərinə uyğun peşələr üzrə kadr hazırlanması məsələləri müzakirə edilmiş, birgə layihələrin həyata keçirilməsi məqsədə müvafiq sayılmış və aşağıdakılar müəyyənləşdirilmişdir:

- Azərbaycanda ilk peşə-ixtisas təhsilinin inkişafı prioritet sahələrdən biridir və onun inkişafı üçün dövlət səviyyəsində başlanmış işlər davam etdirilməlidir.
- Azərbaycanın ilk peşə-ixtisas təhsili sistemi Dövlət Proqramına uyğun olaraq yenidən qurulması məqsədə müvafiqdir.
- İlk peşə-ixtisas təhsilinin məzmununun işəgötürənlərin və əmək bazarının tələblərinə uyğun olması üçün Azərbaycanda münbit şərait vardır
- Yeni açılmış iş yerlərinə uyğun peşələr üzrə kadr hazırlanması üçün işəgötürənlərlə ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin koordinasiya edilməsinə ehtiyac vardır.

Mərkəzdə keçirilmiş iclaslar və müzakirə olunmuş məsələlər

Mərkəzdə və şöbələrdə təsdiq olunmuş planlar əsasında iclaslar keçirilir. Orada müzakirə olunan məsələləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- > Mərkəzin (şöbələrin) qarşısında duran əsas vəzifələrin müzakirəsi;
- > Mərkəzin və şöbələrin əsasnamələrinin müzakirəsi;
- > Mərkəzin və şöbələrin fəaliyyət planına daxil ediləcək əsas məsələlərin müzakirəsi (illər üzrə);
- > Mərkəzin və şöbələrin fəaliyyət planları və əməkdaşların fərdi planlarının müzakirəsi (illər üzrə);
- > Mərkəzdə və şöbələrdə əmək və icra intizamı;
- > Əməkdaşların fərdi planlara əsasən gördüyü işlərin hesabları;
- > Mərkəzdə və şöbələrdə hazırlanmış sənədlərin müzakirəsi;
- > Hüquqi-normativ sənədlərin və kurikulumların hazırlanması sahəsində beynəlxalq və yerli təcrübə;
- > Rəhbər təşkilatların əmr və sərəncamlarının icrası ilə bağlı əməkdaşların vəzifələri;
- > Yeni hüquqi-normativ sənədlərin müzakirəsi;
- > İxtisas fənlərindən imtahan biletləri nümunələrinin müzakirəsi;
- > Seminar və kofransların təşkili, keçirilməsi və yekun müzakirələri;

Müzakirə olunacaq məsələlər barədə əvvəlcədən əməkdaşlara məlumat verilir, onlar müzakirə üçün hazırlayacaqları məsələlər barədə təlimatlandırılırlar.

Müzakirələrin işgüzar şəraitdə keçməsi üçün tam demokratik qaydalara riayət edilir. Müzakirə olunan məsələlər barədə hər kəsin sərbəst münasibət bildirməsinə imkanı yaradılır.

Eksperimental təcrübə işlər

Mərkəzdə hər il ilk peşə-ixtisas təhsili ilə bağlı məsələlər üzrə eksperimental-təcrübə işləri aparılır. Bunlara misal olaraq "Beşgünlük iş həftəsi rejimində ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində təlim prosesinin və asudə vaxtın təşkili"ni, "İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində imtahanların təşkili və keçirilməsi haqqında yeni təlimatın tətbiqi"ni, Avropa İttifaqı və Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin birgə həyata keçirdiyi "Texniki peşə təhsili sahəsində islahatlar strategiyası və Azərbaycanın seçilmiş rayonunda pilot icrası" layihəsi çərçivəsində "Aşpaz", "Barmen", "Ofisiant" peşələrinin yeni kurikulumlarının tətbiqi"ni, "Dünyaya Baxış" təşkilatı, Təhsil Nazirliyinin Texniki peşə təhsili şöbəsi və İlk Peşə Təhsilinin İnkişaf Mərkəzinin birgə həyata keçirdiyi "Gənclərin inkişafı və məşğulluq şəbəkəsinin yaradılması" layihəsi çərçivəsində "Təmirçi çilingər" və "Elektrik-qaz qaynaqçısı" peşələri kurikulumlarının pilot kurslarının qiymətləndirilməsini və b. göstərmək olar.

Eksperimentlərin gedişi vaxtaşırı maraqlı tərəflərin iştirakı ilə müzakirə edilir və istiqamətləndirilir.

Mərkəzin nəşriyyat fəaliyyəti

Təhsil Nazirliyinin Texniki peşə təhsili şöbəsinin köməyi və iştirakı ilə İlk Peşə Təhsilinin İnkişaf Mərkəzi əməkdaşlarının 2 kitabı, 58 jurnal, 42 qəzet məqaləsi dərc edilmiş, ixtisas fənləri üzrə 8 adda dərslik hazırlanıb çap olunmuş, 10 adda dərslik və elektron nəşrlərin hazırlanmasına başlanmışdır. İlk peşə-ixtisas təhsilinin əhatə dairəsinin genişlənməsi, həmçinin iş və təhsildən ayrılmamaq şərti ilə peşə almaq imkanının artırılması məqsədilə Təhsil Nazirliyi və "Bakı" nəşriyyatının birgə səyi nəticəsində "Elektron peşə təhsili" layihəsi həyata keçirilir.

Layihə çərçivəsində www.avel.edu.az təhsil portalı yaradılmış və bir sıra ixtisaslar üzrə elektron resurslar yerləşdiril-

mişdir. Portala elektron dərslər, videodərslər, animasiya, özünüqiymətləndirmə vasitələri (test, suallar, tapşırıqlar) və s. yerləşdirilmişdir. Gələcəkdə həmin portal vasitəsilə elektron peşə təhsili almaq imkanı da əldə etmək olacaq.

Bu işlərin görülməsində başlıca məqsəd aşağıdakılardır:

- ictimaiyyətin diqqətini ilk peşə-ixtisas təhsilinə yönəltmək;
- yeniyetmələrə, gənclərə və valideyinlərə peşə seçimi işində yardımçı olmaq;
- ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsində ölkəmizdə aparılan islahatlarla bağlı maarifləndirmə və pedaqoji təbliğatda fəal iştirak etmək;
- mühəndis-pedaqoji heyətə yeni pedaqoji texnologiyaları çatdırmaq və onlara metodiki köməklik göstərmək;
- ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsində qabaqcıl beynəlxalq və yerli təcrübəni yaymaq.

Beynəlxalq və yerli ekspertlərin birgə səyi nəticəsində əmək bazarı tələbatının öyrənilməsi və ona uyğun peşə-ixtisas kadrları hazırlanmasının proqnozlaşdırılması üçün təlimat kitabçası hazırlanmışdır. Bunun əsasında gələcəkdə digər rayonlarda da analoji təhlillərin aparılması və bunun nəticəsində regionların tələbatına müvafiq ixtisaslar üzrə kadr hazırlanması planlaşdırılır.

İlk peşə-ixtisas təhsilinin ictimai statusunun yüksəldilməsi, beynəlxalq təcrübənin və pedaqoji nailiyyətlərin yayılması məqsədilə Təhsil Nazirliyi ilə kütləvi informasiya vasitələri arasında sıx əlaqələr yaradılmışdır. Bu məqsədlə Azərbaycan Dövlət Televiziyası, İctimai Televiziya, Space, Xəzər TV, ANS və İctimai Radio vasitəsilə müxtəlif verilişlər hazırlanır və səsləndirilir, ilk peşə-ixtisas təhsilinin problemlərinə dair ictimai müza-

kirələr, dəyirmi masalar və seminarlar təşkil edilir, bu təhsil pilləsinin problemlərinə və beynəlxalq təcrübəyə dair mətbuat orqanlarında məqalələr dərc olunur.

Baza və istinad peşə təhsili müəssisələri ilə iş

Respublikanın baza və istinad ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri ilə yeni təlim texnologiyalarının tətbiqi, müasir tələblərə uyğun tərtib və təchiz edilmiş ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisəsi ilə tanışlıq, modul metodunun tətbiqi, tədris-maddi bazanın yaradılması, peşələrin müasir xüsusiyyətləri və onların əmək bazarında yeri, kurikulum hazırlanması və bu kimi məsələlərlə bağlı görüşlər, açıq dərslər, seminar-treninglər, dəyirmi masalar, müzakirələr, sorğular, müsahibələr və digər tədbirlər həyata keçirilir. Bu tədbirlərə ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin rəhbərləri, müəllim və istehsalat təlimi ustaları, işəgötürənlər, valideynlər, dövlət və qeyri-dövlət təşkilatlarının nümayəndələri, beynəlxalq və yerli ekspertlər dəvət olunurlar. 11 №-li Bakı peşə liseyində «Gənclərin çağırışa qədərki hazırlığı» fənnində yeni təlim texnologiyalarının tətbiqi, 12 №-li Bakı peşə məktəbində beynəlxalq və yerli ekspertlərin iştirakı ilə modul metodunun tətbiqi ilə «Qadın bərbəri, manikürçü» peşəsi üzrə istehsalat təlimindən təşkil olunmuş açıq dərslər, 7 №-li Bakı peşə liseyinin əsaslı təmirdən sonra maddi-texniki bazası ilə tanışlıqla bağlı ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin direktorları ilə görüş və fikir mübadiləsi, 12 №-li Bakı Peşə liseyində ilk peşə təhsili sahəsində kurikulum hazırlanmasına həsr edilmiş seminar-müşavirə, Sumqayıt 3 №-li peşə liseyində Sumqayıt peşə liseylərinin direktorları, direktor müavinləri və informatika müəllimləri ilə «İnformatika» fənnindən tədris-maddi bazanın yaradılması məsələləri üzrə təcrübə mübadiləsi, İsmayilli Peşə Tədris Mərkəzində Avropa İttifaqı və Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin birgə həyata keçirdiyi «Texniki peşə təhsili sahəsində islahatlar

strategiyası və Azərbaycanın seçilmiş rayonunda pilot icrası“ (AZVET) layihəsi çərçivəsində “Aşpaz”, ”Barmen”, ”Ofisiant” peşələrinin yeni kurikulumlarının tətbiqi, Bakı 16 nömrəli peşə liseyində və Bakı 14 nömrəli peşə məktəbində “Təmirçi çilingər” və “Elektrik–qaz qaynaqçısı” peşələrinin kurikulumlarının pilot tətbiqi və qiymətləndirilməsi bu kimi tədbirlərdəndir.

Qabaqcıl təcrübə

Mərkəzdə ilk peşə təhsili müəssisələrinin və ayrı-ayrı mühəndis-pedaqoji işçilərinin qabaqcıl iş təcrübəsi öyrənilmiş, ümumiləşdirilib yayılmışdır. Bunlara misal olaraq Göyçay peşə liseyinin tədris istehsalat işləri üzrə direktor müavini Q.Əliyevin “Məktəbdaxili nəzarətin təşkili”, 11 №-li Bakı peşə liseyinin müəllimi T.Aslanovun “Dərsdə yeni təlim texnologiyalarının tətbiqi”, 12 №-li Bakı peşə məktəbinin müəllimi L.Vahabovanın “Modul təlim metodu üzrə təlim materialları paketinin hazırlanması və tətbiqi”, Abşeron-Binə peşə liseyinin ixtisas fənn müəllimi M.Həşimovun “Dərsdə problemlə təlim metodundan istifadə”, 14 nömrəli Bakı peşə liseyinin ixtisas fənn müəllimi F.Quliyevanın “İnteraktiv təlim metodlarının ixtisas fənlərinin tədrisində tətbiqi” təcrübələrini göstərmək olar.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ İLK PEŞƏ - İXTİSAS TƏHSİLİ SİSTEMİNDƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ KONSEPSİYASI

GİRİŞ

Hazırda ölkədə iqtisadiyyatın sürətli inkişafının dinamikliyi, milli iqtisadiyyatın yüksəlişi, bazaryönümlü islahatların dərinləşməsi və regionların sosial-iqtisadi inkişafı ilk peşə-ixtisas təhsili (İPİT) sistemi qarşısında yeni vəzifələr qoyur.

İlk peşə-ixtisas təhsili sisteminin vahid dövlət siyasəti çərçivəsində idarə olunması bütün səviyyələrdə biznes qurumları ilə əlaqələrin daha sıx qurulmasını və ilk peşə-ixtisas kadrlarına yaranan tələbatın çevik şəkildə ödənilməsinə zəruri edir.

Azərbaycan Respublikasının ilk peşə-ixtisas təhsili sisteminə yeni qiymətləndirmə sisteminin hazırlanması bu təhsil pilləsinin inkişafı üzrə Dövlət Proqramında prioritet istiqamətlərdən biri kimi müəyyən olunmuşdur.

İlk peşə-ixtisas təhsili sisteminə təhsilin keyfiyyətinin idarə olunması üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsi, səmərəli monitorinq və qiymətləndirmə mexanizmlərinin yaradılması mühüm vəzifə kimi qarşıya qoyulur. Təlim-tədris prosesində təhsil alanların bilik və bacarıqlarının obyektiv qiymətləndirilməsi təlimin nəticələrində keyfiyyəti üzə çıxaran ən etibarlı mənbə hesab olunur.

Azərbaycan Respublikasının ilk peşə-ixtisas təhsili sisteminə Qiymətləndirmə Konsepsiyası (bundan sonra Konsepsiya) bu təhsil pilləsində qiymətləndirmə məsələləri ilə bağlı fəaliyyətləri idarə etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Konsepsiyanın əsas məzmunu qiymətləndirmə fəaliyyətinin hüquqi bazasını təmin edən prinsiplərin müəyyənləşdirilməsinə, bu fəaliyyətin aparıcı istiqamətlərinin təyin edilməsinə,

ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsində qiymətləndirmə tədbirlərini həyata keçirən qurumların sosial statusunun gücləndirilməsinə və qiymətləndirmədən tədrisin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün istifadə edilməsinə yönəldilmişdir.

Konsepsiya «Təhsil haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa, ilk peşə-ixtisas təhsili pilləsinin dövlət standartı və proqramına (kurikulum) və müvafiq qanunvericiliklə müəyyən edilmiş digər normativ-hüquqi aktlara və müsbət beynəlxalq təcrübəyə uyğun hazırlanmışdır. Burada məktəbdaxili, milli və beynəlxalq qiymətləndirmənin əsas prinsipləri və fəaliyyət sahələri şərh edilir. Sənəddə ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsində qiymətləndirmə növlərinin hər biri üzrə yeri gəldikcə dəqiq qaydalar, əsasnamə və təlimatlar formasında əlavə sənədlərin hazırlanması da nəzərdə tutulur.

Bu sənəd Azərbaycan Respublikasında ilk peşə-ixtisas təhsilinin müasirləşdirilməsi sahəsində dövlətin siyasətinə uyğun olaraq bu təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramı (kurikulum) ilə bilavasitə əlaqədardır. Qiymətləndirmə mexanizmlərinin və vasitələrinin hazırlanması ilk peşə-ixtisas təhsili pilləsi üzrə peşə və ixtisasların standartı və təhsil proqramları (kurikulumları) hazırlandıqdan sonra növbəti mərhələ hesab olunur.

Qiymətləndirmə fəaliyyətinə qoyulan tələblər

İlk peşə-ixtisas təhsili sistemində qiymətləndirmə aşağıdakıları təmin edir:

- təlim fəaliyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi, ilk peşə-ixtisas təhsili pilləsində təhsilənlərin təlim nəticələri haqqında obyektiv məlumat verilməsini;

- təhsilin keyfiyyəti və inkişafı haqqında müvafiq məlumatların (şagirdlərin təlimə münasibətləri və onların nailiyyət-

ləri, müəllimlərin hazırlıq səviyyəsi, kurikulumların məqsəd-müvafiqliyi, təlim resursları ilə təminatı və idarəetmə üsulları) toplanması və onların təhlilini;

- əldə edilmiş məlumatlar əsasında müvafiq səviyyələrdə lazımi tədbirlərin həyata keçirilməsini;

- təhsilin məqsədəuyğunluq, qarşılıqlı əməkdaşlıq və dəyərləndirmə, müvafiqlik, etibarlılıq, inkişafyönümlülük, şəffafliq prinsiplərinə uyğunluğunu;

- bu təhsil pilləsində məntiqi təfəkkür vərdişlərinin inkişafını.

Mövcud problemlər

İlk peşə-ixtisas təhsili sistemində qiymətləndirmə sahəsində mövcud problemləri və çatışmazlıqları aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- müasir qiymətləndirmə standartlarının və mexanizmlərinin olmaması;

- qiymətləndirmə prinsiplərinin pozulması;

- kənardan qiymətləndirmənin aparılmaması, mövcud qiymətləndirmənin yalnız peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin özü tərəfindən aparılması;

- qiymətləndirmə zamanı təhsilənlərin və təhsilverənlərin fəaliyyətinin nəticələrinin obyektiv əsaslandırılmaması;

- qiymətləndirənlərin hazırlıq səviyyəsinin və təcrübəsinin aşağı olması;

- təhsil proqramlarını (kurikulumları) hazırlayan mütəxəssislərlə qiymətləndirmə aparıcı mütəxəssislər arasında qarşılıqlı əlaqənin olmaması;

- qiymətləndirmə ilə bağlı hüquqi bazada boşluqların mövcud olması;

- mövcud qiymətləndirmə sisteminin keyfiyyətin yüksəldilməsinə kömək etməməsi;

- mövcud qiymətləndirmə sisteminin təhsilənlərinin təlim nəticələri haqqında etibarlı məlumat verilməsi, təlimin məntiqi təfəkkür vasitələrinin inkişafına xidmət etməməsi, imtahanların işəgötürənlərin və digər maraqlı tərəflərin ehtiyaclarını ödəməsi;

- ilk peşə-ixtisas təhsili sisteminin səmərəli fəaliyyətini təmin edən məktəbdaxili, milli və beynəlxalq qiymətləndirmə sisteminin olmaması;

- qiymətləndirmə prosesində işəgötürənlərin fəal iştirak etməməsi

Konsepsiyanın hazırlanmasını zəruri edən səbəblər

İlk peşə-ixtisas təhsil sistemində qiymətləndirmə üzrə strategiyaların olması çox vacibdir, çünki qiymətləndirmə şagirdlərin nə öyrəndiklərinə və necə öyrəndiklərinə təsir edən ən böyük amildir.

Dünyada gedən siyasi, iqtisadi və sosial dəyişikliklər aşağıdakı məsələlərin reallaşdırılmasını tələb edir:

- ilk peşə-ixtisas təhsilinin keyfiyyət səviyyəsi dövlət standartları əsasında beynəlxalq və ümumavropa təhsil sisteminin prinsiplərinə və bu təhsil pilləsi üzrə müvafiq keyfiyyət göstəriciləri sistemine (təhsil proqramları, şagirdlərin hazırlıq səviyyəsi, maddi-texniki baza, infrastruktur, informasiya resursları, təhsil verənlərin peşəkarlığı və elmi-pedaqoji səviyyəsi, mütərəqqi tədris texnologiyaları və s.) uyğun olaraq müəyyən edilməsi;

- idarəetmənin yeni demokratik üsullarına keçilməsi;

- Azərbaycan Respublikasında açıq vətəndaş cəmiyyətinin qurulması və milli özünəqayıdış hisslərinin aşılması;

- ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisəsində kadr hazırlığının keyfiyyət səviyyəsinin, məzunların milli və beynəlxalq əmək bazarında rəqabət qabiliyyətinin ölkənin sosial və iqtisadi inkişafında rolu ilə müəyyən edilməməsi;

- bu təhsil pilləsinin keyfiyyət səviyyəsinin mövcud tələblərə uyğun akkreditasiya xidməti tərəfindən müvafiq qaydada Qiymətləndirilməsi.

Təhsilənlərin nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi sisteminin vəzifələri

Qiymətləndirmə sisteminin əsas vəzifələrindən biri təhsil proqramlarının (kurikulumların) hazırlanması, müəllimlərin təlimi, dərslik və təlim materiallarının yaradılması sahəsində yeni yanaşmaların formalaşdırılmasıdır.

Yəni:

- işəgötürənlərin tələblərinə uyğun peşə standartlarının və bunun əsasında təhsil standartlarının (kurikulumların) hazırlanması və qiymətləndirmə prosesini bunlarla sıx əlaqələndirən milli sistemin yaradılması;

- məktəbdaxili və milli qiymətləndirmə vasitəsilə təlimin nəticələri barədə dürüst məlumatların əldə edilməsi və bundan müasir tələblərə cavab verən idarəetmədə istifadə olunması;

- qiymətləndirmədən əmək bazarının ehtiyaclarının ödənilməsi üçün istifadə edilməsi.

Bu məqsədlərə nail olunması üçün aşağıdakı strateji fəaliyyət istiqamətləri müəyyənləşdirilir:

- Azərbaycan Respublikasının ilk peşə-ixtisas təhsili sistemində qiymətləndirmə mexanizminin iqtisadi sahələr üzrə işəgötürənlərin, ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin və digər

maraqlı tərəflərin nümayəndələri ilə hazırlanması və müvafiq qaydada təsdiq edilməsi;

- özünüqiymətləndirmə vasitələrindən (məsələn, qısa və ya çoxcavablı testlər vasitəsilə) istifadə edərək təhsilalanlara öz irəliləyişinə nəzarət etmək, nələri mənimsədiyini və nələri mənimsəyə bilmədiyini müəyyən etmək imkanı verilməsi;

- məktəbdaxili və milli qiymətləndirmənin, həmçinin yeni imtahan sisteminin yaradılması təhsilalanların qiymətləndirilməsi üzrə beynəlxalq təcrübədən istifadə edilməsi;

- ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsində qiymətləndirmə üzrə mütəxəssislərin və müəllimlərin təliminin təşkil edilməsi;

- qiymətləndirmə nəticələrinin təhlilinin aparılması, hesabatların hazırlanması və ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsində keyfiyyətin qiymətləndirilməsi sisteminin qurulması;

- təhsilalanların nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi işinin səmərəli təşkili üçün resursların hazırlanması

Təhsilalanların nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinin əsas xüsusiyyətləri

Qəbul edilmiş standartlara uyğun bilik və bacarıqlara sahib olmaq üçün təhsilalanın fəaliyyəti fasiləsiz stimullaşdırılmalı, onların daha yüksək səviyyəli standartları mənimsəməsi üçün müvafiq şərait yaradılmalıdır. Yəni hər bir təhsilalanın təlim müddəti boyunca geri qalmasına yol verilməməli, onların hər birinin nailiyyəti diqqətlə izlənilməlidir. Bu baxımdan təhsilalanların nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi dinamik, davamlı və qeyri-rəsmi prosesdir. Bu prosesdə təhsilverənlərin təhsilalanların fəaliyyətinə nəzarəti, onların hər bir tapşırığı keyfiyyətlə yerinə yetirmələri çox vacibdir.

Təhsilverənlərin fəaliyyəti, bu fəaliyyətin işəgötürənlərin və təhsilalanların tələbatına nə dərəcədə cavab verməsi, təhsil proqramlarında (kurikulumlarda), tədris prosesinin planlaşdırılmasında, dərslik və dərs vəsaitlərində vaxtında müvafiq dəyişikliklərin aparılmasında düzgün qiymətləndirmənin nəticələri xüsusi önəm daşıyır.

Təhsilalanların nailiyyətlərinin düzgün qiymətləndirilməsi aşağıdakı məqsədlərə xidmət edir:

-Təhsil proqramlarının(kurikulumların) qiymətləndirilməsinə ;

-təhsilalanların mənimsəmədə uğur qazanmasının (geri qalmasının) izlənilməsinə ;

-təlim prosesi üzrə düzgün qərarların qəbul edilməsinə;

-təhsilalanların təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsinə.

Sistemli proses olan qiymətləndirmə təlim nəticələri ilə maraqlı tərəflər arasında əhəmiyyətli əks-əlaqə vasitəsi kimi aşağıdakı komponentləri əhatə etməklə qurulur:

- **Qiymətləndirmə məlumatları.** Bu komponentə təhsilalanların təlimə münasibətləri və təlimdəki nailiyyətləri, təhsilverənlərin hazırlıq səviyyəsi, təhsil proqramlarının (kurikulumların) xarakterik xüsusiyyətləri, təlim resurslarının bölgüsünə əks etdirən məlumatlar və fəaliyyətlərin icra mexanizmləri daxildir.

- **Məlumatların toplanması.** Komponentinə testlərin keçirilməsi, tapşırıqların yoxlanılması, məşğələ zamanı müsahibələrin aparılması, təhsilalanların və təhsilverənlərin fəaliyyətinin müşahidəsi, qiymət cədvəlləri və digər məktəb sənədlərinin təhlili daxildir.

- **Qiymətləndirmənin nəticələri.** Həmin nəticələrdən təlim prosesinin planlaşdırılması və istiqamətləndirilməsi, qiymət ballarının və kreditlərin hesablanması, müqayisələrin aparılması, təhsil sənədlərinin və lisenziyaların verilməsi, pedaqoji nəzəriyyə

yələrin formalaşdırılması, təhsil siyasətinin qurulması, təlim resurslarının bölgüsü, təhsil proqramlarının (kurikuluların) qiymətləndirilməsi zamanı istifadə olunur. Eyni zamanda ictimaiyyəti məlumatlandırmaq məqsədi daşıyır.

- **Qiymətləndirmə standartları.** Bu standartlar təhsilin keyfiyyətini qiymətləndirmək üçün əsas meyarları təyin edir, təhsilənlərin nailiyyətlərinin və təhsil imkanlarının qarşılıqlı dəyərləndirilməsi üçün istifadə olunan qiymətləndirmə üsulları və vasitələrinin keyfiyyətini təsvir edir, qiymətləndirmə prosesinin qanuniliyinə zəmanət verir.

İlk peşə-ixtisas təhsili sistemində məqsədəuyğunluq, nailiyyətlərin təhsil imkanlarının qarşılıqlı dəyərləndirilməsi, vahidlik və uyğunluq, dayanıqlıq, şəffaflıq, ədalətlik, qarşılıqlı razılaşma və əməkdaşlıq, inkişafetdiricilik və hesabatlılıq kimi qiymətləndirmə prinsiplərinə əməl olunur.

Əsas qiymətləndirmə növləri

İlk peşə-ixtisas təhsilində əsas aşağıdakı qiymətləndirmə növlərindən istifadə olunur:

- **İlkin səviyyənin qiymətləndirilməsi (diaqnostik qiymətləndirmə);** təhsilənlərin ilkin bilik və bacarıqları barədə məlumat əldə etməyə imkan verir və təhsilverənə təlimi düzgün qurmaqda kömək edir.

- **Tədris müddəti boyu (formativ) qiymətləndirmə;** adətən, təhsilverənlərin təhsilənlərlə davamlı olaraq fikir mübadiləsi aparması təhsilənlərə nailiyyətlər əldə etməkdə kömək edir. Bunu birgə müzakirə əsasında, həmçinin yazılı şəkildə etmək olar.

- **Yekun (summativ) qiymətləndirmə:** təhsilənlərin təlim nəticəsi üzrə fəaliyyətinin yekun qiymətləndirilməsi üçündür.

Qiymətləndirmə texnikalarına aşağıdakılar daxildir:

- **Özünüqiymətləndirmə:** məsələn, çoxcavablı və qıscavablı testlər və s. təhsilənlərə öz inkişafına nəzarət etməyə və materialı nə dərəcədə mənimsədiyini yoxlamağa kömək edir.

- **Təhsilverənlərin qiymətləndirdiyi tapşırıqlar:** məsələn fərdi halların araşdırılması, problemi həll etmə və ya keyfiyyət üzrə tapşırıqlar və bu tapşırıqların icrası ilə bağlı təhsilverənlərin rəyi təhsilənlər üçün çox vacibdir. Qiymətləndirmə meyarının real iş mühitində tətbiqinə daha çox diqqət yetirmək və iş təcrübəsindən maksimum istifadə etmək olar.

İmtahanlar: Bunlar təhsil müəssisəsində təşkil edilmiş komissiya tərəfindən qiymətləndirilən, vaxt məhdudiyəti olan və sinifdə keçirilən ənənəvi imtahanlardır.

İş yerində tapşırıqlar və layihələr də qiymət almağa imkan verən vasitələrdən biri ola bilər. Biznes təşkilatında şagirdin fəaliyyətinə nəzarət edilməsindən də istifadə etmək olar.

Qiymətləndirmə standartlarının və qiymətləndirmə vasitələrinin hazırlanması

Hər ixtisas üzrə təhsil proqramı (kurikulum) hazırlanarkən təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsi üçün müvafiq qiymətləndirmə standartları nümunələri də hazırlanır və ondan istifadə olunur.

Qiymətləndirmə prosesi üçün müəyyən edilən təyinatlar etibarlı və məqsədəuyğun olmalı və qiymətləndirmə zamanı xü-

susi qiymətləndirmə meyarlarından istifadə edilməlidir. Təhsil vahidinin qiymətləndirilməsi zamanı istifadə edilən tapşırıqlar vahidin qiymətləndirmə meyarları bölməsində qeyd edilmiş bütün meyarları əhatə etməlidir. Verilən tapşırıqlar və fəaliyyətlər şagirdə konkret meyara uyğun sübutlar təqdim etmək imkanı verməlidir.

Qiymətləndirmə zamanı meyarlara istinad etmək üsulundan istifadə edilir. Bu zaman şagirdin nailiyyətləri təlim nəticələri üçün müəyyən edilmiş konkret meyarlara və fəaliyyət səviyyələri üçün müəyyən edilmiş konkret standartlara nəzərən müqayisə edilməklə qiymətləndirilir. Konkret qiymətləndirmə meyarları olduğu zaman təhsilalanlara onlardan nə tələb edildiyi aydın olur, həmçinin bu meyarlar təhsilverənlərə nəyi tədris etməli olduqlarını müəyyən etməkdə kömək edir. Meyara istinad etmək həmçinin təhsilalanın fəaliyyətinə edilən şərtlərin və rəylərin keyfiyyətini artırma bilər. Belə ki, bu meyarlar təhsilalanların işini qiymətləndirərkən təhsilverənlər üçün istinad nöqtəsi rolunu oynayır.

Qiymətləndirmə standartları 4 səviyyə üzrə qiymətləndirmə sxemləri şəkilində hazırlanır. Birinci səviyyədən aşağı, dördüncüdən yüksək səviyyəni əks etdirir. Birinci və ikinci səviyyələrə əksər təhsilalanlar, üçüncü və xüsusilə dördüncü səviyyə daha istedadlı təhsilalanlar üçün nəzərdə tutulur.

Qiymətləndirmə sxemləri qiymətləndirmənin daha ədalətli, obyektiv, etibarlı və ardıcıl yerinə yetirilməsinə imkan verir, təlimin səmərəliliyi ilə bağlı təhsilverənləri daha faydalı məlumatlarla təmin edir.

Qiymətləndirmə sxemləri mahiyyət etibarilə holistik qiymətləndirmə və analitik qiymətləndirmə kimi iki növə bölünür.

Holistik qiymətləndirmə sxemləri təhsilalanın fəaliyyəti ilə bağlı ümumi təəssürat yaradır və əksər hallarda fəaliyyət sə-

viyyəsinə əksətdirən 4-5 ballıq şkalaya əsaslanır. Bu növ sxemlər sürətli qiymətləndirmə apararaq, təhsilalanların nailiyyətləri üzrə ümumi mənzərəni təsvir edir.

Analitik qiymətləndirmə sxemləri təhsilalanın ayrı-ayrı fəaliyyət sahələri üzrə qiymətini təyin edir. Burada da 4-5 ballıq şkaladan istifadə edilir. Təhsilalanların fəaliyyəti ardıcıl qiymətləndirilməklə onların nailiyyətləri barədə daha ətraflı məlumat verilir, lakin qiymətləndirmə üçün çox vaxt tələb olunur.

Qiymətləndirmə sxemləri elementlərinə qiymətləndirmə şkalası, nailiyyət səviyyəsinə təsvir edən söz (rəqəm, səviyyə üzrə etiket), hər bir səviyyə üzrə indikatorlar və nail olunması nəzərdə tutulan nəticə (standart) daxildir.

Yekun summativ testlərdə bütün səviyyələr üzrə representativ (təmsiledici) seçimin təmin edilməsi, yəni 1-ci səviyyə üzrə suallar 20%-ə, 2-ci səviyyə üzrə 30%, 3-cü səviyyə üzrə 30% və 4-cü səviyyə üzrə suallar 20% təşkil etməlidir.

Praktik bacarıqlar peşə standartlarına əsasən müəyyən edilir.

Məktəbdaxili qiymətləndirmənin mahiyyəti və məzmunu

Bu konsepsiyada göstərilən qiymətləndirmə növlərinə və qiymətləndirmə vasitələrinə əsaslanan məktəbdaxili qiymətləndirmə aşağıdakı əsas komponentləri əhatə edir:

- Təhsilalanların mənimsəmə səviyyəsi monitorinqi;
- təhsilalanların fəaliyyətinin təhsil proqramı (kurikulum) üzrə qiymətləndirilməsi;
- ilk peşə-ixtisas təhsili pilləsi üzrə yekun qiymətləndirmənin dövlət buraxılış imtahanlarının aparılması.

Təhsilalanların irəliləyişinin monitorinqi, təhsil boyu (formativ) qiymətləndirmə üçün ilk peşə-ixtisas təhsili müəs-

sisələri səviyyəsində bu təhsil pilləsi üzrə təhsilverənlər tərəfindən aşağıdakı mərhələlərlə həyata keçirilir:

-Modullar, mövzular və bəhslər üzrə davamlı qiymətləndirmə;

-təhsilənin ayrı-ayrı modulları və bəhsləri mənimsəməsi ilə bağlı məlumat toplamaq məqsədilə aparılır;

-mövcud qiymətləndirmə normalarını və meyarları təkmilləşdirmək məqsədilə keçirilir;

-modullar (mövzu, bölmə, tapşırıq) üzrə əvvəlcədən hazırlanmış qiymətləndirmə sxemlərindən və digər diskriptiv (təsviri) kimi qiymətləndirmə üsullarından istifadə olunmaqla təhsilənin fəaliyyətini təsvir edir;

-hər yarım ilin sonunda tədris olunmuş modullar (mövzular) üzrə test və ya standartlaşdırılmış prosedurlar vasitəsilə keçirilir;

-nəzarətçi və yoxlayıcı cəlb edilməklə hər ilin sonunda keçirilir;

-nəticələri təhlil olunur, hesabat verilir və təlim prosesinin təkmilləşdirilməsində ondan istifadə edilir.

Təhsilənin fəaliyyətinin təhsil proqramı (kurikulum) üzrə qiymətləndirilməsi

Təlim nəticələrinin əmək bazarının tələblərinə uyğunluğunu daxili yoxlama məqsədilə təhsilverənlər tərəfindən aparılır.

Keçid qruplarında təhsil proqramları (kurikulum) üzrə kənar qiyətləndirmə təhsilənin illik yekun attestasiyası təhsil müəssisəsinin direktoru tərəfindən ixtisas üzrə işəgötürənlərin nümayəndəsinin iştirakı ilə aparılır. Təhsil proqramları (kurikulum) üzrə qiymətləndirmə vasitəsilə ilin sonunda keçid qruplarında təhsilənin fərdi fəaliyyəti ölçülür, hədəflər müəy-

yən olunur və bu hədəflərə doğru irəliləyişlər qiymətləndirilir, müqayisələr aparılır.

İlk peşə-ixtisas təhsili pilləsi üzrə yekun qiymətləndirmə (dövlət buraxılış imtahanları) ixtisaslar üzrə təhsil müəssisəsinin özü tərəfindən deyil, kənar qurum tərəfindən qiymətləndirilən, vaxt məhdudiyəti olan ənənəvi imtahanlardır. Bəzi ölkələrdə olduğu kimi, imtahanlar təhsil müəssisəsinin özü tərəfindən qiymətləndirilə bilər, lakin sonra kənar qurum tərəfindən yoxlanılır.

Təhsil haqqında sənədin verilməsi ilə nəticələnən bütün qiymətləndirmə (istehsalat təcrübəsinin qiymətləndirilməsi də daxil olmaqla) kənar təşkil edilməli və aparılmalıdır.

İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində imtahanların təşkili, keçirilməsi və təhsilənin növü pilləyə keçirilməsi Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmiş təlimat əsasında aparılır.

Milli qiymətləndirmə

Milli qiymətləndirmə ilk peşə-ixtisas təhsilinin keyfiyyətinə nəzarət etmək üçün həyata keçirilən və təhsilənin nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsini təmin edən sistemdir. Milli qiymətləndirmə, bir qayda olaraq, 4-5 lildən bir müəyyən edilmiş sorğu vərəqləri, testlər və xüsusi təlimatlar vasitəsilə keçirilir. Milli qiymətləndirmə nəticəsində əldə olunan məlumatlar təhsil proqramının (kurikulumun), təlim prosesinin keyfiyyətinin və ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsində aparılan müvafiq dəyişikliklərin dəyərləndirilməsinə və bu təhsil pilləsində keyfiyyətə nəzarətin daha səmərəli həyata keçirilməsinə xidmət edir.

Milli qiymətləndirmənin məqsədləri aşağıdakılardır:

-Təlimin zəif və güclü tərəflərini müəyyən etməklə təhsil alanların ümumi mənimləmə səviyyəsini və onun dinamikasını müəyyənləşdirmək;

-təhsilalanların təlim nəticələrinə təsir edən mümkün amilləri təsvir etmək və nəticələr arasındakı fərqləri müqayisə etmək üçün təhsilalanların, onların ailələrinin ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin təlim prosesinin xüsusiyyətlərini öyrənmək;

-ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsində siyasəti müəyyənləşdirmək üçün bu təhsil pilləsi barədə məlumat toplamaq, problemləri və bu pillənin inkişafı üçün strateji istiqamətləri müəyyən etmək;

-ölkədə ilk peşə - ixtisas təhsili siyasətini müəyyən edənlərin cavabdehlik səviyyəsini artırmaq ;

-ilk peşə-ixtisas təhsilinin məzmunu üzrə əsas prioritetlərin ictimaiyyət tərəfindən geniş müzakirəsini təşkil etmək;

-təhsilin dövlət standartlarının monitorinqini aparmaq, sistemin təsir dairəsini genişləndirmək.

Milli qiymətləndirmə xüsusi təlimatlar vasitəsilə həyata keçirilir. İlk peşə-ixtisas təhsili pilləsi üzrə milli qiymətləndirmə təlimatlarının quruluşu ölkə səviyyəsində təhsilalanların nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi üzrə fəaliyyətləri əks etdirən standartlardan və onların icrası ilə bağlı mexanizmlərdən ibarətdir.

Təlimatlar hazırlanarkən ölkədə həyata keçirilmiş sınaq qiymətləndirmələr zamanı əldə olunmuş təcrübədən və qabaqcıl ölkələrin müvafiq standartlarından istifadə etmək olar.

Təlimatlar aşağıdakı sahələr üzrə hazırlanır:

-Planlaşdırma və idarəetmə (müəyyən ixtisas və onun modulları üzrə milli qiymətləndirmənin, seçimlərin aparılmasının, məlumatların toplanması üçün metodların seçilməsinin, təhlilin aparılmasının və nəticələrin nəşr edilməsinin planları) sahəsi ;

-indikatorların (alətlərin) (tədqiqatın konseptual çərçivəsi, indikatorların spesifikasiyası, test məsələləri, testin ümumi tərtibatı, test kitabçalarının tərtibatı, sorğu, vasitələrin qrafiki və texniki redaktəsi, vasitələrin çap edilməsi və tədqiqatın aparılması) sahəsi;

-məlumatın toplanması (ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri üzrə məlumat bazasının tərtib edilməsi, təmsiledici seçimlərin aparılması, İPİT-in məlumatlandırılması, məlumatları toplayacaq işçilərin seçilməsi və təlimatlandırılması, test və sorğunun keçirilməsi, məlumatların toplanması üzrə keyfiyyət təminatı) sahəsi;

-məlumatın işlənməsi və təhlili (testlərin yoxlanılması, məlumatların sənədlərə daxil edilməsi, məlumatların dəqiqləşdirilməsi və təhlili, tərkib elementlərinin və şkalalarının dəqiqləşdirilməsi) sahəsi;

- nəticələrin ictimaiyyətə çatdırılması (nəticələrin təqdim edilməsi, sualların açıqlanması, nəticələrin yayılması, texniki hesabatın yazılması və sənədləşdirmənin aparılması) sahəsi.

Milli qiymətləndirmə sisteminin geniş planının hazırlanması üçün təlimatlarda tədbirin əsas məqsədi, onun əhatə etdiyi standartlar, bu standartlara nail olmaq üçün istifadə olunan proseslər və icra prosedurları əks olunur.

Beynəlxalq qiymətləndirmənin mahiyyəti və məzmunu

Beynəlxalq qiymətləndirmə ilk peşə-ixtisas təhsilinin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi və yüksəldilməsi funksiyalarını yerinə yetirir. Burada müqayisəetmə tədqiqatları və monitorinqlər aparmaqla ölkədə İPİT-nin vəziyyəti barədə məlumat əldə etmək, həlli tələb olunan strateji problemləri üzə çıxarmaq, onları araşdırmaq və nəticələri xarici ölkələrdə aparılan qiymət-

ləndirmə ilə müqayisə etmək imkanı yaradılır. Bu qiymətləndirmə 3 ildən bir keçirilir və təhsilalanların qazanılmış bacarıqlardan istifadə etmə imkanlarının qiymətləndirilməsinə yönəldilmişdir. İştirakçı ölkələrin müvafiq ixtisaslar üzrə təhsilalanlarının nəticələri arasındakı fərqləri izah edən amilləri (təhsilalanların və onların ailələrinin, təhsil müəssisələri və tədris prosesinin xüsusiyyətlərini) öyrənməyə, riyazi savadlılıq, oxu savadı, təbiət elmləri savadlılığı və əlavə olaraq müxtəlif problemləri həll etmə bacarıqlarını qiymətləndirməyə xidmət edir.

Beynəlxalq qiymətləndirmə proqramının əsas məqsədləri

Beynəlxalq qiymətləndirmə proqramının əsas məqsədləri aşağıdakılardır:

-Ölkədə ilk peşə-ixtisas təhsili haqqında müvafiq məlumat əldə etmək, beynəlxalq səviyyəli müqayisələr aparmaq, öyrənilməsi və müzakirəsi tələb olunan problemləri və təhsilin inkişafının prioritet istiqamətlərini müəyyən etmək ;

-təhsilalanların nailiyyətlərinin nəticələrinə təsir edən amilləri təsvir etmək, nəticələr arasındakı fərqləri təyin etmək üçün təhsilalanların, onların ailələrinin, təhsil müəssisələri və tədris prosesinin xüsusiyyətlərini öyrənmək;

-ilk peşə-ixtisas təhsilinin məzmununun müəyyənləşdirilməsi və nəticəyönümlü yeni təhsil proqramının (kurikulumun) hazırlanması üçün əmək bazarını öyrənmək, kompetensiyalara əsaslanan yanaşmanın məqsədəuyğunluğu istiqamətində tədqiqatlar aparmaq, gözlənilən və nail olunan nəticələri müqayisə etmək;

-müasir qiymətləndirmə vasitələrinin hazırlanmasını, nəticələrin təhlili üsullarını və hesabatların hazırlanması qaydalarını öyrənmək;

-İPİT-nin əsas prioritetlərinin ictimaiyyət tərəfindən geniş müzakirəsini təşkil etmək.

Beynəlxalq qiymətləndirmə proqramı üzrə həyata keçiriləcək əsas tədbirlər

Beynəlxalq qiymətləndirmənin həyata keçirilməsi istiqamətində nəzərdə tutulan tədbirlər:

-Təlimatların, test və sorğu vərəqələrinin hazırlanması

-ölkə üzrə bütün İPİTM-in siyahısının hazırlanması, təhsil müəssisələrinin və təhsilalanların seçimi qaydalarının müəyyən edilməsi;

-aparılmış tədqiqatların nəticələrini qiymətləndirməni həyata keçirən quruma göndərilməsinin təmin edilməsi ;

-qiymətləndirən qurum tərəfindən nəticələrin təhlil edilməsi, müvafiq hesabatların hazırlanması və ictimaiyyətə çatdırılması.

Tədqiqatın qiymətləndirilməsi vasitələri (indikatorlar) iştirakçı ölkələrin və xarici beynəlxalq ekspertlərin birgə fəaliyyəti nəticəsində yaradılır. Riyazi savadlılığı, oxu savadını, təbiət elmləri üzrə savadlılığı və problemləri həll etmək bacarığını yoxlamaq üçün kompleks tapşırıqlar hazırlanır. Hər bir tapşırıq ayrıca məndən və müxtəlif çətinlik dərəcəsi olan bir neçə sualdan ibarət olur. Tapşırıqların yerinə yeririlməsi nəticələrinə görə təhsilalanların məndəki situasiya ilə bağlı problemləri dərk etmə və onları həll etmə qabiliyyətləri qiymətləndirilir.

Gözlənilən nəticələr

İlk peşə-ixtisas təhsili sahəsində qiymətləndirmə konsepsiyasının və onun əsasında mərhələli inkişaf proqramının həyata

keçirilməsi nəticəsində aşağıdakı nailiyyətlərin əldə edilməsi gözlənilir:

-İlk peşə-ixtisas təhsili sahəsində qiymətləndirmə sisteminə islahatların aparılması üçün uzun müddətli strategiya işlənilib hazırlanacaq, bu sahədə yeni mexanizmlər yaradılacaq bununla bağlı fəaliyyətlər vahid mövqedən tənzimlənəcək;

-məktəbdaxili və milli qiymətləndirmələrin keçirilməsi sistemi, üsul və vasitələri yaradılacaq, onların tətbiqi üçün müvafiq təlimatlar hazırlanacaq;

-təhsilalanların nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinin yeni sistemi yaradılacaq, bu təhsil sistemində yeni monitoring xidməti təşkil ediləcək;

-milli qiymətləndirmə üçün bu təhsil pilləsi üzrə müvafiq vahid normativ tələbləri və attestasiya prosedurlarını nəzərdə tutan təlimatlar hazırlanacaq ;

-təhsilalanlar tərəfindən mənimsənilmiş təlim nəticələrinin dəyərləndirilməsi vasitəsilə ilk peşə-ixtisas təhsilinin dövlət standartlarının monitoringi aparılacaq;

-bu təhsil pilləsinin məzmununun müəyyənəşdirilməsi və nəticəyönümlü yeni kurikulumun hazırlanması üçün əsas təlim nəticələri hazırlanacaq, kompetensiyalara əsaslanan yanaşmanın məqsədəuyğunluğu istiqamətində tədqiqatlar aparılacaq;

-milli qiymətləndirmənin həyata keçirilməsi və idarə olunmasının monitoringi aparılacaq, nəticələr təhlil olunacaq və əsaslandırılacaq hesabatvermə prosedurları əsasında nümunəvi hesabatlar və əks-əlaqə sistemləri yaradılacaq;

-qiymətləndirmə üzrə müəllimlərin ixtisasartırma və marifləndirilməsi işləri təşkil ediləcək və müvafiq hesabatlar hazırlanacaq;

-beynəlxalq qiymətləndirmə üzrə normativ tələblər, attestasiya prosedurları, təhsilalanların beynəlxalq qiymətləndirilmə-

si proqramı və digər proqramlar həyata keçiriləcək; qiymətləndirmə sahəsində fəaliyyət göstərən ölkədaxili və beynəlxalq qurumlarla əlaqələr yaradılacaq və məlumat mübadiləsi təmin ediləcək.

Qiymətləndirmənin məqsədi

Ənənəvi qiymətləndirmə formaları, çox vaxt ayrıca təşkilatlar tərəfindən sinif şəraitində təhsil formasına uyğun olaraq, bilik və bacarıqların qiymətləndirilməsinə daha çox diqqət verməyə meyilli olmuşdur.

Bacarığa əsaslanan qiymətləndirmə öz bilik və bacarıqlarının tətbiqini nümayiş etdirməyi bacaran insanların tanınması ilə bağlıdır. Bu, fəaliyyətə xüsusi diqqətin olmasıdır. Bu diqqət təhsilə verilən tələbləri azaltmağı nəzərdə tutmur, əksinə, məşğulluq tələblərinə əsasən qiymətləndirmənin əhəmiyyətini daha da gücləndirməyi nəzərdə tutur.

Bacarığa əsaslanan təlimdə qiymətləndirmə, təlim prosesində və təlim başa çatdıqdan sonra həm sinifdə, həm də təcrübə yerində müxtəlif cür vəziyyətlərdə fəaliyyət üzrə sübutların toplanması ilə aparılır.

Təlim modulunun xüsusiyyətlərinə və ən əsası təlim nəticələrinə əsaslanan qiymətləndirmə bir sıra səbəblərdən təşkil oluna bilər. Buna aşağıdakılar aiddir:

- Təlim nailiyyətinin tanınmasının təmin olunması məqsədilə;
- Təhsilalanı bilik və bacarıqların əldə olunması prosesinə yönəltmək üçün;
- Təhsilalana öz nailiyyət səviyyəsini müəyyən etməyə yardım etmək üçün;

• İşəgötürənlərin öz işçilərinin bacarıqlarını müəyyən etməsinə yardım etmək üçün.

İş sahəsində bacarıqların qiymətləndirilməsi həm işdən ayrılmadan, həm iş vaxtından sonra və yaxud da hər ikisi birlikdə olmaqla aparıla bilər.

İşdən ayrılmadan qiymətləndirmə faydalı ola bilər, çünki bu, uyğunlaşmanı təmin edir və bacarıqların əsl məzmununu göstərir. Bununla belə, iş yerində qiymətləndirməni təşkil etmək çətin ola bilər. Müxtəlif növ sübutlardan istifadə etməklə, iş yerində faktiki qiymətləndirmə aparmadan, iş yeri ilə bağlı sübutları toplamaq mümkündür: məsələn, təlim mətbəxi və yemək otağı təşkil etməklə.

Qiymətləndirmə fərdin nailiyyətlərini qiymətləndirmə prosesidir. Buraya təhsilalanın bilik və bacarıqları mənimsəməsinə dair sübutların toplanması və sübutun müəyyən olunmuş standartlarla eyni olduğunun qiymətləndirilməsi aiddir. Bununla belə, qiymətləndirmənin bir çox fərqli məqsədləri var:

• Təhsilalanın güclü və zəif tərəflərini müəyyən etmək – diaqnostik qiymətləndirmə;

• Təhsilalana qiymət vermək və təlimin sonrakı planlaşdırılmasını dəstəkləmək;

• Fərdi nailiyyəti qiymətləndirmək – summativ qiymətləndirmə;

• Təhsilalana təlim və karyeranın inkişafına dair gələcək seçimlərində kömək etmək;

• İxtisas dərəcəsi vermək;

• İşəgötürənləri məlumatla təmin etmək;

• Təhsilalanı gələcək təlim və peşəkar inkişaf üçün məlumatla təmin etmək;

• Yerli səviyyədə proqramları və zaman keçdikcə təlimi monitor etmək və standartları saxlamaq; və

• Təhsilalanların yerli və yaxud beynəlxalq qruplarının fəaliyyət səviyyələrini qiymətləndirmək

Bu məqsədlərin bəziləri qiymətləndirmənin fərdi inkişafı üçün əhəmiyyət kəsb edir, bəziləri isə xarici təşkilatların istifadə etdikləri qiymətləndirmə nəticələrini göstərir. Müxtəlif məqsədlərin bu cür geniş miqyasının bir-birinə zidd tələbləri ola bilər. Bununla belə, Təhsil Nazirliyi təlimin effektiv şəkildə qiymətləndirilməsi və tədris prosesinə əlavə olan ixtisasların təmin olunmasına diqqət ayırmalıdır. Qiymətləndirmənin ən yüksək səviyyədə istifadəsi formal ixtisasların verilməsi üçündür və təsdiq olunmuş modullar və proqramlar fonunda təlimin qiymətləndirilməsinə bərabərdir. Bu qiymətləndirmə həmişə summativ (bax: Bölmə 4 – qiymətləndirmənin müxtəlif növləri) xarakter daşıyır. O, təhsilalan öz məktəbinin müəllimləri və qiymətləndiriciləri tərəfindən qiymətləndirildikdə daxili, qiymətləndirmə başqa bir müəssisədə aparıldıqda isə xarici ola bilər, məsələn, iş yerində - və ya hər ikisi birlikdə. Həm daxili, həm də xarici qiymətləndirmə həmişə təsdiq olunmuş keyfiyyətə zəmanət prosedurlarına şamil edilir. Bu təlimatın məqsədi geniş sayda qiymətləndirmə metodlarını əhatə etməkdir.

İxtisasların əldə olunmasına hazırkı diqqət bəzən təlim prosesinə zərərli görünür, lakin ixtisaslar təlim prosesinə müsbət dəstək verə bilər və bununla aşağıdakıları təmin edər:

• Motivasiya.

• Yerli və beynəlxalq səviyyədə tanınan nailiyyətlərin standartları formasında struktur.

• Təhsilalanı ali təhsil üçün məlumatla təmin etməklə gələcək tədris prosesinə giriş.

- Seçim məqsədləri üçün işə götürənlərə məlumat.
- İş yerində irəliləyiş.
- Aydın inkişaf istiqamətlərinə malik ömür boyu öyrənməni dəstəkləyən vasitələr.

Qiymətləndirmənin prinsipləri

Qiymətləndirmənin başlıca məqsədi təlim nailiyyətlərinin təqdir olunmasını təmin etməkdir. Bu təqdirolunma bir sıra modulları uğurla başa çatdırdıqdan sonra verilən ixtisaslaşma sertifikatı formasında və ya tam proqramını bitirdikdən sonra verilən ixtisas diplomu formasında ola bilər.

Etibarlı olması üçün bütün qiymətləndirmələr aşağıdakı prinsiplərə əsaslanmışdır:

- Həqiqilik
- etibarlılıq
- uyğunlaşma
- sadəlik (bəsitlik deyil!)
- haqq və ədalətlik

Qiymətləndirmənin kağız üzərində imtahanlar, şifahi sorğular, praktik testlər, kompüterin yardımı ilə olan testlər və ya hər hansı digər vasitələrlə aparılmasından asılı olmayaraq, prinsiplər dəyişməz qalır.

Həqiqilik

Həqiqilik qiymətləndirmənin düzgünlüyünün yoxlanılmasıdır. Başqa sözlə, qiymətləndirmə, əslində, ediləcəyi güman olunan işi faktiki olaraq yerinə yetirirmi? Hər bir qiymətləndirmə elə hazırlanmalıdır ki, təhsilalanlar əldə etmək istədiyi

ixtisas üzrə tələb olunan bilik, anlama və bacarıqlara malik olduğunu göstərmək üçün sübut hazırlaya bilsin.

Qiymətləndirmə o zaman həqiqi olur ki, o:

- Məqsədəmüvafiqdir, məsələn, praktik qiymətləndirmədən praktik bacarıqları qiymətləndirmək üçün istifadə olunmalıdır;

- təhsilalana spesifikasiyada müəyyən olunmuş standartlarla birlikdə qiymətləndirilə bilən kifayət qədər icra sübutları hazırlamağa imkan verir;

- təhsilalana xarakteristika standartlarını təmin etməyi tələb edən kifayət qədər bilik, anlayış və bacarıqlara dair sübutlar hazırlamağa imkan verir; və

- bütün qiymətləndiricilərin bütün təhsilalanlar haqqında ümidverici qiymətləndirmə qərarları verməsinə imkan verir.

Etibarlılıq

Etibarlılıq, təhsilalanların qiymətləndirməyə verdikləri cavablarının nəzərdən keçirildiyi ardıcılıq dərəcəsinin ölçülməsidir. Etibarlı olması üçün təhsilalanların fəaliyyətlərinə dair qiymətləndirmə qərarları eyni qiymətləndirmə tapşırığını yerinə yetirən bütün təhsilalanlar üçün bütün qiymətləndiricilər tərəfindən uyğun olmalıdır. İstənilən qiymətləndirmə sistemində aşağıdakıların təmin olunması üçün prosedurlar öz yerində olmalıdır.

Qiymətləndirmə qərarları o zaman etibarlıdır ki:

- Onlar ardıcıl olaraq tətbiq olunan qiymətləndirmə şərtləri əsasında hazırlanmış əsl qiymətləndirmə ilə verilir;

- qiymətləndirməni müxtəlif vəziyyətlərdə, kontekslərdə və müxtəlif təhsilalanlara tətbiq edən bir sıra qiymətləndiricilər arasında uyğundur;

- onlar aydın müəyyən olunan icra standartları əsasında götürülür;
- təhsilalanların təsdiq olunmuş işi qiymətləndirilir;
- zaman keçdikcə onlar davamlı olur.

Uyğunlaşma qabiliyyəti

Uyğunlaşma qiymətləndirmə prosesinin qiymətləndirmənin baş tuta biləcəyi müxtəlif kontekstlərlə uzlaşma qabiliyyətidir. Bu, metodların və qiymətləndirmə prosesinin təhsilalanın fərdi ehtiyaclarına uyğunlaşdırılması deməkdir, çünki bu uyğunlaşma təhsilalanı başqa namizədlərdən daha əlverişli vəziyyətə qoymur. Uyğunlaşan qiymətləndirmə, təhsilalanın iştirak etdiyi real iş proseslərində narahatlıq yaratmadan, real iş vəziyyətlərindən sübutların toplanmasına imkan verən qiymətləndirmədir.

Sadəlik

Qiymətləndirmə prosesinin sadə olması qiymətləndirmənin bütün iştirak edənlər tərəfindən asanlıqla başa düşülməsi və istifadə olunması lazımdır. Digər tərəfdən isə sadəlik modulda qeyd olunan, tələb olunan sübutları təmin etmək məqsədilə daha çox ciddilik tələb edir. Sadəliyə o zaman nail olunur ki, qiymətləndirmə vasitələri aydın dillə ifadə olunur və bütün təhsilalanlar tərəfindən başa düşülür.

Haqq və ədalətlik

Haqqlı və ədalətli olmaq üçün qiymətləndirmə:

- Uğur qazanmaq potensialı olan bütün təhsilalanlar üçün

asan başa düşülən

- olmalıdır;
- uğur qazanmaq üçün təhsilalanlara bərabər imkan təklif etməlidir və həmin imkanın ədalətli olması görünməlidir.

Qiymətləndirmənin müxtəlif növləri

Məqsədinə uyğun olaraq qiymətləndirmə formativ və ya summativ ola bilər.

Formativ qiymətləndirmə təlim prosesinin bir hissəsi kimi aparılır və təhsilalana yardım etməyi və onu verilmiş modul üçün gözlənilən təlim nəticələrinin nailiyyətləri ilə bağlı lazımi bilik, bacarıq və münasibətlərin qurulmasına doğru yönəltməyi nəzərdə tutur.

Summativ qiymətləndirmə, adətən, bir və ya bir neçə təlim nəticələri və ya modulları üzrə təlim prosesinin yekunlaşdırılması ilə bağlıdır və təhsilalanın bütün təlim nəticələrinə nail olub-olmadığını və ona sertifikat və ya diplom verilmə imkanını müəyyən etməyi nəzərdə tutur.

Qiymətləndirmə bir sıra fərqli mühitlərdə baş tuta bilər, məsələn, sinif otaqları, akt zalları, iş yerləri (və ya iş yeri şəraitlərinin simulyasiyası), ictimai və təlim müəssisələrində və yaxud da imtahan zallarında. Onun harada və ya hansı formada keçirilməsindən asılı olmayaraq, qiymətləndirmə həmişə **müşahidəni, nəticənin qiymətləndirilməsini və sorğunun** bəzilərini və ya hamısını əhatə edir.

Təcrübə keçən mütəxəssislərə “qiymətləndirmə vasitələri” kimi məlum olan bir çox müxtəlif qiymətləndirmə metodları var. Bu vasitələrin hər biri bir və ya daha çox müşahidənin, nəticənin qiymətləndirilməsi və ya sorğu əsasında təsnif oluna bilər. Onla-

rın formativ və ya summativ istifadə olunub-olunmamasından asılı olmayaraq, ən mühüm məsələ odur ki, qiymətləndirmə nəzərdə tutulan nəticə üçün müvafiqdir. Çünki təlimin summativ qiymətləndirilməsi üçün başlıca səbəb ixtisas verməkdir və bu təlimatdakı məlumat həmin persektivdən irəli gəlir.

Xüsusi bir nəticə və ya nəticələr üzrə qiymətləndirmə vasitəsini seçməzdən əvvəl, nəticə(lər)nin qiymətləndirilməsini və müşahidəni, məhsulun qiymətləndirilməsini və ya sorğunu, ya da hər üçünün birləşməsinə əhatə etməsini nəzərə almaq yararlı olardı. Bu, qiymətləndiriciyə imkan verəcək ki, o ən uyğun qiymətləndirmə vasitəsinin seçilməsi prosesinə başlasın.

Təhsilalanın fəaliyyətinin müşahidə olunması

Qiymətləndirici təhsilalanları müşahidə edir, çünki onlar ixtisas üzrə standartlarda müəyyən olunan tapşırıqları yerinə yetirir. Müşahidə çox vaxt iş yerində və ya iş yeri şəraitlərində baş verir. Lakin bu, laboratoriyada, emalatxanada və ya təhsilalanın praktik fəaliyyətləri yerinə yetirdiyi başqa bir məkanda da yerinə yetirilə biləcək. Qiymətləndiricilər müşahidənin təlim mühitində təbii baş verən istənilən bacarıqlar və ya fəaliyyətlərdən istifadə etməsini, mümkün resurslardan səmərəli istifadə edə bilməsini planlaşdırmalıdır.

Təhsilalanın məhsullarının qiymətləndirilməsi

Bəzi sahələrdə təhsilalanlar öz ixtisaslarına nail olmağa cəhd etdiklərindən işlərinin məhsulları formasında sübutlar toplayırlar. Təhsilalanın təqdim etdiyi bir sıra məhsulları təhlil etməklə, qiymətləndirici təhsilalanın təlim nəticəsi üzrə tələb olunan bilik və bacarıqlara nail olmasını qiymətləndirə və bu

haqda qərar verə bilər. Məhsulun qiymətləndirilməsi ilə bağlı ən mühüm aspekt məhsulun həqiqiliyini təmin etməkdir, yəni məhsul həqiqətən də təhsilalanın işinin nəticəsidir.

Dərketmə bacarıqlarının qiymətləndirilməsi

Dərketmə bacarığını qiymətləndirmək üçün, ilkin olaraq, sorğudan istifadə olunur. Bundan həmçinin qiymətləndirici bilik, anlayış və düşüncə, planlaşdırma, təhliletmə və mülahizə yürütmə kimi müxtəlif bilik metodlarını qiymətləndirmək istədikdə istifadə edə bilər. Bununla belə, sorğu summativ qiymətləndirmə ilə məhdudlaşdırılmır. O, aşağıdakılar üzrə istifadə oluna bilər:

- Fəaliyyət nəticəsində aydın olmayan sahələrdə bilik və anlayışı təsdiq etmək üçün;
- Bilikdə olan boşluqlara və icrayönümlü modullarda anlayışa ünvanlanmaq üçün;
- Təhsilalanlardan sübutun bir hissəsini izah etməyi və yaxud onu hazırlama prosesini təsvir etmək istədikdə sübutları təsdiq etmək üçün;
- Bacarıq və ya fəaliyyətin müşahidə olunmasına qədər gözləməyin praktik və ya təhlükəsiz olmayacağı imkanlarını qiymətləndirmək üçün.

Qiymətləndirici qiymətləndirilən modulların nəticələri üzrə tələblərdən və qiymətləndirmə şəraitlərindən asılı olaraq, şifahi və ya yazılı suallardan istifadə edə bilər. Metodun seçilməsi təhsilalanlardan aparılacaq hər hansı xüsusi qiymətləndirmənin tələblərini əks etdirməlidir. Məsələn, bəzi təhsilalanlar yazılı suallara yaxşı cavab vermir – istənilən halda, həmişə müvafiq oxu səviyyəsindən istifadə olunması təmin olunmalıdır.

Qiymətləndirmənin xüsusiyyətləri

Qiymətləndirmənin əsas xüsusiyyətləri bir sıra aspektlər ilə bağlıdır. Məsələn, tələb olunan sübutlar, qiymətləndirməni aparən şəxslər, qiymətləndirmənin aparıldığı müəssisələr, prinsiplərin tətbiqi, keyfiyyətə zəmanət çərçivəsi.

İstinad olunan meyarlar

Bacarığı qiymətləndirərkən, təhsilənlər yerli səviyyədə təsdiq olunmuş təlim modullarında müəyyən olunan icra meyarları əsasında qiymətləndirilir. Bu, təhsilənlərin təlimə giriş əsasında və sonra isə istinad olunan norma ilə qiymətləndirildiyi sistemdən tamamilə fərqlidir, o təhsilənlərdən gözlənilən orta nəticələrə istinad edir.

Qiymətləndiricinin xüsusiyyətləri

Bacarığın qiymətləndirilməsi, spesifik əsas fəaliyyətlər, icra meyarları və açıqlamalar ilə təlim funksiyalarından çox fərqli olan funksiyaları nəzərdə tutur.

Təlim nəticələrinin nailiyyətlərini qiymətləndirən müəllim və ya təlimçi, səriştəyə əsaslanan və təhsilənlərin yönümlü təlimin qiymətləndirilməsi ilə bağlı yeni bacarıqlar, bilik və anlayış əldə etməlidir. Qiymətləndirici üçün təklif olunan bacarıq və biliklərin siyahısı Əlavə 1-də verilib

Sübuta əsaslanan qiymətləndirmə kifayət qədər, həqiqi, əsl, dəyişdirilə bilən və modul spesifikasiyalarının tələbləri ilə uyğun olan, keyfiyyət səviyyəsini müəyyən edən bacarıq sübutlarına əsaslanmalıdır.

Kifayət qədər bacarıq sübutu o deməkdir ki, təhsilənlər təlim nəticələri və icra meyarlarında təsvir olunduğu kimi, tam açıqlama üzrə bütün fəaliyyətləri yerinə yetirə bildiyinə və təlim nəticəsinin tələb etdiyi bütün bilikləri mənimsədiyinə dair sübut təmin edir.

Həqiqi sübut nəzərdə tutulan qiymətləndirmə obyektinə ilə birbaşa bağlı olan sübutdur.

Əsl sübut fəaliyyəti qiymətləndirilən təhsilənlər tərəfindən hazırlanmalıdır. Qiymətləndiricinin qiymətləndirmə və sertifikatlaşdırma sistemində maraqlı tərəflərin öz aralarında etibarını qurmaq və qoruyub saxlamaq üçün sübutun həqiqiliyindən əmin olması çox vacibdir.

Dəyişdirilmə imkanı – sübutun bu xüsusiyyəti zəmanət verir ki, təhsilənlər təkcə məktəbdə və ya qiymətləndirmə prosesi daxilində deyil, eləcə də iş yerində tələb olunan standartda onu yerinə yetirə bilsin.

Daxiletmə və iştirak

Qiymətləndirmə prosesi müvafiq icra sübutları hazırlayacaq təhsilənlərin və dəstəkləyici olacaq və proses boyunca konstruktiv rəy verəcək qiymətləndiricinin fəal iştirakını əhatə edir. Nailiyyət qazanılmasında qiymətləndirmə prosesinin ən mühüm aspektlərindən biri əks-əlaqənin verilməsidir. Vaxtında və güclü əks-əlaqə təhsilənlərə təlim nəticələrinin nailiyyətlərini düzəltməyə və artırmağa kömək edə bilər.

Təlim prosesinin müstəqilliyi

Təlim prosesi boyunca toplanmış icra sübutları təhsilənlərin nailiyyətləri haqda qərar verməkdə qiymətləndirici üçün

dəyərli mənbədir. Bununla belə, sübut təlim prosesindən müstəqil şəkildə qiymətləndirilməlidir.

Yekun nəticə - səriştəlidir və ya səriştəli deyil

Qiymətləndirmə prosesləri daxilində təhsilalanın işinin razılaşdırılmış dərəcələrə uyğun olaraq, qiymətləndirilməsinə baxmayaraq, son qiymətləndirmə qərarı ya “səriştəli”, ya da “səriştəli deyil” olacaq. Bir şəxsin “yarımsəriştəli” olması qəbul edilmir.

Qiymətləndirmə vasitələri

Təhsilalanın öyrənməsinin qiymətləndirilməsi müxtəlif mümkün vasitə və metodlardan istifadə etməklə aparıla bilər. Bir çox ekspertlər inanır ki, qiymətləndirmə metodlarının birləşməsi təhsilalanın nailiyyətlərini qiymətləndirmək üçün ən effektiv yol ola bilər. Qiymətləndirmə vasitələri, təhsilalanlar tərəfindən onların tətbiqi ilə hazırlanmış sübutlarla ilə birlikdə qiymətləndirmə prinsiplərində əməl edir, bu da onların həqiqi, etibarlı və rentabelli olması deməkdir. Bundan başqa, təhsilalanların gətirdiyi sübutlar əsl və cari olmalıdır.

Əlavə 2-də ən sadə qiymətləndirmə vasitələri istifadə olunduqları məqsədlə birlikdə təsnif olunur, yəni *təhsilalanların fəaliyyətinin müşahidəsi, təhsilalanın məhsulunun qiymətləndirilməsi, ya da dərkətmə bacarıqlarının qiymətləndirilməsi*. Çox vaxt onlar birlikdə istifadə olunur. Bu, bir təlim nəticəsi və ya başqa biri üçün istifadə olunacaq ən uyğun qiymətləndirmə vasitəsinin müəyyən olunması, tövsiyə olunması və onların hər biri üçün müvafiq spesifikasiyaların qurulması üçün çox faydalı başlanğıc nöqtəsi ola bilər. Bu məlumat (qiymətləndirilən modularda verilən qiymətləndirmə tələblərinə dair təlimat ilə birlikdə

istifadə olunan) ən uyğun qiymətləndirmə vasitələrinin hazırlanması və seçilməsində qiymətləndiricilərə yardım edəcək. Bununla belə, vasitələrin birləşməsi nəzərdə tutulan məqsədlər üçün ən effektiv qiymətləndirmə formasını təmin edəcəyi nəzərə alınmalıdır. İxtisasın sertifikatlaşdırılması məqsədilə qiymətləndirmə Milli Qiymətləndirmə Bankında hazırlanan, sınaqdan keçirilən, təsdiq olunan və saxlanılan qiymətləndirmə vasitələrinə əsaslanmalıdır.

Qeydə alma mexanizmləri

Keyfiyyətə zəmanət çərçivəsinin bir hissəsi kimi, qiymətləndirmə proseslərinə qiymətləndirmənin nəticələrini əldə etmək, qeydə almaq və saxlamaq üçün mexanizmlər daxil edilməlidir. Bu, təhsilalanın nailiyyətlərinin, həmçinin müəllimin və ya qiymətləndiricinin qərarlarının qeydə alınmasına aiddir.

Qeydiyyatın aparılmasının bu qədər mühüm olmasının müxtəlif səbəbləri var:

- təhsilalanın ixtisasa nail olma prosesinin gedişatını izləmək metodu və ya yalnız məhdud sayda modullar üçün ixtisaslaşma sertifikatı təmin edir;
- təhsilalanlara öz bacarıqlarını sertifikatlandırmaq üçün müraciət etməyə kömək edir;
- daxili və xarici nəzarət proqramları qiymətləndirmə qərarlarını nümunə götürmək üçün qeydlərdən istifadə edir;
- ixtisasların keyfiyyətə zəmanətini yoxlamaqda bizə kömək edir.

Qiymətləndirmənin nəticələri qeydə alınmalıdır. Buna adətən, qiymətləndirmə nəticələrinin imzalanmış hesabatı aiddir. Adətən, iki nüsxə tələb olunur: bir nüsxəsi məktəb, bir nüsxəsi isə proqramı sertifikatlaşdıracaq Təhsil Nazirliyi üçün.

Ümumilikdə qeydlərə aşağıdakılara daxildir:

1. Təhsilalan tərəfindən son qiymətləndirmə zamanı hazırlanan kağız üzərində sübutlar, məsələn, test vərəqləri, layihələr, və s.

2. Müsahibələr və ya şifahi sorğular, praktik qiymətləndirmə zamanı müəlimlər/təlimçilər tərəfindən doldurulan qeydiyyat vərəqləri.

3. Daxildə və xaricdə yoxlanılan qiymətləndirmə nəticələri.

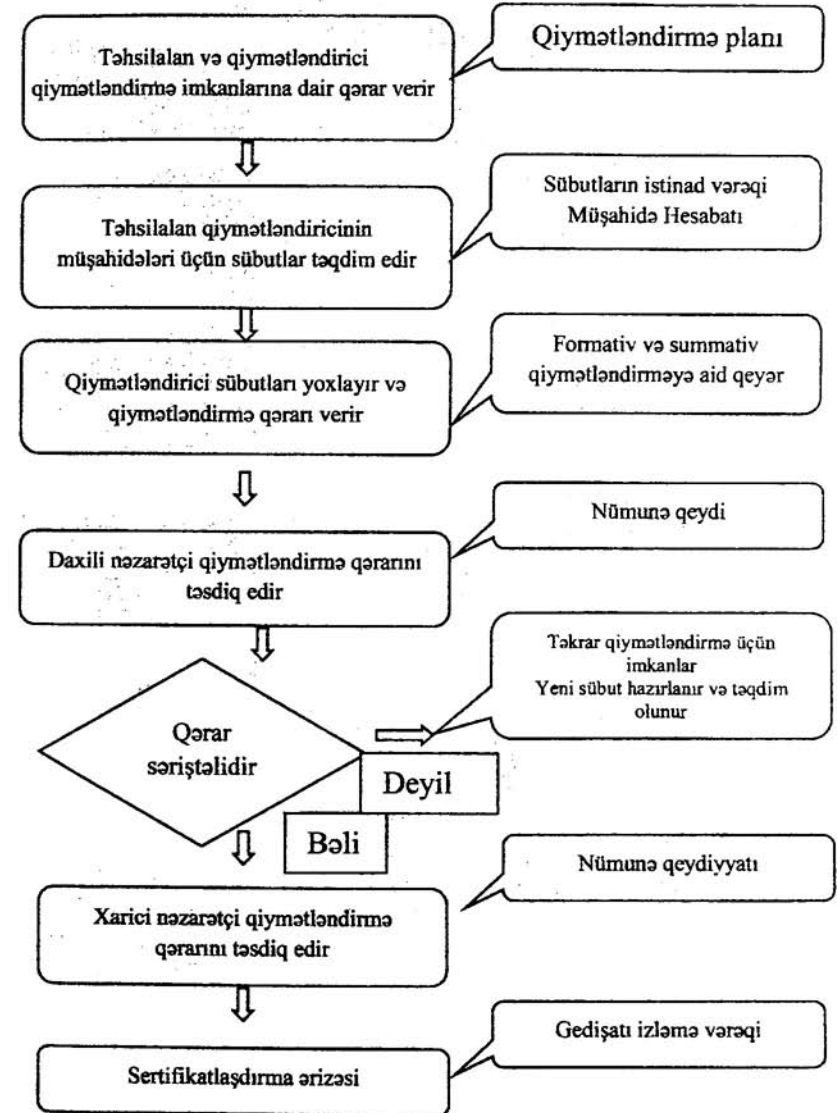
4. Təlim mərkəzi tərəfindən tamamlanan və Təhsil Nazirliyinin müvafiq şöbəsinə təqdim olunan, bütün təhsilalanların bütün nəticələri üzrə qeydiyyat sənədi.

5. Təhsil Nazirliyinin hazırladığı uğur qazanan təhsilalanlar üçün nailiyyətlər üzrə sertifikatlar və qeydlər.

Təhsilalanın qiymətləndirilməsi və sertifikatlaşdırılması ilə bağlı olan digər sənədlərin qeydiyyatları Təhsil Nazirliyi tərəfindən tələb oluna bilər və onun nümayəndələri ilə müzakirə olunmalı və qərar verilməlidir. Təhsilalanın hazırladığı sübutlar normal olaraq çox vaxt *qovluq (iş)* adlanan faylda saxlanılır. Bu sənədlər həm qiymətləndiriciyə, həm də təhsilalana sübutları toplamağa, təqdim etməyə və yerli standartlara çarpaz istinad verməyə kömək edir. Onlar həmçinin qiymətləndirmə qərarlarının qeydə alınması üçün bir vasitədir və müəyyən bir modulun təlim nəticələrinə nail olmaqda təhsilalanın hansı mərhələyə çatdığını xarici nəzarətçiyə bildirir. Sənədlərin qeydiyyata alınmasının kağız üzərində olması vacib deyil. Sübutların toplanması və formalaşdırılması üçün elektron formatdan istifadə etmək mümkündür. Hansı formatın qəbul edilməsindən asılı olmayaraq sənədlər toplanılan sübutları, qiymətləndiricinin verdiyi qiymətləndirmə qərarlarını, sübutun standartlara uyğunluğunu və sübutun saxlanılma yerini göstərməlidir. Sübutun harada tapıla bilər.

cəyinə dair aydın izahat (məsələn, sənədləri saxlama şafında) xarici nəzarətçinin onu izləməsi və yoxlamaya daxil etməsi üçün qənaətbəxş ola bilər.

Qiymətləndirmənin ümumiləşdirilmiş modeli

Qiymətləndirmənin planlaşdırılması

Təhsilalan və qiymətləndirici qiymətləndiriləcək modulların həqiqiliyinə və etibarlılığına nail olunacağına əmin olmaq üçün qiymətləndirmənin xüsusi tələbləri ilə tanış olurlar. Hər bir modulda təhsilalanın təmin etməli olduğu sübut tələbləri var. Qiymətləndirmə prosesinin davamlı inkişafını təmin etmək məqsədilə bu aspektlərin aydın başa düşülməsi həm təhsilalan, həm də qiymətləndirici üçün vacibdir. Bu açıqlamalardan sonra qiymətləndirici tələblərə və təhsilalanın ehtiyaclarına cavab vermək üçün qiymətləndirməni planlaşdırmalıdır. Bu mərhələdən başlayaraq, eləcə də qiymətləndirmə prosesi boyunca qiymətləndirici sağlamlıq və təhlükəsizlik üçün lazımı şəraitləri təmin etməlidir. Buraya qiymətləndirmə prosesinin bütün iştirakçıları üçün təhlükəsizlik mühitinin təmin edilməsilə yanaşı, təhsilalanın həm fiziki, həm də psixoloji təhlükəsizliyi daxildir. Bir sıra modullardan ibarət olan tədris proqramında geniş qiymətləndirmə metodlarından istifadə olunacağı güman olunur. Qiymətləndirmə planı tədris proqramının əvvəlindən hazırlanıqda, bu, qiymətləndirmə prosesinin bütün iştirakçıları – təhsilalan, müəllim-qiymətləndirici, daxili nəzarətçi – üçün yararlıdır. Həmin proqram:

- Nəyin qiymətləndirilməli olduğunu təsvir edir;
- Hansı qiymətləndirmə metodlarının tətbiq olunacağını bildirir;
- Modullarda müəyyən olunan bacarıqlar, biliklər və anlayışların faktiki olaraq qiymətləndiriləcəyini təmin etmək üçün bunlardan istifadənin məntiqi əsasını təmin edir;
- Qiymətləndirmələrin idarə olunması qaydalarını təsvir edir – kağız üzərində çəkilmiş və ya praktik şəkildə;

- Qiymətləndirməni inteqrasiya etmək üçün imkanları müəyyən edir;

- Qiymətləndirmənin nə zaman keçiriləcəyinə dair cədvəli hazırlayır;

- Əlavə dəstəyə olan ehtiyacları nəzərə almaq üçün yerinə yetirilməsi lazım gələn hazırlıqları qeyd edir;

- Hazırlanan sübutun əsl və cari olduğunu təmin etmək üçün görülməli tədbirləri təsvir edir; və

- Qeydiyyatın aparılması və keyfiyyətə zəmanət prosesləri üçün tələblərə necə və nə zaman yerinə yetiriləcəyini təsvir edir.

Plan aparılan təlimi nəzərə alaraq təhsilalanlar ilə ya fərdi, ya da qruplar şəkilində müzakirə olunmalıdır ki, qiymətləndirici qiymətləndirmə zamanı mümkün avadanlıqlardan ən səmərəli şəkildə istifadə edə bilsin.

Qiymətləndirmə vasitələrinin seçilməsi

Sertifikatlaşdırma üzrə qiymətləndirmə olduqda (summativ qiymətləndirmə) qiymətləndiricilər Milli Qiymətləndirmə Bankında¹ (MQB) olan qiymətləndirmə vasitələrindən istifadə etməlidirlər. MQB-də yerli səviyyədə təsdiq olunmuş modullar üzrə qiymətləndirmə vasitələri mövcuddur. MQB-nin qiymətləndirmə vasitələrindən istifadənin üstünlükləri bunlardır:

- Onlar artıq sınaqdan keçirilib və qiymətləndirmə sxemləri ilə tamamlanıb (xüsusi şərtlər, qiymət qoyulmasına dair təlimatlar, və s.).

¹ Praktiki olaraq, kurikulumun digər elementləri ilə birlikdə hazırlanan qiymətləndirmə vasitələrinin hələ MQB-yə daxil edilməyəcəyi halda, bu pilot icraya tətbiq olunmayacaq.

• Onlardan istifadə, təhsilalanlar və ya işə götürənlər olmasından asılı olmayaraq, son istifadəçilərin etibarının artırılması üçün ölkədə çox vacib olan ardıcılığı təmin edir.

Qiymətləndirmə vasitələrinin inkişaf etdirilməsi

Müəlimlər və qiymətləndiricilər MQB-ya təqdim olunmaq üçün qiymətləndirmə vasitələrini hazırlamalı və ya MQB-nın mövcud vasitələrinə əlavələr təklif etməlidir.

İstənilən təlim nəticəsi üçün qiymətləndirmələri hazırlayarkən qiymətləndirici (ya da təlim nəticələrinə əsasən qiymətləndirilən modulu verən müəllim) təhsilalanların nümayiş etdirəcəkləri bacarıqları və onların mənimsəyəcəyi bilik və anlayışları əvvəlcədən müəyyən etməlidirlər.

Eynilə də qiymətləndirmə müşahidə, məhsulun qiymətləndirilməsi və sorğu kimi üç kateqoriyaya bölünə bilər:

- Müşahidə oluna bilən fəaliyyət;
- Qiymətləndirilə bilən məhsul;
- Sorğu ilə sınaqdan keçirilə bilən bilik, anlayış və digər analitik bacarıqlar.

Təlimin nəticələrindən və onların formalaşdırma metodundan başlayaraq, nəyin qiymətləndirilməli olduğunu asanlıqla müəyyən etmək olar və müvafiq qiymətləndirmə vasitələri hazırlana bilər.

Nəticə praktik olduqda

Təhsilalanların edəcəyi işi təsvir edən fel praktikdirsə (yəni, nə isə etmək və ya qiymət qoymaq təhsilalanla əlaqədarsa), yığılacaq sübutlar fəaliyyəti əks etdirir. Ona görə də müəllim/qiymətləndirici fəaliyyəti yerinə yetirən **təhsilalanları müşahidə etməli** və yaxud da həmin fəaliyyətin məhsulunu qiymətləndirməlidir.

Bəzi hallarda (modulda verilən məlumatdan asılı olaraq) təhsilalanların fəaliyyətin xüsusi bir qaydada yerinə yetirilməsi səbəblərini başa düşdüyünü yoxlamaq lazımdır. Bu zaman qiymətləndirici/müəllim təhsilalanların bilik və anlayışlarını yoxlamaq üçün onlara **suallar vermək** istəyəcək. Bununla belə, fəaliyyət haqqında bilmək onu edə bilmək kimi nəzərə alınmamalıdır. Beləliklə, praktik fəaliyyətdə biliyin sınaqdan keçirilməsi, bu fəaliyyəti müşahidə etməyin deyil, onun əvəzedicisi olacaq. (Uyğun qiymətləndirmə vasitələrinə dair daha ətraflı məlumat üçün bu təlimatın Əlavə 2-də "Praktik qabiliyyətin qiymətləndirilməsi" bölməsinə bax.)

Nəticə dərkedici olduqda

Təhsilalanların nə edəcəyini təsvir edən fel dərkedicdirsə (yəni əgər o nəyisə bilməyə, dərk etməyə və ya izah etməyə aiddirsə), qiymətləndirici şifahi və ya yazılı şəkildə cavab verilə biləcək suallar soruşmaqla, təhsilalanların bilik, başadüşmə və analitik bacarıqlarını yoxlamalıdır.

Qiymətləndirici sorğudan istifadə etdikdə, o aşağıdakılardan hər hansını və ya hamısını yerinə yetirir:

- Təhsilalanların bilik və başa düşməsini qiymətləndirir
- Fəaliyyətdən aydın olmadığı halda təhsilalanların bilik və anlamasını təsdiq edir
- Bilikdəki boşluqlara və fəaliyyətyönümlü modullarda anlamaya ünvanlanır
- Təhsilalanlardan sübutların bir hissəsini izah etməyi və yaxud onu hazırlama prosesini təsvir etməyi istəməklə onların sübutlarını təsdiq edir
- Bacarıq və ya fəaliyyətin müşahidə oluna biləcəyinə qədər gözləməyin praktik və ya təhlükəsiz olmadığı şəraitləri qiymətləndirir

Əlavə 2-də “Dərketmə qabiliyyətinin qiymətləndirilməsi” bölməsində dərketmə bacarıqlarının yoxlanılması üçün qiymətləndirmə metodları haqqında daha ətraflı məlumat var.

Həm praktik, həm də dərketmə bacarıqlarını qiymətləndirərkən, qiymətləndirici təhsilalanın fəaliyyəti yerinə yetirəcəyi standartı müəyyən etmək üçün Tələb olunan Sübutlar bölməsindəki məlumatdan istifadə etməlidir. Qiymətləndirmə vasitəsinin seçilməsi bir sıra amillərdən asılı olur. Qiymətləndirmə vasitəsi:

- Nəticə(lər)nin əhatə olunduğunu təmin etmək üçün modulda göstərilən bacarıqlar, təhsilalana bilik və başa düşməyə dair kifayət qədər sübut hazırlamağa imkan verməli;

- Modulda göstərilən standartlar əsasında qiymətləndirilə bilən sübut toplamalı;

- Mümkün olduqda, məsələn, nəticələrin qiymətləndirilməsini modul daxilində və ya bir sıra modularda birləşdirməklə qiymətləndirməni bir problem-həllətmə vəziyyətinə və ya ssenarisinə çevirməli;

- Qiymətləndirmənin tələblərinin modul səviyyəsinin tələblərinə uyğun olduğuna əmin olmalı;

- Mümkün resurslardan ən yaxşısını səmərəli istifadə üçün seçilməli;

- Ştatın və təhsilalanın vaxtı ilə bağlı səmərəliliyi nəzərə almalı;

- Eyni qiymətləndirmə tapşırığı tətbiq olunduğu halda, bütün qiymətləndiricilərin etibarlı qiymətləndirmə qərarları verməsinə kömək etmək üçün hazırlanmalı.

Gözlənilən cavablara dair qərarvermə

MQB üçün qiymətləndirməni hazırlayarkən nəyin sübut kimi qəbul olunacağını və bunun necə qeyd olunacağı və ya qiymətləndiriləcəyi barədə düşünmək lazımdır. Qiymətləndirici

qiymətləndirmə sxemini (“qiymət qoyulması üzrə təlimatlar”) daxil etməlidir. Bunun bir sıra səbəbləri var:

- Təhsilalanlardan gözlənilən bilik, məhsul və ya icra sübutlarının aparılan qiymətləndirmə ilə faktiki olaraq toplanacağından əmin olmaq.

- Qiymətləndirmədə ardıcılığı qurmaq. Bu, qiymətləndiriciyə qiymət verməkdə obyektiv olmağa kömək edəcək, çünki o, təhsilalanların verdikləri sübutları qiymətləndirmə sxeminin tələbləri ilə müqayisə edə biləcək. Bu, qiymətləndiricinin bütün təhsilalana eyni qaydada qiymət verdiyini təmin etməyə kömək edəcək.

- Bütün qiymətləndiricilər arasında ardıcılığı qurmaq. Razılaşdırılmış qiymətləndirmə sxeminin olması təhsilalanları qeydə alan şəxsin öz qiymətlərində eyni standartları tətbiq etdiyini təmin edəcək.

- Qiymətləndirmə prosesini mümkün qədər səmərəli və effektiv etmək. Qiymətləndiricilər aydın qiymətləndirmə sxemi hazırlasalar, bu müvafiq vaxt çərçivəsində qiymətvermə prosesini yerinə yetirməyə, nəticələri və əks-əlaqələri mümkün qədər tez təhsilalanlara çatdırmaqda onlara kömək edəcək.

Suallar üçün cavab nümunələri

Müəllimlər/qiymətləndiricilər yazılı test ilə yerinə yetirmək, ya da təhsilalandan şifahi şəkildə soruşmaq üçün suallar tərtib etdikdə, həmişə sualları müşayiət edən ətraflı nümunə cavabları hazırlamalıdırlar. Bu, “**təsnifat sxemidir**”.

Onlar sualların əsil məğzini və cavabda təhsilalanlardan, əslində, nəyi yazmasının və ya deməsinin gözlənilməliyi barədə düşünməlidir. Sualları hazırlayanlar bütün uyğun olan cavabları mümkün qədər əvvəlcədən görməyə çalışmalıdırlar. Bu, çoxlu sayda müvafiq cavablar qiymətləndirmə vasitələri kimi xüsusilə

vacibdir. Qiymətləndirmə üzrə təlimatları hazırlayarkən, onu hazırlayanlar təhsilalanın uğurlu nailiyyət üçün təqdim edəcəyi sübutun qiymətləndiriciyə aydın olmasını təmin etməlidirlər.

İki əlaqədar hissədən ibarət olan suallar qurmaqdan yayınmaq yaxşı olar. Belə suallarda ikinci hissədəki düzgün cavab birincinin düzgün olmasından asılıdır. Əgər bundan yayınmaq mümkün deyilsə və birinci hissəyə verilən cavab səhvdirsə, müəllim/qiymətləndirici təhsilalanın ikinci hissədə bütün mərhələləri düzgün keçdiyi göstərilən halda ikiqat cərimə tətbiq etməməlidir.

Praktik qabiliyyətlər üçün qiymətləndirmə sxemləri, layihələr, dissertasiyalar və konkret hallar

Praktik bacarıqların və məhusulun qiymətləndirilməsi üçün qiymətləndirmə sxemi üçün aşağıdakıları təfsilatı ilə müəyyən edən yoxlama cədvəlinin olması güman olunur:

• Təhsilalanın nümayiş etdirməsi gözlənilən tam davranış/bacarıqlar

• Gözlənilən icra səviyyələri

• Bəzi tapşırıqların icrasında veriləcək istənilən dözümlü dərəcəsi

Bu yoxlama cədvəlini qiymətləndirmə zamanı təlim nəticələrinin standartlarına əsaslanmaq düzgün metoddur. Lakin, sadəcə olaraq, modul spesifikasiyalarından və tələb olunan sübutlardan yoxlama cədvəli kimi istifadə etmək məsləhət görülmür. Bu, qiymətləndirməyə parçalanmış yanaşmaya səbəb ola bilər və təhsilalanların öz bacarıqlarını digər kontekslərə keçirməsinə çox çətin olsa da, təsir edə bilər. Əvəzində müəllimlər xüsusi bir qiymətləndirmə üçün kompleks və uyğun yoxlama cədvəli hazırlanması istiqamətində qiymətləndirdikləri bütün nəticələr üzrə işləməli olacaqlar.

Nümunə cavablarının və qiymətləndirmə sxemlərinin hazırlanmasına vaxt sərf etmək eyni qiymətləndirmə imkanlarının bütün təhsilalanına təklif olunduğuna əmin olmağa kömək edəcək.

Qiymətləndirmənin və qiymətləndirmə sxeminin yoxlanılması

Qiymətləndirmənin və qiymətləndirmə sxemlərinin təhsilalanlara təklif olunmasından əvvəl yoxlanılması vacibdir.

Qiymətləndirmələrin tərtib olunduqları tapşırıqlara uyğun olduğunu təmin etmənin adi qaydası modulda təsvir olunan sərəştəli ekspert ilə və yaxud da eyni konkret sahədən olan ştatın başqa bir sərəştəli üzvü ilə məsləhətləşməkdir. Onlar təklif olunan qiymətləndirmənin, müvafiq cavabların və ya həllərin:

- Uyğun standartda olmasını,
- Müvafiq təlim nəticəsini ödəməsinə,
- Həqiqi, etibarlı və praktik olmasını təsdiq edə bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, hətta qiymətləndirmə təhsilalanlara tətbiq olunduqdan sonra da, balvermə sxemlərinə sonrakı düzəlişlərin əlavə olunması lazım gələ bilər. Məsələn, proses və ya praktik bacarıqlar üçün, bir neçə təhsilalanı qiymətləndirdikdən sonra, müəllimlər müşahidə cədvəlinə əlavələrin lazım gəldiyini aşkar edə bilər. Bir qrup təhsilalanının eyni vaxtda qiymətləndirməni tamamladığı yazılı testlərə daha çox cavabın daxil edilməsi müəllimlərin qiymətləndirmə üzrə təlimatlarına dəyişikliklər etmələrinə səbəb ola bilər.

Əmin olmaq lazımdır ki, bütün təhsilalanlar eyni qiymət təlimatlarına və ya tələblər cədvəlinə əsasən qiymətləndirilir. Ona görə də, razılaşdırılan istənilən dəyişikliklər bütün qiymətləndiricilər və daxili nəzarətçilərə dərhal çatdırılmalıdır. Bu dəyişikliklərdən həmçinin xarici nəzarətçinin məlumatı olması üçün qeydiyyatla alınması lazımdır.

Təhsilalanın qiymətləndirilməsi

Yuxarıda qeyd olunan mərhələlərdən istifadə etməklə əsaslı və praktik qiymətləndirmə hazırlanmış olsa belə, əsaslı qiymətləndirmələr uyğun şəkildə istifadə olunmaya bilər. Buna görə də müəllimlər qiymətləndirmə qərarlarının etibarlılığının təhsilalanların ədalətli və uyğun qiymətləndirilməsi üçün nə dərəcədə əhəmiyyəti olacağını bilməlidirlər.

Qiymətləndirmənin həqiqi və etibarlı olması üçün vaxtında müəyyən şərait yaradılmalıdır. Qiymətləndirmə şəraitlərinin bir çox növləri var, lakin onların ümumi cəhəti odur ki, yerli standartlar saxlanmalı olarsa, onlar uyğun olaraq və effektiv şəkildə bütün təhsilalanlara tətbiq olunmalıdır. Bu günə kimi modul spesifikasiyaları və qiymətləndirmə strategiyaları belə şərtləri təyin edə bilərdi və müəllimlər həmişə qiymətləndirməni planlaşdırarkən onların tələblərə uyğun olduğunu təmin etmək üçün bu sənədlərə istinad etməlidirlər. Məsələn:

1. Yazılı testdə təhsilalanlar üçün aşağıdakıların təmin olunması vacibdir:

- Qiymətləndirməni tamamlamaq üçün sakit şəraitin olması;
- Təhsil Nazirliyi ilə əvvəlcədən razılaşma istisna olmaqla, test üçün eyni vaxt məhdudiyyətlərinin şamil olunması;
- Sakitliyi və birgə işləməməyi təmin etmək üçün imtahan vaxtı imtahan verənlərə nəzarət olunması;
- Təhsilalanların nə vaxt dərsliklərdən, lüğətlərdən və ya kalkulyatorlardan istifadə edə biləcəyi və nə vaxt istifadə edə bilməyəcəkləri barədə məlumatlı olması;

2. Qiymətləndirmə şərtlərinin şərh olunmasına dair qərarlar – məsələn, *açıq kitab* və *qapalı kitab* qiymətləndirmələri ilə nə nəzərdə tutulur, MQB ilə razılaşdırılmalıdır və fərdi müəl-

limlər/qiymətləndiricilər mərkəzlərin qərarına buraxılmamalıdır.

3. Bəzi praktik təyinatlar təhsilalanların süni məhsullar hazırlamasını əhatə edir (misal üçün, spesifikasiyalara uyğun olaraq məhsulu layihələndirmə və düzəltmə). Ona görə də müəllim təhsilalanları ilk gündən müşahidə etməlidir. Bu müşahidələr həmçinin təhsilalandan işləmə qaydalarını izah etməyi, təsvir etməyi və fəaliyyətə dair daha çox sübut toplamağı tələb etməklə dəstəklənə bilər.

4. Praktik bacarıqların müşahidəsini əhatə edən qiymətləndirmələrdə müəllim təmin etməlidir ki:

- Təhsilalanlar qiymətləndirildiklərini bilir;
- Təhsilalanlar onlardan hansı bacarıq və ya fəaliyyətləri nümayiş etdirmənin gözlənildiyini bilir;
- Müəllimin (qiymətləndiricinin) müşahidəsi mümkün olduğu qədər sakitdir.

5. Təhsilalanlara praktik tapşırıqları, konkret araşdırmaları və ya tamamlanması istənilən layihələrin qiymətləndirilməsi üçün müraciət edildikdə müəllimlər (qiymətləndiricilər) təhsilalanların aşağıdakılara dair məlumatlı olmalarına əmin olmalıdırlar:

- Təhsilalanlar öz aralarında nə qədər müzakirə edə bilərlər;
- Onların müəllimdən (qiymətləndiricidən) alacağı dəstəyin səviyyəsi;
- Onlar dərsliklərdən, lüğətlərdən və ya fərdi kompüterlərdən nə dərəcədə istifadə edə bilərlər.

Sübutların qiymətləndirilməsi

Qiymətləndirmə qərarı verərkən, qiymətləndirici təlim nəticəsindəki icra meyarlarına istinad edərək kifayət qədər sübutları dəqiq nəzərdən keçirməlidir. Bu zaman qiymətləndirici verilən sübutu nəzərdən keçirir və onun təhsilalanın standartın tələblərinə əsasən fəaliyyətləri ardıcıl yerinə yetirə biləcəyini aydın şəkildə göstərib-göstərməməsini yoxlayır. Qiymətləndirici bir sıra prinsiplər əsasında sübutu dəqiq nəzərdən keçirir. O cümlədən:

	Prinsip	Təsviri
☐	Həqiqilik	Qiymətləndirmə metodu qiymətləndirmənin mövzusu ilə birbaşa uyğun olan məlumatı təmin edirmi?
☐	Etibarlılıq	Məmulat təhsilalanın öz işidirmi?
☐	İşlənmə dərəcəsi	Sübut hələ caridirmi?
☐	Keyfiyyət	Bilik və bacarıq standartın tələb etdiyi səviyyədə nümayiş etdirilibmi?
☐	Dəyişdirilmə qabiliyyəti	Təhsilalan bilik və bacarıqları bir sıra kontekstlərdə tətbiq edə bilərmimi?
☐	Kifayətətmə	Sübut tam təlim nəticəsini nümayiş etdirirmi?

Qiymətləndirmə qərarlarının əsas məqsədi qiymətləndirilən şəxsin fəaliyyətinə və dərk etməsinə yönəldilir. Qərarlar toplanan sübutların növü və formasını təfəssilatı ilə göstərməklə mümkün qədər obyektiv verilməlidir.

Bəzən təhsilalanlar ilk qiymətləndirməyə kifayət qədər sübut verə bilmir, ona görə də, müəllimlər təlim prosesini elə təşkil etməlidir ki, onlara qiymətləndirmə üçün ikinci imkan verilsin.

Qeyri-obyektivliyə yol verilməməlidir

Qiymətləndirməni apararkən müəllimlər qiymətləndirmə qərarlarının təhlükəsindən xəbərdar olmalıdırlar, çünki onlara qiymətləndirmə prosesi və ya onların mühakimələri ilə heç bir əlaqəsi olmayan amillərlə təsir oluna bilər.

Xarici görünüş və geyimin qərara təsir etməsinə imkan verilməməlidir, bunlar hətta standartlarda da aydın şəkildə göstərilir.

Qiymətə təsir edə biləcək başqa bir amil isə “pozitiv və neqativ” təsirdir. Pozitiv təsir o zaman meydana gələ bilər ki, qiymətləndiricilər öz təhsilalanlarını tanıyır və keçmişdə olan yaxşı göstərici onların hazırda da yaxşı icra etdiklərini güman etməsinə səbəb olur. Bunun əksi isə neqativ təsirdir ki, burada təhsilalanların hazırda necə fəaliyyət göstərib-göstərməməsindən asılı olmayaraq, keçmişdəki zəif göstərici mülahizələri qiymətləndirmə qərarlarına təsir etməkdə davam edir.

Obyektivlik və ardıcılığı möhkəmləndirmə üzrə metodlara bunlar daxildir:

- Aydın qeyd olunmuş təlimatlar ilə yaxşı yazılmış qiymətləndirmələr;
- Qiymətləndiricilər üçün təlim;
- Qiymətləndirmə qərarlarının standartlaşdırılması.

Qiymətləndirmə qərarlarının standartlaşdırılması etibarlılığı təmin etməyin mühüm hissəsidir. Daxili yoxlama bütün qiymətləndiricilərə standartları tətbiq etməklə məktəbdə yoxlama aparmağı təmin etməlidir. Bu qiymətləndirmə qərarlarının vaxt keçdikcə dəyişmədiyini təmin etməyə kömək edir.

Qiymətləndirmə qərarlarını qeydə alma

Məktəblər öz təhsilalanları ilə aparılan qiymətləndirilmələrin qeydiyyatlarını saxlamalıdır. Qeydiyyat aparmanın bu qədər mühüm olmasının bəlli səbəbləri var. O cümlədən:

- Təhsilalanların inkişafını izləmək üçün bir vasitədir;
- Daxili və xarici nəzarətçilər yoxlama zamanı nümunə qiymətləndirmə qərarlarını seçmək üçün onlara kömək edəcək qeydlərdən istifadə edir;
- Təhsil Nazirliyi məktəbdə keyfiyyətə nəzarəti yoxlayarkən qeydlərdən istifadə edə bilər.

Məktəb Təhsil Nazirliyinin təsdiq etdiyi milli sistemin qadağan etmədiyi qiymətləndirməni qeydiyyata alma sistemində malik olmalıdır. Bunun hərtərəfli təfəsilatları Monitoring və Qiymətləndirmə Təlimatında verilmişdir.

Təkrar qiymətləndirmə üçün imkanlar

Təhsilalanlar ilk qiymətləndirmə zamanı qənaətbəxş cavab verə bilmədikdə, onlar təkrar qiymətləndirilə bilər. Bəzi spesifikasiyalar təkrar qiymətləndirilmənin aparıla biləcəyi şəraitləri nəzərdə tuta bilər və bunlara əməl etmək vacibdir. Əgər belə bir tələb yoxdursa, normal olaraq, bir və ya müstəsna hallarda iki təkrar qiymətləndirmə imkanı olmalıdır.

Müəllimlər və qiymətləndiricilər təhsilalanların bütöv qiymətləndirməni və ya yalnız bir hissəsini təkrar keçməli olub-olmadığını nəzərə almalıdır. Bu, əsasən aşağıdakılardan asılı olacaq:

- İstifadə olunmuş qiymətləndirmə vasitəsindən;
- Qiymətləndirmənin məqsədindən.

Praktik bacarıqlar və praktik təyinatlar üçün yalnız təhsilalanın öz bacarığını nümayiş etdirə bilmədiyi sahədə fəaliyyətin yalnız həmin hissələrini təkrar qiymətləndirmək mümkün olmaya bilər. Əgər qiymətləndirici və ya müəllim bunu etməyə çalışarsa, onlar yəqin ki, qiymətləndirmə prosesini bölüşdürəcək və bütövlükdə qiymətləndirmədə təhsilalanın faktiki fəaliyyətinə dair fikir yürüdə bilməyəcək.

Təhsilalanın verilən məqamda və ya bütövlükdə bilik və ya mənimsəməsini müəyyən etmək məqsədilə hazırlanmış yazılı testlər üçün bütün testi təkrar qiymətləndirmək lazım gələ bilər.

Nail olunmayan ayrıca nəticəni təcrid etmək mümkün olduqda, yalnız həmin adi nəticəni təkrar qiymətləndirmək mümkün olmalıdır. Lakin bir sıra nəticələrin hissələri daxil edildikdə, təhsilalana tam yeni bir qiymətləndirmə təqdim etmək daha asan və məntiqlə uyğun olardı.

Sübut müəyyən bir vaxt ərzində yığıldıqda, məsələn layihədə, qiymətləndirmənin hissələrini, sadəcə təkrar aparmaq həqiqətə uyğun ola bilər. Məsələn, təhsilalan üçün problem olan layihənin hissəsini təkrar təqdim etmək və bunun üçün daha sonra son təqdimat ilə birləşdirilmək uyğun ola bilərdi. Bununla belə, bu cür uzunmüddətli tapşırıqlarda prosesi "sonda yükləməkdənsə" mərhələlər üzrə qiymətləndirməyi qarşıya məqsəd qoymaq düzgün metoddur. Bu, başlanğıcda müəyyən olunacaq və tam layihəni riskə atmadan təkrar ediləcək zəif planın yerinə yetirilməsinə imkan verir.

Bilik və başadüşməni, digər dərkətmə bacarıqlarını yoxlayan qiymətləndirmələrdə təhsilalana eyni qiymətləndirmələr təkrar verilməməli və ya oxşar suallar soruşulmamalıdır. Əgər belə hallar baş verərsə, onlar səbəbini bilmədən gözlənilən cavabları təkrar edə bilərlər. Belə vəziyyətlərdə alternativ qiymətlən-

dirmələr olmalıdır və onlar digər təhsilalanların da yaxın vaxtlarda qiymətləndirmədən keçirilməsini təmin etməlidir.

Təkrar qiymətləndirmənin bütün hallarında qiymətləndirmə əsl qiymətləndirmənin tam tələbinə uyğun olmalıdır.

Qiymətləndirmənin son nəticəsinin qeydə alınması

Qiymətləndiricinin təhsilalanların standartlara cavab verdiyini göstərən kifayət qədər müvafiq və əsaslı dəlillər topladıqdan sonra, son qiymətləndirmə qərarını vermək və qeydə almaq səlahiyyəti var. Bu, sertifikatlaşdırma üçün Təhsil Nazirliyinə göndərilən məlumatın nəticələrinə əsaslanır.

Bütün daxili qiymətləndirmələr daxili yoxlamalara və xarici yoxlamalara şamil edilir. Bu, mərkəzdə bir qiymətləndiricinin verdiyi qiymətləndirmə qərarlarının aşağıdakılar tərəfindən verilən qərarlar ilə uyğun olmasını təmin edir:

- Eyni mərkəzdəki digər qiymətləndiricilər;
- Ölkə üzrə digər qiymətləndiricilər tərəfindən (gələcəkdə).

Əgər xarici nəzarətçilər məktəbdə aparılan qiymətləndirmələrin yerli standartlara cavab verməsindən razı qalmazsa, Təhsil Nazirliyi tərəfindən heç bir sertifikatlaşdırma ola bilməz.

Sertifikatlaşdırma

Birillik tədris ilə bağlı bütün modullar üzrə qiymətləndirmə aparıldıqdan sonra və təhsilalan hər bir modula əlavə olunmuş bütün təlim nəticələrinin nailiyyətlərini nümayiş etdikdən sonra sertifikat verilməsi üçün təklif Təhsil Nazirliyinə göndərilir.

Təlim müddətinin sonunda Təhsil Nazirliyi təhsilalanlara sertifikat verir. Bu, təhsilalanın moduldakı və ya proqramdakı bütün nəticələrə nail olduğunu əks etdirir.

Əlavə 1

Qiymətləndiricinin əsas fəaliyyətləri, icra meyarları və müvafiq biliyi

Əsas fəaliyyətlər	İcra meyarları
Təhsilalanın qiymətləndirilməsini planlaşdırır	Təhsilalanın qiymətləndirilməsi üçün bütün lazımi şərtlərin yerində olmasını təmin edir. Qiymətləndirmə üçün müddəaları və şərtləri təhsilalanlar ilə müzakirə edir. Qiymətləndirmə ilə bağlı bütün aspektləri təhsilalan üçün aydınlaşdırır. Təhsilalanın qiymətləndirmə prosedurlarını anlamasını yoxlayır.
Qiymətləndirməni aparır	Təhsilalanın lazımi resursları əldə etməsini təmin edir. Qiymətləndirmə prosesində bütün iştirakçılar üçün təhlükəsiz mühiti təmin edir. Qiymətləndirmə vasitəsinə uyğun olaraq, müxtəlif qiymətləndirmə metodlarını tətbiq edir. Sübutun həqiqi, etibarlı və qənaətbəxş olmasına əmin olur. Qiymətləndirmə prosesində iştirak edən digər əməkdaşlarla işləyir.
Təhsilalana əks-əlaqə və dəstək verir	Qiymətləndirmə prosesi boyu təhsilalanın inkişafını yoxlayır.

	Hər bir qiymətləndirmə tapşırığından sonra müvafiq və konstruktiv qaydada əks-əlaqə verir. Qiymətləndirmə qərarını aydın izah edir. Namizəd uğur qazanmadıqda, sonrakı inkişaf üçün müvafiq tövsiyələr verir.
Təhsilalanın nailiyyətini müəyyən edir.	Təlim nəticələri və icra meyarları əsasında sübutları yoxlayır. Bu bölmə yuxarıdakından əvvəl olmalıdırmı?
Qiymətləndirmənin nəticələrini qeydə alır.	Təhsil Nazirliyinin xüsusi qayda və prosedurlarının yol verdiyi vaxt məhdudiyyətləri daxilində bütün qeydləri aparır. Qeydlərin dəqiq olmasını təmin edir. Yerli və beynəlxalq qaydalara əsasən müvafiq şəxslərə dəqiq məlumatlar verir.

Səriştəyönümlü təlimdə qiymətləndirmə vasitələri

Bu əlavədə peşə təhsilində təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsi üçün istifadə edilməsi tövsiyə olunan adi qiymətləndirmə vasitələrinin müxtəlif növləri sadalanır.

Burada hər bir vasitənin anlayışı, onun qısa təsviri və fərdi şəkildə güclü və zəif cəhətlərinə dair bəzi fikirlər verilib.

Onu da bilmək vacibdir ki, qiymətləndirmə vasitələri elə hazırlanmalıdır ki, onlar "Azərbaycan Respublikasında İlk peşə təhsili üzrə Qiymətləndirməyə dair Təlimat"da müəyyən olunan qiymətləndirmənin bir, iki və ya hər üç növünə xidmət etsin, yəni:

- √Təhsilalanın fəaliyyətinin müşahidə olunması;
- √Təhsilalanın məhsullarının qiymətləndirilməsi;
- √Dərketmə bacarıqlarının qiymətləndirilməsi.

Vasitə	Müşahidə	Məhsulun qiymətləndirilməsi	Dərketmə bacarıqlarının qiymətləndirilməsi
Alternativ cavabı olan suallar			X
Təsdiq (səbəb) sualları			X
Təyinatlar	X	X	X
Konkret araşdırmalar	X	X	X
Qapalı suallar			X
Tamamlama üzrə suallar			X
Geniş cavabı olan suallar			X
Şəbəkə sualları			X
Üst-üstə düşən suallar			X
Çoxlu seçimi olan suallar			X
Çoxlu cavabı olan suallar			X
Şifahi suallar			X
Praktik tapşırıqlar	X	X	
Peşəkar müzakirələr	X	X	X
Layihələr	X	X	X
Sual vərəqələri			X
Məhdud cavablı suallar			
Rol-oyunlar	X		
Öz işi haqqında hesabat		X	X
◆Qeydiyyat jurnalları		X	X
◆Şəxsi müsahibələr	X		X
◆Sorgu anketləri			X
Simulyasiyalar	X	X	X
Qısacavablı suallar			X
Strukturlaşdırılmış suallar			X

Alternativ cavabı olan suallar (doğru/yanlış)

Belə sual növündə təhsilalana sual verilir və onun ardınca isə iki alternativ cavab (məsələn doğru/yanlış, bəli/xeyir) verilir ki, onlardan yalnız biri düzdür.

İstifadə

Alternativ cavabı olan suallardan məlumatın xatırladılması və ya fərqləndirilməsi bacarığının müəyyən edilməsi ilə bağlı nəticələri qiymətləndirmək üçün istifadə oluna bilər. Onlar qiymətləndirmə üçün ümidverici başlanğıc ola bilər, çünki düzgün cavabı tapmaq mümkündür. Belə suallardan summativ qiymətləndirmədən daha çox özünü-qiymətləndirmə və diaqnostik qiymətləndirmə üçün istifadə olunur.

Üstünlükləri

- Qurmaq və işarələmək asandır;
- Özünü-qiymətləndirmə və diaqnostik vasitə kimi istifadə oluna bilər;
- Təhsilalanlar ilə müzakirələr aparmaq üçün istifadə oluna bilər;
- İnteraktiv şəkildə təklif oluna və işarələyə bilər.

Məhdudiyyəti

- Düzgün cavabın tapılması üçün 50% şans var.

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

- Neqativ cümlələrdən daha çox pozitiv cümlələrdən istifadə edin;
- Düz və səhv cümlələrin tam bərabər paylanmasına əmin olun;
- Uzun və ikimənalı cümlələrdən qaçın;
- Təxmini qiymətləndirmə amilinə qarşı keçid balını yüksək qoymaq.

Qeyd:

Doğru (yanlış) tapşırıqlarda yüksək təxmin amili üçüncü variant əlavə etməklə azaldıla bilər. Bu variant 'məlum deyil' formasında ola bilər.

Alternativ cavablı sualların bu formasında təhsilalana izahat üçün mətn epizodu verilir və o, cavabları doğru/yanlış/məlum deyil sözləri ola biləcək cümlələrə cavablandırır.

Bu variantın üstünlükləri

- təxminmə amilini azaldır;
- düşüncə kimi yüksək bacarığı qiymətləndirmək üçün istifadə oluna bilər.

Bu variantın məhdudiyyəti

- epizodu qurmaq çətin ola bilər.

Təsdiq (səbəb) sualları

Bu növ suallar təsdiq və dəstəkləyici izahatdan ibarətdir.

Təhsilalandan beş mümkün cavab sırasından cavabı seçməsi tələb olunur və o təsdiqin və izahatın hər birinin ayrıca olaraq doğru olduğuna və əgər doğrudursa izahatın təsdiq üçün həqiqi səbəb olduğuna qərar verir.

İstifadə

Bu suallar təhlil və qiymətləndirmənin yüksək səviyyəli bacarıqlarını qiymətləndirməkdə effektiv ola bilər.

Üstünlükləri

- həddindən artıq mürəkkəb və çətin məsələlər nisbətən cəld qiymətləndirilə bilər, çünki bölmə tələb olunan bütün məlumatla təmin edir. Bütün təhsilalanların verəcəkləri düzgün cavabı işləmək üçün analitik bacarıqlarından istifadə etmək vacibdir;
- interaktiv şəkildə təklif oluna və işarələyə bilər.

Məhdudiyyətləri

- istifadə olunan dil anlayışının səviyyəsinin bəzi təhsil-

alanlar üçün həddindən artıq mürəkkəb olması mümkündür;

- təsdiq üçün yararlı olan həqiqətə uyğun səbəbləri hazırlamaq qiymətləndiricinin bacarığından çox asılıdır;

- natamam bilik üçün heç bir qiymət verilmir.

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

- Səbəb müstəqil bir cümlə olmalıdır ki, o, təsdiqdən ayrıca olaraq nəzərə alın bilsin.

- Cüzi və ya mənasız səbəbləri verməkdən qaçın – bunlar ikimənalı sualın yaranması ilə nəticələnmə bilər.

Misal:

Təsdiq: Səhra zonalarında bitki həyatı tamamilə yox dərəcəsindədir.

Səbəb: Bitkilər 40° C-dən yuxarı temperaturalara tab gətirə bilmir

Mümkün cavablar:

Təsdiq. Səbəb

1. Doğru. Doğru və həqiqi
2. Doğru. Doğru və əsassız
3. Doğru. Yanlış
4. Səhv. Doğru
5. Səhv. Yanlış

Mətni anlama üzrə suallar

Mətni açıqlama suallarında təhsilalanına məndən bir parça verilir və oradan bir sıra sözlər çıxarılır. Bəzi hallarda, sözlərin və ya ifadələrin siyahısı da verilir və namizəd çatışmayan sözləri seçir. Başqa sözlə, heç bir gizlicə söyləmə verilmir və uyğun olan sözü seçmək təhsilalanların öz üzərinə düşür.

İstifadə

Mətni açıqlama sualları çox vaxt doğma və ikinci dili öyrənməkdə lüğəti, anlamı və qrammatik cəhətdən düzgünlüyü qiymətləndirmək üçün istifadə olunur. Onlardan həmçinin xatırlamanı və düşünməni yoxlamaq üçün çoxsaylı seçimlərə və qıscavablı suallara alternativ kimi istifadə oluna bilər.

Üstünlükləri

- Təhsilalanın asan və cəld cavab verməsinə imkan yaratmaqla məzmunun kifayət qədər əhatə olunmasına imkan verir;

- Formativ qiymətləndirmə üçün yararlıdır;

- İnteraktiv şəkildə təklif oluna və işarələnmə bilər.

Məhdudiyyətləri

- Təhsilalanın oxu səviyyəsindən asılı ola bilər;

- Ən mürəkkəb testlərdə bir sıra mümkün cavablar təhsilalanın qətiyyətsizliyini artırır və işarələməni daha da çətinləşdirə bilər;

- Hər bir boş yer üçün yalnız bir mümkün söz olmalıdır, çünki qiymətləndirmə səviyyəsi nə qədər yüksək olarsa, ehtimal olunan cavab da o qədər fərqli olar.

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

- Adətən ilk 14 və ya təxminən bu qədər sözdə heç bir boşluq olmur.

- Bir boş yer hər bir silinən söz üçün verilməlidir.

- Həddindən artıq boş yerlərə yol verilməməlidir, cümlənin mənası ikimənalı ola bilər.

- Hər bir boş yer üçün yalnız bir mümkün söz olmalıdır.

Qeyd

Belə qiymətləndirmələr variantı “səhvi tap” testidir, ondan orfoqrafik səhvləri və sözlərdən və ya qrammatikadan qeyri-düzgün istifadəni müəyyən etmək üçün istifadə oluna bilər.

Tamamlama sualları

Sualların bu növüslində qıscavablı sualların dəyişməsi-dir. Təhsilalandan verilən cümləni tamamlayan sözləri yerinə qoymaq və ya diaqramın müxtəlif hissələrini nişanlamaq tələb olunur.

İstifadə

Tamamlama suallarının faktla bağlı məlumatın xatırlanmasını qiymətləndirmək üçün asan vasitəni təmin etməsinə baxmayaraq, onlardan həmçinin riyazi məlumatların dərk olunması və tətbiqini yoxlamaq üçün istifadə oluna bilər.

Üstünlüklər

- Yerinə yetirmək asan ola bilər;
- Özünüqiymətləndirmə və diaqnostik qiymətləndirmə üçün asanlıqla istifadə oluna bilər;
- Təhsilalanların suallara asanlıqla və cəld cavab verməsinə imkan yaratmaqla, məzmunun kifayət qədər əhatə olunmasına imkan verir;

- İnteraktiv şəkildə təklif oluna və işarələmə bilər.

Məhdudiyyətlər

- Birdən artıq cavab variant olarsa, işarələmə daha da çətinləşir;
- Həqiqətə uyğun cavabları bəzən müəyyən etmək çətin ola bilər.

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

- Cümlədəki yalnız əsas sözlər boş buraxılmalıdır.
- Diaqramlar aydın müəyyən olunmalıdır və göstərilməsi lazım gələn hissələr aydın göstərilməlidir.
- Hər bir boş yer üçün yalnız bir mümkün söz və ya ifadə olmalıdır.

Məsələn:

Boş buraxılan yerdə düzgün söz və ya sözləri yazmaqla cümləni tamamlayın.

Yerin _____ bərk metaldır.

Cavabınızı siyahıdan seçin:

qabıq örtüyü xarici özəyi daxili özəyi

Şəbəkə sualları

Şəbəkə sualları uyğun olan suallara alternativ verilir. Onlar şəbəkə formatında təqdim olunan bir sıra əlaqədar suallar ilə birlikdə bir sıra mümkün cavablardan ibarətdir. Təhsilalanın şəbəkədən hər bir sual üçün uyğun olan cavabları seçməsi tələb olunur.

Onlar qiymətləndirmənin digər seçilmiş cavabından onulla fərqlənir ki, hər bir sualın birdən artıq düzgün cavabı ola bilər və hər bir cavab bir neçə dəfə istifadə oluna bilər.

İstifadə

Şəbəkəli suallar biliyi xatırlama, anlama və tətbiqetməni qiymətləndirmək üçün istifadə oluna bilər.

Üstünlükləri

- Digər çoxlu seçim/cavab ilə müqayisədə düzgün cavabı tapma şansı azalır;
- Hesablama metodu ilə faktlarla bağlı məlumatların böyük hissəsini əhatə edən mövzuları qiymətləndirmək üçün yararlıdır;

- İnteraktiv şəkildə təklif oluna və işarələmə bilər.

Məhdudiyyətləri

- Çoxlu həqiqətə uyğun cavabların müəyyən oluna biləcəyi vəziyyətlərə qədər məhdudlaşdırılır; və
- Yaxşı sualları qurmaq çətin və çox vaxt apara bilər.

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

- Bütün cavablar həqiqətə uyğun olmalıdır.

A. Sorğu vərəqəsi	B. Rol-oyun	C. Qısa cavab
D. Məhdud cavab	E. Çoxsaylı seçim	F. Qurulmuş sual
G. Təyinat	H. Qeydiyyat jurnalı	İ. Araşdırma

Nümunə

Aşağıdakı suallara uyğun qiymətləndirmə vasitəsi olan qutu(lar)a ğ müvafiq hərflə(r)i yazın

1. Davam etməkdə olan fəaliyyəti əhatə edən praktik bacarıqları qiymətləndirmək üçün istifadə olunur	
2. Öz işi haqqında hesabat texnikası kimi təsvir olunur	
3. Obyektiv şəkildə işarələmə bilən qurulmuş cavab bəndi	
4. Sərbəst cavab sualına nümunə	
5. Davranış bacarıqlarını qiymətləndirmək üçün istifadə olunur	
6. Obyektiv məsələlər kimi təsnif olunur	

Üst-üstə düşən suallar

Üst-üstə düşən suallar çoxlu seçim variantıdır (növbəti bəndə baxın) ki, təhsilalana iki siyahı verilir – bir qrup suallar və bir qrup cavablar. Təhsilalandan daha sonra ikinci siyahıdakı hansı cavabın birinci siyahıdakı hər hansı cümləyə uyğun olduğunu və ya üst-üstə düşdüyünü göstərmək tələb olunur.

İstifadə

Bundan xatırlama, anlama və biliyin tətbiqinin qiymətləndirilməsi üçün istifadə oluna bilər.

Üstünlükləri

- Hesablama metodu ilə faktlarla bağlı məlumatların böyük hissəsini əhatə edən mövzuları qiymətləndirmək üçün yararlıdır;
- İnteraktiv şəkildə təklif oluna və qiymət verilə bilər.

Məhdudiyyətləri

• Kifayət qədər həqiqətə uyğun cavabların müəyyən oluna biləcəyi vəziyyətlərə qədər məhdudlaşdırılır – dörd, yəqin ki, minimumdur;

- Yaxşı sualları qurmaq çətin və çox vaxt apara bilər.

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

- Cavab siyahısı siyahıdan seçmə ilə tapma şansını azaltmaq üçün birinci siyahıdan daha böyük olmalıdır.
- Hər bir sual üçün birdən artıq düzgün cavab olmamalıdır.
- Bütün cavablar həqiqətə uyğun olmalıdır.

Nümunə

A siyahısından hər bir kəşfi (ixtiranı) B siyahısındakı onunla bağlı alim ilə uyğunlaşdırın.

Siyahı A — Kəşflər/İxtiralar

Xloroformun keyləşdirici vasitə kimi istifadəsi	
Dinamitin istehsalı	
Buxar maşını kəşfi	
Televiziyanın ixtirası	

Siyahı B — Alimlər:

Nobel Bell

Simpson Vatt

Darvin Baird

Faradey

Çoxlu seçimi olan suallar

Çoxlu seçimi olan suallar və ya məsələlər “kök” kimi məlum olan natamam cümlə və ya sualdan ibarətdir. Onun ardınca dörd həqiqətə uyğun alternativ cavablar verilir ki, təhsilalan düzgün cavabı onların arasından seçməlidir. Düzgün cavab

“açma” kimi məlumdur, səhv cavablar isə “distraktorlar” (test tapşırıqlarında düzgün cavaba yaxın, lakin düzgün cavab olmayan cavab variantı) kimi istinad olunur. Çoxlu seçim sualları çox vaxt “obyektiv testlər” adlandırılır.

İstifadə

Çoxlu seçim sualları çox vaxt xatırlama və anlama səviyyəsində qiymətləndirmə üçün istifadə olunur və diqqətlə qurularsa, yüksək səviyyədə dərkətmə bacarıqlarını qiymətləndirmək üçün də istifadə oluna bilər. Lakin sintez və ya qiymətləndirmə kimi yüksək dərkətmə bacarıqlarını əhatə edən nəticələrin digər vasitələrlə daha həqiqi və praktik qiymətləndirilə bilməsi daha məqsədə uyğun olardı.

Üstünlüklər

- Məzmunun əhəmiyyətli dərəcədə əhatə olunmasına imkan verir;
- Obyektiv olaraq qiymət verilə bilər;
- İnteraktiv olaraq təklif oluna və qiymət verilə bilər;
- Ümumilikdə etibarlıdır;
- Təhsilalanların yazma bacarıqlarına sərbəst cavab vermə cavablarından daha az tələb qoyur;
- Təhsilalanlar və qiymətləndiricilər üçün cəld əks-reaksiya verə bilər;
- Diaqnostik məqsədlər üçün istifadə oluna bilər;
- Geniş dərkətmə bacarıqlarına nail olmaq üçün istifadə oluna bilər;
- Alternativ cavab variantlarında tapılan təxminətmə elementini azaldır.

Məhdudiyyətlər

- Çox vaxt əsasən faktlarla bağlı məlumatları xatırlamanın yoxlanılması üçün nəzərdə tutulduğu qəbul edilir;

- Təhsilalanlara özlərini ifadə etməyə imkan vermir;
- Çox vaxt birmənalı sözlərlə ifadə olunan və açmanı tapaçaq qüsuruz cümlələr qurmaq çətin olur;

- Çox vaxt müəyyən mövzular üzrə kifayət qədər həqiqətə uyğun distraktorlar fikirləşib tapmaq çətindir; və

- Təhsilalanların oxu bacarıqlarına ağır tələblər qoya bilər.

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

- ◆ Bütün fikri yayındıran ifadələr həqiqətə uyğun olmalıdır, lakin yalnız bir açma olmalıdır.

- ◆ Bütün cavablar təxminən eyni uzunluqda olmalıdır.

- ◆ Cavablar qrammatik cəhətdən düzgün, dəqiq ifadə olunmuş və əsas məlumata uyğun olmalıdır.

- ◆ Əsas məlumat təhsilalana uyğun olan dil səviyyəsini əks etdirməlidir.

- ◆ Cavabların heç biri sinonim olmamalıdır.

- ◆ Kökdə mümkün qədər çox məlumat olmalıdır.

- ◆ Kökdə neqativ cümlələrə yol verilməməlidir.

- ◆ Cavablara nəzərdə tutulmayan açmalar daxil edilməməlidir.

- ◆ Variantlarda açmanın yeri təsadüfi qaydada yerləşdirilməlidir.

Nümunə

Yetkinlik yaşına çatmış insanların əksəriyyətinin aşağıdakı kimi nəbz döyüntüsü var:

A. 55–64 döyüntü/dəqiqə B. 65–74 döyüntü/dəqiqə

C. 75–84 döyüntü/dəqiqə D. 85–94 döyüntü/dəqiqə

Çoxlu cavabı olan suallar

Çoxlu cavabı olan suallar çoxlu seçim variantıdır və verilən alternativlərdən birdən çoxu düzgündür. Təhsilalan ya istənilən sayı, ya da həmin alternativlərin birləşməsini seçə bilər

və yaxud da seçilə biləcək variantların sayı söylənilir. Çünki onlara müxtəlif cür yollarla cavab verilə bilər. Çoxlu cavablı suallar çoxlu seçim suallarından daha mürəkkəbdir.

İstifadələr

Çoxlu cavabı olan suallardan tez-tez xatırlama və başa düşmə səviyyəsində qiymətləndirmək üçün istifadə olunur. Əgər diqqətlə hazırlanarsa, onlardan yüksək dərkətmə bacarıqlarının bəzilərini qiymətləndirmək üçün istifadə oluna bilər.

Üstünlükləri

- Obyektiv olaraq qiymət verilə bilər;
- İnteraktiv şəkildə təklif oluna və qiymət verilə bilər;
- Alternativ cavab bəndlərində tapılan təxminəmə elementini azaltmağa kömək edə bilər.

Məhdudiyyətləri

- Sualları qurmaq bəzən çətin olur;
- Suala necə cavab verməyi başa düşmək üçün yüksək səviyyədə didaktiv bacarıqlar tələb edir;
- Təhsilalan yarımçıq bilik üçün heç bir avtomatik kredit almaya bilər;
- Yarımçıq biliyə kredit vermək qiymətverən tərəfindən müdaxilə tələb edir.

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

- Geniş sayda distraktorlar və açmaların olması lazımdır.
- Bütün distraktorlar həqiqətə uyğun olmalıdır.
- Bütün cavablar təxminən eyni uzunluqda olmalıdır.
- Cavablar qrammatik cəhətdən düzgün, dəqiq və əsas hissəyə uyğun olmalıdır.
- Əsas hissə təhsilalana uyğun olan dil səviyyəsini əks etdirməlidir.
- Cavabların heç biri sinonim olmamalıdır.

• Əsas hissədə məsələ ilə bağlı mümkün qədər çox məlumat olmalıdır.

- Əsas hissədə neqativ cümlələr olmamalıdır.
- Cavablara nəzərdə tutulmayan açmalar daxil edilməməlidir.
- Variantlardakı açmaların yeri təsadüfi qoyulmalıdır.

Nümunə

Aşağıdakı ifadələrdən hansı dördü $4p$ -yə ekvivalentdir?

1. $2p+6p/2$
2. $\frac{1}{2}(2p+6p)$
3. $2(p+p)$
4. $2p^2/p$
5. $4p^2/p$
6. $(2p+6p)/2$
7. $\sqrt{16p^2}$
8. **9.Qısa cavablı suallar**

Sualın bu növünə təhsilalana cavabı bir neçə sözdən ibarət olan və əvvəlcədən müəyyən olunmuş sual verilməsi daxildir. Bu suallara saylardan, diaqramlardan və qrafiklərdən istifadə olunması da daxildir.

İstifadə

Ümumilikdə faktlarla bağlı məlumatları xatırlamanı qiymətləndirmək üçün istifadə olunmasına baxmayaraq, onlar həmçinin dərkətməni və biliyin tətbiqini yoxlaya bilər, məsələn, riyazi anlayışları.

Üstünlükləri

- İnteraktiv olaraq irəli sürülə və işarələyə bilər;
- Qurmaq üçün çoxlu seçim və üst-üstə düşən suallardan daha az vaxt aparır;
- Seçilmiş cavab bəndlərini olduğu kimi tapmaq üçün çox

imkan vermir;

• Məzmunun lazımi dərəcədə əhatə olunmasına imkan verə bilər.

Məhdudiyyətləri

• Yalnız dərk etmə bacarığının daha aşağı səviyyələri üçün istifadə olunmağa meyillidir;

• Məzmunun kiçik hissəsinə qədər məhdudlaşdırıla bilər.

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

• Nəticələrin tələblərini əks etdirməsini təmin etmək üçün işlənməlidir.

• Elə ifadə olunmalıdır ki, təhsilalanın tapşırığı aydın göstərsin.

• Nümunə cavablarının təfsilatlı siyahısı elə hazırlanmalıdır ki, bütün qiymət verənlər tərəfindən gözlənilən cavablar və cavab sıraları aydın başa düşülsün.

Nümunə

1. *Budaqdan yarpaq yerə düşdükdə hansı elmi qanun baş verir?*

2. *Çevrəsi 10 sm olan dairənin diametri nə qədərdir?*

1. Təyinatlar

Təyinat dəqiq təlimatları, strukturu və normativ müddəti olan problemi həll etmə tapşırığıdır.

Təyinatlar layihələrdən daha struktur və daha az açıqdır. Onlar praktik tapşırıqlardan onunla fərqlənir ki, təyin olunmuş prosedura ciddi əməl olunmasını o qədər də tələb etmir və təkcə bacarıqlara aid deyil.

Təyinat araşdırma ilə bağlı olduqda bu, təhsilalanların bir sıra təlimatları düzgün yerinə yetirməsinə və nəticələrdən həqiqi yekunlar hazırlamasına əsaslanı bilər.

İstifadə

Təyinat, xüsusilə praktik bacarıqların (və əlaqədar bilik və anlayışların), tapşırıqların idarə olunmasına aid olan vəziyyətdə tətbiqi ilə bağlı olan təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsinə uyğundur.

Üstünlükləri

• İnkişaf etdirmək asandır;

• Həm dərk etmə, həm də praktik bacarıqlara daxil ola bilər;

• Təhsilalana təşəbbüs göstərmək imkanı verir;

• Qiymətləndirməni vahidlər və ya nəticələr üzrə inteqrasiya etdirməyə kömək edə bilər.

Məhdudiyyətləri

• Tamamlanması çox vaxt apara bilər;

• Qiymət vermək çox vaxt apara bilər;

• Təhsilalanların öz təyinatlarını yerinə yetirərkən qəbul edə biləcəkləri bir sıra yanaşmalara görə qiymət verilməsində etibarlılığa nail olmaq çox vaxt çətin olub bilər.

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

• Təyinat üçün qısa məlumat aydın müəyyən olunmalıdır.

• Əhatə olunacaq nəticələri və gözlənilən standartları müəyyən edən nəzarət cədvəli hazırlanmalıdır. Bu qiymətləndirmənin əsaslı və etibarlı olmasını və məlumat tələblərinə cavab verdiyini təmin edəcək.

Nümunə:

Sizdən tədqiqatı planlaşdırmaq, yerinə yetirmək və haqqında məruzə hazırlamaq soruşulur.

Əlavələr və bibliografiyalar istisna olmaqla, ən azı 1,000 sözdən ibarət formal tədqiqat hesabatı hazırlayın.

Hesabatı aydın olaraq bölmələrə ayırın. Bölmələr ardıcıl qaydada olmalıdır ki:

- *araşdırmanın məqsədini göstərsin;*
- *istifadə olunan prosedurları, o cümlədən nümunə strategiyasını izah etsin və əsaslandırсын;*
- *toplanmış məlumatı təfəssilatlı təqdim etsin və bu məlumat:*

- cədvəllərdən, qrafiklərdən, iş qrafiklərindən və dairəvi diaqramlardan seçilmiş qrafik məlumat;

- *sütunlu diaqramlar;*
- *keyfiyyət və kəmiyyətə dair məlumatlar daxildir.*

Məlumatların dəqiq təhlili və informasiyaların şərh olunması əsasında siz öz rəylərinizi təqdim etməlisiniz.

Hesabatı nəzərdə tutulan oxucuya məqsədəuyğun olan dil-də yazın.

Geniş cavablı suallar

Yazılı sualların bu növünün məzmunu və cavab vermə formasında nisbətən az məhdudiyyətləri var. Normal olaraq, davamlı darıxdırıcılıq gözlənilir, lakin uzunluğuna və ya ayrılmış vaxta məhdudiyyətlər qoyula bilər. Məzmun qiymətləndiricinin arzu etdiyi kimi açıq ola bilər.

Əgər sual araşdırma və ya tədqiqat layihəsi ilə əlaqədirsə, cavab məqsədləri, metodolgiyanı, tapıntıları və nəticələri təsvir edən məruzə formasında ola bilər.

Esselər genişləndirilmiş cavabın bir formasıdır. Onlar adətən işlə bağlı olub namizəddən obyektiv sübutlar ilə faktlarla bağlı məlumatları və ya mülahizələri, fikrin əsaslılığını çatdıran bir parça elmi ədəbiyyat yazısı hazırlamaq xahiş olunur. İşlə bağlı esselər texniki yazı bacarıqları, eləcə də fikrin məntiqi xəttini tələb edir.

İstifadə

Genişcavablı suallar təhlilin dərk etmə bacarıqlarını, sintez və qiymətləndirmə ilə bağlı nəticələrin qiymətləndirilməsi üçün praktik olaraq uyğundur. Onlar təhsilalanın dilə yiyələnməsini, təhlil etmə bacarığını, sübut seçilməsini ayırd etməni və mübahisə bacarıqlarını qiymətləndirmə metodunu təmin edir.

Üstünlükləri

- *Qurulması nisbətən asandır;*
- *Özünüifadə üçün geniş diapazona imkan verir.*

Məhdudiyyətlər

• *Təhsilalanların öz cavablarında qəbul edə biləcəkləri yanaşmaların miqyasına görə bəzən etibarlılığa nail olmaq çətin-dir;*

- *Təhsilalanın yazma bacarıqlarına mühüm tələblər qoyur;*
- *Təhsilalan və yazı işlərini yoxlayan müəllim üçün çox vaxt aparır;*
- *Çox vaxt nisbətən kiçik məzmun sahəsini əhatə edir;*
- *Əsaslı cavabları ortaya çıxaran aydın sualları düşünmək çətin-dir.*

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

◆ *Suallar elə fikirləşib tapılmalıdır ki, onların nəticələrin tələblərini əks etdirdiyi təmin olunsun və elə bir şəkildə ifadə olunmalıdır ki, təhsilalanın tapşırığı aydın göstərsin.*

◆ *Nümunə cavablarının ətraflı dəsti elə hazırlanmalıdır ki, gözlənilən cavablar və cavabların miqyası bütün müəllimlər tərəfindən aydın başa düşülsün.*

Nümunə

Seçdiyiniz ekosistemin inkişafını və strukturunu təsvir edin.

Şifahi suallar

Şifahi suallar, adətən, məhdudcavablı suallara oxşayır. Cavabın forma və məzmunu məhdudlaşdırıla bilər, lakin suallar təhsilalanın özünü ifadə etməsinə imkan verir.

Qiymətverənlər təhsilalanların cavablarını şərh edərkən peşəkar mühakimədən istifadə etməlidirlər, çünki suallara həmişə əvvəlcədən müəyyən olunmuş cavablar olmaya bilər.

İstifadə

Təhsilalanın praktik tapşırığı bacarıqla yerinə yetirməsi müşahidə olunduqda, qiymətləndirmədə çox vaxt şifahi suallardan istifadə olunur, lakin tapşırıq ilə əlaqədar olan bilik və anlayış da qiymətləndirilməlidir. Onlardan həmçinin təhsilalandan suallara yazılı cavablar verməsi istənilədikdə alternativ kimi istifadə oluna bilər. Lakin bu çoxlu sayda təhsilalanlar ilə praktik deyil.

İstifadə formasına misal olaraq, yalnız danışmaq ingilis dilindən (həm danışmaq, həm də yazılı dillə əks olunan) istifadə edən Standart Dərəcəli İngilis dili Kursu variantıdır. Bu oxuma və ya yazmada mühüm çətinlikləri olan namizədlər üçün hazırlanıb.

Üstünlükləri

- Müşahidədən kənar təbii olaraq baş verə bilər və beləliklə, qiymətləndirmənin inteqrasiyasına yardım edə bilər;
- Təhsilalan üçün təhlükəsiz ola bilər;
- Təhsilalanın sübut portfelində bəzi boşluqlar olduqda istifadə oluna bilər; və
- Əlavə dəstək üçün təhsilalanlara təklif oluna bilər.

Məhdudiyyətləri

- Çoxlu sayda təhsilalanlar ilə aparmaq çətin ola bilər; və
- Təhsilalanların verə biləcəkləri cavabların miqyasına

görə etibarlılığa nail olmaq çətin ola bilər.

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

• Sualların əhatə edəcəyi bütün nəticələri müəyyən edən nəzarət cədvəli hazırlanmalıdır; sualların əsaslı və etibarlı olmasını təmin etməyə kömək edəcək.

• Bir sıra suallar tələb olunacaq. Bu əsaslı və etibarlı olmalıdır və nəticələrin və ya vahidlərin tələblərinə cavab verməlidir.

• Nümunə cavablarının ətraflı dəsti elə hazırlanmalıdır ki, bütün qiymətverənlər gözlənilən cavabları və cavabların miqyasını aydın başa düşsünlər.

• Qiymətləndirmə qeydə alınmalıdır.

Layihələr

Layihə vaxt məhdudiyyətləri azaldılan istənilən tapşırıq və ya araşdırma. Layihələr təyinatlardan daha praktik və daha məhdudiyyətsizdir. Onlar fərdlər və ya qrup tərəfindən reallaşdırıla bilər. Onlar, adətən, ciddi nəzarət olmadan yerinə yetirilən işin mühüm hissəsini əhatə edir, bununla belə, qiymətverən təlimat və dəstək verə bilər. Onların daha geniş vaxt çərçivələri, lakin eyni zamanda vaxt məhdudiyyətləri var.

Layihə seçimi qiymətverən tərəfindən istiqamətləndirilə bilər, adətən təhsilalana araşdırma üçün əsas kimi mövzu və ya qısa məlumat verilir.

İstifadə

Layihələr çoxlu sayda bacarıqların qiymətləndirməsini bir yerə toplamaq, həm vahidlərin daxilində və həm də vahidlərin müxtəlif fəaliyyətlərini birləşdirmək üçün praktik vasitədir. Onlar xüsusilə təhlil, sintez və qiymətləndirmə ilə bağlı olan nəticələrin qiymətləndirilməsinə uyğundur. Layihələr o zaman çox effektiv olur ki, cəlb olunmuş təhsilalanlar planlaşdırma, resurs

materiallarını əldə etmə və hesabatların yazılmasında lazımı bacarıqlara malik olsun.

Üstünlükləri

• Çoxlu sayda yüksək dərkətmə və praktik bacarıqlara malik ola bilər;

• Təhsilalanı şəxsi təşəbbüsünü nümayiş etdirmək imkanı ilə təmin edir; və

• Qiymətləndirməni bir sıra nəticələr üzrə birləşdirməyə imkan verə bilər.

Məhdudiyyətlər

• Qrup araşdırmaları ilə fərdi fəaliyyəti qiymətləndirmək çətinidir;

• Orjinallıq, səy, təşəbbüs kimi yüksək düşüncə bacarıqlarını qiymətləndirmək çətinidir;

• Tamamlamaq və qiymətləndirmək üçün çox vaxt sərf oluna bilər;

• Layihənin fərdin əsl işi olduğunu təmin etmək çətin ola bilər;

• Təhsilalanların öz layihələrində qəbul edə biləcəkləri yanaşmaların miqyasına görə etibarlılığa nail olmaq çətin ola bilər.

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

• Qısa məlumat aydın müəyyən olunmalı və təhsilalanlar ilə razılaşdırılmalıdır.

• Qısa məlumatda layihənin müxtəlif mərhələləri təklif olunmalıdır və onlara aşağıdakıların bu və ya digər formada daxil edilməsi ehtimal olunur:

- Layihənin planlaşdırılması;
- Araşdırma strategiyalarının düşünüldü tapılması;
- Araşdırmanın aparılması;
- Nəticələrin təhlil olunması;

- Yekunların məruzə edilməsi;

• Əhatə olunacaq nəticələri və təhsilalanların layihələrində gözlənilən standartları müəyyən edən nəzarət cədvəli hazırlanmalıdır. Bu, qiymətləndirmənin əsaslı və etibarlı olduğunu və qısa məlumatdakı tələblərə cavab verildiyini təmin etməyə kömək edəcəkdir.

Peşəkar müzakirələr

Bu, məsələn, məhsul sübutu, şahid ifadələri, işlə bağlı sənədlər təhsilalan və qiymətverən arasında peşəkar müzakirə diqqəti təhsilalanın artıq verdiyi və ya nümayiş etdirdiyi sübuta yönəldir. Bu, güman ki, əsil iş fəaliyyətləri, praktik bacarıqlar, konkret araşdırma, layihə, iş və ya təlimin tələblərinə cavab vermək üçün aparılan digər qiymətləndirmə formasından ibarət olmalıdır.

Qiymətverən, sübut və müzakirənin nəticəsi barədə təhsilalandan suallar soruşmaqla başlayır. Qiymətverən müzakirəni qeydə almalıdır. Qiymətverən əhatə olunması lazım gələn məqamların təhsilalan tərəfindən müzakirəyə qoyulduğunu təmin etmək üçün cavabdehdir.

Peşəkar müzakirə nəyisə bilmək və ya etmək üçün əvəz edici deyil, lakin namizəd qiymətverənə göstərə bilməlidir, işlə və ya digər qiymətləndirmələrdə hazırlanan digər materiallar ilə ola bilər.

İstifadə

Sorğu və müsahibə daha geniş və intensiv qiymətləndirmə vasitəsi kimi təhsilalanın bilik və anlayışının, icra bacarıqlarının və yüksək analitik və qərarvermə bacarıqlarının mövcud sübutunu dəstəkləmək, habelə qiymətləndirməni bir sıra nəticələr və ya vahidlər üzrə birləşdirmək üçün istifadə olunur. Ondan həmçinin təhsilalanın işində boşluqlar aşkar olunduqda sübutu təmin et-

mək üçün istifadə oluna bilər. Bu, təhsilalanın öz sübutunun həqiqiliyini nümayiş etdirmək və qiymətverənin isə onun etibarlılığını və əsaslığını təsdiq etmək üçün əla vasitə ola bilər.

Bu qiymətləndirmə növü yüksək səviyyəli bacarıqları qiymətləndirmək üçün daha uyğundur.

Üstünlükləri

- Qiymətverən müzakirə üçün xüsusi sahələri hədəf qoya bilər və qiymətləndirmə davam etdikdə əlavə sübutlar əldə edə bilər;

- Qiymətləndirməni bir sıra vahidlərə inteqrasiya etmək üçün peşəkar müzakirədən istifadə etmək mümkündür, bu bəzi yüksək səviyyəli peşə təliminin qiymətləndirilməsində təbii olaraq baş verən sübutlardan istifadə olunmasına kömək edir.

Məhdudyyətləri

- Çoxlu sayda təhsilalanlar üçün qurmaq, hazırlamaq və idarə etmək çox vaxt aparır;

- Təhsilalanların müzakirələrdə qəbul edə biləcəkləri yanaşmaların miqyasına görə etibarlılığa nail olmaq çətin ola bilər;

- Qeydə alınmalıdır – elektron qeydiyyat mümkün olmadıqda, bu, yazılı şəkildə aparılmalıdır.

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

- Qiymətləndirmə geniş miqyaslıdır və bir sıra vahidlərdən nəticələri əhatə edə bilər.

- Bu qiymətləndirmənin məqsədi və onun mərkəzi dəqiq müəyyən olunmalı qiymətverən və təhsilalan arasında razılaşdırılmalıdır.

- Qiymətverən qiymətləndirmə üçün plan hazırlamalı və bunu namizədə verməlidir.

- Əhatə olunacaq nəticələri və gözlənilən standartları müəyyən edən nəzarət cədvəli hazırlanmalıdır. Bu, qiymətlən-

dirmənin əsaslı və etibarlı olduğunu və müzakirənin məqsədlərinə cavab verildiyini təmin etməyə kömək edəcək.

- Peşəkar müzakirə qeydə alınmalıdır.

Məhdud cavablı suallar

Məhdud cavablı suallar belə adlandırılır, çünki cavabın forma və məzmunu sualın soruşulma qaydası ilə məhdudlaşdırılır, lakin onlar sərbəst cavablı suallardır, çünki onlar təhsilalanlara özünüifadə etmə imkanı verir.

Məhdudcavablı suallar qıscavablı suallardan fərqlənir, çünki düzgün cavabların hamısı əvvəlcədən müəyyən olunmur və nəticədə qiymətverənlər təhsilalanların cavablarını şərh edərkən peşəkar mühakimədən istifadə etməlidir.

Məhdudcavablı suallar təhsilalanların cavablarını iki yolla məhdudlaşdırır:

- Sualın ifadə olunduğu yolla;

- Qiymətləndirilən mövzunun miqyası və ya aspekti vasitəsilə.

İstifadə

Məhdudcavablı suallar faktiki xatırlamanı qiymətləndirmək üçün istifadə oluna bilər, lakin anlama və düşünmə ilə bağlı nəticələri qiymətləndirmək üçün yəqin ki, daha müvafiqdir.

Üstünlükləri

- Hazırlamaq asandır;

- Geniş məzmunu əhatə etmək üçün qurula bilər;

- Təhsilalana özünü ifadə etmə imkanı verir;

- İnteraktiv olaraq irəli sürülə və qiymət verilə bilər.

Məhdudyyətləri

- İlk olaraq obyektiv suallardan az etibarlı ola bilər, çünki təhsilalanlar gözlənilməyən cavablar verə bilər (lakin buna baxmayaraq, əsaslı olan cavablar).

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

• Suallar nəticələrin tələblərini əks etdirdiyini təmin etmək üçün fikirləşib tapılmalı və eləşəkildə ifadə olunmalıdır ki, təhsilalanın tapşırığı aydın göstərsin.

• Nümunə cavablarının ətraflı siyahısı elə hazırlanmalıdır ki, gözlənilən cavablar və cavabların miqyası ilə bağlı bütün qiymətverənlər üçün düzgün anlayış olsun.

Nümunə

1. *Sualın ifadə olunduğu üsul ilə məhdudlaşdırılan sualların aşağıdakı formatları var, Məsələn:*

Sosioloji və sağlam düşüncə izahatları arasındakı iki fərqi təsvir edin.

Hərəkət nəzəriyyəsinin iki əsas xüsusiyyətini təsvir edin.

2. *Mövzunun miqyasını və ya aspektini məhdudlaşdıran sual təhsilalanı xüsusi istiqamətə yönəldən sualdır, Məsələn:*

Dəmirin nə üçün paslandığını izah edin.

Bu sualda ortaya çıxarılan cavab, korroziyanın kimyəvi tərkibinə dair fikrin yazılması ilə bağlı olan sualdan daha çox məhdudlaşdırılıb.

Strukturlaşdırılmış suallar

Strukturlaşdırılmış sual sözün kökündən (vəziyyəti təsvir edən) və ardınca isə bir sıra əlaqədar suallardan ibarətdir. Kök mətn, diaqram, şəkil və ya multimedia ola bilər. Suallar tamamlama, qısa cavablar və ya məhdudlaşdırılmış cavablar tələb edə bilər.

İstifadə

Strukturlaşdırılmış suallar biliyi, xatırlamanı qiymətləndirmək üçün düşünülə bilər. Onlar biliyin mənimsənilməsi və tətbiqi ilə bağlı olan nəticələrin qiymətləndirilməsi üçün daha faydalıdır.

Üstünlüklər

• Təhsilalanların yazma bacarıqlarına genişcavablı suallardan daha az əmindir;

• Genişcavablı suallardan daha etibarlıdır, çünki suallar tədris olunur və təhsilalanların mövzudan kənara çıxması və ya məgzini başa düşməməsi az ehtimal olunur.

Məhdudiyyətləri

• Çox vaxt məhdud məzmun sahəsi ilə məhdudlaşdırılır;

• Hər hansı hissədə uğursuzluq təhsilalanların sonrakı hissələrdə cavablarını korlaya bilər.

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

• Təkrarlanan suallardan yayınmaq lazımdır.

• Xatırlamaya əsaslanan suallar uyğun deyil.

• Suallar kökə əsaslanmalı və ona uyğun olmalıdır.

• Suallar elə düşünülməlidir ki, onların təlim nəticələrinin tələblərini əks etdirdiyi təmin olunsun.

• Suallar elə şəkildə ifadə olunmalıdır ki, təhsilalanın tapşırığı aydın göstərsin.

• Cavab kağızı elə hazırlanmalıdır ki, gözlənilən cavablara dair dəqiq gözləntilər olsun.

Nümunə

Karolin və Bobun iki qızı var - Mendi (8 yaşında) və Hanna (6 yaşında). Yaşlarında fərqi az olmalarına baxmayaraq, bu qızlar şəxsiyyətcə çox fərqlidirlər. Qohumları və dostları fikirləşir ki, Mendi anasına oxşar keyfiyyətlərə malikdir, lakin Hanna isə daha çox atasına oxşayır.

(a) *Keyfiyyət dedikdə nə nəzərdə tutulur?*

(b) *EPI-nin tam adını verin.*

(c) *Eysenckin insan xarakteristikası nəzəriyyəsində irəli sürdüyü dərəcələrdən ikisini təsvir edin.*

(d) Psixoanalitik nəzəriyyəyə əsasən, inkişaf etdirmək üçün birinci şəxsiyyət strukturu "id" dir. Digər iki strukturun adını deyin.

(e) "irsiyyət" in və "ətraf mühit" in şəxsiyyətə təsirlərini müzakirə edin.

Konkret araşdırmalar

Konkret vəziyyətin araşdırılması bir hadisənin, adətən, bir parça mətn, şəkil və ya real vəziyyətlə bağlı olan elektron qeydiyyat formasında təsvirindən ibarətdir. Bunun ardınca isə hadisələrin müstəqil müşahidəçisi kimi təhsilalan vəziyyəti təhlil etmək, rəylər hazırlamaq, qərarlar vermək və ya fəaliyyət istiqamətlərini təklif etməyi tövsiyə edən bir sıra təlimatlar verilir. Konkret araşdırmalar fərdi təhsilalanlar və yaxud da birlikdə işləyən kiçik təhsilalan qrupu tərəfindən aparıla bilər. Yadda saxlamaq lazımdır ki, bir çox konkret araşdırmalarda heç bir "konkret" cavablar və "konkret" qərara gəlmə metodları yoxdur. Vacib olan şərhətmə və qərarvermə prosesi və təhsilalanın gəldiyi yekun nəticədir.

İstifadə

Konkret araşdırmalar, problemi həllətmə və qərarvermə bacarıqlarının öyrənilməsinə imkanlar vermək üçün hazırlanıb. Onlar xüsusilə real vəziyyət çətin və təlim üçün vaxt qrafiki məhdud olduqda yararlıdır.

Üstünlükləri

- Həm dərkətmə, həm də davranış bacarıqlarının qiymətləndirilməsi üçün faydalıdır;
- Konkret araşdırmanın peşə əhəmiyyəti çox vaxt təhsilalanların həvəsləndirilməsi üçün faydalı vasitədir;
- Fərdlər və ya kiçik qruplar tərəfindən tamamlana bilər;
- Fərdi təşəbbüslərin yerinə yetirilməsinə imkan verir;

• Təhsilalanları real həyat vəziyyətlərindəki stressə cəlb etmədən çətin vəziyyətlərə məruz qoyur;

• Təhsilalanların real həyatda öhdəsindən gəlməsi ehtimal olunan vəziyyətləri tətbiq etməyə imkanlar verir.

Məhdudiyyətləri

- Yaxşı araşdırmaları fikirləşib tapmaq çətin ola bilər;
- Təhsilalanların konkret araşdırmanı apararkən qəbul edə biləcəkləri yanaşmaların miqyasına görə qiymətləndirmədə etibarlılığa nail olması çətin ola bilər.

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

Əhatə olunacaq nəticələri və gözlənilən standartları müəyyən edən nəzarət cədvəli hazırlanmalıdır. Bu, qiymətləndirmənin həqiqi və etibarlı olduğunu və araşdırmada göstərilən vəziyyətin tələblərinə cavab verildiyini təmin etməyə kömək edəcək.

Şifahi testlər

Şifahi test təhsilalanın dinləmə və əlaqəqurma bacarıqlarının testidir. Bu çox vaxt "danışığın qiymətləndirilməsi" və ya "danışığın mənimsənilməsi" kimi təsvir olunur. Şifahi testlər təhsilalan tərəfindən seçilmiş təqdimat formasında və qiymətləndirilmə ilə sonrakı müzakirə formasında aparıla bilər, təhsilalanların məlumatı çatdırmaları və ideaları inkişaf etdirmələri gözlənilir. Onlar şəxsi təcrübələrini təsvir edə bilərlər. Təhsilalanlar fərdi olaraq və ya qrup müzakirəsinin bir hissəsi kimi qiymətləndirilə bilərlər.

İstifadə

Bundan təhsilalanların ideyaları şərh etmək və əlaqələndirmək və ya ingilis dilində, ya da digər xarici dildə söhbət aparmaq bacarığına sübut kimi istifadə olunur.

Üstünlükləri

• Özünü ifadə etməyə aid bacarıqların qiymətləndirilməsi üçün əsil vasitə təmin edir.

Məhdudiyyətləri

• Çoxlu sayda təhsilalanlar ilə öhdəsindən gəlmək çətin ola bilər;

• Vaxt, avadanlıqlar və qiymətverənlər kimi resurslar tələb edə bilər;

• Qiymətləndirməni “canlı” təklif etmək, qurmaq, hazırlamaq və idarə etmək daha çox vaxt apara bilər; və

• Təhsilalanların verə biləcəkləri cavabların miqyasına görə etibarlılığa nail olmaq bəzən çətindir.

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

• Əhatə olunacaq nəticələri və gözlənilən standartları müəyyən edən nəzarət cədvəli hazırlanmalıdır. Bu, qiymətləndirmənin həqiqi və etibarlı olduğunu təmin etməyə kömək edəcək.

• Test sualları əvvəlcədən yazılmalıdır və bütün təhsilalanlar ilə davamlı olaraq istifadə olunmalıdır.

• Ətraflı nümunə cavabları elə hazırlanmalıdır ki, bütün qiymətləndiricilər gözlənilən cavabları və cavabların miqyasını dəqiq başa düşsünlər.

• Cavabların qeydə alınması qiymətverənlərin qərarlarının etibarlılığını artırmağa kömək edəcək.

Qeyd

Şifahi testlər, xatırlama və ya mənimsəmə səviyyəsində bilik yoxlanılarkən yazılı suallara alternativ kimi istifadə oluna bilən şifahi suallarla qarışdırılmamalıdır.

Praktik tapşırıqlar

Praktik tapşırıq təhsilalanların öz texniki və yaxud davranış bacarıqlarını nümayiş etdirməsinə imkan verən istənilən fəaliyyətdən ibarətdir. Qiymətləndirmə fəaliyyətin son nəticəsinə (məhsul) və ya fəaliyyətin yerinə yetirilməsinə (proses) və ya hər ikisinin birləşməsinə əsasən aparıla bilər.

Bəzi mövzularda praktik bacarıqların nümayiş olunması təhsilalanların bacarığı nümayiş etdirmək üçün lazım olan biliyi tətbiq edə bildiyini göstərə bilər. Başqa mövzularda isə bilik icradan görünməyə bilər. Belə hallarda, sorğuetmə kimi əlavə qiymətləndirmə bacarığının müşahidəsini tamamlamaq üçün tələb oluna bilər.

Praktik tapşırıqların miqyası genişdir. Buraya bir parça musiqinin bəstələnməsi və ya hazırlanması və layihə probleminin tədqiq olunması və ya araşdırılması, peşəkar rəqs hərəkətlərinin göstərilməsi, laboratoriya tapşırıqlarının aparılması, süni məhsulların yaradılması və ondan istifadə olunması və s. daxildir.

İstifadə

• Təhsilalana öz ixtisas bacarıqlarını, texnikalarını, bilik və anlayışlarını göstərməyə imkan verir; və

• İş yerində əldə olunmuş praktik bacarıqları öz sübutu ilə təmin edir.

Üstünlükləri

• Praktik fəaliyyət peşə sistemində, yaxud da qiymətləndirilən mövzunu fəaliyyətlə bağlı olan sahədə xüsusi əhəmiyyətə malikdir;

• “Real həyat” bacarıqlarını qiymətləndirir;

• Süni məhsulun tamamlanması nailiyyəti çox nəzərəçarpan sübutu ilə təmin edir;

• Praktiki fəaliyyət təhsilalanlar üçün çox həvəsləndirici ola bilər; və

• Qiymətləndirməni nəticələr və vahidlərlə birləşdirməyə kömək edə bilər.

Məhdudiyyətlər

• Çoxlu sayda təhsilalanlar ilə aparmaq çox vaxt apara bilər;

• Etibarlılığa nail olmaq çətin ola bilər.

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

• Təhsilalanlar üçün qısa məlumat aydın müəyyən olunmalıdır.

• Əhatə olunacaq nəticələri və gözlənilən standartları müəyyən edən nəzarət cədvəli hazırlanmalıdır. Bu, qiymətləndirmənin həqiqi və etibarlı olduğunu və qısa məlumatın tələblərinə cavab verildiyini təmin etməyə kömək edəcək.

Rol-oyunlar

Rol-oyunda təhsilalanlara bir situasiya təqdim olunur. Çox vaxt təhsilalan problem və ya hadisəyə dair xüsusi rol düşünməklə cavab verməlidir. Təhsilalanın marağı olmayan müşahidəçi kimi iştirak etdiyi konkret araşdırmadan fərqlidir. Qərar ani olmaya bilər, ya da fərd oynanılacaq xüsusi rol barədə qısa məlumatlandırıla bilər. Belə qiymətləndirmə daha açıqdır və simulyasiyalardan daha çox şəxsiyyətlüdür.

İstifadə

Rol-oyundan çoxlu sayda davranış və şəxslərarası münasibətlər qurmaq bacarıqlarını qiymətləndirmək üçün istifadə oluna bilər. Yəqin bu təhsilalanların xüsusi davranış formalarını sınaq, improvizasiya etmək və yeni bacarıqları inkişaf etdirməyə imkan vermək üçün ən yaxşı istifadə olunan vasitədir.

Üstünlükləri

• Fərdi təşəbbüsün qiymətləndirilməsinə imkan verir;

• Təhsilalanları real mühitdə, lakin real vəziyyətin stresi olmadan qiymətləndirir;

• Rol-oyundan müsbət rəy icrada öz əksini tapır və təlim üçün yaxşı stimul verir;

• Fəaliyyət qeydə alınır və nəzərdən keçirilə bilər.

Məhdudiyyətlər

• Çoxlu sayda təhsilalanlar ilə idarə etmək çətinidir;

• Öhdəsindən yaxşı gəlmək üçün təcrübəli repetitorlar tələb edilir;

• Təhsilalanların icralarına qiymətləndirildikləri bilik ilə təsir oluna bilər;

• Etibarlılığa nail olmaq çətin ola bilər.

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

• Rol-oyunun məqsədi aydın olmalıdır.

• Təhsilalanlar üçün qısa məlumat aydın müəyyən olunmalıdır.

• Vəziyyət real və inandırıcı olmalıdır.

• Əhatə olunacaq nəticələri və gözlənilən standartları müəyyən edən nəzarət cədvəli hazırlanmalıdır. Bu, qiymətləndirmənin həqiqi və etibarlı olduğunu və qısa məlumatın tələblərinə cavab verildiyini təmin etməyə kömək edəcək.

• Fəaliyyət üzrə əks-əlaqə və düşünmək üçün vaxt verilməlidir.

• Formativ qiymətləndirmə, təhsilalanın rol-oyun ilə qaldırılan məsələləri əks etdirməsinə, həm də fəaliyyətin özünü nəzərə almalıdır.

Simulyasiyalar

Simulyasiya spesifik məqsədləri olan strukturlaşdırılmış praktik tapşırıqdır. O, məhsul və ya resurslara əsaslanan tapşırığın təşkili və tamamlanmasını əhatə edir və real-həyat şəraitlərini yalandan göstərməyi qarşıya məqsəd qoyur.

Simulyasiyada təhsilalanlar nəticəni öz iştirakları ilə yarıdan fəal iştirakçılardır. Effektiv olması üçün simulyasiyalar real vəziyyət mühitini, şəraitlərini və təzyiqlərini yenidən yaratmağa müvəffəq olmalıdır. Simulyasiya rol-oyundan onunla fərqlənir ki, simulyasiya xüsusi bir fəaliyyətə diqqəti yönəldir və real mühitdə davranış, analitik və qərarvermə bacarıqlarını yoxlamağı məqsəd qoyur.

İstifadə

Simulyasiyalardan təhlükəsizlik, xərc və sifarişçinin məxfiliyi səbəblərindən hadisələr və ya qəza vəziyyətlərinin aradan qaldırılması üçün qiymətləndirmənin aparılması çətin olan yerlərdə istifadə olunur.

Üstünlükləri

- Yerinə yetiriləcək fərdi təşəbbüsə imkan verir;
- Təhsilalana iş dünyasında lazım gələ biləcək bacarıqlarını göstərmək imkanı verir;
- "Təhlükəsiz" mühitdə aparılan qiymətləndirmə;
- Təhsilalanlar qiymətləndirmənin reallıqları ilə həvəsləndirə bilər;
- Bəzi simulyasiyalar interaktiv olaraq aparıla bilər.

Məhdudiyyətləri

- Çox vaxt real vəziyyətləri yalandan göstərmək çətin olur;
- Öhdəsindən yaxşı gəlmək üçün təcrübəli repetitorlar tələb edir;
- Daha böyük qruplar ilə idarə etmək çətin ola bilər;

- Etibarlılığa nail olmaq çətin ola bilər.

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

- Təqlid olunan vəziyyət real və həqiqətə uyğun vəziyyətləri təqdim etmək üçün hazırlanmalıdır.
- Simulyasiya üçün qısa məlumat dəqiq müəyyən olunmalıdır.
- Real işdə normal olan istənilən resurslar və ya avadanlıqlar olmalıdır və simulyasiya üçün işlək vəziyyətdə olmalıdır.
- Təhsilalanlar real işdə tətbiq olunacaq istənilən qanunvericilik və normaları nəzərə almaqla, real işdə normal olaraq gözlənilən vaxt cədvəlində tələb olunan tapşırıqları yerinə yetirməlidir.

• Simulyasiyada əhatə olunacaq nəticələri və gözlənilən standartları müəyyən edən nəzarət cədvəli hazırlanmalıdır. Bu, qiymətləndirmənin həqiqi və etibarlı olduğunu və qısa məlumatın tələblərinə cavab verildiyini təmin etməyə kömək edəcək.

Nümunələr

Simulyasiyalar geniş fəaliyyətləri əhatə edə bilər. Onlar nisbətən asan şəraitlərdə və daha çox texniki yardım tələb etmədən idarə oluna bilər (yanğından mühafizə təlimləri zamanı binanın evakuasiyasındakı kimi) və yaxud da təfəssilatlı, mürəkkəb və təşkil edilməsi bəhsə başa gələ bilən vəziyyət (çağırış mərkəzi və ya təyyarənin uçuş meydançasını simulyasiya edən vəziyyət kimi).

Qeydiyyat jurnalları

Qeydiyyat jurnalı, düzgün tərtib olunarsa, təhsilalanların nailiyyətlərini və ya fəaliyyətlərinin gedişatını qiymətləndirmək üçün gərəqli vasitə ola bilər. Effektiv olması üçün onun istifadə üzrə aydın təlimatları olmalıdır və təhsilalanlara mühüm məlumatları qeydə almağın yollarına dair təlimat verməlidir. İş yerin-

də təhsilalanlar xüsusi avadanlığın işləməsini monitor etmək və yoxlamaq üçün və ya proseslərin qeydiyyatını saxlamaq üçün qeydiyyat jurnalı saxlaya bilər. Belə qeydlər qiymətverən tərəfindən də diqqətlə nəzərdən keçirilməlidir.

İstifadə

Qeydiyyat jurnalları bir sıra fəaliyyətləri və tapşırıqları yerinə yetirmək üçün təhsilalanın bacarığının əlavə sübutunu təmin edərkən istifadə olunur. Onlar təhsilalan tərəfindən aparılır və bir sıra vəziyyətlərdə müəyyən fəaliyyətlər və tapşırıqların aparıldığı vaxtların sayını qeydə alır.

Üstünlükləri

• İdrak və davranış bacarıqlarının qiymətləndirilməsi üçün gərəkliliyi təmin edir;

- Dəqiq qeydiyyataparmanın qaydalarını inkişaf etdirir;
- Özünühəvəsləndirməni dəstəkləyir;
- Bloklar şəklində yerinə yetirilə bilər;
- Qeydiyyat jurnalının müntəzəm yoxlanılması təlimat üçün imkanlar verir; və

• Kursun qiymətləndirilməsi üçün faydalı məlumatlar verir.

Məhdudiyyətləri

- Həvəsləndirilmiş təhsilalanların əməkdaşlığını tələb edir;
- Tamamlamaq təhsilalanlar üçün çox vaxt apara bilər;
- Yoxlamaq qiymətverənlər üçün çox vaxt apara bilər;
- Qeydiyyat jurnalının düzgün doldurulduğunu təmin etmək çətin ola bilər;

• Davranış bacarıqlarının qiymətləndirilməsi etibarlı olmağa bilər;

- Etibarlılığa nail olmaq çətin ola bilər.

Şəxsi müsahibələr

Şəxsi müsahibə məlumatı birbaşa təhsilalanlardan almağın yəqin ki, ən köhnə və yaxşı məlum olan vasitəsidir. Müsahibə ikitərəfli ola bilər və təhsilalanlara qiymətverəni sorğu-sual etmək imkanı verir. O həmçinin təlimat və dəstək təklif etmək və əks-əlaqə yaratmaq üçün gərəkliliyi təmin edir.

Üstünlükləri

- Uyğunlaşabilmə;
- Mövzunun xüsusi aspektlərini araşdırmağa imkan verir.

Məhdudiyyətləri

- Çoxlu sayda təhsilalanlar ilə çox vaxt apara bilər; və
- Etibarlılığa nail olmaq çətin ola bilər.

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

• Müsahibənin məqsədi qiymətverən və təhsilalan arasında müəyyən olunmalı və razılaşdırılmalıdır.

• Əhatə olunacaq nəticələri və gözlənilən standartları müəyyən edən nəzarət cədvəli hazırlanmalıdır. Bu qiymətləndirmənin həqiqi və etibarlı olduğunu və müsahibənin məqsədlərinə cavab verildiyini təmin etməyə kömək edəcək.

• Nəzarət cədvəlinin tələblərinə cavab vermək üçün suallar hazırlanmalıdır.

• Gözlənilən cavabların siyahısı hazırlanmalıdır ki, bütün qiymətləndiricilər tərəfindən gözlənilən cavablar və cavabların miqyasına dair aydın anlayış olsun.

- Müsahibə qeydə alınmalıdır.

Sorğu anketləri

Sorğu anketi xüsusi fəaliyyət sahəsi ilə bağlı bir sıra suallardan ibarət olan strukturlaşdırılmış yazılı müsahibədir. Şəxsi müsahibədən fərqli olaraq, bu standart şərtlər əsasında idarə olunur və qiymətləndirilir.

İstifadə

Sorğu anketləri xüsusilə münasibətlər, hissələr, maraqlar və təcrübələr ilə bağlı nəticələrin qiymətləndirilməsi üçün uyğunlaşdırılmışdır.

Üstünlükləri

• Təhsilalanların təcrübələri ilə əlaqədar məlumatların toplanması üçün səmərəli vasitə təmin edir;

• İdarə etmək şəxsi müsahibələrdən az vaxt aparır.

Məhdudiyyətlər

• Mümkündür ki, cavablar təhsilalanın münasibətlərini düzgün əks etdirməsin;

• Arzu olunan məlumatı alacaq sorğuları tərtib etmək mühüm bacarıq tələb edir;

• Nəticələri şərh etmək çətin ola bilər, yeni qənaətbəxş nəticəni müəyyən etmək;

• Çox vaxt etibarlılığa nail olmaq çətinidir;

Mühüm qurulma xüsusiyyətləri

• Sorğu ilə bütün nəticələrin əhatə olunacağını müəyyən edən yoxlama cədvəli hazırlanmalıdır.

• Suallar yoxlama cədvəlinin tələblərinə cavab verməlidir.

• Cavablar dəsti ilə hazırlanmalıdır ki, bütün qiymətvərənlər gözlənilən cavabları və cavabların miqyasını düzgün başa düşsünlər.

BAZAR İQTİSADİYYATI ŞƏRAİTİNDƏ MARAQLI TƏRƏFLƏRİN ƏMƏKDAŞLIĞI İLƏ İLK PEŞƏ-İXTİSAS TƏHSİLİNİN YENİ MƏZMUNUNUN FORMALAŞDIRILMASI MEXANİZMİ

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində kadr hazırlığında biznesin rolu

Azərbaycanda mövcud vəziyyət

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamları ilə son illərdə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası”, “Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə Dövlət Proqramı (2011-2015-ci illər)” və bunların əsasında Beynəlxalq Əmək Təşkilatı ilə birgə hazırlanmış və peşə təhsili və təlimi xüsusi qeyd edilmiş fəaliyyət planları, “Azərbaycan Respublikasında texniki peşə təhsilinin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı (2007-2012-ci illər)” və digər hüquqi normativ sənədlərin icra mexanizmlərinin xüsusi əhəmiyyəti vardır.

Özünün yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyan Azərbaycan Respublikası ilk peşə ixtisas təhsili (İPİT) son illərdə əmək bazarının tələblərinə uyğun peşələr üzrə mütəxəssislərin yetişdirilməsi üçün əmək bazarında baş verən dəyişiklərin müəyyən olunmasına, peşə bacarıqları və ixtisas səviyyələri ilə bağlı dəyişən tələblərin konkretləşdirilməsinə səy göstərir. Peşə təhsili müəssisələri və işəgötürənlərlə ardıcıl olaraq iş aparılır, əmək bazarının tələbləri imkan daxilində öyrənilir, işəgötürən və təhsil müəssisələri arasında müntəzəm dialoqlar təşkil olunur. Şagirdlərin əmək bazarında rəqabətə qabil olmaları üçün yiyələnməli olduqları bacarıqlar dəqiqləşdirilir. Araşdırmalar göstərir ki, təh-

silə ayrılan maliyyə vəsaitinin səmərəliliyi, onun düzgün və məqsədyönlü xərcləməsindən daha çox asılıdır. Bunun üçün isə mütəmadi monitorinqlərin aparılması, görülmüş işlərin qiymətləndirilməsi vacib hesab edilir.

İlk peşə-ixtisas təhsili sisteminin öhdəliklərinin əsasında işəgötürənlərin ehtiyacları dayanır. Bu təhsil pilləsi işəgötürənlərin ehtiyaclarına cavab verməli, onun kursları və xidmətləri əmək bazarının sürətlə dəyişən ehtiyaclarını ödəməyə yönəlməlidir. Onun məzunları işlə təmin olunmaqla yanaşı, yerli işçi qüvvəsinin fasiləsiz peşə təhsili də təmin edilməlidir. Burada həm biznes qurumları və həm də ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri çox fəal olmalıdırlar.

İşəgötürənlər bazar iqtisadiyyatı şəraitində elə işçiləri axtarırlar ki, onlar lazım; səviyyədə kompetensiyalara malik olsunlar. Lakin texnoloji prosesin elə bir pilləsi var ki, o tədris prosesi planlaşdırılarkən nəzərə alınmayıb. Yaxud təhsil müəssisəsində mövcud olan proqramlarda texnoloji prosesin həmin pilləsi yoxdur. İşəgötürənə də məhz həmin pilləni bacaran ixtisaslı kadr lazımdır ki, işi ləngiməsin.

Texnologiyada daima təkmilləşmə prosesi gedir, lakin hər şeyi yenidən dəyişməyə lüzum qalmır. Çünki dəyişiklik heç də bütün texnoloji prosesə yox, onun ayrı-ayrı pillələrinə aid olur

Araşdırmaların nəticəsi göstərir ki, hal-hazırda biznes qurumlarının əksəriyyətinin ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinə çox az vaxt ayırmalarına və böyük biznes qurumlarının kadrların hazırlanması, yenidən hazırlanması və ixtisaslarının artırılması sahəsində öz işlərini müstəqil şəkildə təşkil etmələrinə baxmayaraq, son illərdə Təhsil Nazirliyinin təşəbbüsü ilə bir sıra biznes qurumları bu işdə fəallıq göstərməyə başlamışlar. Aşağıda bununla bağlı nümunələr verilmişdir.

Azersun Holding Şirkəti İntersun Holding Şirkətlər Qrupuna daxildir. İntersun Şirkətlər Qrupunun 15 min, Azersunun isə 5 min işçisi vardır. Azərbaycanda 1991-ci ildən fəaliyyətə başlayan "Azersun Holding" MMC qida istehsalı, pərakəndə satış və kənd təsərrüfatı sahəsində fəaliyyət göstərən qabaqcıl şirkətdir.

Azersun Holding Şirkətinin sifarişi ilə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin göstərişi əsasında Təhsil Problemləri İnstitutunun İlk Peşə Təhsilinin İnkişaf Mərkəzində son illərdə 36 ixtisas ("Tornaçı", "Frezerçi", "Qaz qaynaqçısı", "Yığıcıçilingər", "Tikişçi", "Toxucu" və s.) üzrə tədris planı hazırlanıb şirkətə verilmişdir.

Azersun Holding Şirkəti ilk peşə-ixtisas təhsilli kadrlara olan ehtiyacı anlayır və bu məqsədlə ilk peşə-ixtisas təhsili sisteminin təkmilləşdirilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi ilə 2009-cu ilin dekabr ayında bu iki təşkilat arasında "Təhsil müəssisələri ilə əməkdaşlıq" Layihəsi çərçivəsində görülməli işlərlə bağlı niyyət protokolu imzalanmışdır. Layihə çərçivəsində müəllim və şagirdlərin bilik və bacarıqlarının artırılması, onların elm-texniki yeniliklərə yiyələnməsi istiqamətində tədbirlər həyata keçirilir və əmək bazarının ehtiyaclarına uyğun kadr hazırlanmasında sıx əməkdaşlıq nümunəsi göstərilir.

Layihəyə uyğun olaraq əvvəlcə Biləsuvar Peşə Liseyində çalışan mühəndis-pedaqoji heyətin ixtisas səviyyəsinin artırılması, təhsil alan şagirdlərin peşə hazırlığının yüksəldilməsi məqsədilə "Azersun Holding"-in Muğan bölgəsindəki istehsal müəssisələrində istehsalat təcrübəsi keçməsi, peşə təhsili müəssisəsinin maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi, təhsil müəssisəsini müvəffəqiyyətlə bitirənlərin işlə təmin olunması sahəsində xeyli iş görülmüşdür.

Kür Elektron Avadanlıqları MMC ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin məzunlarının zavodda işləmək üçün kifayət qədər bilik və bacarıqlarının olmasını, zavodda olan mövcud avadanlıqları idarə etməyi öyrənmələri üçün həm müəllimlərin və həm dəşagirdlərin ehtiyacını nəzərə alaraq peşə məktəbi ilə qarşılıqlı təcrübə mübadiləsi aparılması işinə başlamış, məktəb heyətinin biznes qurumunda təcrübə keçməsi, biznes qurumunun məktəbdə uyğun fənni tədris etməsi müsbət təcrübə kimi qiymətləndirilməlidir.

Kür Elektron Avadanlıqları MMC Mingəçevir peşə məktəbi ilə əlaqələr qurmuşdur. Kür MMC peşə məktəbinin müəllimlərinə təlim keçir, ixtisas fənn müəllimlər və istehsalat təlimi ustaları zavodda staj keçir və yeni texnologiyalarla tanış olurlar. Məktəbin şagirdləri isə Kür Zavodunda istehsalat təcrübəsi keçirlər və orada ixtisasları üzrə işlə təmin olunurlar. Mingəçevir peşə məktəbini 2009-2012 – ci illərdə “Kompüter üzrə operator” ixtisasını bitirmiş 55 şagirddən 44 nəfərini (80%) Kür MMC işə qəbul etmişdir. Zavodun yüksək ixtisaslı işçilərindən məktəbdə saat hesabı ilə ixtisas fənn müəllimi kimi istifadə olunması da təqdirəlayiq işlərdəndir.

“KNAUF” şirkətlər qrupunun təhsil müəssisələri ilə əsas fəaliyyət istiqamətləri də müsbət nümunələrdəndir. Şirkət hazırda MDB ölkələrinin 60-dan çox ilk peşə-ixtisas təhsil müəssisəsi, kollec və texnikumu ilə aşağıdakı istiqamətlərdə əməkdaşlıq edilir:

- qısa və ortamüddətli proqramların birgə hazırlanması;
- tədris-metodik vəsaitlərin hazırlanması;
- təlim prosesi üçün zəruri olan informasiya və sənədləşmə ilə təminat;

- Knauf Təlim mərkəzlərində dərs deyən müəllimlərin hazırlanması;

- tədris prosesinin maddi-texniki materiallarla təmin edilməsi;

- şagirdlərin və öyrədənlərin respublika və beynəlxalq müsabiqələrinin hazırlığı və keçirilməsi və s.

Dövlət Dəmir Yolu Liseyi və Bakı Metropoliteni arasında əldə edilmiş razılaşmaya əsasən, 2010-cu ildən başlayaraq sifariş əsasında metropoliten sahəsi üçün kadr hazırlığı həyata keçirilir. Kadr hazırlığı prosesinin səviyyəsini artırmaq məqsədilə Bakı Metropoliteninin Nərimanov deposunda müasir təlim sinifləri yaradılmışdır. Həmçinin, liseyin mühəndis-pedaqoji heyəti ilə birlikdə kadr hazırlığı prosesinə təcrübəli metropoliten işçiləri də cəlb edilmişdir.

Bakı Tikiş Evi ilə 3 nömrəli Bakı peşə məktəbinin əməkdaşlığı sahəsində Bakı Tikiş Evi üçün mövcud tələblərinə uyğun ixtisaslı kadrların hazırlanması sistemi yaradılır, şagirdlərin istehsalat təlimi və istehsalat təcrübəsi keçməsi təşkil olunur, mühəndis-pedaqoji heyət üçün iş yerlərində ixtisasartırma kursları təşkil edilir, məzunlar real iş imkanları barəsində geniş məlumatlar əldə edir və onların işlə təmin edilməsinə yardım göstərilir.

Bu cür nümunə Gəncə Billur zavodu ilə Gəncə 3 nömrəli peşə liseyi və digərləri arasında da mövcuddur.

Yuxarıda qeyd edilmiş bütün şirkətlər ölkədə güclü ilk peşə-ixtisas təhsili sisteminin olmasını istəyir. Öz işçi heyətinə təlim keçməyə imkanları və şəraiti olmayan kiçik biznes qurumları fəaliyyətlərinə uyğun təlim keçən qurumlara ehtiyac duyurlar. Bunu Avropa Təlim Fondunun beynəlxalq və yerli ekspertlərin köməyi ilə apardığı tədqiqatın nəticəsi də təsdiq edir. Təd-

qiqlatla bağlı hesabatda yazılıb: “Azərbaycanda gəncləri müvafiq bacarıqlarla və tanınan ixtisaslarla təmin edə biləcək təlim sisteminə ehtiyac vardır. İşləmək yaşında olan və bacarıqlarının müasir əmək bazarına uyğun olmaması təhlükəsi iləüzləşən gənclərin sayı getdikcə artır.” (ATF-nun HESABATI, Avropa Qonşuluq Siyasətində iştirak edən ölkələrdəmək bazarının və peşə təhsili sahəsində problemlərin dərinədən tədqiqatı, Cənub Qafqaz, Azərbaycan, Avqust 2008-ci il). Başqa sözlə, yeganə çıxış yolu dövlət ilk peşə-ixtisas təhsili sistemində köklü islahatların aparılmasına və dövlətin ilk peşə-ixtisas təhsili üzrə yeni strategiyasının hazırlanmasına ciddi ehtiyac vardır.

İlk peşə-ixtisas təhsili üzrə hazırlanacaq yeni strateqiyada kadr hazırlığında işəgötürənlərin rolu xüsusi qeyd edilməlidir.

Mövcud problemlər:

- biznes qurumlarının kadr hazırlığı sahəsində ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinə inamsızlığı;
- kadr hazırlığında işəgötürən təşkilatlarla səmərəli əməkdaşlıq və hər iki tərəfin məsuliyyətini müəyyənləşdirən müvafiq normativ-hüquqi bazanın olmaması;
- bu boşluqdan istifadə edərək bir sıra biznes təşkilatlarının kadr hazırlığına dair ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinə verdikləri sifarişi yerinə yetirməkdən imtina etməsi;
- biznes təşkilatlarının ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri barədə məlumatsızlığı;
- ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinəşagird qəbulu zamanı biznes qurumlarının dövlət tərəfindən təsdiq edilmiş öhtəliklərinin olmaması;
- Öz işçi heyətinə təlim keçməyə imkanları və şəraiti olmayan kiçik biznes qurumların fəaliyyətlərinə uyğun təlim

keçən qurumlara ehtiyacı duysalar da, bu sahədə heç bir iş görməmələri;

Beynəlxalq təcrübə

• **Almaniya**, dual sistemi–işəgötürənlərlə təhsilalanlar arasında bağlanmış müqaviləəasında peşə təhsili müəssisəsinin şagird kontingenti formalaşdırılır

• **Böyük Britaniya** hökumətinin “14-19 yaşlı gənclər üçün Təhsil və Bacarıqlar üzrə Sənədində” işəgötürənlər hökumət tərəfindən aparıcı qüvvə kimi müəyyənləşdirilmiş və qeyd edilmişdir ki, işəgötürənlər şagirdlərə keçilən dərslərin və kurikulumların məzmununa dair qərar verilməsində əsas rol oynayır.

• **Rumuniyada** texniki peşə təhsili müəssisələri ilə biznes qurumları arasında əməkdaşlıq məktəb, vilayət və regional səviyyələrdə qurulur və işəgötürənlər bu qurumlarda xüsusi rol oynayır.

• **Belarus Respublikasında** kadr hazırlığında işəgötürənlərin rolu qəbul edilmiş Təhsil Kodeksi ilə tənzimlənir.

Bu məsələdə Almanyanın təcrübəsi daha çox diqqəti çəkir. Bu ölkədə mövcud dual sisteminə görə, peşə təhsili almaq istəyənlərlə işəgötürənlər arasında bağlanmış müqavilə əsasında həmin şəxs ilk peşə - ixtisas təhsili müəssisəsinə qəbul edilir, nəzəri təlim dərslərini peşə məktəbində, təcrübə dərslərini isə həmin müəssisədə keçir. Həmin işəgötürənin verdiyi tövsiyə və digər müvafiq təhsil göstəriciləri əsasında təhsilalan dövlət imtahanına buraxılır və müstəqil dövlət imtahan komissiyasının (İxtisas Palatasının) qərarı ilə ona təhsil sənədi verilir. Beləliklə, işəgötürən müəssisə özünün gələcək işçisinin mütəxəssis kimi hazırlanmasında bağlanmış müqaviləyə əsasən götürdüyü öhdəliklərə görə məsuliyyət daşıyır və birbaşa iştirak edir.

Təkliflər:

• kadr hazırlığında işəgötürən təşkilatlarla səmərəli əməkdaşlıq və hər iki tərəfin məsuliyyətini müəyyənləşdirən müvafiq normativ-hüquqi baza yaratmaq;

• kadr hazırlığı üçün sifariş vermiş biznes qurumlarının peşəyönümü işi, şagird qəbulu, təhsilin təşkili və imtahanlarda fəal iştirakını təmin etmək.

İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri ilə maraqlı tərəflər arasında əməkdaşlıq durumunun təhlili

Maraqlı tərəflər:

- ilk peşə - ixtisas təhsili müəssisələri;
- dövlət;
- həmkarlar təşkilatları;
- təhsilverənlər ;
- təhsilalanlar;
- işəgötürənlər.

Azərbaycanda mövcud vəziyyət

Əvvəllər hər bir ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisəsi şagirdlərinin istehsalat təcrübəsini keçmələri üçün şərait yaradan və təhsillərini bitirdikdən sonra işlə təmin edən bir sıra əsas müəssisələr (dövlət tərəfindən istiqamətləndirilən və maliyyələşdirilən sənaye, k/t və xidmət müəssisələri) mövcud idi. Onlar baza müəssisəsi adlanırdı. Bu müəssisələrlə peşə təhsili müəssisələrinin əlaqələri hökumət tərəfindən təsdiq edilmiş hüquqi-normativ sənədlə ("Baza müəssisəsi haqqında əsasnamə") tənzimlənirdi. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində əlaqələrin pozulması nəticəsində ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsi ilə biznes qurumları arasında əlaqələr zəifləmişdir.

Hazırda Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin tabeliyində 103, Naxçıvan Muxtar Respublikası Təhsil Nazirliyinin tabeliyində isə 4 ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisəsi fəaliyyət göstərir. Bunlardan 46-sı peşə liseyi, 59-u peşə məktəbi və 2-si peşə tədris mərkəzidir. Peşə məktəblərindən 8-i cəzaçəkmə müəssisələrində yerləşmişdir.

Bununla yanaşı, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin tabeliyində 2 regional peşə-tədris müəssisəsi (Bakı və Göyçay) fəaliyyət göstərir. Bütün ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri əsasən dövlət büdcəsindən maliyyələşir, eyni zamanda, onlar ödənişli kadr kadr hazırlığı və fərdi olaraq məhsul və xidmətlərini satması ilə də əlavə maliyyə vəsaiti əldə edirlər. Araşdırmaların nəticəsi göstərir ki, Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatı inkişaf etdikcə, bu inkişafa yardımçı olacaq işçi qüvvəsinə ehtiyac da artır. Bunu nəzərə alaraq Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 3 iyul 2007-cı il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında texniki təhsilinin inkişafı üzrə Dövlət proqramı (2007 – 2012 ci illər)"nın xüsusi əhəmiyyəti vardır. Dövlət Proqramının əsas məqsədi ölkə iqtisadiyyatının inkişaf tələblərinə uyğun peşə ixtisası kadrlarına yaranan tələbatının ödənilməsi, habelə əhalinin müasir peşə təhsili almaq imkanlarının təmin edilməsi üçün iqtisadi və sosial baxımdan səmərəli texniki peşə təhsili sisteminin formalaşdırılmasıdır.

2009-cu il 19 iyun tarixində "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunu qəbul edilmişdir. Qanunda təhsil iştirakçıları barədə aşağıdakılar yazılıb (Maddə 31):

Təhsil prosesinin iştirakçıları aşağıdakılardır:

-təhsilalanlar-uşaqlar, şagirdlər, tələbələr, kursantlar, müdavimlər, magistrantlar, doktorantlar və başqaları;

-təhsilverənlər (pedaqoji işçilər) - müəllimlər, assistentlər, məsləhətçilər, tyutorlar, tərbiyəçilər, müəllim köməkçiləri, tərbi-

yəçi köməkçiləri, çağırışa qədərki hazırlıq rəhbərləri, defektoloqlar, loqopedlər, istehsalat təlimi ustaları, praktik psixoloqlar, sosioloq-pedaqoqlar, məktəb uşaq birliklərinin rəhbərləri, metodistlər, təhsil müəssisəsinin dərnək və musiqi rəhbərləri, təhsil müəssisəsinin elmi işçiləri, bilavasitə pedaqoji proseslə məşğul olan mühəndis-texniki, tədris-köməkçi işçilər, dayələr, təlimatçılar, təhsil müəssisəsinin kitabxanaçıları, nəşriyyat-redaksiya işçiləri, təhsili idarəetmə orqanlarının aparıcı struktur bölmələrinin əməkdaşları, təhsil müəssisələrinin və orqanlarının təlim-tərbiyə işi ilə məşğul olan rəhbərləri, təhsil müəssisəsində çalışan konsertmeystrlər və məşqçilər, sosial müdafiə, səhiyyə və digər orqanların bilavasitə pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olan işçiləri;

- valideynlər və ya digər qanuni nümayəndələr;
- təhsili idarəetmə orqanları və bələdiyyələr;
- təlim-tərbiyə prosesində iştirak edən digər fiziki və

hüquqi şəxslər.

Qanunda təhsil sahəsində dövlət siyasətinin aşağıdakı əsas prinsipləri qeyd edilmişdir:

- humanistlik prinsipi;
- demokratiklik prinsipi;
- bərabərlik prinsipi;
- millilik və dünyəvilik prinsipi ;
- keyfiyyətlilik prinsipi;
- səmərəlilik prinsipi;
- fasiləsizlik, vəhdətlik, daimilik prinsipi;
- varislik prinsipi;
- liberallaşma prinsipi;
- inteqrasiya prinsipi.

Bu prinsiplər təhsilin bütün pillələrində, o cümlədən ilk peşə-ixtisas təhsili pilləsində də gözlənilməlidir.

Azərbaycan Respublikasının "Təhsil qanunu"da ilk peşə-ixtisas təhsili aşağıdakı kimi təsvir edilmişdir (Maddə 20) :

- İlk peşə-ixtisas təhsili əmək bazarının tələbatına uyğun olaraq, ümumi orta təhsil və tam orta təhsil bazasında müxtəlif sənətlər və kütləvi peşələr üzrə ixtisaslı işçi kadrların hazırlanmasını təmin edir;

-ilk peşə-ixtisas təhsili mülkiyyət formasından asılı olmayaraq ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində və təhsil fəaliyyəti üçün xüsusi razılığı (lisenziyası) olan ayrı-ayrı təşkilatların, müəssisələrin, əmək birjalarının, məşğulluq idarələrinin və digər müvafiq qurumların təhsil strukturlarında həyata keçirilir və məzunlara müvafiq istiqamətlər üzrə ilk peşə dərəcələrinin verilməsi ilə başa çatır;

-ilk peşə-ixtisas təhsili müvafiq təhsil proqramları (kurikulumlar) əsasında təşkil olunur;

-ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinə ümumi orta təhsil bazasında qəbul olunanlar peşə ixtisası ilə yanaşı, tam orta təhsil almaq hüququna malikdirlər. Azərbaycan Respublikasının "Təhsil haqqında" Qanununda təhsil müəssisələrinə bir sıra müstəqillik verilmişdir.

Məsələn, "Təhsil müəssisəsinin maliyyələşdirilməsi" ilə bağlı 38-ci maddədə göstərilir:

-təhsil müəssisəsi qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada fiziki və hüquqi şəxslərə müxtəlif ödənişli təhsil xidmətləri göstərmək, sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq, hüquqi və fiziki şəxslərdən ianələr və könüllü yardımlar almaq hüququna malikdir. Bu mənbələrdən əldə olunan vəsait və digər əmlak dövlət təhsil müəssisəsinə büdcədən ayrılan vəsaitlərin miqdarına təsir göstərmir və onun nizamnaməsinə uyğun olaraq sərbəst istifadə edilir.

-Dövlət təhsil müəssisəsi nizamnaməsinə uyğun olaraq, ödənişli təhsildən əldə olunan və digər büdcədən kənar vəsaitlərin xərclənməsi istiqamətlərini və işçilərin maddi həvəsləndirilməsinə ayırmaların xüsusi çəkisini sərbəst müəyyən edir, təhsil verənlərə və təhsilənlərə maddi yardımlar göstərir.

Təhsil müəssisəsinin sahibkarlıq fəaliyyəti ilə bağlı 41-ci maddədə yazılıb:

-təhsil müəssisəsi əlavə gəlir əldə etmək məqsədi ilə nizamnaməsində nəzərdə tutulmuş qaydada Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin müəyyən etdiyi sahibkarlıq fəaliyyəti növləri ilə məşğul ola bilər;

-təhsil müəssisəsi sahibkarlıq fəaliyyətindən əldə etdiyi gəlirlərdən sərbəst istifadə etmək hüququna malikdir. Dövlət təhsil müəssisəsinin sahibkarlıq fəaliyyətindən əldə etdiyi gəlirlər bilavasitə təhsilin inkişafına və işçilərin sosial müdafiəsinə yönəldilir;

-təhsil müəssisəsi sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirmək məqsədi ilə qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada hüquqi şəxslər yarada bilər və ya başqa hüquqi şəxslərin fəaliyyətində iştirak edə bilər.

Təhsil sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq və xarici əlaqələrlə bağlı 43-cü maddədə göstərilib:

-təhsil müəssisəsi qanunvericiliyə və özünün fəaliyyət xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq xarici ölkələrin elm və təhsil müəssisələri, təşkilatları, beynəlxalq qurumlar və fondlarla birbaşa əlaqələr yarada, əməkdaşlıq haqqında ikitərəfli və çoxtərəfli müqavilələr bağlaya, təhsil sahəsində fəaliyyət göstərən dövlət və qeyri-hökumət qurumlarına (ittifaqlar, birliklər, assosiasiyalar və s.) daxil ola və əməkdaşlığın digər formalarını həyata keçirə bilər;

-təhsil müəssisəsi beynəlxalq səviyyəli birgə elm və təhsil layihələrinin hazırlanması, fundamental elmi tədqiqat və layihə-konstruktor işlərinin, elmi-praktik konfransların, simpoziumların keçirilməsi, tələbələrin, magistrlərin, doktorantların, müəllimlərin və elmi işçilərin mübadiləsi, iddia sənədi, patent və ya onlarla bağlı hüquqların özgəninkiləşdirilməsi və bu qəbildən olan digər fəaliyyətlə müvafiq normativ-hüquqi aktlarla müəyyən edilmiş qaydada müstəqil məşğul olmaq hüququna malikdir;

- təhsil müəssisəsinin (xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələri istisna olmaqla) fəaliyyətinin keyfiyyətini yüksəltmək və beynəlxalq əlaqələrini genişləndirmək məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının mövcud normativ-hüquqi aktlarınınin tələblərini gözləməklə müstəqil olaraq xarici tərəfdaşlarla birlikdə ölkə daxilində və xarici dövlətlərdə müştərək struktur bölmələri (mərkəzlər, filiallar, laboratoriyalar, texnoparklar və s.) yaratmaq hüququ vardır.

SƏNƏTKAR HAZIRLIĞI DÖVLƏT STRATEGİYASININ TƏLƏBLƏRİNƏ CAVAB VERMƏLİDİR

Ölkəmizdə gerçəkləşdirilən islahatlar və genişmiqyaslı infrastruktur layihələri, dayanıqlı makroiqtisadi yüksəlişin təmini, yoxsulluğun azaldılması, iqtisadiyyatın diversifikasiyası və onun dünya iqtisadi sistemində inteqrasiyası insan potensialının inkişafı üzrə qəti tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edir. Bu isə, öz növbəsində, təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və rəqabət-qabiliyyətli kadr potensialının hazırlanması ilə bağlıdır. Göstərilən məsələlərin həlli üçün zəruri şərt ilk peşə-ixtisas təhsili sistemində kadr hazırlığının əmək bazarının tələblərinə uyğunluğunun təmin edilməsidir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası" (bundan sonra - Dövlət Strategiyası işlədiləcək) Azərbaycan Respublikasında, keyfiyyət nəticələri və hədəflərinə görə dünya ölkələri sırasında aparıcı mövqə tutan, səriştəli müəllim və təhsil mənecərlərinə, qabaqcıl texnologiyalara əsaslanan infraqurkura malik təhsil sisteminin yaradılması üçün aşağıdakı beş strateji istiqamətdə genişmiqyaslı tədbirləri nəzərdə tutur:

Səriştəyə əsaslanan şəxsiyyətyönlü təhsil məzmununun yaradılması.

• **Təhsilənlərin fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alan innovativ təlim metodları və texnologiyaları vasitəsilə təhsilin məzmununun səmərəli mənimsənilməsini təmin edən yüksək-nüfuzlu təhsilverənin formalaşdırılması.**

• **Təhsilin nəticələrə görə cavabdeh, şəffaf və səmərəli tənzimləmə mexanizmlərinə malik, dövlət-ictimai xarakter-**

li və dövlət-biznes partnyorluğuna əsaslanan idarəetmə sisteminin formalaşdırılması.

• **Müasir tələblərə cavab verən və ömür boyu təhsili təmin edən təhsil infrastrukturunun yaradılması.**

• **Təhsilin dayanıqlı və müxtəlif mənbələrdən istifadə olunmaqla yeni maliyyələşdirmə mexanizminin yaradılması.**

Beynəlxalq təcrübəyə əsaslanan ilk peşə-ixtisas təhsili sisteminin islahat siyasəti və strategiyasının mərkəzində bacarıqların inkişaf etdirilməsi, onun əmək bazarının tələbatlarına və iş yerində əmək fəaliyyətinin məqsədlərinə istiqamətlənmiş sistemə çevrilməsidir. Bu cür sistem əsasən təlimin razılaşdırılmış nəticələrindən və təlim prosesinin keyfiyyətindən çıxış edərək formalaşdırılmalıdır.

Dövlət Strategiyasının mühüm xüsusiyyətlərindən biri ondan ibarətdir ki, ilk peşə-ixtisas təhsili sistemində tədrisin məzmununun müasirləşdirilməsi əmək bazarının geniş müstəvisində əhatə olunur. Bu o deməkdir ki, istər iqtisadi, istərsə də sosial baxımdan uğurlu və səmərəli peşə təhsili sisteminin formalaşması və fəaliyyət göstərməsinə zəmanət olan zəruri şərtlərdən biri ilk peşə-ixtisas təhsilinin məzmununun müasir əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırılmasıdır.

Keçən əsrin sonlarından Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafında keyfiyyətə yeni mərhələ başlamışdır. İqtisadiyyatda sabit artım tempinin müşahidə edilməsində, bazar iqtisadiyyatı münasibətlərinin genişlənməsi və dərinləşməsində, sahibkarlığın inkişaf etdirilməsində əlverişli işgüzar mühitin yaradılması istiqamətində atılan önəmli addımlarda öz əksini tapmış yeni reallıqlar əmək bazarında əhali məşğulluq strukturunda və kadr hazırlığının məzmununda müsbət dəyişiklikləri-

nin baş verməsinə səbəb olmuşdur. Bu isə, öz növbəsində, peşə təhsili sisteminin rolunun ciddi surətdə dəyişməsinə və işçi qüvvəsinə olan tələbin peşə-ixtisas strukturunun əmək bazarının ehtiyaclarına istiqamətləndirilməsini şərtləndirmişdir. Prioritetlərə yeni baxış, o cümlədən peşə təhsilinin müasirləşdirilməsi üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsinin təxirəsalınmazlığı, onun məzmununun əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırılması, dinamik surətdə inkişaf edən iqtisadiyyatın peşəkar kadrlara artan tələblərinin ödənilməsi məsələləri təhsilin inkişafı istiqamətində son illərdə atılan mühüm addımlar nəticəsində təhsilimizin mühüm tərkib hissələrindən biri olan ilk peşə-ixtisas təhsili üzrə normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi, maddi-texniki təminatın yaxşılaşdırılması istiqamətində genişmiqyaslı işlər görülməkdədir.

Son zamanlar Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin dəstəyi ilə ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsində Azərbaycan Respublikası Təhsil Problemləri İnstitutunun müvafiq əməkdaşlarının və beynəlxalq ekspertlərin iştirakı ilə bu təhsil pilləsinin məzmununun yeniləşdirilməsi sahəsində bir sıra pilot layihələr həyata keçirilmişdir. Bunlara misal olaraq peşə standartlarının təhsil standartlarına və tədris planlarına çevrilməsi sahəsində Avropa Təhsil Fondunu, ilk peşə-ixtisas təhsilində Blok – Modul metodunun tətbiqində Beynəlxalq Əmək Təşkilatını, Fasiləsiz peşə təhsili proqramlarının hazırlanması və tətbiqində UNESCO və Avropa Təhsil Komissiyasını, ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsində islahatlar strategiyası və Azərbaycanın seçilmiş rayonunda icrası layihəsində Avropa İttifaqını, ilk peşə-ixtisas təhsili üzrə Resurs Mərkəzinin yaradılmasında Belarus Respublikasının Texniki Peşə Təhsili İnstitutunu, Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı sahəsində ilkin peşə təhsilinin möhkəmləndirilməsi layihəsində Avropa İttifaqı və Almaniya Federativ

Respublikasının Bavariya Vilayəti Elm, Təhsil və Kənd Təsərrüfatı nazirliklərini, 40 ixtisasın kompetensiyalara əsaslanan yeni təhsil proqramlarının (kurikulumlarının) hazırlanması sahəsində “Savadlı Cəmiyyət” Müasir Təhsilə Dəstək İctimai Birliyini və b. göstərmək olar. Bu işlər hazırda davam etdirilir.

Belə ki, 2013-2014-cü tədris ilindən ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin infrastrukturunun inkişafına yönəlmiş və dövlət-biznes partnyorluğuna əsaslanan sosial xarakterli Müasir Azərbaycan Peşəkarları Layihəsinin icrasına başlanılıb. Layihə peşə təhsili sisteminin əhatə dairəsinin genişləndirilməsinə və kadr hazırlığı prosesinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət edir. Bu layihə çərçivəsində müxtəlif dövlət və özəl, o cümlədən xarici tərəfdaşlarla əməkdaşlıq edilərək bir sıra ilk-peşə ixtisas təhsili müəssisələrinin bazasında resurs mərkəzləri yaradılıb.

Təhsil Nazirliyi kənd təsərrüfatı sahəsi üzrə ixtisaslaşmış ilk peşə-ixtisas təhsil müəssisələrinin maddi-texniki və tədris bazasının müasir tələblərə uyğunlaşdırılması məqsədilə yeni texnika, avadanlıq, əyani və texniki vasitələrin alınması prosesinə start verib.

Belə ki, İsmayılı Peşə Tədris Mərkəzi, Balakən 1 nömrəli Peşə Məktəbi, Cəlilabad Peşə Liseyi, Bərdə Peşə Liseyi, Quba Peşə Liseyi, Şamaxı Peşə Liseyi, Göyçay Peşə Liseyi üçün 6 traktor, 4 otbağlayan, 7 traktor qoşqusu, 5 kotan, 6 toxumsəpən, 3 otbiçən, 3 taxıl və qarğıdalı yığan kombayn, 3 dərmançiləyici, 2 gübrəsəpən, 1 yemüydən texnika alınıb.

Bütün bunlarla yanaşı, Dövlət Strategiyasında göstərilirdiyi kimi bu sahədə həlli vacib olan ciddi problemlər hələ də qalmaqdadır. İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrini bitirən şəxslərin sayı iqtisadiyyatın tələbatı ilə üst-üstə düşmür. Son illər ümumi təhsil müəssisələrini bitirən məzunların yalnız 11 faizinin ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrini seçməsi, ümumilikdə həmin

pillədə təhsilalanların cəmi 25-27 min nəfər təşkil etməsi əhalidə ilk peşə-ixtisas təhsilinə marağın aşağı olduğunu göstərir.

Dövlət Strategiyasında qeyd edildiyi kimi ilk peşə-ixtisas və orta ixtisas təhsili kurikulumları müasir tələblərə cavab vermir. İlk peşə - ixtisas təhsilinin məzmununun təkmilləşdirilməsinə işəgötürənlərin cəlb olunması çox aşağı səviyyədədir. İşəgötürənlər kadr hazırlığı prosesində iştirak etmək, hazırlanan kadrlara dair şərtlər irəli sürmək imkanına malik olmalı və buna müvafiq olaraq cavabdehliyini dərk etməlidir.

Dövlət Strategiyası ilk peşə-ixtisas təhsili qarşısında yeni daha mühüm vəzifələr qoyur. Bu Dövlət sənədinə əsasən keyfiyyətli və səmərəli ilk peşə-ixtisas təhsili sisteminin formalaşması üçün onun müasirləşdirilməsi istiqamətində təxirəsalınmaz işlər görülməlidir. Yeni texnologiyaları mənimsəyən, ölkənin xarici əmək bazarında rəqabət qabiliyyətinin artmasını və milli iqtisadiyyatın qlobal iqtisadi sistemə inteqrasiyası prosesini təmin edən kadrların hazırlanması məsələlərinin həllinə bütün maraqlı tərəflər (işəgötürənlər, ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri, həmkarlar təşkilatları, cəmiyyət və s.) cəlb olunmalıdır.

Hazırda Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 24 sentyabr 2012 – ci il tarixli 1518 nömrəli əmrinə müvafiq olaraq ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri tərəfindən hazırlanan və pedaqoji şuralarda baxılıb bəyənilən, razılaşdırmaq üçün Təhsil Problemləri İnstitutuna və Təhsil Nazirliyinə göndərilən mövcud tədris plan və proqramlar fənyönümlü olduqlarından əmək bazarının müasir tələblərini ödəmir. Həmin fənyönümlü tədris plan və proqramların ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində tətbiqi zamanı çoxlu nöqsanlara yol verildiyini nəzərə alsaq, mövcud formada onların keyfiyyətə necə mənfi təsir göstərməyini anlamaq çətin deyil. Nəticədə ilk peşə-ixtisas təhsilinin keyfiyyəti zamanın tələblərindən geri qalır. Peşə təhsilinə maraq

azalır, yaxud peşə ixtisas təhsili almış şəxs əmək bazarında özünə iş tapa bilmir.

Vəziyyətdən yeganə çıxış yolu Dövlət Strategiyasının tələblərinə uyğun olaraq ilk peşə - ixtisas müəssisələrindəki mövcud fənyönümlü tədris plan və proqramlarını qabaqcıl ölkələrin təcrübəsində təsdiqini tapmış Kompetensiyalara Əsaslanan Modul tipli təhsil proqramları ilə əvəz etməkdir. Bu proses 120 ixtisas qrupu üzrə 700-dən çox ixtisas üçün nəzərdə tutulduğundan və böyükhəcmli olduğundan müəyyən vaxt və vəsait tələb edir. Fikrimizcə, peşə ixtisas təhsili üzrə bu sahədə kifayət qədər potensialı olan Təhsil Problemləri İnstitutunun əməkdaşları, işəgötürənlər, ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri və digər maraqlı tərəflərin peşəkar nümayəndələrinin birgə səyi ilə bu işin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gəlmək olar.

Hazırlanmış təhsil proqramlarına (kurikulumlara) uyğun müasir dərslik və dərs vəsaitlərinin hazırlanması üçün də Dövlət Strategiyasında göstəriləndiyi kimi əməli tədbirlər həyata keçirilməlidir. Ona görə də **yeni təhsil proqramlarına (kurikulumlara) əsaslanan müasir dərsliklərin, elektron resursların və tədris vəsaitlərinin hazırlanması və ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində alternativ dərsliklərdən istifadə mexanizminin yaradılması məqsədmüvafiqdir.**

İlk peşə-ixtisas təhsili üzrə keçmiş sovet məkanında Azərbaycan dilində dərsliklərin olmaması problemi yalnız ölkəmiz müstəqillik qazandıqdan sonra həll edilməyə başlandı. Belə ki, son illərdə ilk peşə təhsili üzrə Azərbaycan dilində 33 adda dərslik və 8 adda dərs vəsaiti çap edilib peşə təhsili müəssisələrinə paylansa da, problem tam həll edilməmişdir. Bu məsələ ilə əlaqədar ilk peşə -ixtisas təhsili müəssisələrinin kitabxanalarının da yenidən qurulmasına ciddi ehtiyac vardır.

Dövlət Strategiyasında xüsusi qayğıya ehtiyacı olanların təhsilinə, o cümlədən onların peşə təhsilinə xüsusi yer verilmişdir. Ona görə də:

- **xüsusi qayğıya ehtiyacı olan şəxslərin peşə hazırlığı və əlavə təhsilə cəlb edilməsi sahəsində tədbirlərin həyata keçirilməsi;**

- **onların cəmiyyətə inteqrasiyasının təmin edilməsi, seçdikləri ixtisaslar üzrə işləmələri üçün müvafiq tədbirlərin görülməsi;**

- **əlillər üçün fərqli (xüsusişəkilənmiş) peşə təhsili proqramlarının (kurikulumların) hazırlanması və tətbiqi;**

- **işaxtaran gənclərin və evdar qadınların peşə hazırlığı və əlavə təhsilini təmin etmək məqsədi ilə müvafiq kursların təşkili və digər tədbirlərin həyata keçirilməsi;**

- **qaçqın və məcburi köçkünlər üçün peşə hazırlığını təmin etmək məqsədi ilə müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsi;**

- **cəzaçəkmə müəssisələrindəki, həmçinin cəzaçəkmə müəssisələrindən azad edilmiş şəxslərin məşğulluğunun təmin edilməsi məqsədi ilə peşə hazırlığı kurslarının təşkili və s. kimi məsələlər maraqlı tərəflərin diqqət mərkəzində olmalıdır.**

Dövlət Strategiyasının tələbləri baxımından ilk peşə ixtisas təhsili sahəsində islahatlar aparılmasında ən vacib amillərdən biri də müəllim heyətinin pedaqoji keyfiyyəti və ixtisaslarıdır. İşəgötürənlərin tam etibar etdiyi yüksək səviyyədə təhsil almış bacarıqlı müəllimlər olmadan digər amillərin, məsələn işəgötürənlərin ehtiyaclarına uyğun səriştəyə əsaslanan təhsil proqramlarının (kurikulumların) və tədris-maddi bazanın yüksək təchizatının sistemə təsiri az olacaq. Peşə təhsili müəssisələrinin rəhbər və mühəndis-pedaqoji işçilərinin ilkin və fasiləsiz peşə təhsili (FPT) nümunəvi

səviyyədə olmasa, onlar işəgötürənlərin mövcud və gələcək tələblərini ödəyə bilməzlər.

Hazırda Azərbaycanda ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsində ixtisas fənn müəllimləri və istehsalat təlimi ustaları üçün ilkin təlim mövcud deyildir. İlk peşə - ixtisas təhsili müəssisələrində də əksər ixtisas fənn müəllimləri və istehsalat təlimi ustaları (bundan sonra ixtisas müəllimləri adlandırılacaq) müxtəlif universitetləri və orta ixtisas təhsili müəssisələrini bitirmiş və müəllim üçün vacib olan müasir təlim-tədris metodologiyası üzrə bilik və bacarıqlara malik deyillər. Müəllimlər ilk peşə - ixtisas təhsilinin ehtiyaclarına uyğun hazırlanmış təhsil proqramı üzrə ilkin təhsil almadan peşə təhsili müəssisələrində işləməyə başlayırlar.

Nəticədə müəllimlər təhsilalanlarla münasibətlər qurmaqda çətinliklərlə üzləşirlər və təhsilalanlara verilən təhsilin səviyyəsi aşağı olur. Qeyri-pedaqoji ali və orta ixtisas təhsili müəssisələrində pedaqogika və təlim metodikası tədris edilmir. Müəllimlərin ixtisas və pedaqogika üzrə ilkin təlimi üçün təsdiq olunmuş təhsil proqramı (kurikulum) yoxdur.

Beləliklə, peşə təhsili müəssisələrində ixtisas fənn müəllimləri ali təhsilli, istehsalat təlimi ustaları isə ali və ya orta ixtisas təhsilli olsalar belə, onların təlim texnologiyaları barədə anlayışları yoxdur. Həmin ixtisas fənn müəllimləri, İKT-də daxil olmaqla, müasir tədris mühiti yaratmaq və bu mühiti inkişaf etdirmək üçün istifadə edilən metodları bilmirlər. Təlim almış peşəkar müəllim hədəf auditoriya üçün ən uyğun yanaşmanı seçməyi bacarmalıdır. Mövcud sistemdə isə əsas diqqət hələ də sinif otaqlarında mühazirələr vasitəsilə biliklərin ötürülməsinə və praktik dərslərin emalatxanalarda tədris edilməsinə yetirilir. Belə metodologiya hədəf auditoriyanın ehtiyaclarına uyğun deyildir.

Odur ki, ilk peşə ixtisas təhsili müəssisələrinin ixtisas fənn müəllimləri və istehsalat təlimi ustalarının yenidən hazırlanmasını və ixtisasının artırılmasını həyata keçirəcəyi baza təhsil müəssisələri və biznes qurumlarının müəyyən edilməsi və onların bazasında müəllim və ustalar üçün mütəmadi olaraq seminar – treninqlərin keçirilməsi məqsəddə müvafiq olardı.

İlk peşə - ixtisas təhsili müəssisələrində şagirdlərin öz təhsillərinə görə daha çox məsuliyyət daşması məqsədi ilə təkcə müəllimin onlara verdiyi məlumat və biliklərdən asılı olmamaları üçün daha müvafiq tədris mühiti yaratmağa nail olmaq. Onları öz ixtisasları və pedaqoji sahədəki yeniliklərlə çevik formada tanış etmək. Bu yeniliklərin təlim prosesinə operativ olaraq tətbiqinə nail olmağın əhəmiyyəti təkzib edilməzdir.

Ona görə ki, ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin rəhbər və mühəndis-pedaqoji işçilərinin mövcud ixtisasartırma sistemi sürətləndəyisən, inkişaf edən və diversifikasiyaya məruz qalan iqtisadi mühitdə müasir fasiləsiz peşə təhsilini təmin etmir.

İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin rəhbər və mühəndis-pedaqoji işçilərinin əksəriyyəti öz tədris sahələri və ya təlim-tədris metodologiyaları üzrə müasir biliklərə malik deyillər. Müsbət təcrübəni bir peşə təhsili müəssisəsindən digərlərinə ötürmək üçün mexanizm mövcud deyil. Uzaq regionlardan Bakıya kurslara gəlmək çox vaxt və maliyyə vəsaiti tələb edir. Təlimin məqsədi çox vaxt müərrəd qalır. Təlimçi isə konkret kompetensiyalara malik şəxs olmadığından kursun mahiyyətini dinləyicilərə çatdırma bilmir.

Ali təhsil müəssisələrində peşə təhsili müəssisələri üçün mühəndis-pedaqoji kadrların hazırlanması da Dövlət Strategiyasından irəli gələn məsələlərdəndir.

Çünki bu gün ali təhsil müəssisələrində peşə təhsili müəssisələri üçün müəllin hazırlanmadığından bu vəzifəyə cəlb edilən müəllimləri çox böyük problemlər qarşısında qoyur. Həmin müəllimlər pedaqogika, psixologiya və metodikanın əsaslarını bilmədiklərindən təhsilalanlarla münasibət qurmaqda, onların fəaliyyətini istiqamətləndirməkdə xeyli çətinlik çəkirlər.

Dövlət Strategiyasının əsas istiqamətlərindən biri olan təhsilin nəticələrinə görə cavabdeh, şəffaf və səmərəli tənzimləmə mexanizmlərinə malik, dövlət-ictimai xarakterli və dövlət-biznes partnyorluğuna əsaslanan idarəetmə sisteminin formalaşdırılması istiqaməti peşə təhsili sahəsində işəgötürənlərlə əlaqələrin yaradılmasının, idarəetmənin beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq yenidən qurulmasını tələb edir.

Azərbaycanın bugünkü sosial-iqtisadi inkişaf templəri, iqtisadiyyatda baş verən struktur dəyişiklikləri və texnologiyaların inkişafı yaxın gələcəkdə peşə təhsilli mütəxəssislərə böyük tələbatın olacağını göstərir. Odur ki, ölkə iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətli ixtisaslı kadrlarla təmin olunması üçün, hər şeydən əvvəl dinamik təhsil sistemi yaradılmalı və bu, ilk növbədə, əmək bazarının tələblərini nəzərə ala bilən peşə təhsilində baş verməlidir. Milli iqtisadiyyatın müxtəlif sahələri üçün kadr hazırlığının keyfiyyətinin yüksəldilməsi əmək fəaliyyətinə və onun yerinə yetirilməsinin keyfiyyətinə tələblərin nəzərə alınması şəraitində mümkündür. Bununla əlaqədar işəgötürənlərin peşə təhsili müəssisələri məzunlarının əmək potensialı üzərinə qoyduğu tələbləri nəzərə alan yeni yanaşmaların, alətlərin və meyarların peşə təhsili sisteminin müasirlədirilməsində tətbiqi kifayət qədər aktual məsələdir. Əmək bazarı şəraitində yalnız işəgötürənlərlə sıx tərəfdaşlıq edərək tələb edilən sayda və lazımı keyfiyyətə malik mütəxəssis hazırlığını həyata keçirmək mümkündür. Sosial tərəfdaşlıq sistemi ilk peşə-ixtisas təhsili

müəssisələrində işəgötürənlərin ehtiyaclarının daha dolğun nəzərə alınmasına imkan yaradaraq əmək bazarının konyukturundakı dəyişikliklərə reaksiya vermək imkanı yaradır. Peşə təhsili səviyyəsinin qənaətbəxş olmaması sahibkarlığın və biznesin inkişafına mane olur.

Digər tərəfdən, əmtəə və xidmətlərin keyfiyyət normalalarının dəyişməsi, texnologiyaların mürəkkəbləşməsi, rəqabətin artması peşə təhsilli kadrların peşə bacarıqlarına və səriştələrinə yeni yanaşmaların tətbiqini tələb edir. Artıq işəgötürənlər də başa düşürlər ki, dünya iqtisadi məkanına inteqrasiya prosesində işçi qüvvəsinin, xüsusilə də ilk peşə-ixtisas təhsilli kadrların ixtisasının qəbul edilmiş tələblərə cavab verməməsi özünü daha qabarıq şəkildə göstərəcəkdir. Odur ki, peşə təhsili müəssisələri biznes qurumları ilə daha sıx əməkdaşlıq etməli və əmək bazarında tələb edilən bilik və peşə bacarıqlarını dərhal kadr hazırlığı prosesində tətbiq etməlidirlər.

Peşə təhsili müəssisələrində kadr hazırlığı və göstərilən xidmətlər biznesin sürətlə dəyişən ehtiyaclarını ödəməyə yönəlməli, məzunlar isə işlə təmin olunmalıdırlar. Eyni zamanda, peşə təhsili sistemi yerli işçi qüvvəsinin fasiləsiz peşə təhsilini təmin etməlidir.

Planlı iqtisadiyyat sistemində əsas əmək potensialını formalaşdırən təhsil sistemi ilə istehsalat arasında sıx əlaqə mövcud idi. Bu əlaqə istehsalat və peşə hazırlığı sistemləri arasında kəsilməz informasiya axını yaradırdı ki, bu da nəinki istehsalatın ayrı-ayrı sahələrinin, hətta konkret müəssisələrin tələbatına uyğun olaraq əmək bazarının planlaşdırılması və proqnozlaşdırılmasını təmin edirdi.

Təhsilimizin digər pillələrindən fərqli olaraq ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin birbaşa metodiki xidmət orqanları yoxdur. Məsələn, ümumi təhsil məktəbləri üçün rayon (şəhər)

təhsil şöbələri yanında metodiki mərkəzlər, orta ixtisas təhsili müəssisələrində metod kabinetlər fəaliyyət göstərir. İlk peşə-ixtisas təhsili sahəsində bu vəzifələri hazırda əlavə iş kimi Təhsil Problemləri İnstitutunun İlk Peşə Təhsilinin İnkişaf Mərkəzi həyata keçirir. Fikrimizcə, ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri ilə bağlanmış müqavilələr əsasında məsləhətçilərə ehtiyacı var. Təhsil müəssisəsində işin cari, prespektiv və strateji planlaşdırılması barədə suallarının operativ cavablandırılmasına böyük ehtiyac vardır. İlk Peşə Təhsilini inkişaf Mərkəzində təcrübəli işçi qrupunun özəyi formalaşmış. Onların köməyi ilə bu işin öhdəsindən gəlmək olar. İlk peşə-ixtisas təhsili sistemindəki problemləri müvəffəqiyyətlə həll etməkdə əsas vasitə bu təhsil pilləsində dövlətin və özəl sektorun rolunun nəzərdən keçirilməsi və yenidən bölüşdürülməsidir. Bazar iqtisadiyyatına keçdikdən sonra peşə təhsilində dövlət və özəl sektorun rolunu və bazarın ehtiyaclarına uyğun peşə təhsili strategiyasını özəl sektorun inkişaf səviyyəsi, miqyası və nə dərəcədə güclü olması müəyyən edir.

İlk peşə - ixtisas təhsili müəssisələrinin büdcəsinin 88-92 faizə qədər əmək haqqı və şagirdlərin təqaüdü ilə bağlı xərclərə yönəldilir və bununla da təhsillə bağlı digər xərclərə çox az məbləğ ayrılmış olur. Belə bir vəziyyətdə ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin şagirdlərə lazımı peşə bacarıqları verə bilməsi çətinləşir. Yuxarıda qeyd edilən səbəblər üzündən, milli strategiyanın gözləntiləri olan əmək bazarının təlim ehtiyaclarını ödəmə vəzifəsinin icrası ilk peşə-ixtisas təhsili sistemi üçün çətin və bəzən qeyri-mümkün ola bilər.

Əlbəttə, maliyyə vəsaitinin azlığı bütün mövcud problemlərin və çətinliklərin səbəbi kimi göstərilə bilməz. Amma ilk peşə-ixtisas təhsili sisteminin keyfiyyətli səviyyədə işləməsi və

sistemin müasirləşdirilməsi məqsədilə lazımi tədbirlərin icrası üçün kifayət qədər maliyyə vəsaiti lazımdır.

İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri əsasən dövlət vəsaiti (dövlət büdcəsi) hesabına maliyyələşdirilir. Müəssisənin büdcəsinin çox cüzi hissəsi təhsil haqqları, şagirdlərin istehsalat təcrübəsindən gələn gəlir və büdcədənəkar gəlir fəaliyyətlərindən (məhsulların və xidmətlərin satışı və qısamüddətli kurslar) toplanır.

İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinə dövlət büdcəsinin ayrılması illik büdcələşdirmə prosesi vasitəsilə aparılır. Lakin adətən ayrılan real büdcə TPT müəssisələri tərəfindən hazırlanmış büdcə proqnozundan 20-40 faizə qədər az olur. Əmək haqqı və təqaüd xərcləri həmişə 100 faiz təsdiq olunur və bu o deməkdir ki, azalan hissə büdcənin digər maddələri olur. Beləliklə, ilk peşə - ixtisas təhsili müəssisələrinin büdcə proqnozları çox sadə olub, keyfiyyətli təlim verə bilən peşə təhsili sisteminin xərclərini əks etdirmir. Büdcədə emalatxana üçün təlim materiallarının xərcləri nəzərə alınmır, yəni praktiki məşğələlər keçirmək qeyri-mümkündür və yeni texnoloji inkişafa uyğun avadanlıqların sistemə yenilənməsi üçün vəsaitlər nəzərdə tutulmur və ya çox az nəzərdə tutulur.

Qeyd olunduğu kimi, digər maliyyə mənbələri peşə təhsili müəssisələrinin ümumi büdcəsinə cüzi məbləğ gətirir. Büdcədənəkar gəlir gətirən fəaliyyət növləri hələ tam öyrənilməmiş maliyyə mənbəyidir. Təhsil müəssisəsi əlavə gəlir fəaliyyətlərini icra etməzdən öncə (məsələn, qısamüddətli kurslar) bu büdcəni də dövlət büdcəsi üçün olan eyni təsdiq proseduralarından keçirməlidir. Bu o deməkdir ki, misal üçün təhsil müəssisəsi bu il qısamüddətli kurslar təşkil edəcəksə, bunu əvvəlcədən işəgötürənlə razılaşdırmalı, planlaşdırmalı və illik büdcəyə daxil etməlidir. Təbii ki, bu bir qədər mürəkkəb proses olduğundan

ortaya çıxan tələblərə cəld cavab verməyi çətinləşdirir. Fəal ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri öz büdcədənəkar gəlirlərini proqnozlaşdırır və inzibati yorucu proseduralardan yayınmaq üçün onları illik büdcəsinə daxil edir. Büdcədənəkar vəsaitlər ayrıca büdcə olaraq idarə olunur, lakin o, yuxarıda qeyd olunan eyni büdcə məhdudiyyətlərinə məruz qalır. Bu peşə təhsili müəssisələrinin təhsil imkanları və bacarıqlarını möhkəmləndirmək üçün lazım olan vəsaitin əvvəlcədən planlaşdırılıb toplanmasına imkan vermir. Çünki peşə təhsili müəssisələri əldə etdikləri gəliri həmin maliyyə ili ərzində xərcləməyə çalışır. Bu həm müəssisə, həm də sistem səviyyəsində vəsaitlərin istifadəsi üçün səmərəli yol deyil. İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisəsinin dövlət büdcəsinə tətbiq edilən ciddi planlaşdırma metodu müəssisənin büdcədənəkar fəaliyyətlərin idarə edilməsi üçün faydalı metod deyil, çünki bu fəaliyyətlər birbaşa əmək bazarından asılıdır. Ona görə də peşə təhsili müəssisəsi bəzən planlaşdırdığından daha çox vəsait toplaya bilər. Büdcədənəkar gəlir fəaliyyətlərinə belə bir yanaşma təhsil müəssisəsinin sahibkarlıq fəaliyyətinə və işəgötürənlə məhsuldar əməkdaşlığına mənfi təsir edir. Qeyd etmək lazımdır ki, Nazirlər Kabinetinin 19 yanvar 2010-cu il tarixli 10 nömrəli qərarı ilə təhsil müəssisəsinin əlavə gəlir əldə etmək məqsədi ilə məşğul olmasına yol verilən sahibkarlıq fəaliyyəti növləri müəyyən edilmişdir.

Müşahidələr göstərir ki, mövcud büdcə sistemi daxilində ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri ümumiyyətlə əlavə gəlir fəaliyyətləri vasitəsilə əhəmiyyətli məbləğ toplamağa qadir deyil. Birincisi, ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri işəgötürənin malik olduğu və ya investisiya qoyacağı müasir maddi-texniki bazaya malik deyil. Buna görə də işəgötürənlər ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinə uyğun və cəlbedici tərəfdaş kimi baxmır.

İkincisi, yuxarıda qeyd olunan büdcə və təsdiqetmə prosedurları əlavə gəlirlərin genişləndirilməsinə heç bir şəkildə kömək etmir. Bundan əlavə, işçi heyətin keyfiyyəti (müəllimlər və istehsalat təlimi ustaları) şübhə doğurur. Əlavə gəlir fəaliyyətləri ilə məşğul olmaq üçün maneələr aradan qaldırılana qədər, büdcədən kənar vəsaitlər ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri üçün əhəmiyyətsiz maliyyə mənbəyi olaraq qalacaqdır. Əlavə gəlir fəaliyyətləri üçün daha əlverişli rejim yaradılsa, ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin direktorları bu fəaliyyətlər vasitəsilə dövlət büdcəsinin 5 ilə 10 faizi arasında əlavə gəlir toplaya bilər. Lakin direktorlar onu da dərk edir ki, büdcədən kənar vəsaitlərin toplanması nəticəsində təhsil müəssisələrinə ayrılan dövlət büdcəsi azaldıla bilər. Büdcədən kənar gəlirlər ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri üçün əlavə maliyyə mənbəyinə çevrilməzdən öncə, onlara ayrılan dövlət büdcəsinin azaldılacağı razılaşdırılmalı və paralel olaraq ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisəsinin özünüidarəetməsi artırılmalıdır.

İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisəsinin maliyyələşdirilməsinə təsir edən faktorlardan biri də şagird/müəllim nisbətidir. Belə ki, Azərbaycan sistemində hər 6-7 nəfər tələbəyə bir müəllim düşür. Bu göstərici beynəlxalq müqayisədə çox yaxşı nisbətdir. Lakin, şagird/müəllim nisbətinin aşağı olması keyfiyyətli təhsil demək deyil. Maliyyə nöqteyi-nəzərindən bu o deməkdir ki, nəticələr xərclərə nisbətə eyni deyil. Digər ölkələrlə müqayisədə Azərbaycanda müəllimlərin həftədə 12 saat dərs yükü olması və ümumiyyətlə, müəllimlərin əmək haqqının yalnız həftəlik (illik 480 saat) bir stavka dərs yükü az hesab edilə bilər. Qabaqcıl ölkələrdə olduğu kimi, müəllimin həftədə 40 saat işləməsi, bundan 18–24 saat dərs deməsi daha məqsədamüvafiq ola bilər.

Ümidvarıq ki, möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin imzaladığı "Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə

Dövlət Strategiyası" uğurla həyata keçirilərək, respublikamızda təhsilin, o cümlədən onun mühüm hissəsi olan ilk peşə-ixtisas təhsilinin inkişafına böyük təkan verəcək, doğma Azərbaycanımızda sənətkar hazırlığı məsələləri zamanın tələblərinə cavab verəcəkdir.

İLK PEŞƏ-İXTİSAS TƏHSİLİ MÜƏSSİSƏLƏRİ VƏ MÜASİR ƏMƏK BAZARININ QARŞILIQLI ƏLAQƏSİ

“Azərbaycan Respublikasında texniki peşə təhsilinin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı (2007-2012-ci illər)” nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 3 iyul 2007-ci il tarixli Sərəncamının icrası ilə əlaqədar texniki peşə təhsili sistemində peşə-ixtisas kadrlarının hazırlanması ilə əmək bazarında mövcud boş iş yerləri arasında tarazlığı təmin etmək, texniki peşə təhsili sahəsində kadr hazırlığının əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırmaq məqsədi ilə son illərdə Təhsil Nazirliyinin təşəbbüsü və bilavasitə rəhbərliyi ilə bir sıra uğurlu tədbirlər həyata keçirilir.

Bunlara misal olaraq Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi və “Azərsun Holding” şirkətlər Qrupu “Təhsil müəssisələri ilə əməkdaşlıq” Layihəsi çərçivəsində imzalanmış Niyət Protokolu, 2010-cu ildən başlayaraq Biləsuvar peşə liseyində həmin layihənin icrası ilə əlaqədar keçirilən tədbirləri, Azərbaycan Respublikası hökuməti və Heydər Əliyev Fondu ilə UNESCO arasında Azərbaycanda peşə təhsilinin təkmilləşdirilməsi layihəsinin həyata keçirilməsi haqqında imzalanmış sazişi, 4 və 18 nömrəli Bakı, 3 nömrəli Gəncə peşə liseylərində “Suvaqçı” peşəsi üzrə ixtisaslı kadrların hazırlanması üçün dəstəyin verilməsi və bu təhsil müəssisələrinin bazasında KNAUF Təlim mərkəzlərinin açılması, Avropa Birliyinin maliyyə dəstəyi və Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi ilə sıx əməkdaşlıq əsasında Britaniya Şurasının rəhbərlik etdiyi konsorsium tərəfindən icra olunan “Peşə təhsili və təlimi sahəsində islahatlar strategiyası və Azərbaycanın seçilmiş rayonunda pilot icrası” (AzVET) Layihəsini və b. göstərmək olar.

Bu işlər ilk peşə-ixtisas təhsili ilə biznes sektorları

arasında əməkdaşlığın uğurlu başlanğıcı kimi çox əhəmiyyətlidir. Bunun davamı olaraq ilk peşə-ixtisas təhsili və təlimi sahəsində səriştəyə əsaslanan və bütün ölkə ərazisində tətbiq oluna biləcək əməkdaşlıq modelinin yaradılması məqsədilə AzVET layihəsi çərçivəsində Azərbaycanda turizm sektorunda təlim sahəsini təkmilləşdirmək üçün əməkdaşlıq modelinin yaradılması, eyni zamanda, bu modelin yararlılığının və möhkəmliyinin sınaqdan keçirilməsi və onun Azərbaycan iqtisadiyyatının digər sektorlarına tətbiq olunma imkanlarının müəyyənəşdirilməsi sahəsində də müəyyən işlərin görülməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Bu əməkdaşlıq modeli aşağıda qeyd olunan funksiyaları yerinə yetirməlidir:

- Əmək bazarında mövcud bacarıqları və təlim ehtiyaclarını müəyyənəşdirmək;
- lazımı təlimin həyata keçirilməsini təmin etmək;
- davamlı olaraq təlimlərin keyfiyyətini yüksəltmək;
- ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsində işəgötürənlərin bu sahə ilə bağlı suallarını cavablandırmaq və iradlarını nəzərə almaq;
- əmək bazarında ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsinin mərkəz nöqtəsi qismində çıxış etmək.

Əmək bazarının tələblərinə uyğun peşələr üzrə mütəxəssislərin yetişdirilməsi üçün əmək bazarında baş verən dəyişiklərin müəyyən olunması, peşə bacarıqları və ixtisas səviyyələri ilə bağlı dəyişən tələblərin konkretləşdirilməsi məqsədlə işəgötürən və təhsil müəssisələri arasında müntəzəm dialoqlar təşkil olunmalı, təhsilalanların əmək bazarında rəqabətə qabil olmaları üçün yiyələnməli olduqları bacarıqlar dəqiqləşdirilməlidir.

Bunlarla yanaşı, mövcud ədəbiyyatda əmək bazarı və onun tədqiq olunması anlayışları aşağıdakı kimi verilmişdir:

Əmək bazarında Tədqiqat (ƏBT) işçilərin iş üçün, işəgötü-

rənlərin isə işçilər üçün rəqabət apardığı əmək bazarının effektivliyini qiymətləndirmək məqsədilə aparılan tədqiqatdır. Tədqiqat nəticəsində əldə edilən məlumatdan təhsil prosesi və təlim proqramlarının hazırlanması ilə bağlı qərarların qəbul edilməsi və təkliflərin verilməsində istifadə edilir.

Peşələr üzrə bacarıqların qiymətləndirilməsinə əsaslanan əmək bazarında tədqiqat nəticəsində gələcəkdə işçilərin hansı bacarıqlara ehtiyacı olacağı barədə təsəvvür yaranır. Tədqiqat nəticəsində həmçinin bacarıqlara olan mövcud ehtiyac müəyyənləşdirilir və əmək bazarında mövcud ehtiyaclar və işçilərin bacarıqları arasında uyğunluğa aydınlıq gətirilir. İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri əmək bazarında belə bir tədqiqatdan istifadə etməklə hər hansı biznes müəssisəsinin və ya bir qrup biznes müəssisələrinin işçilərinə xüsusi təlim proqramları hazırlamaq və təklif vermək üçün məlumat əldə edirlər.

Azərbaycanın əmək bazarı daha çox yerli səviyyədə fəaliyyət göstərir. Buna görə də **yerli səviyyədə** əmək bazarının qiymətləndirilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir və bu, ölkə səviyyəsində statistik məlumatlardan asılılığı azaldır.

Bundan əlavə, əmək bazarında qiymətləndirmənin nəticələri peşə təhsili müəssisələrinə inkişaf planlarının və strategiyaların hazırlanması üçün əhəmiyyətli məlumat verə bilər. Qiymətləndirmə nəticəsində işçi heyətin təkmilləşdirilməsi, yeni avadanlıqların alınması və digər resurslara yenidən baxılması ehtiyacı meydana çıxır. Konkret regionda aparılan tədqiqatdan əldə edilən nəticələr həmin region üçün lazım olan ixtisaslar (məsələn, turizm, kənd təsərrüfatı və s.) üzrə bilik və bacarıqlara əsaslanan peşə standartları, peşə təhsili müəssisələrində isə bu ixtisaslar üzrə təhsil proqramlarının (kurikulumların) işlənilməsi və hazırlanması üçün əsas rolunu oynayır.

İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisəsi əmək bazarının tədqiqatı vasitəsilə müəyyənləşdirilmiş imkanlardan istifadə edərək nəinki əmək bazarında tədqiqat aparmaq sahəsində lazım olan resursların əldə edilməsi üçün gəlir əldə edə bilər, həmçinin işçi heyət, avadanlıq və müəssisənin binası kimi resurslara investisiya qoyulmasına nail ola bilər. Özəl peşə təhsili müəssisələrinin buna daha çox ehtiyacı vardır. Ona görə də həm dövlət, həm də özəl peşə təhsili müəssisələrinin rəhbər və mühəndis-pedaqoji işçiləri əmək bazarının təhlil edilməsi üsullarını dərindən bilməlidirlər.

Müntəzəm olaraq əmək bazarında tədqiqat aparılması üçün inkişaf etmiş sistemin olması əmək bazarında bir sıra təşkilat və qurumların, həmçinin təhsil və təlim sahəsinin marağındadır. Bu maraqlı tərəflərin əmək bazarının və bacarıqlara olan ehtiyacın qiymətləndirilməsində müxtəlif məqsəd və səbəblər ola bilər; əsas məsələ onları bir istiqamətə çəkmək və müxtəlif məqsədlərin üst-üstə düşməsinə şərait yaratmaqdır. Əmək bazarının təhlilində müxtəlif maraqlı tərəflər ola bilər.

Onlara aşağıdakılar aiddir:

İşgötürənlər: Həm fərdi, həm də assosiasiyalarda birləşmiş işgötürənlər işə uyğun yüksək bacarıqlara malik işçi qüvvəsinin olmasında maraqlıdırlar. Biznes müəssisələrində ən azı iki növ yanaşma mövcuddur: onlardan biri çox spesifik bacarıqlar tələb edən, dar bir sahə üzrə mütəxəssis kadrlara ehtiyac olan çərçivədə yanaşmadır (məsələn; kompüterdə proqramlaşdırma). İkinci yanaşmada isə işgötürən müxtəlif sahələri əhatə edən bacarıqlara malik olanlara üstünlük verir, yəni bəzi işləri ali və orta ixtisas təhsilli işçilərə, bəzilərini isə ilk peşə təhsilli işçilərinə həvalə edir.

Həmkarlar ittifaqları işə uyğun çevik və yüksək bacarıqlara malik işçi qüvvəsinin olmasında, bərabərsizliyin və həssas

təbəqədən olan qruplara qarşı sosial ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılmasında maraqlıdır.

Cəmiyyət:

- iqtisadi inkişafa yardımçı olacaq yaxşı təhsil almış yüksək bacarıqlara malik olan;

- demokratik yolla cəmiyyətin sosial və mədəni irsini inkişaf etdirməyə qabil olan; vətəndaşların olmasında maraqlıdır.

Fərdi şəxslər: Özlərini inkişaf etdirmək, yaxşıya doğru dəyişikliklər etmək və əlverişli həyat şəraitində yaşamaq üçün lazımi bilik və bacarıqlara malik olmaqda maraqlıdırlar.

Qeyri-hökumət və digər təşkilatlar: Xüsusi qruplar üçün (qadınlar, dini qruplar və s.) vəziyyəti yaxşılaşdıracaq və ya cəmiyyəti xüsusi şəkildə (demokratik inkişaf qrupları, ətraf mühitin qorunması üzrə qruplar və s.) inkişaf etdirəcək bacarıqların olmasında maraqlıdırlar.

Təlim təminatçıları (peşə təhsili müəssisələri) əmək bazarında işəgötürənlərin ehtiyac və maraqlarına uyğun yüksək keyfiyyətli bacarıqlara malik məzunların buraxılmasında maraqlıdırlar.

Bəzi təlim təminatçıları yalnız xüsusi tərəfdaşlarının maraqlarını nəzərə almalı olurlar. Bunlara misal olaraq biznes müəssisələrində təlimi və həmkarlar ittifaqlarının təlim müəssisələrini göstərmək olar. Belə təşkilatlar ancaq xüsusi dar çərçivədən çıxış edirlər. Halbuki, ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri əmək bazarının konkret ixtisas üzrə bütün xüsusiyyətlərini nəzərə almalıdırlar.

Bu o deməkdir ki, peşə təhsili müəssisəsi hansı maraqlı tərəfə xidmət təklif etdiyindən asılı olmayaraq digər təlim təminatçıları ilə rəqabət aparmağa hazır olmalı və bu rəqabətə dözməlidir. Peşə təhsili müəssisəsinin lazımi və rəqabətə dözən

xidmətlər təklif etməsi üçün yerli əmək bazarı üzrə məlumatın dəqiqliyi və yeni olması çox böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Demokratik, sosial və iqtisadi inkişafa nail olmaq üçün yerli səviyyədə peşə təhsili müəssisələri və əmək bazarında təhlil aparan digər maraqlı tərəflər arasında dialoqun olması çox vacibdir.

Əmək bazarında təhlil sahəsində əsas maraqlı tərəflər işəgötürənlər və peşə təhsili və təlimi sistemi olduğundan peşə təhsili müəssisələri yerli işəgötürənlərlə uzunmüddətli münasibətlər qurmalı və saxlamalıdırlar.

İlk peşə-ixtisas təhsili sistemində çox zaman keyfiyyətli kurikulumun hazırlanması prosesində işəgötürənlərin fəaliyyəti üzərində dayanmaq və tədqiqatı onlarla aparmaqla bütün suallara cavab tapmaq olmur. Belə ki, ayrı-ayrı yerli işəgötürənlər, peşə təhsili müəssisələri və onların şagird və məzunlarının məqsədləri bir-biri ilə ziddiyyət təşkil edir. Məsələn:

- İşəgötürənlər daha çox öz müəssisələrində bacarıqlara olan ehtiyaclar üzərində dayanır və şagirdə gələcək lazım olan daha əhatəli bacarıqların verilməsi barədə düşünmürlər;

- İşəgötürənlərin ehtiyacları artıq dərəcədə spesifik xarakter daşıyır;

- İşəgötürənlər lazımi səviyyədə məlumata malik olmur və kadr hazırlığı üzrə əlverişli proqnozlar verməkdə çətinlik çəkirlər;

- İşəgötürənlər həssas təbəqənin ehtiyaclarını nəzərə almırlar və s.

Yerli işəgötürənlər və peşə təhsili müəssisələri tərəfindən həyata keçirilən əmək bazarında tədqiqatın nəticələri müasir və çevik təhsil kurikulumunun hazırlanması üçün zəruri olan məlu-

matın yalnız bir elementi (lakin çox vacib elementi) hesab edilməlidir.

İşəgötürənlərin kurikulum və təlim kurslarının hazırlanmasında şagirdlərin təcrübə keçməsi üçün yer kimi, təhsil müəssisəsini avadanlıq və təlim materialları ilə təmin edən tərəf kimi və ya işçi heyətin sahəüzrə yeniliklər barədə ixtisasını artırması və yenidən təlimi üçün yer kimi çıxış etməsi və bununla da təlim-tədris prosesinə birbaşa cəlb edilməsi üzrə nümunələrdən istifadə olunması çox vacibdir. İşəgötürənlərin qeyd edilən proseslərə cəlb olunması onu göstərir ki, onlar peşə təhsili müəssisələrini çevik təlim mənbəyi və ya lazım olan yüksək bacarıqlı işçilər yetirən müəssisə kimi qəbul etsələr də, işə mövcud ilk peşə ixtisas təhsili müəssisələrinin məzunlarından kifayət qədər səmərəli istifadə etmirlər.

Təhsil sistemi və əmək bazarı bir-birilərinin ehtiyaclarına elə cavab verməlidir ki, işə müraciət edən şəxsin bacarıqları və vakansiya elan edilmiş işə tələb edilən bacarıqlar arasında uyğunluq olsun. Bu uyğunluğun təmin edilməsi üçün ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri şagirdlərə iş yerində lazım olacaq bacarıqlar aşılmalı, işəgötürənlər isə işçi götürərkən təhsil və təlim prosesində qazanılmış bacarıqlara üstünlük verməlidirlər. Peşə təhsili müəssisələri əmək bazarı və işəgötürənlərə lazım olan bacarıqlar barədə məlumatlı olmalıdırlar. Bunun üçün işəgötürənlər kurikulumların hazırlanmasına, müəllimlər, şagirdlər üçün iş yerində təlimin təşkili prosesinə daha çox cəlb edilməlidirlər.

Peşə təhsili müəssisələri və yerli işəgötürənlər arasında uzunmüddətli əməkdaşlığın qurulması üçün həyata keçirilən praktik tədbirlər daha çox yerli vəziyyətdən asılıdır. Əsas yanaşmaya görə hər iki tərəf arasında həm rəsmi, həm də qeyri-rəsmi münasibətlər qurulmalıdır. Bir təklif də ondan ibarətdir ki, gələ-

cək münasibətlər üçün ümumi platformanın əsasının qoyulması məqsədilə peşə təhsili müəssisəsi sektor üzrə (peşə təhsili müəssisənin fəaliyyətinə uyğun olan sektorda işləyən) işəgötürəni ilkin müzakirəyə dəvət etsin. Əgər sektor üzrə bir sıra işəgötürən varsa, müzakirənin mümkün qədər məhsuldar olması üçün dəvət edilən işəgötürənlərin sayı məhdudlaşdırılmalıdır. (Bu cür müzakirə zamanı cəmi iştirakçıların optimal sayı 10-dan çox olmalıdır). Müzakirə qarşılıqlı olaraq "peşə təhsili müəssisəsi və yerli işəgötürənlər yerli iqtisadi və sosial inkişafa nail olmağın ən zəruri vasitələridir" fikri ətrafında qurulmalıdır.

Bu yanaşma hər bir ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisəsinin mövcud vəziyyətinə uyğunlaşdırılmalıdır. Bəzi peşə təhsili müəssisələri yalnız yerli deyil, eyni zamanda, regional və bəzi hallarda ölkə səviyyəsində əmək bazarının ehtiyaclarını əhatə edir (məsələn, turizm üzrə peşə təhsili müəssisələri). Bu zaman müzakirəyə bu assosiasiyalarla yanaşı, regional və ya dövlət səviyyəsində qurumlar da cəlb edilməlidir.

İLK PEŞƏ-İXTİSAS TƏHSİLİNİN STRATEJİ İNKİŞAFI İLƏ BAĞLI BƏZİ MÜLAHİZƏLƏR

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası"nın tələblərinə uyğun ilk peşə-ixtisas təhsilinin strateji məqsədi növbəti vəzifə kimi ölkə qarşısında duran sosial-iqtisadi həyatın daha da modernləşdirilməsi və qabaqcıl beynəlxalq təcrübəyə uyğunlaşdırılması yolu ilə davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsi və əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsində fəal iştirak edən kadr hazırlığına nail olmaqdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin "Texniki-peşə məktəbləri həmişə ölkəmizin inkişafı üçün lazımlıdır, həm də insanlar bundan böyük fayda görəcəklər" yaxud

"Dünyada mövcud olan ən qabaqcıl texnologiyaları tətbiq etmək Təhsil Nazirliyinin gərək prioritet vəzifəsi olsun. Azərbaycanda gərək virtual dərslər, yeni texnologiyalar geniş yayılsın, bütün məktəbləri əhatə etsin. Bu çox böyük, mürəkkəb, çoxlu maliyyə vəsaiti tələb edən proqramdır. Amma biz bunu etməliyik. Çünki biz gələcəyə baxmalıyıq." kimi kəlamları yuxarıda deyilənləri təsdiq edir.

Azərbaycanda dayanıqlı makroiqtisadi yüksəlişin təmini, yoxsulluğun azaldılması, iqtisadiyyatın diversifikasiyası və onun dünya iqtisadi sistemində inteqrasiyası insan potensialının inkişafı üzrə qəti tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edir. Bu isə öz növbəsində təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və rəqabət qabiliyyətli kadr potensialının hazırlanması ilə bağlıdır. Göstərilən məsələlərin həlli üçün zəruri şərt təhsil sistemi, o cümlədən texniki peşə təhsili (TPT) tərəfindən kadr hazırlığının əmək

bazarının tələblərinə uyğunluğunun təmin edilməsidir.

Aparılan tədqiqatların, müşahidə və təhlillərin nəticələri göstərir ki, ilk peşə - ixtisas təhsili sisteminin müasirləşdirilməsi üçün beynəlxalq təcrübə və Azərbaycan dövlətinin prioritetləri nəzərə alınmaqla bu təhsil pilləsi sistemində islahatların əsas istiqamətlərini müəyyən etmək, qeyri-neft sektorunun rəqabət qabiliyyətinin təmin olmasına nail olmaq, ölkənin dinamik inkişaf edən iqtisadiyyatının peşə-ixtisas kadrlarına tələbatını daha dolğun ödəmək və peşə təhsilinin bu gün üzləşdiyi problemlərin kompleks həlli üçün daha müasir və səmərəli mexanizmlərin işlənməsinə dəstək göstərməkdir.

Tədqiqatların gedişi prosesində ilk peşə-ixtisas təhsilinin müasirləşdirilməsi istiqamətləri müəyyənləşdirilmiş, hər bir istiqamət üzrə tədqiqatlar aparılmış, mövcud vəziyyət, nailiyyətlər və çatışmazlıqlar araşdırılmış, problemləri yaradan səbəblər aşkarlanmış və onların həlli yolları müəyyənləşdirilərək müvafiq təkliflər hazırlanmışdır.

Fikrimizcə ilk peşə - ixtisas təhsilinin strateji inkişafının əsasını aşağıdakı istiqamətlər əks etdirir:

- Peşə təhsili müəssisələrinin rəhbərləri, müəllimləri və istehsalat təlimi ustalarının Fasiləsiz Peşə Təhsili;
- ilk peşə - ixtisas təhsili müəssisələrinin müəllimləri və istehsalat təlimi ustalarının ilkin peşə təhsili;
- keyfiyyətli peşə-ixtisas təhsilinin formalaşmasına nail olmaq üçün dövlət orqanları, peşə təhsili müəssisələri və işəgötürənlər arasında səmərəli əməkdaşlıq;
- peşə təhsili sahəsində çalışanların və bu sistemə cəlb edilən bütün tərəfdaşların müasir tədris mühitinə dair zəruri məlumatlarla təmin edilməsi üçün Bilik Bazasının yaradılması;

- tədris prosesinə informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının (İKT) geniş tətbiqi;

- Qabaqcıl xarici ölkələrin təcrübəsindən istifadə etməklə peşə təhsili üzrə Milli Standartların daxil olduğu Milli İxtisas Çərçivəsinin yaradılması və tətbiqi;

- tələbata əsaslanan təhsil standartlarının və proqramların (kurikulumların), bu proqrama müvafiq şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi və sertifikatların (diplomların) verilməsi mexanizmlərinin işlənməsi və tətbiqi;

- ilk peşə-ixtisas təhsili sisteminin qabaqcıl beynəlxalq təcrübəyə və müasir tələblərə uyğun maliyyələşdirilməsi;

- təlim və tədris prosesində şagirdə yönəlmiş yanaşmanın tətbiqi.

Son illərdə Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafında müşahidə olunan sabit artım templəri bilavasitə bazar iqtisadiyyatı münasibətlərinin təşəkkül tapması, sahibkarlığın inkişafı, əlverişli işgüzar mühitin yaradılması, iqtisadiyyatın şaxələnməsi və onun inkişafına elmi tutumlu innovasiya texnologiyalarının tətbiqi, regionların sosial-iqtisadi inkişafı istiqamətində atılan önəmli addımlarla bağlıdır. Yeni reallıqlar əmək bazarının strukturunda ciddi dəyişikliklərin baş verməsini şərtləndirmiş, ixtisaslı kadrlara tələbatın artmasına səbəb olmuş və öz növbəsində ilk peşə-ixtisas təhsili sistemi qarşısında yeni vəzifələr qoymuşdur. İlk peşə-ixtisas təhsili sisteminin vahid dövlət siyasəti çərçivəsində idarə olunması, bütün səviyələrdə biznes qurumları ilə daha sıx əlaqələrin qurulması, dinamik inkişaf edən milli iqtisadiyyatın peşakar və rəqabət qabiliyyətli sənətkarlara malik olan ilk peşə-ixtisas kadrlarına yaranan tələbatın adekvat təmin olunmasını zəruri edir.

Bu tələblər baxımından Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərman və Sərəncamları ilə son illərdə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının Milli Məşğulluq Strategiyası (2006-2015-cı illər)”, “Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə Dövlət Proqramı (2007-2010-cu illər)”, “Azərbaycan Respublikasında texniki peşə təhsilinin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı (2007-2012-ci illər)”, “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu, “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası” kimi hüquqi-normativ sənədlər xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Sadalanan sənədlərin icra mexanizmlərinə əsasən keyfiyyətli və səmərəli ilk peşə-ixtisas təhsili sisteminin formalaşması üçün onun müasirləşdirilməsi istiqamətində təxirəsalınmaz işlər görülməlidir. Məhz bu istiqamətdə aparılan islahatlar ölkənin davamlı iqtisadi inkişafını təmin edən geniş sənətkarlara və müvafiq nəzəri biliklərə sahib olan rəqabət qabiliyyətli ilk peşə-ixtisas kadrların hazırlanmasına zəmin yarada bilər. Ölkə iqtisadiyyatının müxtəlif sahələrinin kadr potensialına olan tələbatının çevik şəkildə ödənilməsi mexanizmlərinin yaradılması dövlətin prioritet hədəflərindən olan insan resurslarının inkişafı, Azərbaycanın qeyri-neft sektorunun rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi, peşə təhsili və təlimi məzunları üçün iş imkanlarının artırılması, fasiləsiz təhsilin təmin olunması, gənclərin məşğulluğunun yüksəldilməsi, cəmiyyətin sosial stabilliyinə nail olunması məsələlərinin həllini sürətləndirə bilər. Eyni zamanda yeni texnologiyaları mənimsəyən və bununla da ölkənin xarici əmək bazarında rəqabət qabiliyyətinin artmasını və milli iqtisadiyyatın global iqtisadi sistemə inteqrasiyası prosesini təmin edən kadrların hazırlanması məsələləri də dövlətin diqqət mərkəzindədir. Təsadüfi deyil ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, cənab İlham Əliyev çıxışlarından birində demişdir: “Biz maddi dəyər-

lərimizi, iqtisadi potensialımızı insan kapitalına çevirməliyik. Çünki insanın savadı, biliyi, onun gələcək həyatını müəyyən edir və beləliklə, ölkənin intellektual potensialı da möhkəmlənir". Qeyd olunan məsələlərin həlli TPT sisteminin islahatı siyasətinin qurulmasına yeni yanaşmaların, alətlərin və meyarların tətbiqini tələb edir. Təqdim edilən İlk peşə-ixtisas təhsili və təlimi üzrə Milli Strategiya (bundan sonra Strategiya) ilk peşə-ixtisas təhsilli mütəxəssislərinin hazırlıq keyfiyyətini və rəqabət qabiliyyətini təmin edə biləcək TPT sisteminin yeni modelinin formalaşmasına yönəlmişdir. Strategiya, yuxarıda göstərilən hüquqi-normativ sənədlərlə uzlaşdırılaraq, yaxın 5-10 ildə Azərbaycanda ilk peşə-ixtisas təhsili sisteminin müasirləşdirilməsi siyasətinin istiqamələrini müəyyən edir. Strategiyada hər bir prioritet istiqamət üzrə öz əksini tapmış təkliflər və onların icra mexanizmləri hazırda həyata keçirilən və növbəti Dövlət Proqramlarında inkişaf etdirilə bilər.

İLK PEŞƏ - İXTİSAS TƏHSİLİ MÜƏSSİSƏLƏRİNİN PERSPEKTİVLƏRİ

Qloballaşma, texnoloji dəyişikliklər və bazarların liberallaşması günü-gündən daha da rəqabətli iqtisadi mühit yaradaraq, əmək və əməyin təşkilinin mahiyyətinə təsir edir. Qlobal iqtisadiyyatın kökündən dəyişməsi hökumətləri və özəl sektoru öz inkişaf strategiyalarını təhlil etməyə və peşə təhsili sistemini yenidən nəzərdən keçirməyə vadar edir. Şərqi və Cənubi Qafqaz, həmçinin Mərkəzi Asiya ölkələri Sovet İttifaqının dağılmasından sonra cəmiyyətin bütöv quruluşunu dəyişməli olmuşlar. Ona görə də təəccüblü deyil ki, ən mühüm dəyişikliklər təhsil sistemlərində, xüsusilə də texniki peşə təhsilində (TPT) baş vermişdir.

Bütün bu amillər nəticəsində iş dünyası və bununla da TPT-də dövlətin ənənəvi rolu inkişaf etməkdədir. Ölkənin təhsil sistemindəki statusundan asılı olaraq TPT 1) nəzarət altında olmayan tam sərbəst sistem kimi, 2) tələbə deyil təklifə əsaslanan və dövlət tərəfindən diktə edilən sistem kimi, 3) əmək bazarının ehtiyacları üzərində qurulmuş sistem kimi fəaliyyət göstərə bilər. Lakin istənilən halda biznes müəssisələrinin, işçilərin və iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətində başlıca həlledici amil işçi qüvvəsidir. Sürətlə və daim dəyişən əmək bazarının tələblərinə cavab vermək üçün bu amil TPT sistemi üçün çətinliklər yaradır. Belə ki, TPT sistemi bilavasitə yerinə yetirməli olduğu aşğıdakı məsələlərin həlli ilə bağlı çoxsaylı problemlərlə üzləşir:

- insanlara əmək bazarına daxil olmaq və daha sonra öz təhsillərini fasiləsiz olaraq inkişaf etdirmək üçün müvafiq sərəş-tələrdən ibarət ilkin təhsil verilməli;

- əmək bazarında mövcud işçi qüvvəsi bazarın tələblərinə dərhal və çevik şəkildə cavab verən təhsillə təmin edilməlidir;

• işsiz, həssas təbəqədən və risk altında olanlar üçün təhsil imkanları yaradılmalıdır.

Siyasətçilər və ekspertlər tez-tez belə sual qarşısında qalırlar: ilk peşə-ixtisas təhsili (İPİT) sahəsində dövlətin milli strategiyası olmalıdırmı?

Avropa Təhsil Fondu bildirir ki, "Azərbaycanda gəncləri müvafiq bacarıqlarla və tanınan ixtisaslarla təmin edə biləcək təlim sistemi mövcud deyil. İşləmək yaşında olan və bacarıqlarının müasir əmək bazarına uyğun olmaması təhlükəsi ilə üzləşən gənclərin sayı getdikcə artır" (bax²). Başqa sözlə, yeganə çıxış yolu dövlətin ilk peşə-ixtisas təhsili sistemində islahatlar aparmasıdır. Buna görə də dövlətin ilk peşə-ixtisas təhsili strategiyası olmalıdır.

Hal-hazırda işçi qüvvəsinin əsas istehlakçısı olan işəgötürənlər TPT müəssisələrinə çox az müraciət edirlər və böyük biznes qurumları işlərini müstəqil şəkildə təşkil edirlər. Bununla yanaşı, Azərbaycanda fəaliyyət göstərən bir sıra şirkətlər ölkədə güclü ilk peşə-ixtisas təhsili sisteminin olmasını istəyirlər. Öz işçi heyətinə təlim keçməyə imkanları və şəraiti olmayan kiçik biznes qurumları da fəaliyyətlərinə uyğun təlim keçən qurumlara ehtiyac duyurlar. Məsələn ilə bağlı aparıcı biznes qurumların nümayəndələrinin aşağıdakıları fikirlərinə göstərmək olar:

Azersun Holding Şirkəti. Şirkətin apardığı tədqiqat göstərir ki, şirkət daxilində 5 səviyyə iş kateqoriyasına işçi tapılmasında yalnız ilk peşə-ixtisas təhsili sistemi lazımı kadrlar təmin edə bilmir. İlk peşə-ixtisas təhsili sistemi Azersuna lazım olan təhsili verdiyini bəyan etsə də, peşə təhsili müəssisələri işəgötürənlərə lazım olan bilik və bacarıqları tədris etmir. Şirkətin indi-

² ATF-nun HESABATI, Avropa Qonşuluq Siyasətində iştirak edən ölkələrdə əmək bazarının və peşə təhsili sahəsində problemlərin dərinədən tədqiqatı, Cənub Qafqaz, Azərbaycan, Avqust 2008-ci il.

yə qədər təmin etdiyi ilk peşə-ixtisas təhsili məzunları onların standartlarına uyğun işləyə bilmirlər. Buna baxmayaraq, Azersun Holding Şirkəti ilk peşə-ixtisas təhsili kadrlarına olan ehtiyacı anlayır və bu məqsədlə ilk peşə-ixtisas təhsili sisteminin təkmilləşdirilməsi üçün Təhsil Nazirliyi ilə yaxından əməkdaşlıq etmək qərarına gəlmişdir. Belə ki, 2009-cu ilin dekabrında Təhsil Nazirliyi və Azersun Holding Şirkəti arasında "Təhsil müəssisələri ilə əməkdaşlıq" layihəsi çərçivəsində görülməli işlərlə bağlı niyyət protokolu imzalanmışdır. Layihə çərçivəsində peşə təhsili üzrə müəllim və şagirdlərin bilik və bacarıqlarının artırılması, onların elmi-texniki yeniliklərə yiyələnməsi istiqamətində tədbirlər həyata keçirməklə əmək bazarının ehtiyaclarına uyğun kadrların hazırlanması üçün birgə addımların atılması nəzərdə tutulur. Layihəyə uyğun olaraq əvvəlcə Biləsuvar Peşə Liseyində çalışan mühəndis-pedaqoji heyətin ixtisas səviyyəsinin artırılması, təhsil alan şagirdlərin peşə hazırlığının yüksəldilməsi məqsədilə "Azersun Holding"-in Muğan bölgəsindəki istehsal müəssisələrində istehsalat təcrübəsi keçməsi, peşə təhsili müəssisəsinin maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi, təhsil müəssisəsinə müvəffəqiyyətlə bitirənlərin işlə təmin olunması planlaşdırılır.

Hyatt Oteli. Otelin Bakı 11 nömrəli peşə liseyi ilə sıx əlaqələri vardır. Hyatt Oteli öz işçi heyətini tamştatlı Təlim Menejeri vasitəsilə təlimləndirir. Otel həmçinin, həftədə iki dəfə peşə liseyinin şagirdlərinə beynəlxalq səviyyəli aşpazların nəzarəti altında yüksək səviyyəli təcrübə keçir. Əlaqənin qurulmasında lisey tərəfindən təşəbbüsün irəli sürülməsi rol oynamışdır.

Kür Elektron Avadanlıqları MMC. Texniki peşə və orta ixtisas təhsili məzunlarının zavodda işləmək üçün kifayət qədər bilik və bacarıqları yoxdur. Kür Zavodunda peşə təhsili səviyyə-

yəsində işlərə universitet məzunları qəbul edilir. Əksər hallarda işçilərə iş vaxtı təlim keçilir. Bunun səbəbləri aşağıdakılardır:

- Peşə məktəblərinin maddi-texniki bazası zəifdir.
- Məktəblərdə informasiya texnologiyaları üzrə işçi heyətin bilik və bacarıqları aşağı səviyyədədir.
- Təlim-tədris materialları köhnədir.
- Əmək haqlarının aşağı olması nəticəsində xüsusilə informasiya texnologiyaları sahəsində yüksək bacarıqlara malik işçi heyəti cəlb etmək olmur.
- Məktəblər və biznes qurumları arasında əlaqələri gücləndirmək lazımdır.
- Müəllimlərin bilik və bacarıqları müasir tələblərə uyğun olmalı və onlar yüksək keyfiyyətli təlim almalıdırlar.
- Kurikulum işəgötürənlərin ehtiyaclarına uyğun olmalıdır.
- Təlim-tədris prosesinə yeni yanaşmaların tətbiq edilməsi üçün İKT-dən istifadə etmək lazımdır.
- Məktəblər və biznes qurumları arasında qarşılıqlı təcrübə mübadiləsi aparılmalıdır.
- Məktəblərə müsbət dəyişiklik aparılmasında yardımçı olmaq lazımdır – sadəcə qanunların qəbul edilməsi kifayət etmir.

Bütün bunlara baxmayaraq, Kür Elektron Avadanlıqları MMC peşə təhsili müəssisələri ilə əlaqələr qurmaq istəyir. Layihənin Təhsil Siyasəti üzrə İşçi Qrupunun ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsində işçi heyətin peşəkar inkişafı ilə bağlı verdiyi təkliflərdən sonra Kür Elektron Avadanlıqları MMC Mingəçevir Peşə Məktəbi ilə əlaqələr qurmuşdur. Kür MMC peşə məktəbinin müəllimlərinə təlim keçmiş, şagirdlər isə (12 nəfər) Kür Zavodunda 2 aylıq istehsalat təcrübəsi keçmişlər. Kür MMC məzunların müəyyən hissəsini işə qəbul etməyi planlaşdırır.

TEXNİKİ PEŞƏ TƏHSİLİ SAHƏSİNDƏ ƏSAS PROBLEMLƏR

Azərbaycanda peşə təhsili və təlimi (PTT) sistemi 3 hissədən ibarətdir: ilk peşə-ixtisas, orta ixtisas və ali. Təqdim edilən Strategiya ilk texniki peşə-ixtisas təhsili (İPİT) sahəsinə yönəlmişdir. İPİT sistemində peşə məktəbləri, peşə liseyləri və peşə tədris mərkəzləri daxildir. Liseylərdə təhsil 3-4 ildir və şagirdlər peşə ilə yanaşı, tam orta təhsil də alırlar. Peşə məktəblərində yalnız peşə təhsili verilir, təhsilin müddəti isə 1-2 ildir. Bundan əlavə İPİT-lərdə işəgötürənlərin sifarişləri əsasında qısamüddətli kurslar da təşkil edilir. Peşə tədris mərkəzlərində (PTM) işaxtaran və işsiz vətəndaşların peşə hazırlığı, ixtisasının artırılması, yenidən hazırlığı da həyata keçirilir.

2009-cu ildə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının "Təhsil haqqında" Qanununa görə:

- İlk peşə-ixtisas təhsili əmək bazarının tələbatına uyğun olaraq, ümumi orta təhsil və tam orta təhsil bazasında müxtəlif sənətlər və kütləvi peşələr üzrə ixtisaslı işçi kadrların hazırlanmasını təmin edir;
- İlk peşə-ixtisas təhsili mülkiyyət formasından asılı olmayaraq peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində və təhsil fəaliyyəti üçün xüsusi razılığı (lisenziyası) olan ayrı-ayrı təşkilatların, müəssisələrin, əmək birjalarının, məşğulluq idarələrinin və digər müvafiq qurumların təhsil strukturlarında həyata keçirilir və məzunlara müvafiq istiqamətlər üzrə ilk peşə dərəcələrinin verilməsi ilə başa çatır;
- İlk peşə-ixtisas təhsili müvafiq təhsil proqramları (kurikulum) əsasında təşkil olunur;

• İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinə ümumi orta təhsil bazasında qəbul olunanlar peşə ixtisası ilə yanaşı, tam orta təhsil almaq hüququna da malikdirlər.

Hazırda Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin tabeliyində 25000-dən artıq şagird kontingentinə malik 108 ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisəsi, o cümlədən 47 peşə liseyi, 60 peşə məktəbi və 1 Peşə Tədris Mərkəzi fəaliyyət göstərir. Bunlarla yanaşı, Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin tabeliyində Bakı, Naxçıvan və Göyçay regional Peşə Tədris Mərkəzləri də yaradılmışdır. Bütün təhsil müəssisələri əsasən dövlət büdcəsindən maliyyələşir, eyni zamanda əlavə ödənişli təhsil və digər xidmətlərin göstərilməsi yolu ilə də əlavə maliyyə vəsaiti əldə edilir.

2007-cı ilin iyulunda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən təsdiq etmiş, 2007-2012-ci illəri əhatə edən "Azərbaycan Respublikasında texniki peşə təhsilinin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı" yüksək ixtisaslı mütəxəssislər hazırlamaq, TPT-nin ümumi infrastrukturunu təkmilləşdirmək, müasir tələbləri ödəmək üçün mövcud TPT müəssisələrində yeni ixtisaslar tətbiq etmək, yeni TPT müəssisələri yaratmaq, dövlət və özəl müəssisələr arasında əməkdaşlığı genişləndirmək, yeni kurikulumlar, tədris planları və dərsliklər hazırlamaq, TPT müəssisələrində müəllimlərin ixtisasartırması prosesini təkmilləşdirmək, yeni peşə və ixtisasların daxil olacağı yeni ixtisaslaşma sistemi yaratmaq, kənd təsərrüfatı və turizm kimi sahələr üzrə təlim imkanlarını genişləndirmək və yeni özəl TPT müəssisələrinin yaradılmasını dəstəkləmək məqsədi daşıyır. Təqdim edilən Strategiya Dövlət Proqramında nəzərdə tutulmuş tədbirlərin həyata keçirilməsinə və TPT sahəsində mövcud olan problemlərin həllinə yönəlmiş islahat siyasətini əks etdirir.

Son illərdə Dövlət tərəfindən TPT-nin inkişafı istiqamətində bir sıra mühüm işlərin görülməsinə baxmayaraq, Azərbaycan Respublikasında ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsində hələ də ciddi problemlər qalmaqdadır. Bunlar aşağıdakılardır:

- Texniki-peşə təhsilinin mövcud idarəolunma strukturu bazar iqtisadiyyatı prinsipləri ilə tam uzlaşmır;

- Peşə təhsili müəssisələrinin rəhbərləri, müəllimləri və istehsalat təlimi ustalarının mövcud ixtisasartırma sistemi müasir fasiləsiz peşə təhsilinin (FPT) tələblərini ödəmir;

- TPT sistemində əmək haqlarının aşağı olması səbəbindən mühəndis-pedaqoji heyətin durmadan qocalması və gənc, ixtisaslı və perspektivli müəllimlərin peşə təhsili müəssisələrini tərk etməsi meyilləri davam etməkdədir;

- Texniki-peşə təhsili müəssisələrinin fəaliyyətinin monitorinqi və qiymətləndirilməsi üzrə mexanizmlər qənaətbəxş deyil;

- Peşə təhsili müəssisələri və işəgötürənlər arasında əlaqələr zəifdir;

- İlk peşə-ixtisas təhsili sistemi biznesin ehtiyaclarına yönəlməyib və işəgötürənlərin ehtiyaclarını ödəmir;

- İstər ölkə, istərsə də yerli səviyyədə sosial partnyorluğun və əməkdaşlığın inkişafına kömək göstərən strukturlar mövcud deyil;

- Peşə təhsili müəssisələrinin işçi heyətinin müasir tədris mühitinin yaradılması və idarə edilməsinə dair məlumat əldə etmək imkanları məhduddur;

- TPT-nin elmi-metodiki və informasiya təminatını mütamadi olaraq təmin edən qurum və mənbə yoxdur;

- Əmək bazarında peşə təhsilli mütəxəssislərə olan tələbatın uzunmüddətli elmi proqnozlaşdırılması mexanizmi yoxdur;

- Texniki-peşə təhsili müəssisələrinin maddi-texniki və tədris bazası müasir tələblərə cavab vermir;

- PTM-lərin informasiyalaşdırması üçün infrastruktur (informasiya şəbəkəsi, müasir İKT texnikası ilə təhciz olunmuş informatika kabinetləri və s.) qənaətbəxş deyil;

- Təlim-tədris prosesində İKT-dan və onlara əsaslanan müasir tədris texnologiyalarından istifadə aşağı səviyyədədir.

- Milli İxtisas Çərçivəsi mövcud deyil. Bununla əlaqədar TPT üzrə tədris proqramlarının dəqiq varisliyi təmin olunmur və məzunun gələcəkdə peşə səriştələrinin inkişaf etdirməsi imkanları məhdudlaşır;

- TPT sistemi ömür boyu təhsil strategiyasının tələblərinə cavab vermir;

- Peşə təhsili sahəsində müasir qiymətləndirmə standartları və mexanizmləri yoxdur;

- Texniki-peşə təhsili müəssisələrinin dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilməsi mexanizmi səmərəli deyil və müasir tələblərə cavab vermir;

- Peşə təhsilli kadrların hazırlanmasına dair sosial sifarişin formalaşdırılması mexanizmi təkmil deyil;

- Təhsil müəssisələri müəllimə yönəlmiş yanaşmadan istifadə edir və təhsilənlərin ehtiyaclarını ödəmir;

- Təhsil proqramlarının (kurikulumların) keyfiyyətinin və onlara olan tələbatın qiymətləndirilməsi üçün meyarlar (indikatorlar) yoxdur;

- Tədris plan və proqramların məzmunu işəgötürənlərlə razılaşdırılmır və təcrübədən çox nəzəriyyəyə yönəldiyindən bacarıqların əldə edilməsinə və səriştələrin inkişaf etdirilməsinə imkan vermir;

- Müasir peşə və təhsil standartları yoxdur;

- Mühəndis-pedagoji heyətin və ixtisas fənləri üzrə istehsalat təlimi ustalarının əməklərinin adekvat qiymətləndirilməsi məsələsi həll edilməmişdir;

- TPT sistemində mühəndis-pedagoji heyətin və tədris-maddi bazanın cari imkanları ilə bağlı olan kadr hazırlığı prosesi əmək bazarının və işəgötürənlərin ehtiyaclarını ödəmir;

- Texniki-peşə təhsili sistemində istifadə olunan proqramlar, ixtisas fənləri üzrə dərslik və dərs vəsaitləri müasir tələblərə cavab vermir;

- Təhsil proqramlarının (kurikulumların) hazırlanması və təsdiqi, təhsilverənlərin akkreditasiyası, təhsilənlərin qiymətləndirilməsi, sertifikatların/diplomların verilməsi, kreditlərin sayının müəyyən edilməsi və təsdiqi funksiyalarının əlaqəli icra edilməsi üçün mövcud sistem qənaətbəxş deyil.

TPT sahəsində mövcud olan problemlərin aradan qaldırılması və təhsilin bu pilləsi tərəfindən hazırlanan ixtisaslı fəhlə kadrların və göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinin artırılması üçün aşağıdakı təxirəsalınmaz məsələlərin həlli tələb olunur:

• İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində keyfiyyətli idarə etmə (Peşə təhsili müəssisələrinin rəhbərləri, müəllimləri və istehsalat təlimi ustalarının Fasiləsiz Peşə Təhsili);

• İşəgötürənlərlə əlaqələrin qurulması;

• Təhsilverənlərin keyfiyyət göstəricilərinin yüksəldilməsi (PTM şəbəkəsinin kadr təminatı və onun keyfiyyət göstəriciləri);

• TPT-nin məzmunun müasirləşdirilməsi;

• Müasir tədris mühitinin yaradılması;

• İlk peşə-ixtisas təhsili sisteminin maliyyələşdirilməsi sisteminin təkmilləşdirilməsi;

• Hesabatlılıq.

İLK PEŞƏ-İXTİSAS TƏHSİLİ MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ KEYFİYYƏTLİ İDARƏETMƏ

TPT sisteminin idarə olunmasını müasirləşdirilmədən peşə təhsili qarşısında qoyulan vəzifələrin həyata keçirilməsi mümkün deyil. Effektiv və rəqabət qabiliyyətli TPT sisteminin yaradılması onu təşkil edən hər bir Peşə Təhsili Müəssisəsi (PTM) səviyyəsində idarəetməüsullarının təkmilləşdirilməsi, sosial partnyorlarla yeni, daha effektiv əməkdaşlığın qurulması mexanizmlərinin formalaşması ilə sıx bağlıdır. Öz növbəsində, PTM səviyyəsində işçi heyətə rəhbərlik, mövcud resurslardan effektiv istifadə, sahibkarlarla əlaqələrin genişlənməsinə dair idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi və reallaşdırılmasında direktorların rolu çox böyükdür. PTM direktorları dəyişiklik edən əsas aparıcı qüvvədir. Lakin PTM-lərə daha çox idarəetmə və maliyyə-təsərrüfat müstəqilliyi verilmədən qeyd edilən məsələlərin həlli mümkün deyil.

Digər tərəfdən, peşə təhsili müəssisələrinə daha çox müstəqillik verilərsə, bu halda onların təşkili prosesi və maliyyə imkanlarını möhkəmləndirmək üçün PTM-lər mükəmməl idarə edilməli, bunun üçün isə idarəetmə heyətinin rəhbərlik bacarıqları yüksək səviyyədə olmalıdır. İşgötürənlərin ehtiyaclarına cavab verən siyasətin icrasına nail olmaq üçün bütün resurslar (kadr, maliyyə, maddi-texniki, elmi-metodki, informasiya və s.) optimal şəkildə idarə edilməlidir.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, güclü rəhbərlik olmadan PTM səviyyəsində islahatlar aparmaq mümkün deyil. Təlim və tədris prosesində tələbata əsaslanan yeni yanaşmaların tətbiq edilməsində dövlət siyasəti ilə yanaşı PTM səviyyəsində strategiyanın mövcudluğu mühüm rol oynayır. Davamlılıq, perspektiv

inkışaf, monitoring və qiymətləndirməüzrə mexanizmləri özündə cəmləşdirən

strateji planlaşdırma və güclü rəhbərlik PTM-in inkışafına nail olunmasına zəmin yaradır.

PTM direktorları TPT sistemində islahatlarda birbaşa iştirak etməlidirlər. Bunun üçün onlara müəssisədaxili planlaşdırma, biznes qurumları ilə əlaqələr, xərclər/büdcə, məktəblərdə rəhbərliyin dəyişdirilməsi üzrə məlumatlar lazımdır. Aİ-na üzv olan bütün ölkələrdə direktorları yeni və çox zaman onlara tanış olmayan vəzifələri yerinə yetirməkdə dəstəkləmək üçün bu meyarlara əsaslanan mexanizmlər hazırlanmış kvalifikasiyası olan insanları cəlb etmək üçün işşəraiti və işşərtlərinə kifayət qədər diqqət ayrılmışdır.

Hazırda Azərbaycanda ilk peşə-ixtisas təhsili sistemində direktorların idarəetmə bacarıqları lazımi səviyyədə deyil. İstər PTM-lər, istərsə də onların rəhbərliyi məhdud maliyyə və idarəetmə müstəqilliyinə malikdir. PTM-lərin əsas inkışaf istiqamətlərini Pedaqoji Şuralar müəyyən edir. Bəzi PTM-lərlə işgötürənlər arasında yaxın əlaqələr vardır, lakin bu daha çox bu əlaqələrin əvvəlki tarixi ilə bağlıdır və onların müasir səviyyədə inkışaf etdirilməsinə ehtiyac vardır. İlk peşə-ixtisas təhsilin daha yüksək ictimai status qazanması üçün işgötürənlərin, TPT sahəsində çalışanların və əhalinin TPT sahəsində islahatlardan nə əldə edə biləcəklərini onlara izah etmək lazımdır.

PTM-də hazırlanan planlar onların inkışaf strategiyasını əks etdirmir. Bu ondan irəli gəlir ki, PTM direktorlarının strateji planların hazırlanmasında sərişteləri yoxdur. Odur ki, TPT sistemində islahatların aparılması prosesində bu sahədə mövcud tələbata uyğun kurslar təşkil edilməli və direktorlara yeni idarəçilik üsullarının rolu və onların PTM-in uğurlu fəaliyyətinə təsiri

açıqlanmalı, strateji planların tərtib edilməsi və onların icra mexanizmləri öyrədilməlidir.

Bir sıra peşə təhsili müəssisələrinin kompüterlərlə təmin edilməsinə baxmayaraq, bu texnikadan səmərəli istifadə edilmir. Yəni bu avadanlıqların istər inzibati məqsədlər üçün, istərsə də sinifdə həyata keçirilən fəaliyyətlər üçün istifadə səviyyəsi çox məhduddur. Təhsilin idarə olunmasının məlumat sisteminin (TİMS) kifayət qədər inkişaf etməməsi də bu prosesə mənfi təsir göstərir.

Ciddi problemlərdən biri də hazırda PTM-də əmək haqlarının aşağı olmasıdır. Bu səbəbdən gənc, ixtisaslı və perspektivli kadrlar PTT-ləri tərk edir və bunun məntiqi nəticəsi olaraq TPT sistemində ixtisaslı kadrlar azalır və mühəndis-pedaqoji heyətin hazırlıq səviyyəsi qənaətbəxş deyil.

PTM direktorlarının təyininin seçkiyə əsaslanmaması keyfiyyətli komanda mühitinin yaradılmasına əngəl törədir.

Beləliklə, hazırda texniki-peşə təhsilinin mövcud idarə olunma strukturu bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinə cavab vermir və bunun əsas səbəbləri aşağıdakılardır:

- TPT sektorunda çalışanların idarəçilik bacarıqları lazımi səviyyədə deyil;
- PTM direktorlarının strateji planların hazırlanmasında səriştələri yoxdur;
- PTM direktorları məhdud maliyyə və idarəetmə müstəqilliyinə malikdir;
- TPT müəssisələri fəaliyyət istiqamətlərinin seçimində və müvafiq planların hazırlanmasında müstəqil deyil;
- PTM direktorlarının təyini seçki əsasında aparılmır;
- PTM-lərin idarə edilməsində İKT-dən səmərəli istifadə olunmur;

- PTM direktorları TPT sistemində islahatlarda birbaşa iştirak etmək üçün zəruri məlumatlara malik deyillər;

- Təhsilin idarə olunmasını dəstəkləyən məlumat sistemi (TİMS) kifayət qədər inkişaf etməmişdir;

- TPT sahəsində aparılan islahatlardan gözlənilən haqqında işəgötürənlərin və əhalinin məlumatlandırılması işi zəifdir.

Bu problemlərin həlli üçün aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi vacib hesab edilir:

- TPT sisteminin fəaliyyəti və inkişafı üzrə uzunmüddətli planlaşdırma;

- PTM-lərin idarə olunması qaydalarının beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması

- Hər bir PTM direktorunun müəssisənin strateji planının, onun icra mexanizmlərinin hazırlanmasında və monitorinqində bilavasitə iştirakı, rəhbərliyi və bu proseslərin reallaşdırılmasına görə cavabdeh olması;

- Hər bir PTM direktoru tərəfindən təlim-tədris prosesində yeni tələbata əsaslanan yanaşmaların mənimsənilməsi onların tətbiqi və təbliği;

- PTM direktorlarının seçki əsasında təyin olunması;

- PTM direktorlarının maliyyə və idarəetmə müstəqilliyinin artırılması;

- PTM direktoru tərəfindən yüksək keyfiyyətli təlim və tədrisin təmin edilməsi üçün effektiv təhsil mühitinin yaradılması;

- PTM-lərin idarə edilməsində İKT-dən və TİMS-in bilik bazasından daha geniş istifadə edilməsi;

- PTM-lərdə bütün sosial tərəfdaşların iştirakını təmin edən İdarəetmə Şuralarının yaradılması;

- Müəyyən edilmiş çərçivə daxilində təlim-tədris siste-

mində çalışan işçilərin əmək haqqı və iş şərtlərinin müəyyən edilməsi, həvəsləndirmə alətlərinin tətbiq olunması;

- Planlaşdırma və idarəçilik sahəsində düzgün və effektiv nəzarətin təmin olunması;

- Yüksək keyfiyyətli peşə təhsilli kadrların hazırlanmasını təmin etmək üçün İdarəetmə Şurasına geniş səlahiyyətlərin verilməsi;

- PTM-in müvafiq hədəflərinin müəyyən edilməsini və onların razılaşdırılmasını, fəaliyyətlərin həmin hədəflərə nəzərən monitorinq edilməsi;

- PTM-in müxtəlif səviyyələrdə çalışan işçi heyətinin inkişafının təmin olunması;

- İşəgötürənlərlə qarşılıqlı əlaqələrin qurulması və bu əlaqələrin inkişaf etdirilməsi.

İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində keyfiyyətli idarəetmənin təmin olunması üçün aşağıdakılar həyata keçirilməlidir:

- TPT müəssisələri şəbəkəsinin optimallaşdırılması və müasirləşdirilməsi vəziyyətinin qiymətləndirilməsi və həmin qiymətləndirmə nəzərə alınmaqla TPT sisteminin müasirləşdirilməsi üzrə siyasətin formalaşdırılması;

- Beynəlxalq standartlara uyğun PTM-lərin idarəetmə standartlarının işlənməsi və tətbiqi; (PTM-lərin yeni nümunəvi əsasnaməsinin hazırlanması)

- PTM direktorlarının seçki əsasında təyin olunmasının hüquqi əsaslarının işlənməsi;

- PTM direktorlarının maliyyə və idarəetmə müstəqilliyi qaydalarının işlənməsi;

- PTM-lərdə bütün sosial tərəfdaşların iştirakını təmin edən İdarəetmə Şuralarının yaradılmasının normativ-hüquqi

əsaslarının işlənməsi;

- Yeni dəyişən mühitdə həm TN, həm də işəgötürənlərin birgə ehtiyaclarına cavab vermək məqsədi ilə PTM Direktorları və yüksək vəzifəli heyət üçün təlim proqramının hazırlanması;

- PTM direktorlarının strateji planın hazırlanması, maliyyə-təsərrüfat müstəqilliyi və rəhbərlik üzrə materiallarla (qaydalar, təlimatlar və s.) təmin edilməsi;

- Yeni standartlara uyğun direktorların hazırlanması;

- PTM direktorları və digər rəhbər işçilər üçün təlimin təmin edilməsi. Bu fəaliyyətlər bundan əvvəl də həyata keçirilmiş və indi də keçirilməkdədir, sadəcə onları daha da təkmilləşdirməyə ehtiyac var. Onlar çox güclü şəkildə icra edilmir;

- Direktorların müxtəlif qanunlar, Dövlət Proqramları və hər hansı layihələr də daxil olmaqla, bu sahədə məlumata asan çıxışlarının təmin olunması;

- PTM-lərin idarə edilməsində İKT-dan daha geniş istifadə olunması məqsədi ilə bütün PTM-nin rəhbərliyinin (direktorlar, müavinlər və köməkçilər) müasir kompüterlərlə təmin edilməsi;

- PTM direktorları və digər rəhbər işçilər üçün kompüter təlimi kurslarının təşkili;

- Peşə təhsilli kadrların hazırlanmasına dair sosial sifarişin formalaşdırılması mexanizminin işlənməsi;

- Təlim-tədris sistemində çalışan işçilərin əmək haqqı və iş şərtlərinin müəyyən edilməsi, həvəsləndirmə alətlərinin tətbiq olunması mexanizminin işlənməsi və Qanunvericilikdə müvafiq dəyişikliyin aparılması;

- Yüksək keyfiyyətli peşə təhsilli kadrların hazırlanmasını təmin etmək üçün İdarəetmə Şurasına geniş səlahiyyətlərin verilməsinin müvafiq hüquqi sənədlərdə öz əksini tapması;

- PTM-in müvafiq hədəflərinin müəyyən edilməsini və onların razılaşdırılmasını, fəaliyyətlərin həmin hədəflərə nəzərən monitoring mexanizminin işlənməsi;

- PTM-in müxtəlif səviyyələrdə çalışan işçi heyətinin fasiləsiz peşə təhsilinin (FPT) təmin olunması;

- İşəgötürənlərin və digər sosial partnyorların PTM-lərin təhsil və təlim prosesinə cəlb etdirilməsi.

İŞƏGÖTÜRƏNLƏRLƏ ƏLAQƏ (BİZNESİN İDARƏ ETDİYİ SİSTEM)

İlk texniki peşə-ixtisas təhsilinin əsas vəzifəsi iqtisadiyyatın müxtəlif sahələri üçün ixtisaslı fəhlə kadrların hazırlanması və onlara olan tələbatın ödənilməsidir. Əmək bazarı şəraitində yalnız işəgötürənlərlə sıx tərəfdaşlıq edərək tələb edilən sayda və lazımi keyfiyyətə malik mütəxəssis hazırlığını həyata keçirmək mümkündür. Sosial tərəfdaşlıq sistemi TPT-lərə işəgötürənlərin ehtiyaclarının daha dolğun nəzərə alınmasına imkan yaradaraq əmək bazarının konyukturundakı dəyişikliklərə reaksiya vermək imkanı yaradır. Təhsil səviyyəsinin qənaətbəxş olması sahibkarlığın və biznesin inkişafına mane olur. Digər tərəfdən, əmtəə və xidmətlərin keyfiyyət normalalarının dəyişməsi, texnologiyaların mürəkkəbləşməsi, rəqabətin artması peşə təhsilli kadrların peşə bacarıqlarına və səriştələrinə yeni yanaşmaların tətbiqini tələb edir. Artıq işəgötürənlər də başa düşürlər ki, dünya iqtisadi məkanına inteqrasiya prosesində işçi qüvvəsinin, xüsusilə də fəhlə kadrlarının ixtisasının qəbul edilmiş tələblərə cavab verməməsi özünü daha qabarıq şəkildə biruzə verəcəkdir. Odur ki, PTM-lər biznes qurumları ilə əməkdaşlıq etməli və əmək bazarında tələb edilən bilik və peşə bacarıqlarını dərhal kadr hazırlığı prosesində tətbiq etməlidirlər.

TPT sistemi işəgötürənlər tərəfindən istiqamətləndirilməli, kadr hazırlığı və göstərilən xidmətlər biznesin sürətlə dəyişən ehtiyaclarını ödəməyə yönəlməli, məzunlar isə işlə təmin olunmalıdır. Eyni zamanda, TPT sistemi yerli işçi qüvvəsinin fasiləsiz peşə təhsilini təmin etməlidir. Bu prosesin həyata keçirilməsi üçün TPT sistemi, işəgötürənlər və hökumət arasında sıx əməkdaşlıq olmalı və bu əməkdaşlığın həyata keçirilməsi üzrə milli keyfiyyət çərçivəsi formalaşdırılmalıdır.

Bəzi ölkələrin, o cümlədən də Azərbaycanın TPT sistemi həddən artıq mərkəzləşmişdir və yerli səviyyədə idarəçiliyə kifayət qədər müstəqillik verilmir. Belə ki, fəhləkadrların hansı peşədən, nə qədər və necə hazırlanmasının mərkəzdən təyin edilməsi PTM-lərə yerli ehtiyacları ödəmək və ya sürətlə inkişaf edən iqtisadiyyatla uzlaşmaq imkanı vermir. PTM-lərdə tədris edilən fənlərin məzmunu əmək bazarının mövcud ehtiyaclarına uyğun deyil. İşçi heyət şagirdlərin gözləntilərini ödəmək üçün mövcud biznes sistemləri barədə tam məlumatlı deyil. İşçi heyətin stabil və dəyişikliyə dərhal cavab verə bilməyən mühitdə deyil, fəal və dəyişikliyə dərhal cavab verə bilən mühitdə işləməsi təmin edilmir.

Planlı iqtisadiyyat sistemində əsas əmək potensialını formalaşdırın təhsil sistemi ilə istehsalat arasında sıx əlaqə mövcud idi. Bu əlaqə istehsalat və peşə hazırlığı sistemləri arasında kəsilməz informasiya axını yaradırdı ki, bu da nəinki istehsalatın ayrı-ayrı sahələrinin, hətta konkret müəssisələrin tələbatına uyğun olaraq əmək bazarının planlaşdırılması və proqnozlaşdırılmasını təmin edirdi. Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatı inkişaf etdikcə, bu inkişafa yardımçı olacaq işçi qüvvəsinə ehtiyac artmışdır. İş dövründə təlim vasitəsilə bir sıra gənclər əsas bilik və bacarıqlara yiyələnənlər də, əmək bazarının ehtiyaclarına uyğun təlimin təşkili üçün TPT sisteminin təkmilləşdirilməsi və onun inkişafı zəruridir.

Hazırda Azərbaycanda fəhlə kadrların hazırlanması sistemi əmək bazarının tələblərini ödəyə bilən keyfiyyətə malik təhsil vermək iqtidarında deyildir. Biznes qurumları TPT sistemində az etibar edirlər və hesab edirlər ki, TPT sistemi biznes qurumlarını onlara lazım olan "məzunlarla" təmin etmir. Bu vəziyyət bir çox hallarda təhsilin forma və məzmununa vahid, obyektiv və əsaslandırılmış tələblərin olmaması ilə izah olunur ki, bu da

əmək fəaliyyətinin vəzifələrinin öhdəsindən gəlməyə imkan vermir.

Azərbaycan Hökuməti işəgötürənlər və peşə təhsili müəssisələri arasında əməkdaşlığı dəstəkləyir lakin bu əməkdaşlıq yaxşı inkişaf etməmişdir. PTM-lərin çevik qərar vermək və bununla da, bizneslərin ehtiyaclarına daha yaxşı cavab vermək imkanı məhduddur. Belə ki, PTM-lər maliyyə məsələləri, təlimin təşkili, işçi heyət və digər resurslarla bağlı müstəqil deyillər. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti, Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyası və Azərbaycan Respublikası Sahibkarlar (İşəgötürənlər) Təşkilatlarının Milli Konfederasiyası arasında 2008-2009-cu illər üçün Baş Kollektiv Sazişdə fasiləsiz təhsilin təşkil edilməsi, kadrların peşə hazırlığının yaxşılaşdırılması ilə bağlı işləri davam etdirmək nəzərdə tutulmuşdur. Lakin bunun üçün mexanizm yoxdur. Əksər hallarda, işəgötürənlərlə əlaqələr PTM direktorlarının və işəgötürənlərin rəhbərlərinin şəxsi təşəbbüsü ilə qurulur. Bəzi işəgötürənlər Sovet dövrünün ənənəsinə uyğun olaraq konkret PTM-lə əlaqələri davam etdirirlər.

11 nömrəli Bakı Peşə Liseyi, Mingəçevir Peşə Məktəbi, Gəncə 3 nömrəli Peşə Liseyi və Quba Peşə Liseyi kimi bəzi PTM-lər işəgötürənlərlə fəal şəkildə əməkdaşlıq edərək onların ehtiyaclarını müəyyənləşdirir, ona uyğun olaraq kurikulumlar və təlim proqramlarında müvafiq dəyişikliklər edirlər və iş təcrübəsi təşkil edirlər.

TPT müəllimlərinin əksəriyyətinin bilik və bacarıqları müasir ehtiyaclarla cavab vermir. Eyni zamanda onlardan bir qismi dəyişə bilmirlər və ya dəyişmək istəmirlər. Bu isə biznes qurumları tərəfindən müsbət qəbul edilmir.

PTM-lərdə avadanlıqların əksəriyyəti köhnədir. Şagirdlər biznes müəssisələrinin hal-hazırda istifadə etdiyi və növbəti 5

ildə istifadə edəcəyi avadanlıqlar üzrə təlim almaq imkanına malik deyillər. Odur ki, biznes qurumları mövcud TPT məzunlarının bilik və bacarıqlarına müsbət yanaşırlar. Digər tərəfdən biznes qurumları öz işçiləri üçün sərfəli şərtlərlə təlimlərin təşkil edilməsində maraqlıdırlar. Bu funksiyaları PTM-lər yerinə yetirə bilər.

İqtisadiyyatın müxtəlif sahələrini inkişaf etdirmək üçün həm biznes qurumlar, həm də tələbələr üçün açıq məlumat mənbəyi kimi çıxış edən Tədris Resurs Mərkəzləri (TRM-lər) mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu mərkəzlər vasitəsilə məşvərətçi qruplardan və komitələrdən asılı olmadan PTM-lər və biznes qurumları arasında daha praktiki və faydalı əlaqələrə nail oluna bilər.

Aparıcı biznes qurumlarının işçi heyətinin təhsil müəssisələrində işləməsi (direktor və ya müəllim qismində) TPT-lərdə biznesə yönəlmiş yanaşmanın gücləndirilməsi və biznes qurumları ilə təhsil müəssisələri arasında əlaqələrin təmin edilməsinə yardımçı olar.

Beləliklə, hazırda texniki-peşə təhsilinin işəgötürənlərlə əlaqəsi müasir tələblərə cavab vermir və bunun əsas səbəbləri aşağıdakılardır:

- PTM-lər iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrini tələb olunan ixtisaslı kadrlarla təmin edə bilmir;
- Təhsil müəssisələri və işəgötürənlər arasında əlaqələr zəifdir;
- PTM-lərin işəgötürənlərin ehtiyaclarına daha yaxşı cavab vermək üçün çevik qərar vermək imkanı məhduddur;
- Həddən artıq mərkəzləşmə PTM-lərə yerli ehtiyacları ödəmək və ya sürətlə inkişaf edən iqtisadiyyatla uzlaşmaq üçün dəyişmə imkanı vermir;

- TPT sistemi və işəgötürənlər arasında əlaqələrin yaradılması üçün mexanizmlər müasir əmək bazarının tələblərini ödəmir;

- İşçi heyətin fəal və dəyişikliyə dərhal cavab verə bilən mühitdə işləməsi təmin edilmir;

- PTM-lərdə avadanlıqların köhnəlməsi şagirdlərin biznes müəssisələrinin tələbatına uyğun bilik və bacarıqlara yiyələnmələrinə imkan vermir;

- Biznes müəssisəsində təcrübə üçün şərait yoxdur.

Kurikulumlar və təhsil proqramları ilə bağlı aşağıdakı çatışmazlıqlar mövcuddur:

- Fənlər çox saydadır.

- Əmək bazarının ehtiyacına deyil, təklifə yönəlmişdir.

- Məlumatlar həddən artıq çoxdur.

- Əksər hallarda şagirdlərə hazır ideyalar və faktlar təqdim olunur və onlara tədqiqat aparmaq, düşünmək və təhlil etmək imkanı verilmir.

- Kurikulumlar şagirdlərin qərar vermək, düşünmək və təhlil etmək, alternativ çıxış yolları tapmaq və problemləri həll etmək bacarıqlarını tam inkişaf etdirmir.

- PTM-lərdə tədris edilən fənlərin məzmunu işəgötürənlərin ehtiyaclarına cavab vermir.

Bu problemlərin həlli üçün aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

- Sürətlə dəyişən, stabil olmayan iqtisadi mühitdə mövcud vəziyyətə uyğunlaşa bilən PTM strukturları yaratmaq;

- İşəgötürənlərin PTM-lərin problemlərinin həllində yaxından iştirak etməsi üçün peşə və təhsil standartlarının hazırlanması, tədris edilən fənlərin məzmununun dəyişdirilməsi, həm təhsilverənlərin, həm də təhsilalanların qiymətləndirilməsi,

sifarişlə kadr hazırlığı və s. məsələləri əhatə edən normativ-hüquqi bazanın yaradılması;

- İşəgötürənlər tərəfindən PTM-lərin maliyyələşdirilməsi və onların maddi-texniki bazasının inkişafının dəstəklənməsi;

- İqtisadiyyatın sahələri üzrə Şuraların (Sektor Şuraları) yaradılması;

- Sektor şuraları vasitəsilə işəgötürənlərin ehtiyaclarına cavab verən təlim nəticələrinin hazırlanmasında işəgötürənlərin birbaşa iştirakının təmin edilməsi;

- PTM İdarəetmə Şuralarında yerli biznes qurumlarının nümayəndələrinin fəal iştirakının təmin edilməsi;

- Yerli təlim ehtiyaclarının müəyyənəşdirilməsi və müvafiq PTM-lərin məlumatlandırılması;

- İşçi heyətin biznes qurumları ilə təlim ehtiyaclarının təhlilini aparmaq bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi;

- PTM-lərə daha çox müstəqillik verilməsi;

- İşəgötürənlər PTM-lər arasında peşə və təhsil standartlarının hazırlanması, tədris edilən fənlərin məzmununun dəyişdirilməsi, şagirdlərin sonradan işə düzəlmə şərti ilə konkret iş yerində istehsalat təcrübə keçməsi, müəllimlərin və mühəndis-pedaqoji heyətin yeni avadanlıqlar və texnoloji proseslərlə tanışlığı üçün mütəmadi stajirovka keçməsi, mütəxəssis hazırlığının keyfiyyətinin müstəqil ekspertlər tərəfindən qiymətləndirilməsi, istehsalatda çalışanların PTM-lərdə ixtisasartırma və yenidən hazırlama kursları keçməsi, yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin PTM-lərdə pedaqoji fəaliyyətə cəlb edilməsi və s. üzrə əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi;

- Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti, Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyası və Azərbaycan Respublikası Sahibkarlar (İşəgötürənlər) Təşkilatlarının Milli Kon-

federasiyası arasında 2008-2009-cu illər üçün Baş Kollektiv Sazişdə işəgötürənlərin ilkin peşə təhsili sisteminin inkişafında iştirakı məsələsinin qoyulması;

- PTM Direktorunun əmək bazarında məlumata daimi çıxışının təmin edilməsi və bu barədə işçi heyəti müntəzəm olaraq məlumatlandırılması;

- Peşə Təhsili Müəssisələrində Tədris Resurs Mərkəzlərinin (TRM) yaradılması.

İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri ilə işəgötürənlərin əlaqələrini təmin etmək üçün aşağıdakılar həyata keçirilməlidir:

- Potensial investorlar tərəfindən ilk peşə-ixtisas təhsilinə marağın artırılması üçün hüquqi-normativ bazanın yaradılması.

- PTM-lər və biznes qurumları arasında əlaqələrin qurulması üçün biznes qurumlarının koalisiyasını cəlb etməklə qarşılıqlı öhdəlikləri və vəzifələri əks etdirən təlimatlar toplusunun hazırlanması. Təlimatlar toplusuna aşağıdakılar daxil olmalıdır:

1. PTM və biznes heyəti arasında qarşılıqlı təcrübə mübadiləsinin təşkili.

2. Biznes qurumları üçün fasiləsiz peşə təhsili kurslarının təşkili.

3. PTM-in pedaqoji heyəti və şagirdlərin lazımi avadanlıqdan istifadə təcrübəsi və praktiki təlimin təşkili.

4. Biznes qurumlarının məzunları vakansiyalara qəbul etməyə zəmanət vermələri üçün meyar və müvafiq qaydaların hazırlanması.

5. Biznes qurumları və təhsil müəssisələri arasında əlaqələrin təmin edilməsinə yardımçı olmaq üçün biznes sahəsində çalışan yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin təhsil müəssisələrində

işləmələri üçün yüksək əmək haqqı verilməsi qaydalarının hazırlanması.

- Əsas iqtisadi sahələr üzrə işəgötürənlərin peşə və təhsil standartlarının işlənməsində iştirakını ehtiva edən Sektor Şuralarının yaradılması mexanizminin işlənməsi.

- PTM İdarəetmə Şuralarında yerli biznes qurumları nümayəndələrinin fəal iştirakını təmin edən mexanizmin işlənməsi.

- TPT işçi heyətinin biznes qurumlarının ehtiyaclarına uyğun bacarıqlara malik olmasını təmin üçün ehtiyacların təhlil edilməsi.

- Mülkiyyət formasından asılı olmayaraq müəssisələrdə PTM şagirdlərinin istehsalat təcrübəsi keçmələri üçün lazımi şəraitin yaradılması.

- Sosial partnyorluğun qarşılıqlı inkişaf etdirilməsi hesabına işəgötürənlərin PTM-in müasir avadanlıqlarla təhciz olunmasına cəlb olunması.

- İşəgötürənlərin tələblərini əks etdirən və onların iştirakı ilə səriştəəsaslı kurikulumların hazırlanması.

- PTM-lərin işçi və pedaqoji heyətinin müvafiq biznes sahəsində təcrübə keçmələrinin təşkili.

- Biznes qurumu işçilərinin PTM-lərdə yarımştat müəllim kimi müvafiq ixtisas fənlərini tədris etmələri üçün onların pedaqogika və psixologiya üzrə təlim keçmələrinin təşkili.

- PTM-lərə çevik qərar qəbul etmək və bununla da, biznesin ehtiyaclarına daha yaxşı cavab vermək imkanı yaratmaq üçün daha çox müstəqillik vermək məqsədi ilə Qanunvericilikdə müvafiq dəyişikliklərin edilməsi istiqamətində təkliflərin hazırlanması və Nazirlər Kabinetinə təqdim edilməsi.

- Həm Təhsil Nazirliyi, həm də işəgötürənlərin ehtiyaclarına cavab vermək üçün PTM direktorları və digər yüksək vəzifəli heyət üçün təlim proqramının hazırlanması

- PTM-lərin təhsilin məzmununu dəyişə bilməsi və bu zaman onların təhsil standartlarına uyğunluğunun təmin edilməsi qaydalarının, təlimatların hazırlanması və təsdiqi

- PTM Direktoru tərəfindən işçi heyətin biznesdə baş verən inkişaf barədə müntəzəm olaraq məlumatlandırılması.

- Meyarlara uyğun olan məzunların vakansiyalara qəbul edilmələri üçün yerli biznes müəssisələri və PTM-lər arasında razılığın əldə olunması.

- PTM-də biznes sahələrinin daxili təlim filiallarının açılması və bilik-bacarıqlar bazasının təkmilləşdirilməsi üzrə razılıqların əldə edilməsi (müqavilə imzalanması).

- Peşə Təhsili Müəssisələrində Tədris Resurs Mərkəzlərinin (TRM) yaradılması.

- Biznes qurumları, həmçinin TPT heyətinin müntəzəm olaraq fasiləsiz peşə təhsili keçməsinin təmin edilməsi.

TƏHSİLVERƏNLƏRİN KEYFİYYƏT GÖSTƏRİCİLƏRİ

TPT-nin müasirləşdirilməsi bu sahədə çalışanların keyfiyyət və peşəkarlıq səviyyəsinin artırılmasını aktuallaşdırır ki, bu da öz növbəsində mühəndis-pedaqoji kadrların hazırlanması, yenidən hazırlığı və ixtisasının artırılması sisteminin kökündən dəyişdirilməsini və yenidən qurulmasını tələb edir. Belə ki, Milli İxtisas Çərçivəsi və işəgötürənlərin ehtiyaclarına cavab verən bilik və bacarıqlara əsaslanan tədris proqramları olsa belə, işəgötürənlərin tam etibar etdiyi yüksək bacarıqlı və hazırlıqlı müəllim heyəti olmadan yaxşı kadr hazırlamaq mümkün deyil. PTM-lər bu sahədə təşəbbüs irəli sürməli və işçi heyətlərinin peşəkarlıq səviyyəsini mütəmadi olaraq inkişaf etdirməlidirlər. TPT sistemində çalışan müəllimlərin peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsində fasiləsiz peşə təhsili (FPT) mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İşçi heyətin ixtisasının artırılması, yenidən hazırlığı, əlavə peşə təhsilinə yiyələnməsi, özünütəhsil və s. fasiləsiz peşə təhsilinin tərkib hissələri olaraq PTM-lərin kadr potensialının inkişafına imkan yaradır. Müəllimlərin yeni bilik və bacarıqlara yiyələnməsi üçün yerli və beynəlxalq təcrübənin tətbiqi, İKT, yeniliyə stimül olan qiymətləndirmə (həm müəllimlər, həm də şagirdlər üçün) və s. sahələr üzrə yeni məlumatlara çıxışı olmalıdır.

Hazırda TPT sistemində çalışan müəllimlərin əksəriyyəti öz tədris sahələri və təlim-tədris metodologiyaları üzrə müasir bilik və bacarıqlara malik deyillər, mövcud tədris plan/proqramların məzmunu işəgötürənlərlə razılaşıdırılmır və əsasən nəzəriyyəyə yönəldiyinə görə bacarıqların əldə olunmasına və səriştələrin inkişaf etdirilməsinə imkan vermir. Odur ki, praktiki bacarıqlara və müasir tələblərə uyğun səriştələrə üstünlük verən işəgötürənlər TPT sistemində əldə edilən nəzəri bilikləri və ixtisas səviyyəsini onların tələblərinə uyğun hesab etmirlər. İş şəraiti və

iş şərtlərinin qənaətbəxş olmaması səbəbilə yüksək səviyyəli müəllim kadrları TPT sahəsində çalışmağa həvəs göstərmirlər və gənc, ixtisaslı, perspektivli mütəxəssisləri peşə təhsili müəssisələrinə cəlb etmək olmur. Bu peşənin statusu aşağıdır. TPT sistemində əmək haqlarının aşağı olması səbəbindən mühəndis-pedaqoji heyətin durmadan qocalması meylləri davam etməkdədir. Bunun məntiqi nəticəsi olaraq TPT sistemində ixtisaslı kadrlar azdır və mühəndis-pedaqoji heyətin hazırlıq səviyyəsi qənaətbəxş deyil.

Mövcud Qanunvericiliyə müvafiq olaraq hal-hazırda Azərbaycanda TPT sektorunda çalışan müəllimlər ən azı 5 ildə bir dəfə 24 günlük təkmilləşmə kursları keçməlidirlər. Müəllimlərin ixtisasartırma kursları Təhsil Nazirliyi tərəfindən təşkil edilir və bu kurslar daha çox göndəriş xarakteri daşıyır və işəgötürənlərin ehtiyaclarına uyğun deyil. Bu kurslarda əmək bazarının (istehsalatın) işçinin bilik səviyyəsinə və bacarıqlarına, onun şəxsi və peşəkar keyfiyyətlərinə (səriştələrinə) dair dəyişən tələbləri barədə demək olar ki, məlumat verilmir və təcrübə kursları keçmək üçün imkan çox azdır.

TPT müəllimlərinin ixtisasının artırılması və yenidən təlimi ilə Təhsil işçilərinin Peşəkar İnkişafı İnstitutu məşğul olur. İxtisasartırma kurslarının təşkili proseduruna əsasən TPT məktəbləri və liseylərinə kursların illik cədvəli göndərilir, məktəblə müqavilə imzalanır və məktəb növbəti il ərzində kursda kimin və nə zaman iştirak edəcəyini müəyyən edir. Təsdiq edilmiş təlim planı 126 saathıdır (26 saat pedaqoqika və psixologiya, 100 saat ixtisas). Bundan başqa, daha qısa kurslar və seminarlar da təşkil edilir. Bütün işçi heyətin (TPT sistemində 4000 nəfərdən çox mühəndis-pedaqoji işçi çalışır) təlim keçməsi zəruri olsa da, maliyyə vəsaitinin kifayət qədər olmaması (ezamiyyət və kursa göndərilən müəllimlərin əvəz edilməsi xərcləri) buna imkan

vermir. Nəticədə ildə 1000 nəfərə yaxın işçinin təlim keçməsi nəzərdə tutulsa da, yalnız 200 nəfərə yaxın işçi təlim keçir.

Kurs zamanı müəllimlərin kreditlər qazanmalarını və nəticədə daha yüksək kvalifikasiya əldə etmələrini təmin etmək üçün mexanizm yoxdur.

Təlim-tədris prosesində yalnız müəllimə yönəlmiş metodologiyadan istifadə olunur, fəal pedaqogikaya (tədrisə interaktiv yanaşmaya) az müraciət edilir. İKT-dən istifadə aşağı səviyədədir və ondan əsasən informatika dərslərində və kompüter bacarıqlarının öyrədilməsi zamanı istifadə edilir. İnternetdən ümumiyyətlə istifadə edilmir.

TPT müəllimləri attestasiyadan keçirilmir və bununla da onların fəaliyyətləri barədə heç bir məlumat almaq olmur.

Beləliklə, hazırda texniki-peşə təhsili verən müəllimlərin peşəkarlıq səviyyəsi günün tələblərinə cavab vermir və bunun əsas səbəbləri aşağıdakılardır:

- PTM-lərdə mühəndis-pedaqoji kadrlara olan tələbatın aşkarlanması üçün monitorinq sistemi yoxdur.

- TPT mühəndis-pedaqoji heyətinin əksəriyyəti öz tədris sahələri və təlim-tədris metodologiyaları üzrə müasir biliklərə malik deyillər.

- TPT mühəndis-pedaqoji heyətinin öz tədris sahələri və təlim-tədris metodologiyaları üzrə bilik və bacarıqlarının qiymətləndirilməsi mexanizmi yoxdur.

- Tez inkişaf edən və diversifikasiyaya məruz qalan iqtisadi mühitdə mövcud sistemin, yəni müəllimlərin 5 ildən bir kurslarda iştirak etməsi müasir fasiləsiz peşə təhsili üçün heçnə vermir.

- Müsbət təcrübəni bir PTM-dən digərinə ötürmək üçün mexanizm yoxdur.

- Regionlardan müəllimlərin kurslara göndərilməsi üçün maliyyə vəsaiti məhduddur.

- İxtisas artırma və yenidən hazırlama proqramları müasir tələbləri ödəmir.

- Mühəndis-pedaqoji heyət ixtisas artırma və yenidən hazırlama zamanı daha yüksək kvalifikasiya əldə etmir.

- İşçi heyəti fasiləsiz peşə təhsilinə keçməyə həvəsləndirmək üçün mexanizm yoxdur.

- PTM heyətinin və şagirdlərin təcrübə keçmə imkanları məhduddur.

- PTM-lərdə verilən əmək haqqı profil üzrə yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin pedaqoji fəaliyyətə cəlb edilməsinə imkan vermir.

- TPT müəssisələrinin fəaliyyətini kənardan qiymətləndirmək üçün mexanizm mövcud deyil.

- Mühəndis-pedaqoji heyətin xaricdə və yaxud müvafiq müəssisədə təcrübə (stajirovka) keçməsi, xarici mütəxəssislərin və işəgötürənlərin tədris prosesinə cəlb edilməsi məsələləri həllini tapmamışdır.

Bu problemlərin həlli üçün aşağıdakı tədbirlər həyata keçirilməlidir:

- PTM-lərdə mühəndis-pedaqoji kadrlara olan tələbatın aşkarlanması üçün monitorinq sisteminin yaradılması;

- TPT mühəndis-pedaqoji heyətin öz tədris sahələri və təlim-tədris metodologiyaları üzrə bilik və bacarıqların qiymətləndirilməsi mexanizminin işlənməsi və müvafiq qiymətləndirmənin həyata keçirilməsi;

- TPT mühəndis-pedaqoji heyətin ixtisasartırma və yenidən hazırlama proqramları müasirləşdirilməsi

- TPT mühəndis-pedaqoji heyət üçün ildə 25 saat FPT-nin

həyata keçirilməsi;

- FPT-nin miqyasını və tezliyini artırmaq üçün təhsil prosesinə yeni texnologiyaların tətbiq edilməsi;

- Müəllim və şagirdlərin praktik sərişələri mənimsəmələri üçün müvafiq biznes qurumlarında təcrübə keçmə imkanlarının yaradılması;

- PTM-lər arasında təcrübə mübadiləsini təmin etmək üçün İKT vasitəsilə "müəllim şəbəkəsi"nin yaradılması;

- PTM səviyyəsində idarə olunan FPT-nin maliyyələşdirilməsi üçün müvafiq büdcənin təmin edilməsi;

- Yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin PTM-lərdə pedaqoji fəaliyyətə cəlb edilməsi üçün imkanların artırılması;

- Təlimatlar və resurslar mənbəyindən sərbəst istifadə edə bilmək üçün PTM-lərin bilik bazalarının (İPTİM) kompüter və internet vasitəsilə birləşdirilməsi;

- Müəllimlərin FPT sistemində Milli İxtisas Çərçivəsinə və Avropa Kredit Transfer Sistemində nəzərən islahatlar aparılması (kiçik tədris modullarına görə kreditlərin verilməsi mexanizmi – Azərbaycan bu prosesə imza atmışdır);

- Yeni bilik və bacarıqların əldə edilməsində uğurlu nəticələrin əmək haqqı strukturu ilə əlaqələndirilməsi və müəllimləri FPT keçməyə həvəsləndirmə mexanizminin işlənilib hazırlanması;

- Mühəndis-pedaqoji heyətin qanunvericiliyə uyğun olaraq attestasiyadan keçirilməsi;

- Biznes qurumları və PTM-lər arasında qarşılıqlı təcrübə mübadiləsinin təşkili;

- Beynəlxalq təcrübəyə dair razılaşmalar çərçivəsində PTM-lərin xarici ölkələrdəki uyğun müəssisələrlə əlaqələrinin qurulması, əməkdaşlıq modelinin formalaşdırılması və bu əməkdaşlıq modelinin digər sahələrdə tətbiq edilməsi;

- PTM standartlarının təsdiq edilmiş dövlət meyarlarına uyğun olmasına nəzarət etmək üçün Nəzarət Şurasının yaradılması.

İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində təhsilverənlərin keyfiyyət göstəricilərinin artırılması üçün aşağıdakılar həyata keçirilməlidir:

- PTM-lərdə mühəndis-pedaqoji kadrlara olan tələbatın aşkarlanması üçün monitoring mexanizminin yaradılması və həyata keçirilməsi.

- TPT mühəndis-pedaqoji heyətinin bilik və bacarıqlarının qiymətləndirilməsi mexanizminin işlənməsi.

- TPT mühəndis-pedaqoji heyətinin bilik və bacarıqlarının qiymətləndirilməsinin həyata keçirilməsi.

- Mühəndis-pedaqoji heyətin ildə 25 saat FPT keçməsi üçün hüquqi bazanın yaradılması.

- Mühəndis-pedaqoji heyətin FPT keçməsi üçün müvafiq tədris proqramlarının hazırlanması və FPT-nin keçirilməsinin təşkili.

- FPT üçün illik smeta xərclərində məktəbin kontingentindən asılı olaraq xüsusi maliyyə vəsaitinin ayrılması.

- Yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin PTM-lərdə pedaqoji fəaliyyətə cəlb edilməsi üçün təkliflərin işlənməsi və Nazirlər Kabinetinə təqdim edilməsi.

- TPT mühəndis-pedaqoji heyətinin konfranslarda iştirak (elmi iş, peşəkar təlimlərin tədrisi) bizneslərdə təcrübə keçmələrinin təmin edilməsi.

- Təlimat və resurslardan istifadə etmək üçün PTM-lərin mərkəzi bilik bazasına və internetə çıxışla təmin olunması.

- Müəllimlərin təcrübə mübadiləsini təmin etmək üçün Mingəçevir Turizm Kolleci, Şotlandiyanın Stivenson Kolleci,

İsmayılı Peşə Məktəbi, Bakı Turizm İnstitutu və PTM arasında forumların təşkil edilməsi üçün İKT şəbəkəsinin yaradılması.

- PTM-lər arasında təcrübə mübadiləsini təmin etmək üçün vahid İKT şəbəkəsinə qoşulması.

- FPT-nin miqyasını və tezliyini artırmaq üçün distant (məsafədən) təhsilin tətbiq edilməsi.

- FPT sistemində Milli İxtisas Çərçivəsinə və Avropa Kredit Transfer Sistemində nəzərən kiçik tədris modullarına görə kreditlərin verilməsi mexanizminin işlənməsi.

- Yeni bilik və bacarıqların əldə edilməsində uğurlu nəticələrin əmək haqqı strukturu ilə əlaqələndirilməsi və müəllimlərin FPT keçməyə həvəsləndirilməsi mexanizmlərinin işlənməsi.

- Biznes qurumları və PTM-lər arasında qarşılıqlı əlaqələri tənzimləyən mexanizmin təkmilləşdirilməsi.

- Müəllim heyətinin müvafiq xarici PTM-lə əlaqələrinin qurulması (Bakı 11 nömrəli peşə liseyindən 2-3 nəfərin Rumuniyanın müvafiq TPT müəssisəsinə ezam edilməsi).

- Mingəçevir Turizm Kolleci və Şotlandiyanın Stivenson Kolleci arasında 2009-cu ilin mart ayından başlayan növbəti əməkdaşlığın, qiymətləndirilməsi. Müəllim heyətinin müvafiq xarici PTM-lə əlaqələrinin qurulmasını həyata keçirmək üçün əlverişli model olub-olmadığının müəyyən edilməsi və nəticə müsbət olarsa, bu əməkdaşlıq modelinin digər sahələrdə tətbiq edilməsi.

- PTM direktorlarına standart qiymətləndirmə prosedurlarını həyata keçirtmək sahəsində təlim keçmək mexanizmin hazırlanması.

- PTM-də standartların təsdiq edilmiş dövlət meyarlarına uyğun olmasına nəzarət etmək üçün Nəzarət Şurasının yaradılması üzrə təkliflərin hazırlanması və NK-nə təqdim edilməsi.

İLK PEŞƏ-İXTİSAS TƏHSİLİ SAHƏSİNDƏ MÜƏLLİMLƏRİN İLKİN TƏLİMİ

İlk peşə ixtisas təhsili sahəsində islahatlar aparılmasında ən vacib amil pedaqoji heyətin keyfiyyəti və ixtisaslarıdır. İşəgötürənlərin tam etibar etdiyi bacarıqlı müəllimlər olmadan digər amillərin, məsələn işəgötürənlərin ehtiyaclarına uyğun səriştəyə əsaslanan kurikulumların keyfiyyətə təsiri az olacaq. Peşə təhsili müəssisələri işçilərini ilkin peşə təhsili və fasiləsiz peşə təhsili (FPT) nümunəvi səviyyədə olmazsa, onlar işəgötürənlərin mövcud və gələcək tələblərini ödəyə bilməzlər.

Hazırda Azərbaycanda ilk peşə-ixtisas təhsili sahəsində ixtisas fənn müəllimləri və istehsalat təlimi ustaları üçün ilkin təlim mövcud deyil. PTM-lərdə əksər ixtisas fənn müəllimləri və istehsalat təlimi ustaları (bundan sonra "ixtisas müəllimləri" adlandırılacaq) müxtəlif universitetləri və orta ixtisas təhsili müəssisələrini bitirdiklərindən və müəllim üçün vacib olan müasir təlim-tədris metodologiyası üzrə bilik və bacarıqlara malik deyillər. Müəllimlər peşə təhsilinin ehtiyaclarına uyğun hazırlanmış təhsil proqramı üzrə ilkin təhsil almadan PTM-lərdə işləməyə başlayırlar. Nəticədə təhsilənlərə verilən təhsilin səviyyəsi aşağı olur və müəllimlər təhsilənlərlə münasibətlər qurmaqda çətinliklərlə üzləşirlər. Qeyri-pedaqoji profilli ali təhsil müəssisələrində, məs., Texniki Universitet, Dövlət Neft Akademiyası və digərlərində pedaqogika nə əsas, nə də ki, seçmə fənn kimi tədris edilmir.

Müəllimlərin ilkin təlimi üçün ixtisas və pedaqogika üzrə təsdiq olunmuş proqram (kurikulum) yoxdur.

Beləliklə, PTM-lərdə ixtisas fənn müəllimləri ali təhsilli, istehsalat təlimi ustaları isə ali təhsilli və ya orta ixtisas təhsilli olsalar belə, onların pedaqogika barədə anlayışı və bilikləri

yoxdur. Onlar insanları, xüsusilə də yaşlıların necə öyrəndikləri barədə biliklərə malik deyil. Onlar, İKT də daxil olmaqla, müasir tədris mühiti yaratmaq və bu mühiti inkişaf etdirmək üçün istifadə edilən metodları bilmirlər. Təlim almış peşəkar müəllim hədəf auditoriya üçün ən uyğun yanaşmanı seçməyi bacarmayıdır. Mövcud sistemdə isə əsas diqqət hələ də sinif otaqlarında mühazirələr vasitəsilə biliklərin (adətən köhnə olan) ötürülməsinə və praktiki dərslərin emalatxanalarda (adətən köhnə olan) tədris edilməsinə yetirilir. Sinif otaqlarında istifadə edilən metodologiya hədəf auditoriyanın ehtiyaclarına uyğun deyil.

Azərbaycan Respublikasında texniki peşə təhsilinin inkişafı üzrə Dövlət Proqramında regionların sosial-iqtisadi inkişafını və yerli xüsusiyyətləri nəzərə almaqla ixtisaslı işçi qüvvəsi probleminin həllini ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələri qarşısında mühüm vəzifələrdən biri kimi qoyulmuşdur. Bu vəzifənin həyata keçirilməsi üçün bir sıra tədbirlər görülsə də, sürətlə dəyişən əmək bazarının müasir tələblərinə uyğun kadrların hazırlanmasında ixtisas müəllimlərinin ilkin təlimi sahəsində aşağıdakı problemlər mövcuddur:

- PTM-lərdə ixtisas müəllimlərinin əksəriyyəti pedaqoji bilik və bacarıqlara malik deyillər;
- ilk peşə-ixtisas müəssisələrində yeni qəbul edilən müəllimlər ixtisas və pedaqogika üzrə ilkin təlim keçmədən bir başa dərs deməyə başlayırlar;
- müəllimlərin ilkin təlimi üçün ixtisas və pedaqogika üzrə təsdiq edilmiş təlim proqramları yoxdur;
- mövcud ixtisasartırma kurs proqramlarının hazırlanmasında işəgötürənlər iştirak etmirlər və onlar əmək bazarında işəgötürənlərin tələblərini ödəmirlər;

- müəllimlərin əksəriyyətinin təhsildə yeni pedaqoji üsulları və informasiya texnologiyaları barədə bilik və bacarıqları məhduddur;

- ənənəvi təlim texnologiyaları sürətlə dəyişən əmək bazarında işəgötürənlərin tələblərini ödəmir, ilkin və fasiləsiz peşə hazırlığına zəmin yaratmır;

- ilk peşə-ixtisas təhsilində ixtisas fənn müəllimləri və istehsalat təlimi ustaları hazırlayan təhsil müəssisəsi yoxdur, Pedaqoji Universitetlərdə isə peşə təhsili əhatə edilmir.

İxtisas müəllimlərinin və istehsalat təlimi ustalarının ilkin təlimi sahəsində yuxarıda sadalanan çatışmazlıqların və problemlərin aradan qaldırılması üçün aşağıdakı tədbirlərin görülməsi məqsədə müvafiqdir:

- TPT sistemində yeni işə qəbul edilən şəxslərə müasir təlim-tədris metodologiyalarını tədris etmək üçün Təhsil İşçilərinin Peşəkar İnkişafı İnstitutunda müvafiq şöbənin yaradılması;

- müəllimlərinin ixtisas və pedaqogika üzrə bacarıqlara malik olmasını təmin edən proqramların (kurikulumların) hazırlanması;

- yeni qəbul edilən ixtisas müəllimlərinin ilkin təlimlərinin təşkil edilməsi;

- ixtisas müəllimlərinin ixtisas üzrə ilkin təlimi proqramlarının hazırlanmasında işəgötürənlərin imkanlarından maksimum istifadə edilməsi;

- ilkin təlim prosesində yeni pedaqoji və informasiya texnologiyaları üsullarının, o cümlədən şagirdə yönəlmiş yanaşmanın üstün cəhətlərinin, onun metodlarının müəllimlərə öyrədilməsi;

- ilkin təlimin nəticələrinin qiymətləndirilməsi;

- təlim prosesində İKT-dən istifadə edilməsinin təmin edilməsi;

- peşə təhsili müəssisələri üçün mühəndis-pedaqoji kadrların hazırlanması.

- ixtisas müəllimlərinin ixtisas üzrə ilkin təlimi proqramlarının (kurikulumların) peşə standartları əsasında işəgötürənlərin iştirakı ilə hazırlanması;

- təlim proqramı nəticəsində təhsilalanın hansı bilik, bacarıq və vərdislər əldə edəcəyinin kurikulumda aydın şəkildə qeyd edilməsi;

- təlim prosesinin təhsilalana (şagirdə) yönəldilməsi, onun fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq inkişafının təmin edilməsi, nəticəyönümlü xarakter daşması və bütün bunların yalnız səriş-təyə əsaslanan modul texnologiyasının tətbiqi ilə həyata keçirilməsi;

- işəgötürənlərin və təhsilalanların ehtiyaclarının öyrənilməsi və təlim prosesində nəzərə alınması;

- ilkin təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsində FTP nəticələrinin qiymətləndirilməsi mexanizminin tətbiq edilməsi;

- ilkin təlim prosesində İKT-dən istifadə sahəsində, TPT sahəsində kurikulumu əhatə edən elektron tədris materiallarının tətbiqində müəllimlərə dəstək göstərilməsi;

- peşə təhsili müəssisələri üçün ali və təhsilli mühəndis-pedaqoji kadrların hazırlanması.

TPT SAHƏSİNDƏ ÇALIŞANLARIN VƏ SOSIAL TƏRƏFDAŞLARIN İNFORMASIYA DƏSTƏYİ

Təhsildə islahatların aparılması mürəkkəb prosesdir. Bu prosesdə dövlət, TN, TPT müəssisələri, işəgötürənlər və digər sosial tərəfdaşlar (maraqlı tərəflər) iştirak edirlər. Onların hər biri zəruri məlumat almaq imkanına malik olmalıdırlar. TPT sahəsində siyasətin formalaşdırılması və icrasının dəstəklənməsində, PTM səviyyəsində idarəetmə üsullarının təkmilləşdirilməsində, effektiv kadr prosesinin təmin edilməsində məktəb rəhbərliyinin istifadə edəcəyi güclü bilik bazasının olması çox böyük önəm kəsb edir. "Bilik bazası" müasir TPT sistemi və onu təşkil edən hər bir peşə təhsili müəssisəsinin ehtiyacları və mövcud imkanları, habelə ilk peşə-ixtisas təhsilli kadrlara olan tələbat barədə məlumatları özündə birləşdirməlidir.

Buna nail olmaq üçün yeni qurumun yaradılması və ya hazırda fəaliyyət göstərən müvafiq qurumun inkişaf etdirilərək "Bilik bazası"na çevrilməsi məqsədmüvafiqdir. Bu cür qurum təhsil sisteminin mənfi və müsbət cəhətlərini müəyyənləşdirmək üçün tədqiqat işləri aparmalı və problemlərin həlli yollarının tapılmasında TPT sistemi ilə işləməlidir. ARTPI-nin Peşə-ixtisas Təhsili bu məqsədə daha uyğundur. Şəbə Respublikada ilkin peşə təhsili sahəsində normativ-hüquqi, iqtisadi və informasiya bazasının təkmilləşdirilməsi, iqtisadiyyatın bütün sahələri (maşınqayırma, inşaat, ictimai iaşə, kənd təsərrüfatı və s.) üzrə ilkin peşə-ixtisas təhsilli kadrların hazırlanması üçün əlverişli şəraitin yaradılması, bu təhsil pilləsi müəssisələrinin strukturu və idarə edilməsi mexanizminin təkmilləşdirilməsi, regionlarda sosial-iqtisadi potensial nəzərə alınmaqla yeni tip ilkin peşə təhsili müəssisələrinin yaradılması, onları elmi-meto-

dik və informasiya təminatı, standartların, kurikulumların, dərslik və dərs vəsatirlərinin hazırlanması, müəssisə və təşkilatların peşə-ixtisas kadrlarına olan tələbatının öyrənilməsi, bu sahədə kadr hazırlığının əmək bazarının tələb və ehtiyaclarına uyğun proqnozlaşdırılması üzrə pedaqoji tədqiqatlar aparır və ilk peşə-ixtisas təhsili üzrə normativ-hüquqi sənədlərin layihələrini hazırlayır.

“Bilik bazası” aşağıdakı problemlərin həll edilməsinə yardımçı olar bilər:

- təhsilin məzmununun əmək bazarının müasir tələblərinə uyğunlaşdırılması – səriştə əsaslı peşə standartları əsasında təhsil standartlarının və kurikulumların hazırlanması;

- peşə təhsili müəssisələrinin çevikliyi-rəhbərlik və işçi heyətin işgötürənlərin tələblərinə uyğun mühitdə işləmək üçün müasir bilik və bacarıqlara ehtiyaclarının ödənilməsi;

- dövlət və biznes qurumları ilə əməkdaşlıq - TPT müəssisələrində siyasətin icrası prosesinə strateji məsləhətlərin verilməsi.

- institusional planlaşdırma – məktəbin strateji planları, onları hazırlanması və icrası;

- xərclər/büdcə - özümaliyyətləşən kurslar və kommersiya əsaslı xidmətlərin təşkili;

- TPT müəssisələrində dəyişikliklərin aparılması prosesinin idarə edilməsi – İKT və bilik və bacarıqlara əsaslanan kursların tətbiqi;

- fəal pedaqogika – pedaqoji heyətin rolunu dəyişərək onların interaktiv tədrisdən daha çox istifadə edən və şagirdləri özünü-təhsilə həvəsləndirən menecerə çevrilməsi;

- İKT-nin təhsil sistemində geniş tətbiqi - şagirdlərin İKT-dən istifadəsi, işçi heyətin İKT bacarıqları, İKT-lərə ehtiyac,

kurikulumların hazırlanmasında İKT-dən istifadə, müsbət təcrübənin müəyyənləşdirilməsi və ötürülməsi, İKT infrastrukturunun davamlı maliyyə təminatı, İKT əsaslı tədris proqramlarının istifadə edilməsi;

- bütün fənlər, pedaqoji və idarəçilik funksiyaları üzrə müsbət təcrübənin yayılması - milli və beynəlxalq səviyyədə;

- müəllimlərin və şagirdlərin qiymətləndirilməsi - yeniliyə təhrik edən amil kimi.

“Bilik bazası”nın yaradılmasını zəruri edən problemlər aşağıdakılardır:

- Peşə təhsili müəssisələrinin rəhbərliyinin və işçi heyətinin işgötürənlərin tələblərinə uyğunlaşması üçün məlumat mənbəyi məhduddur.

- Məlumatların davamlı olaraq PTM-lərə ötürülməsi üçün lazımi resurslar (İKT avadanlığı və lazımi səviyyədə təlim keçmiş işçi heyət) yoxdur.

- Məktəblərə verilən məlumatlar çox vaxt onlara lazım olan məlumatlar olmur.

- “Bilik bazası”nın funksiyalarını icra edən rəsmi orqan yoxdur.

Bu problemlərin həlli üçün aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

- “Bilik bazası”nın funksiyalarını icra edən rəsmi orqanın yaradılması.

- “Bilik bazası”nın funksiyalarını icra edən orqanın zəruri məlumatları hazırlanması, əldə edilməsi, saxlanması və ötürülməsi üçün lazımi resurslarla təmin edilməsi (İKT avadanlığı, elmi-metodik vəsaitlər, müvafiq kadr potensialı və s.).

- PTM-lərin məlumatları qəbul etməsi üçün lazımi resurslarla təmin edilməsi (İKT avadanlığı, müvafiq kadr potensialı və

s.).

Bu məqsədlə aşağıdakılar həyata keçirilməlidir:

- Yeni qurumun yaradılması və fəaliyyət göstərən müvafiq qurumun inkişaf etdirilərək “Bilik bazasına” çevrilməsi.
- “Bilik bazası”nın funksiyalarını icra edən orqanın zəruri məlumatları hazırlaması, əldə etməsi, saxlaması və ötürməsi üçün lazımı resurslarla təmin edilməsi.
- PTM-lərin məlumatları qəbul etməsi üçün lazımı resurslarla təmin edilməsi.
- PTM-in işçi heyətinin müvafiq təlimlərə cəlb edilməsi.

MÜASİR TƏDRİS MÜHİTİNİN FORMALAŞMASI

Son onilliyin beynəlxalq təcrübəsi göstərir ki, bu gün ilk peşə təhsilinin müasirləşdirilməsi və təkmilləşdirilməsi bir-biri ilə sıx əlaqədə olan aşağıdakı məsələlərin həllini tələb edir:

- əmək bazarı və ilk peşə təhsili sistemi arasında dinamik balansın əldə edilməsi;
- ilk peşə təhsilinin keyfiyyətinin idarə olunması üçün səmərəli mexanizmlərin yaradılması və həyata keçirilməsi;
- təqdim olunan təhsil xidmətlərinin səmərəliliyinin və əl çatanlığının təmin edilməsi;
- ilk peşə təhsili sisteminin yeni keyfiyyətini və yüksək nüfuzunu təmin edə bilən kadr potensialının formalaşması.

Bu məsələlərin həllində müasir tədris mühitinin yaradılması böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Müasir tədris mühiti dedikdə təhsilin yeni məzmunu və idarəetmə prinsipləri başa düşülür. Bunlara nail olunması üçün aşağıdakı istiqamətləri ehtiva edən islahatlar aparılmalıdır:

- Milli İxtisas Çərçivəsinin formalaşdırılması.
- Təlim və tədrisdə əmək bazarının tələblərini qarşılayan yeni yanaşmaların tətbiqi .
- Təlim və tədrisdə müasir texnologiyalardan istifadə olunması.
- Peşə bacarıqlarının və səriştələrin müstəqil qiymətləndirilməsi və sertifikatlaşdırılması.

Milli İxtisas Çərçivəsi

Müasir tədris mühitinin formalaşmasında əsas vasitələrdən biri Milli İxtisas Çərçivəsidir (MİÇ). MİÇ qəbul edilmiş vahid ixtisas səviyyələrinin təsvir edildiyi sənəd olub, təhsilalana

müxtəlif səviyyələri müqayisə etmək, növbəti səviyyələrə keçid yollarını müəyyənləşdirmək və bununla da təhsil almaq istədiyi ixtisasla bağlı qərar vermək imkanı yaradır. İxtisasların yüksək keyfiyyətli olması və onların işəgötürənlərin ehtiyaclarına uyğunlaşdırılması üçün ixtisaslar akkreditasiya edilir.

Bu çərçivəni yaratmaq üçün bir sıra işlər görülməlidir. Peşəkar qurumlar da daxil olmaqla, işəgötürənlərin tələb etdiyi bilik, bacarıq və səriştələr (kompetensiyalar) bunun üçün bazis rolunu oynayır. Bunlar birbaşa olaraq milli təhsil standartları, təlimin məzmunu, təlim-tədris metodologiyası və şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi ilə əlaqəlidir. MİÇ-nin tam şəkildə işləyə bilməsi üçün, ixtisasların hansı digər ixtisaslarla ekvivalent olduğunu müəyyən etmək lazımdır. Məsələn, peşə ixtisaslarının akademik təhsil pillələrinin ixtisasları ilə ekvivalent olanları varmı? Qeyri-əyani və distant təhsildən daha yuxarı səviyyələrə keçid əyani təhsillə ekvivalentdirmi?

Kreditlərin yığılması və ötürülməsi də yuxarı səviyyələrə keçidə yardımçı ola bilər. Kreditlər tədris edilən mövzulara verilir, bununla da şagirdlərə daha çevik olmaq və mövzuları özlərinə uyğun müddətdə öyrənərək kreditlər toplamaq imkanı verilir. Kreditlər milli təhsil sisteminin tərkib hissəsinə çevrilərsə, təhsilalan müəyyən ixtisaslar üzrə təhsilini digər təhsil müəssisəsində davam etdirə bilər. Kreditlərin toplanması çox vacib elementdir.

Hazırda Azərbaycanda Milli İxtisas Çərçivəsi mövcud deyil. İlk peşə-ixtisas təhsili sisteminin dövlət tərəfindən tənzimlənməsi zamanı istifadə edilən vəsaitlər aşağıdakılardır:

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin "Fəhlə peşələri və qulluqçu vəzifələrinin ümumrespublika təsnifatının və fəhlə peşələri və qulluqçu vəzifələrinin vahid-tarif-ixtisas sorğu kitabçasının işlənilməsi haqqında" 25.04.1995-ci il tarixli

qərarına əsasən iqtisadi sahələr üzrə əlaqədar nazirliklər və digər qurumlar tərəfindən hazırlanmış iqtisadi sahələr üzrə fəhlə peşələri və qulluqçu vəzifələrinin Vahid-Tarif-İxtisas sorğu kitabçaları.

Peşə təhsili sahəsində ixtisas və ixtisaslaşma klassifikatoru.

Fəhlə peşələri və qulluqçu vəzifələrinin vahid-tarif-ixtisas sorğu kitabçasında ilk peşə-ixtisas təhsili üzrə peşə və ixtisasların məzmununa qoyulan minimum tələblər təsvir edilir. Bu sənəddə həmçinin ixtisas üzrə təhsil müddəti də öz əksini tapır. Kitabçada bilik və bacarıqların qiymətləndirilməsi üçün vahid standartlar yoxdur.

İxtisas və İxtisaslaşma Klassifikatoru 2002-ci ildə yenilənsə də, əmək bazarının müasir tələblərinə cavab vermir. Tədris edilən mövcud ixtisaslar beynəlxalq standartlara uyğun gəlmir, işəgötürənlərin ehtiyaclarını ödəmir və bir ixtisasdan digərinə keçidi təmin etmir. Ümumiyyətlə, qeyd edilən sənədlərin əksəriyyətinin məzmunu sovet dövrünə aid olub, planlı iqtisadiyyata ünvanlandığından müasir tələbləri ödəmir.

Beləliklə, hazırda texniki-peşə təhsilinin məzmunu əmək bazarının tələblərinə cavab vermir və bunun əsas səbəbləri aşağıdakılardır:

- Mövcud Vahid-Tarif-İxtisas sorğu kitabçaları və İxtisas və İxtisaslaşma Klassifikatoru əmək bazarının tələblərinə cavab vermir.
- Milli peşə standartları sisteminin yaradılması üçün baza rolunu oynayacaq peşə və ixtisasların siyahısı köhnədir.
- Peşə və təhsil standartlarının hazırlanma mexanizmləri ayrı-ayrı nümunələr şəklində mövcuddur və proses sistemli şəkildə inkişaf etməmişdir.

- Bir-birilə əlaqəli şəkildə işləməyən donor layihələri problemi həll etməyə müvəffəq ola bilmirlər.

- Şagird nailiyyətlərinin peşə təhsili müəssisəsi tərəfindən qiymətləndirilməsi korrupsiyaya şərait yaradır.

- İşəgötürənlərin ehtiyaclarını ödəmək üçün TPT sisteminin çevikliyi təmin edilmir və kredit sistemi mövcud deyil.

- Dövlət orqanları, biznes qurumları və ilk peşə-ixtisas təhsili sistemi arasında əlaqələr zəifdir və bu əlaqələrin qurulması üçün konkret mexanizmlər yoxdur.

- Milli peşə standartlarının hazırlanması sahəsində vahid milli yanaşma mövcud deyil.

- Mövcud təhsil proqramları işəgötürənlərin ehtiyaclarını ödəmir.

- Mövcud Tarif İxtisas Sorğu Kitabçaları ixtisas səviyyələrini təsvir etmir və təhsilənlərə ixtisas səviyyələrini və səviyələrə keçidləri müqayisə etmək imkanı vermir.

- Qeyd edilən problemləri həll etmək üçün əlaqəli sistem mövcud deyil.

Bu problemlərin aradan qaldırılması üçün aşağıdakı tədbirlər görülməlidir:

- Aşağıdakı məsələlərə görə cavabdeh olan yeni orqan və ya orqanların yaradılması və ya hər hansı mövcud orqanın və ya orqanların bu öhdəlikləri yerinə yetirmək sahəsində inkişaf etdirilməsi:

- peşə və təhsil standartlarının hazırlanması və təsdiqi,
- təhsilverənlərin akkreditasiyası,
- təhsil proqramlarının (kurikulumların) hazırlanması və təsdiqi,
- şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi,
- sertifikatların (diplomların) verilməsi,

–təlim vahidləri üzrə kreditlərin yığılması və ötürülməsi.

- Peşə və təhsil standartlarına, işəgötürənlər və təhsilverənlər arasında əlaqələrə görə cavabdehlik daşıyan İqtisadi Sahələr üzrə Milli Əməkdaşlıq Qurumlarının (Sektor Şuraları) yaradılması. Quruma işəgötürənlər (işəgötürənlər assosiasiyaları) rəhbərlik etməlidir.

- Milli peşə standartları sisteminin yaradılması üçün baza rolunu oynayacaq peşələrin siyahısının hazırlanması.

- Milli peşə standartlarının hazırlanması üçün vasitələrin yaradılması.

- Yerli səviyyədə biznes qurumları və peşə təhsili təminatçıları arasında əlaqələrin qurulması üzrə İcra Hakimiyyətinin və ya Milli Sahibkarlar Konfederasiyasının regional ofislərinin koordinasiya etdiyi kiçik katibliklərin yaradılması, hər bir rayonda belə bir qurumun olması və onun bütün biznes sektorunu əhatə etməsi.

- Peşə standartları əsasında yeni təhsil standartlarının və təhsil proqramlarının hazırlanması.

- Avropa İxtisas Çərçivəsinə uyğun olaraq ixtisas səviyyələrini təsvir edən Milli İxtisas Çərçivəsinin hazırlanması.

İlk peşə-ixtisas təhsili sistemində müasir tədris mühitinin formalaşması üçün aşağıdakılar həyata keçirilməlidir:

- Nəticə yönümlü təhsil standartlarının hazırlanması, təhsilverənlərin akkreditasiya edilməsi və MİÇ-nin bütün funksiyalarının əlaqələndirilməsi vəzifəsini daşıyan, müvafiq nazirliklər və peşə təhsilinin bütün səviyyələrini əlaqələndirən dövlət orqanının yaradılması və ya mövcud mexanizmlərin inkişaf etdirilməsi.

- Təhsil proqramlarının təsdiq etmək, şagird nailiyyətlərini qiymətləndirmək və sertifikatları vermək üçün Kvalifikasiya

Verən Orqanın yaradılması və ya mövcud sistemin inkişaf etdirilməsi. Bu orqan kreditlərin sayının razılaşdırılmasına görə məsuliyyət daşmalı, ixtisaslar Milli İxtisas Çərçivəsinə daxil olmalıdır və dövlətin hər hansı təhsil proqramına maliyyə vəsaiti ayrılmasına razılıq verməsi üçün proqram müəyyən tələbləri ödəməlidir.

- Peşə standartlarını hazırlamaq və təhsil standartlarını razılaşdırmaq üçün İqtisadi Sahələr üzrə Milli Əməkdaşlıq Qurumlarının yaradılması. Bu Əməkdaşlıq Qurumları mövcud strukturların üzərində qurula bilər.

- Milli Əməkdaşlıq Qurumlarının fəaliyyətini idarə etmək üçün kiçik katibliyin yaradılması.

- Dövlət səviyyəsində və regional səviyyədə, təhsil müəssisəsi və təhsil proqramlarının hazırlanması səviyyəsində biznes qurumları və peşə təhsili arasında əlaqələrin yaradılması.

- İqtisadi Sahələr üzrə Milli Əməkdaşlıq Qurumları vasitəsilə milli peşə standartları sisteminin yaradılması üçün baza rolunu oynayacaq peşələrin siyahısının tutulması.

- İqtisadi Sahələr üzrə Milli Əməkdaşlıq Qurumları vasitəsilə peşə standartlarının hazırlanması

- İcra Hakimiyyətlərinin və ya Milli Sahibkarlar Konfederasiyasının prosesi regional səviyyədə koordinasiya etməsi və rayonda bütün biznes sektorunu əhatə etməklə yerli səviyyədə peşə və təhsil standartlarının tətbiqi.

- Peşə standartları əsasında yeni təhsil standartları və təhsil proqramları hazırlamaq sahəsində İqtisadi sahələr üzrə Milli Əməkdaşlıq Qurumlarının Kvalifikasiya Verən Orqanla və peşə təhsili müəssisələri ilə birgə işləməsi və fəaliyyətin ARTPI-nin Peşə İxtisas Təhsili Şöbəsi tərəfindən koordinasiya edilməsi.

- İxtisas səviyyələrinin əsaslandığı prinsipləri, hər səviyyə üçün vahid tələbləri və ixtisas səviyyələri arasında keçid prinsiplərini təsvir edən Milli İxtisas Çərçivəsinin hazırlanması.

Təlim və tədrisdə əmək bazarının tələblərini qarşılayan yeni yanaşmaların tətbiqi. Təhsilin keyfiyyətə müasirləşdirilməsi, başqa sözlə onun məzmununun yeniləşdirilməsi üçün əsas vasitələrdən biri əmək bazarının məzunun üzərinə qoyduğu real tələbləri əks etdirən təhsil standartlarının yeni modelinin tətbiqidir. Yeni təhsil standartlarının fundamentini işəgötürənlərin iştirakı ilə hazırlanmış və məzundan tələb edilən bilik, bacarıq və səriş-tələri dəqiqliklə əks etdirən peşə standartları təşkil edir. Təlimin nəticələrinə (təhsil prosesinin sonunda təhsilalanın əldə etdiyi bilik, bacarıq və səriş-tələr) əsaslanan standartların işlənməsi və tətbiqi peşə və təhsil standartlarının həm işəgötürənlər, həm təhsilvərənlər, həm də təhsilalanlar tərəfindən eyni dərəcədə başa düşülən universal formata gətirilib çıxarılmasına imkan yaradır.

TPT sistemində istifadə edilən ənənəvi təlim texnologiyaları sürətlə dəyişən əmək bazarında işəgötürənlərin tələblərini ödəmir, təhsil proqramları (kurikulumlar) peşə standartları əsasında işəgötürənlərin rəhbərliyi ilə hazırlanmış, təlim nəticəsində təhsilalanın hansı bilik, bacarıq və vərdislər əldə edəcəyi aydın şəkildə göstərmir. Mövcud kurikulumlar çevik deyil, onların hazırlanmasında işəgötürənlər iştirak etmir və PTM-lər onları yerli işəgötürənlərin fərdi ehtiyaclarına uyğunlaşdırma bilmirlər.

Peşə təhsilində şagird nailiyyətlərində müsbət nəticələrə nail olmaq üçün vasitələrdən biri də şagirdə yönəlmiş yanaşmanın tətbiqidir. Şagird yönümlü yanaşmada müəllim öyrənmə menecerinə çevrilir. O, artıq birtərəfli şəkildə bilik və məlumat verən şəxs deyil, həmçinin müvafiq fənn və ya bacarıq sahəsi üzrə təcrübəli mütəxəssisdir. Onun rolu bütün müvafiq metodlardan istifadə

edərək öyrənmə prosesinə dəstək olmaqdır. Peşə təhsilində bu metodun tətbiqi sayəsində şagirdlər daha çox bilik əldə edirlər, daha tez öyrənirlər, öyrəndikləri bilik və məlumatları daha çox yadda saxlayırlar və bu bilikləri daha hazır şəkildə, hətta yad mühitdə belə tətbiq edə bilirlər.

Hazırda ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində təhsilalanların öz təhsillərinə görə daha çox məsuliyyət daşması və təkcə təhsilverənlərin (müəllimlər, istehsalat təlimi ustaları və b.) onlara verdiyi məlumat və bilikdən asılı olmamaları üçün daha müvafiq tədris mühiti yaratmağa hamı tərəfindən tam diqqət yetirilmir.

Mövcud təlim prosesi fənn yönümlüdür. Təlim nəticələri təhsil sisteminin qoyduğu tələblərlə (fənlər, onların proqramları və saatların miqdarı) ölçülür. Müəllimlərin əksəriyyəti hələ də şagirdlərin təlim prosesində fəal iştirak etmədiyi müəllimə yönəlmiş yanaşmalardan istifadə edirlər. Səriştəyəsaslanan təlim yanaşmasına uyğun olmayan bu yanaşmada müəllimlər və istehsalat təlimi ustaları məlumat və bilik verən tərəf kimi çıxış edirlər, onlar təlim prosesinin mərkəzi obyektləridirlər.

PTM-lər tərəfindən işəgötürənlərin və təhsilalanların ehtiyacları öyrənilmədiyindən təlimlər maraqsız keçir.

Proqram üzrə müəyyən məlumatlar və əsas faktlar ayrı-ayrı nəzəri təlim fənləri vasitəsilə müəllimlər tərəfindən müxtəlif metodlarla (mühazirə, müsahibə, nümayiş, müəssisə və təşkilatlara edilən ekskursiyalar və s.) təhsilalanlara ötürülür. Lakin dərslərdə kiçik qruplarda tədqiqatların aparılması, onların təqdimatının və müzakirəsinin təşkili, bu zaman təhsilalanların öz fikirlərini bildirməsi kimi vacib məsələlərə çox az fikir verilir. Təlim prosesində əyani və texniki vasitələrdən (İKT, təlim videosu və b.) nadir hallarda istifadə edilir. Bu cür texniki dəstək vasitələri kifayət qədər deyil.

Məşğələlərdə təhsilalanlar istehsalat təlimi ustasının göstərdiyi texnoloji üsullardan istifadə edərək əməliyyatları yerinə yetirirlər. Belə yanaşmada müəllim və istehsalat təlimi ustası birtərəfli şəkildə bilik və məlumat verən şəxs, yəni təlim prosesində mərkəzi fiqur kimi qalmağa səy göstərir ki, bu da səriştəyəsaslanan müasir təlim texnologiyalarına uyğun deyil. Beləliklə, nəzəri təlim dərslərində olduğu kimi, istehsalat təlimində də təlim prosesinin mərkəzində təhsilalanlar deyil, təhsilverənlər dayanır.

Beləliklə, hazırda texniki-peşə təhsilində tətbiq edilən yanaşmalar işəgötürənlərin tələblərinə uyğun mütəxəssis hazırlığına imkan vermir və bunun əsas səbəbləri aşağıdakılardır:

- təhsil proqramları (kurikulumlar) səriştəyəsaslı və nəticə yönümlü deyil.
- mövcud kurikulumlar yerli işəgötürənlərin ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmaq üçün çevik deyil.
- təhsil proqramlarını (kurikulumları) hazırlayarkən təhsilalanların və işəgötürənlərin ehtiyacları nəzərə alınmır.
- həm nəzəri, həm də istehsalat təlimi dərslərində təlim prosesinin mərkəzində təhsilalanlar deyil, təhsilverənlər dayanır və işəgötürənlərin ehtiyacları nəzərə alınmır.
- proqram üzrə müəyyən məlumatlar və əsas faktlar ayrı-ayrı nəzəri təlim fənləri və istehsalat təlimi vasitəsilə müəllim və istehsalat təlimi ustaları tərəfindən müxtəlif metodlarla təhsilalanlara ötürülsə də, onlar lazımı təlim materialları ilə təmin olunmurlar, təhsilalanların fikir və istəkləri, hətta iş təcrübələri belə nəzərə alınmır.
- PTM-lərində təlim-tədris prosesini mövcud strukturu dövrün tələblərini ödəmir.

Bu problemlərin aradan qaldırılması üçün aşağıdakı tədbirlərin görülməsi vacibdir:

- İlk peşə-ixtisas təhsili və təlimi sistemində səriştəyə (kompetensiyalara) əsaslanan modul texnologiyalarının tətbiqinin təmin edilməsi.

- Təhsil proqramlarının (kurikulumların) hazırlanması zamanı təhsilənlərin və işəgötürənlərin ehtiyaclarının nəzərə alınması.

- Təhsilənlərə müvafiq məlumat mənbələri və ixtisasla bağlı digər sənədlərdən istifadə etmək imkanının yaradılması.

- Təlim prosesində şagirdin diqqətini cəlb edən və onu təlim prosesində iştiraka təhrik edən səmərəli struktura malik olan təlim-tədris prosesinin yaradılması.

Təlim və tədrisdə əmək bazarının tələblərini qarşılayan yeni yanaşmaların tətbiqi istiqamətində aşağıdakılar həyata keçirilməlidir:

- Təhsil proqramlarının (kurikulumların) peşə standartları əsasında işəgötürənlərin rəhbərliyi ilə hazırlanması, təlim proqramı nəticəsində təhsilənlənin hansı bilik, bacarıq və vərdislər əldə edəcəyinin kurikulumda aydın şəkildə qeyd edilməsi.

- təhsilənləri akkreditasiya etmək vəzifəsi daşıyan dövlət orqanının yaradılması və ya bu öhdəliyin yerinə yetirilməsinin müvafiq dövlət orqanına həvalə edilməsi.

- təhsilənlərin proqram üzrə müəyyən məlumatlar və əsas faktları müstəqil əldə etmələri və onlara təhsil prosesində daha uğurlu fəaliyyət göstərməyə kömək edən təlim-tədris prosesinin yaradılması.

- PTM və ixtisas (fənn) səviyyələrində təlim prosesinə işəgötürənləri cəlb etməklə təhsilənlərin diqqətinin əmək bazarında baş verən dəyişikliklərə yönəldilməsi.

Təlim və tədrisdə müasir texnologiyalardan istifadə

Bütün dünyada İKT sinif otaqlarında təlim-tədris prosesinə, həmçinin distant təhsil prosesinə daha çox daxil olmağa başlayır. Bu da bəziləri tərəfindən “elektron-təhsil/e-təhsil” termininin istifadəsinə gətirib çıxarır. Peşə təhsili müəssisələrində İKT-dən istifadə, yəni elektron-təhsil, ümumilikdə təhsilin keyfiyyətini və standartlara uyğunluğunu artırmağa dəstək olacaqdır.

İKT-nin tətbiqi təhsildə iştirakla bağlı maneələrin aradan qalxmasına, uzaq regionlarda müəllimlərin ixtisasartırması və yenidən təlimi də daxil olmaqla, işçilərin təlimi və yenidən təlimi sisteminin təkmilləşməsinə, keyfiyyətin və standartların yüksəlməsinə imkan yaradır.

İKT siyasətinin beynəlxalq təcrübəyə uyğun uğurlu şəkildə həyata keçirilməsi üçün aşağıdakılara diqqət yetirmək lazımdır:

- Təhsilin liderləri – ən yaxşı ənənəvi xüsusiyyətlərin ən yaxşı yeni xüsusiyyətlərlə uzlaşdırılması;

- Müəllimlər –fəal, standartlara uyğun və yüksək keyfiyyətli təhsilin təşkili üçün təlim-tədris prosesində İKT-dən istifadənin ənənəvi yanaşmalarla birləşdirilməsi;

- Tələbələr – yeni texnologiyalardan ən yaxşı şəkildə yararlanmasının təmin edilməsi;

- İKT üzrə avadanlıq və proqramların təminatçıları– maliyyə cəhətdən davamlı, yüksək keyfiyyətli məhsul və xidmətlər təmin etmək üçün dövlət və müəssisələrin bu sektorlarla işləməsi.

Elektron təhsil mühitinin yaradılmasında 5 vacib element olmalıdır:

- infrastruktur – müəllim və şagirdlərin istifadə edəcəyi İKT avadanlığının olması;

–internet əlaqəsi – müxtəlif materiallar və dəstəkdən istifadə edə bilmələri üçün bütün peşə təhsili müəssisələrinin internetə qoşulmasını təmin etmək;

–təlim-tədris prosesinə yeni yanaşmalardan və resurslardan istifadə edə bilmələri üçün müəllimlərin Fasiləsiz Peşə Təhsili (Fasiləsiz Peşə Təhsili dedikdə mövcud işçi heyətin bacarıqlarının əmək bazarının tələblərinə uyğun olmasını təmin etmək üçün işçi heyətin ixtisasartırması və yenidən təlimi nəzərdə tutulur);

–yeni yanaşmalara dəstək olacaq mühitin yaradılması üçün peşə təhsili müəssisələrinin idarəçilik və inzibati heyətinin yenidən təlimi;

–məzmun – yüksək keyfiyyətli çap materialları ilə yanaşı yüksək keyfiyyətli elektron resursların olması. Bu fəaliyyət distant təhsil proqramlarının bir hissəsi ola bilər.

10 iyun 2008-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti “Təhsil Sisteminin İnformasiyalaşdırılması üzrə Dövlət Proqramının (2008-2012-ci illər)” təsdiq edilməsinə dair sərəncam imzalamışdır. Proqramın məqsədi təhsilin bütün pillələrində müasir informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının səmərəli tətbiqi və istifadəsi ilə vahid ümummilli təhsil mühitinin formalaşdırılması və bu zəmində əhalinin bütün təbəqələri üçün keyfiyyətli təhsil almaq imkanlarının təmin edilməsi, habelə ölkənin təhsil sisteminin dünya təhsil məkanına inteqrasiya olunması üçün şərait yaradılmasıdır. Proqramda 5 fəaliyyət istiqaməti öz əksini tapmışdır. Bunlar aşağıdakılardır:

- Təhsil sistemində İKT infrastrukturunun inkişafı
- Elektron təhsil texnologiyalarının tətbiqinin genişləndirilməsi
- Təhsil sistemində idarəetmənin informasiyalaşdırılması
- Kadr potensialının gücləndirilməsi

- Normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi

Dövlət Proqramının icrasına dəstək olmaq üçün 2008-ci ildə Təhsil Nazirliyi nəzdində Təhsil Sisteminin İnformasiyalaşdırılması İdarəsi yaradılmışdır. 2005-2007-ci illərdə qeyd edilən Dövlət Proqramının icrası İdarə tərəfindən əsasən orta məktəblərin informasiyalaşdırılmasına yönəlmişdir. Bununla yanaşı kompüter və internetə çıxışla təmin edilmişdir: Bakı 7 və 13 nömrəli Peşə Liseyləri və Sumqayıt 3 nömrəli Peşə Liseyi.

Hazırda TPT müəssisələrinin cəmi 45%-də kompüter avadanlığı var (345 ədəd kompüter, 148 ədəd printer, skaner və sürətçıxaran, 5 ədəd rəqəmli proyektor). Şagird / kompüter nisbəti 64:1- dir. 108 müəssisədən yalnız beşində 20 və daha çox kompüter var. 53 müəssisədə kompüter ümumiyyətlə yoxdur.

Beləliklə, hazırda texniki-peşə təhsilində İKT tətbiqi müasir tədris mühitinin yaradılmasına imkan vermir və bunun əsas səbəbləri aşağıdakılardır:

- PTM-lərdə elektron tədris sahəsinə görə heç kim cavabdehlik daşımır.
- İKT-nin tətbiqi ilə bağlı ekspert dəstəyinə ehtiyac var.
- PTM-lərin İKT təminatı aşağı səviyyədədir.
- Təlim prosesində İKT-dən istifadə çox zəifdir.
- Müəllimlərə İKT-dən istifadə sahəsində dəstək göstərilmir, onlar elektron tədris materialları ilə təmin olunmur.
- Müəllimləri və İKT üzrə lazımi bilik və bacarıqlara malik deyillər.

Bu problemlərin aradan qaldırılması üçün aşağıdakı tədbirlərin görülməsi nəzərdə tutulmuşdur:

- ARTPI-nin Peşə İxtisas təhsili şöbəsində elektron tədris sahəsində olan şəxsin işə götürülməsi.
- Hər bir peşə təhsili müəssisəsində elektron təhsil üzrə

menecerin təyin edilməsi.

- Təhsil sistemində İKT-nin tətbiqi ilə bağlı ekspertlərin cəlb edilməsi.

- TPT müəssisələrinin lazımi İKT avadanlıqları ilə təmin edilməsi, müvafiq texnikanın saxlanması və yenilənməsi sahəsində dəstəklənməsi.

- Peşə təhsili müəssisələrində elektron-tədrisin təşkili və dəstəklənməsi.

- Elektron tədris sisteminin davamlılığını və inkişafını təmin etmək üçün maliyyə dəstəyi göstərilməsi.

- Peşə təhsili müəssisələrinə təlim-tədris prosesində İKT-dən istifadə sahəsində dəstək göstərilməsi.

- Peşə təhsili müəssisələrinin müəllimləri və istehsalat təlimi ustalarının kompüter bilik və bacarıqlarının artırılması.

- Yerləşdiyi ərazidən asılı olmayaraq bütün TPT müəssisələrinin yüksək sürətli internetə çıxışının təmin edilməsi.

- Uzaq ərazilərin və müəyyən səbəblər üzündən yaşadıkları ərazidən digər əraziyə səfər edə bilməyən şəxslərin (məs., yoxsul ailələr və ya əlilliyi olan insanlar) yüksək keyfiyyətli texniki peşə təhsili ilə təmin edilməsi üçün Distant Təhsilin bir hissəsi olaraq elektron tədrisdən istifadə edilməsi.

- TPT sistemində İKT-dən istifadənin həvəsləndirilməsi.

- TPT sahəsində İKT-dən istifadə üzrə müsbət təcrübənin təbliğ edilməsi.

TPT sistemində İKT-dən istifadəni genişləndirmək və təkmilləşdirmək məqsədilə aşağıdakı fəaliyyətlər müəyyən edilmişdir:

- Peşə təhsili müəssisələrinin İKT avadanlıqları ilə təmin edilməsi, şagird kompüter nisbətinin 1/20 səviyyəsinə qaldırılması, müvafiq texnikanın saxlanması və yenilənməsi sahəsinə

dəstək göstərilməsi.

- Peşə təhsili müəssisələrində elektron-tədrisin təşkili və dəstəklənməsi məqsədi ilə fənn kabinetlərinin yaradılması və informasiyalaşdırılması.

- TPT sahəsində kurikulumu əhatə edən elektron tədris materiallarının hazırlanması.

- Elektron tədris sisteminin davamlılığını və inkişafını təmin etmək üçün maliyyə mexanizmlərinin işlənməsi.

- ARTPI-nin PIT şöbəsi tərəfindən peşə təhsili müəssisələrinə təlim-tədris prosesində İKT-dən istifadə sahəsində dəstək göstərilməsi.

- Peşə təhsili müəssisələrinin müəllimləri və istehsalat təlimi ustaları üçün kompüter kurslarının təşkili.

- PTM-lərin (uzaq ərazilərdə yerləşənlər də daxil olmaqla) yüksək sürətli internetə çıxışın təmin edilməsi üçün maliyyə vəsaitinin ayrılması.

- Uzaq ərazilərin və müəyyən səbəblər üzündən yaşadıkları ərazidən digər əraziyə səfər edə bilməyən şəxslərin (məs., yoxsul ailələr və ya əlilliyi olan insanlar) yüksək keyfiyyətli texniki peşə təhsili ilə təmin edilməsi üçün Distant Təhsilin bir hissəsi olaraq elektron tədrisdən istifadə edilməsi.

- TPT sistemində İKT-dən istifadəni həvəsləndirən müsabiqələrin təşkili.

- TPT sahəsində İKT-dən istifadə üzrə müsbət təcrübə barədə nümunələrin TİMS vasitəsi ilə yayılması (Məs., bu nümunələr milli təhsil portalında –www.edu.az və/və ya Təhsil Nazirliyinin peşə təhsili üzrə internet saytında www.vet.edu.gov.az – yerləşdirilə bilər).

Peşə bacarıqları və səriştələrin sertifikatlaşdırılması

Təhsil proqramlarının təsdiqi, təhsilənlərin qiymətləndirilməsi və sertifikatlaşma müasir tədris mühitinin mühüm tərkib hissələridir.

Təhsil proqramlarının təsdiqi. Peşə təhsili proqramı (kurikulum) işəgötürənlərin ehtiyaclarına tam uyğun olduqda, həmçinin əmək bazarı və təlim ehtiyaclarını tam ödədikdə konkret müddət üçün təsdiq edilməlidir.

Peşə təhsili müəssisələri (və ya digər təhsilverənlər, məsələn şirkətlər) hər hansı ixtisası tədris etmək üçün icazəəldə etməzdən öncə həmin ixtisas üzrə bütün yeni proqramları və modulları təsdiq etməlidirlər. Eynilə, artıq tədris edilən mövcud proqram və ya modullarda hər hansı dəyişiklik edildikdə, onların müvafiq meyarlara uyğun olmaqda davam etməsini təmin etmək üçün yenidən təsdiq edilməlidir. Bundan əlavə, proqramın təsdiq müddəti bitdikdən sonra təhsilverənlər bu proqramları tədris etməkdə davam etmək istəyirlərsə, proqramlar yenidən təsdiq olunmalıdır. Təsdiq üçün iki növ meyarlar toplusu vardır: 1. Peşə təhsili proqramlarının təsdiqi üçün meyarlar. 2. Peşə təhsilində modul spesifikasiyalarının təsdiqi üçün meyarlar.

Təhsilənlərin qiymətləndirilməsi. Təhsil sistemində qiymətləndirmə üzrə strategiyaların olması çox vacibdir, çünki qiymətləndirmə şagirdlərin nə öyrəndiklərinə və necə öyrəndiklərinə təsir edən ən böyük amildir. Peşə təhsilində müxtəlif növ qiymətləndirmə üsullarından və texnikalarından istifadə olunur.

Qiymətləndirmə prosesi üçün müəyyən edilən tapşırıqlar etibarlı və məqsədəuyğun olmalı və qiymətləndirmə zamanı xüsusi qiymətləndirmə meyarlarından istifadə edilməlidir. Təhsil modulunun qiymətləndirilməsi zamanı istifadə edilən tapşırıqlar, modulun tələb edilən sübutlar bölməsində qeyd edilmiş

bütün meyarları əhatə etməlidir. Verilən tapşırıqlar və fəaliyyətlər şagirdə konkret meyarla uyğun sübutlar təqdim etmək imkanı verməlidir. Qiymətləndirmə zamanı meyarlara istinad etmək üsulundan istifadə edilir. Bu zaman şagirdin nailiyyətləri təlim nəticələri üçün müəyyən edilmiş konkret meyarlara və fəaliyyət səviyyələri üçün müəyyən edilmiş konkret standartlara nəzərən müqayisə edilməklə qiymətləndirilir. Konkret qiymətləndirmə meyarları olduğu zaman şagirdlərə onlardan nə tələb edildiyi aydın olur, həmçinin bu meyarlar müəllimlər və ustalara nəyi tədris etməli olduqlarını müəyyən etməkdə kömək edir. Meyara istinad etmək şagirdlərin fəaliyyətinə edilən şərtlərin və rəylərin keyfiyyətini artırma bilər, belə ki, bu meyarlar şagirdlərin işini qiymətləndirərkən müəllimlər və istehsalat təlimi ustaları üçün istinad nöqtəsi rolunu oynayır.

Sertifikatlaşma. Modul spesifikasiyalarında hər bir təhsilənlərin ixtisas - sertifikat əldə etməsi üçün nail olmalı olduğu standartlar aydın göstərilməlidir. Bu keyfiyyət təminatı prosesinin bir hissəsidir. Bu proses təhsilin Milli Peşə Standartlarına uyğunluğunu təmin etmək üçündür. Buna müvafiq mexanizmləri olan daxili və ya xarici yoxlama vasitələri ilə nail olmaq olar.

Hazırda Azərbaycanda ilk peşə-ixtisas təhsili (texniki peşə təhsili) sistemində müasir kurikulum mövcud deyil. Ümumiyyətlə, təhsil proqramları (kurikulumlar) modul xarakterli olmayıb, aydın şəkildə göstərilmiş təlim nəticələrindən və qiymətləndirmə meyarlarından ibarət deyil. Mövcud kurikulumlar tədris planı və proqramlarından ibarətdir. Tədris planları ixtisasın adı, ixtisas dərəcəsi, təhsil müddəti, keçiləcək fənlərin, istehsalat təlimi, istehsalat təcrübəsi və imtahanların siyahısını və onlar üçün ayrılmış saatları təsvir edən sənəddir. Tədris planları əmək bazarının tələbləri üzərində qurulmuş peşə standartları əsasında deyil, "Fəhlə peşələri və qulluqçu vəzifələrinin ümumrespublika

təsnifatı və fəhlə peşələri və qulluqçu vəzifələrinin vahid-tarif-ixtisas sorğu kitabçaları” əsasında hazırlanır.

Tədris planlarının hazırlanmasına görə cavabdeh orqan ilk növbədə Peşə Məktəbinin özüdür. Təhsil Problemləri İnstitutunun Peşəİxtisas Təhsili Şöbəsi və TN-yi onların hazırlayıb Pedaqoji şuranın qərarı ilə təsdiq etdiyi proqramları razılaşıdırıb təsdiq edirlər.

Təhsilənlərin qiymətləndirilməsi və sertifikatlaşma.

Peşə təhsili müəssisələrində tədris prosesi mövcud plan və tədris proqramları əsasında aparılır. Buraya ümumtəhsil fənləri, ixtisas fənlərinin nəzəriyyəsi və ixtisas fənlərinin praktikasını daxildir. Nəzəri fənlərin tədrisində şagirdlər konkret mövzunu danışmaqla qiymətləndirilir. Bu o deməkdir ki, bir şagird yalnız 2-3 dərstdən bir qiymətləndirilir. Qiymətləndirmə mexanizmləri və meyarları yoxdur. Daha çox şagirdlərin mövzunu yadda saxlama qabiliyyətini yoxlayan şifahi qiymətləndirmə və çoxcavablı yazılı testlərdən istifadə edilir. Aydın şəkildə qeyd edilmiş təlim nəticələri yoxdur və qiymətləndirmə heç bir konkret təhsil məqsədinə və ya təlim nəticəsinə əsasən deyil, mövzuların siyahısına əsasən aparılır.

İstehsalat təcrübəsinin bizneslə birgə hazırlanmış proqramı yoxdur. İstehsalat təcrübəsi proqramı PTM müəllimləri tərəfindən hazırlanır, lakin müəssisədə şagirdlərin keçdiyi təcrübə orada icra edilən gündəlik fəaliyyətlər üzərində qurulur. İstehsalat təcrübəsinin sonunda istehsalat təlimi ustasından, biznes müəssisəsinin nümayəndəsindən, məktəbin baş ustası və direktor müavinindən təşkil edilən Komissiya tapşırığın icrası prosesinə nəzarət edir və nəticədə şagirdə hansı ixtisas dərəcəsinin tövsiyə edildiyini göstərən istehsalat xarakteristikası verilir. Amma biznesin nümayəndələri əksər hallarda bu Komissiyanın işində iştirak etmir (bu sahədə bəzi müsbət nümunələr mövcud olsa

belə). Effektiv qiymətləndirməyə nail olmaq üçün Dövlət Bura-xılış İmtahan Komissiyasında biznes təşkilatının nümayəndəsi sədr ola bilər, lakin təcrübədə adətən məktəbin direktoru bu rolunu icra edir və əksər hallarda Komissiyada biznesin nümayəndəsi iştirak etmir.

PTM-lər tərəfindən məzunlara ixtisas verilirərkən yekun imtahan şifahi aparılır və praktiki bacarıqlar qiymətləndirilmir. Praktiki bacarıqlar yalnız istehsalat təlimi zamanı və istehsalat təcrübəsinin sonunda qiymətləndirilir. İstehsalat təlimində avadanlıqlar köhnə olduğu üçün əldə edilən və qiymətləndirilən bacarıqlar da köhnədir. Müasir tələblərə uyğun bacarıqlar istehsalat təcrübəsi zamanı əldə edilir, onun isə vahid proqramı olmur və qiymətləndirmə bəzi hallarda formal xarakter daşıyır. Yəni istehsalat xarakteristikası formal olaraq doldurulur və imzalanır. İmtahanın nəticəsinə əsasən şagirdin ixtisas dərəcəsi təyin edilir və bu dərəcənin qeyd edildiyi diplom və ya peşə attestatı verilir.

Daxili qiymətləndirmənin kənar orqan tərəfindən yoxlanılması mexanizmi yoxdur. Bəzi hallarda təhsil müəssisələrinin qiymətləndirilməsi Təhsil Nazirliyi tərəfindən yoxlanılır. Yəni Təhsil Nazirliyi dərslərdə, istehsalat təcrübəsində və ya imtahanlarda iştirak edib, prosesi qiymətləndirir. Bu isə sistemətik xarakter daşımayıb müxtəlif vaxtlarda baş verə bilər.

Peşə təhsili müəssisələri şagirdləri qiymətləndirir və sertifikatlaşdırır, Təhsil Nazirliyi isə təhsil müəssisələrini kənardan yoxlayır.

Təklif: İPTİM-də hər bir iqtisadi sektor üzrə İşçi Qrupları yaradılmalı, qruplara müvafiq biznes təşkilatlarının və peşə təhsili müəssisələrinin nümayəndələri, ARTPI-nin mütəxəssisləri və Təhsil Nazirliyinin Texniki Peşə Təhsili şöbəsinin nümayəndəsi daxil olmalıdır.

Təhsil proqramlarının təsdiqi, təhsilalanların qiymətləndirilməsi və sertifikatlaşma sahəsində aşağıdakı problemlər vardır:

- PTM-lərdə yeni qiymətləndirmə sistemi tətbiq edilmir.
- Təhsil proqramlarının (kurikulumların) hazırlanması, təhsilverənlərin təsdiqi, təhsil proqramlarının təsdiqi, təhsilalanların qiymətləndirilməsi, sertifikatların (diplomların) verilməsi və uğurla bitirilmiş modulların qeydə alınması funksiyalarını əlaqəli icra etmək üçün mükəmməl sistem yoxdur.
- İmtahanların təşkili və keçirilməsi, qiymətləndirmə və təhsil haqqında sənədlərin verilməsinin bir əldə (peşə təhsili müəssisələrində) olması əksər Avropa İttifaqı ölkələrinin peşə təhsili üzrə ən yaxşı təcrübəsinə uyğun deyil və korrupsiyaya şərait yaradır.
- Müasir əmək bazarının tələblərinə uyğun səriştəyə əsaslanan peşə standartları və onların əsasında hazırlanıb təsdiq olunmuş təhsil proqramları (kurikulumlar) yoxdur.
- Mövcud təhsil proqramlarının hazırlanması prosesində Əmək Bazarının ehtiyacları öyrənilmir, hazırlanmış proqramların təsdiqi mexanizmi yoxdur. Bu sahədə işləyən əməkdaşların əmək haqqının çox aşağı olması səbəbindən müasir tələblərə cavab verən təhsil proqramları (kurikulum) hazırlaya bilən yüksək ixtisaslı kadrları bu işə cəlb etmək olmur. Bu sahədə aparıcı biznes qurumları kənar qalır.
- Təhsilverənlərin istifadə etdiyi müəllimə yönəlmiş yanaşma təhsilalanların və işəgötürənlərin ehtiyaclarını ödəmir.
- Təhsil proqramlarının təsdiq edilməsi üçün Avropanın qabaqcıl ölkələrində olan xüsusi meyarlar yoxdur.
- Peşə təhsili sahəsində müasir qiymətləndirmə standartları və mexanizmləri yoxdur. Mövcud qiymətləndirmə sistemi

təhsilalanların təhsil proqramı üzrə etibarlı məlumat verməsini, təlimin məntiqi tərəkür vasitələrinin inkişafına xidmət etməsini, imtahanların işəgötürənlərin və digər maraqlı tərəflərin ehtiyaclarını ödəməsini təmin etmir.

• İlk peşə-ixtisas təhsili sistemində beynəlxalq səviyyədə tanınan qiymətləndirmə sistemi yoxdur.

• İxtisasların mövcud spesifikasiyalarında hər bir təhsilalanın ixtisas (sertifikat) əldə etməsi üçün nail olacağı standartlar aydın göstərilir.

• Təlim və təkmilləşmə kursları işəgötürənlərin ehtiyaclarını ödəmək üçün çevik deyil.

Təhsil proqramlarının təsdiqi, təhsilalanların qiymətləndirilməsi və sertifikatlaşma işinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində aşağıdakı tədbirlər müəyyənləşdirilmişdir:

Aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirən yeni orqan yaratmaq:

- Təhsil proqramlarının (kurikulumların) hazırlanması;
- Təhsilverənlərin təsdiqi;
- Təhsil proqramlarının təsdiqi;
- Təhsilalanların qiymətləndirilməsi;
- Sertifikatların/diplomların verilməsi və uğurla bitirilmiş modulların qeydə alınması.

• Kurikulumların səriştəəsaslı peşə standartlarına uyğun işəgötürənlərin, peşə təhsili müəssisələrinin (PTM-lərin) və digər əlaqəli qurum mütəxəssislərinin iştirakı ilə hazırlanması və maksimum müddət üçün təsdiq edilməsi.

• Təhsilverənlər institusional cəhətdən hazır olmalı və müəssisə işçilərinin bilik-bacarıqları lazımi səviyyədə olmalı və öz üzərilərinə öhdəlik götürmələrini nümayiş etdirməlidirlər.

• Təhsil proqramlarının təsdiq edilməsi mexanizminin işlənməsi.

• İlk peşə-ixtisas təhsili sistemində qiymətləndirmə standartlarının və mexanizminin hazırlanması.

• Modul spesifikasiyalarında hər bir təhsilalanın ixtisasda qeyd edilmiş standartları ödəməsinin təmin edilməsi.

• Təkmilləşmə kurslarının işəgötürənlərin ehtiyaclarını çevik ödəməsi üçün uğurla bitirilmiş modulların siyahısı və toplanmış kreditlərin sertifikatda əks olunması.

Pedaqoji təhsili olmayan mühəndis-pedaqoji işçilərin təlimə cəlb edilməsi

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 25 mart 2000-ci il tarixli əmri ilə təsdiq edilmiş Əsasnaməyə görə yeni işə qəbul edilmiş, pedaqoji təhsili olmayan müəllim və istehsalat təlimi ustaları 3 ay müddətində pedaqoji kurs keçməlidirlər. Aparılmış təhlillər və müşahidələrin nəticəsi göstərir ki, buna yerlərdə az hallarda əməl olunur.

İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin müəllimlərinin ixtisasartırması və yenidən hazırlanması Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu tərəfindən həyata keçirilir. İnstitut tərəfindən təhsil müəssisələrinə kursların illik cədvəli göndərilir. Məktəblə müqavilə imzalanır və məktəb növbəti il ərzində kurslarda kimin nə zaman iştirak edəcəyini müəyyən edir. 126 saatlıq təsdiq edilmiş təlim planı əsasında keçirilən kursun əvvəlində müəllimlər onlar üçün maraqlı olan mövzuları qeyd edə bilər və sonda kurslar iştirakçılar tərəfindən qiymətləndirilir.

Yüksək səviyyəli təcrübə toplamaq və onu yaymaq üçün bir sıra mexanizmlər vardır. Bunlara misal olaraq Təhsil Nazirliyinin Texniki peşə təhsili şöbəsi ilə Təhsil Problemləri

İnstitutunun Peşə-ixtisas təhsili şöbəsi UNESKO, Avropa İttifaqı, Avropa Təhsil Fondu, Beynəlxalq Əmək Təşkilatı, Almaniya Texniki Əməkdaşlıq Cəmiyyəti, Yaşlıların Təhsili Assosiasiyası və başqaları ilə keçirdikləri seminar və trening təlimlərini göstərmək olar. Eyni zamanda, Təhsil Nazirliyinin təşəbbüsü ilə ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində çalışan mühəndis-pedaqoji heyətin ixtisas səviyyəsinin artırılması məqsədi ilə beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələr yaradılmış və bu müddət ərzində 50-ə yaxın mühəndis-pedaqoji heyət xarici ölkələrdə təlimlərdən keçmişdir.

Bütün bunlar müsbət hal kimi qeyd edilsə də, bu sahədə mövcud problemlərin həlli üçün kifayət deyildir. Düşünürük ki, Təhsil Nazirliyinin 18 aprel 2012-ci il tarixli 597 nömrəli əmri ilə təsdiq edilmiş "İxtisasartırma təhsilinin kurikulum çərçivəsi və ixtisasartırma təhsili proqramlarının qiymətləndirilməsi və tətbiqinə dair" təlimat bu sahədə görüləcək işlərin yenidən qurulmasına təkan verəcəkdir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Bakı, 2009
2. "Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası (2005-2006-cı illər)", Bakı, 2005
3. "Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə Dövlət Proqramı (2007-2010-cu illər)", Bakı, 2007
4. Azərbaycan Respublikasında texniki peşə təhsilinin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı (2007-2012-ci illər)" Bakı, 2007
5. "Azərbaycanda ömür boyu təhsil" və "Yaşlıların təhsili", Bakı, "Təhsil cəmiyyəti", 2005, 129 s.ih.
6. Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı. Bakı, Çapaşođlu, 1999, 65 s.ih.
7. Abbasov Ə.M. Təhsil İslahatı və kurikulumların hazırlanması problemi. ARTP-nin "Elmi əsərlər"i, Bakı, 2005, s.ih. 45-51.
8. Ağayev Ə.Ə. Yeni təlim metod və texnologiyalardan nəzəri və praktik məsələləri. ARTP-nin "Elmi əsərlər"i. Bakı. "Qamma servis", 2005, s.ih. 28-45.
9. Bayramov Ə.S. və Əlizadə Ə.Ə. Sosial psixologiya. Bakı, Qapp Poliqraf. 2003.
10. Qəndilov R.T., Əliyev A.F. Təhsildə yeni informasiya və kommunikasiya texnologiyaları: problemlər, prioritetlər. ARTP-nin "Elmi əsərlər"i, Bakı, "Qamma servis", 2003, s.ih. 59-61.
11. Kərimov Y.S. Müşahidə pedaqoji tədqiqat kimi metodu kimi. ARTP-nin "Elmi əsərlər"i, Bakı, 2006. s.ih. 76-86.
12. Kazımov N.M. Müqayisə - fikri fəaliyyətin əsasıdır. Bakı, 1966.

13. Mehdizadə M.M. Ümumtəhsil məktəblərində təlim-tərbiyə prosesinin təkmilləşdirilməsi yolları. Bakı, "Maarif", 1982, 382 s.ih.

14. Mehrabov A.O. və Bəylərov E.B. Texnologiya və müasir təhsil. Bakı, "Adilođlu", 2003, 208 s.ih.

15. A. Рамазанов, Р. Аскеров и др. Профессиональное Образование и Обучение на Южном Кавказе: на пути от выживания к эффективному функционированию национальных систем. Баку, 2008, 206 стр. (на русском и английском языках)

16. M.M. Mehtizade, T.A. Alkhverdiyev, K.G. Aliyev "Расцвет народного образования в Азербайджане, Издательство «Маариф», Баку-1980

17. K. Ağamalıyev, Z. Orucov "Azərbaycanda müasir peşə təhsili: kadr hazırlığı və idarəetmə. Bakı: Mütərcim, 2009, 244 s.ih.

18. Э. Зейналов Профессиональное обучение в дореволюционном Азербайджане, бюллетен «Молодой рабочий», № 7, 1973.

19. A.A. Annağiyev, «Профессионально – техническое образование в Азербайджане », Профиздат, М, 1960.

20. N. İsayev "Azərbaycan Xalq Cühuriyyəti dövründə təhsilə münasibət". "Sənətkar" jurnalı, №2, 2001 – ci il.

21. R.B. Əsgərov "Peşə təhsili sahəsində yeni sənədlərin tətbiqi, "Sənətkar" elmi – metodik jurnal, 2003, №2.

22. R.B. Əsgərov "İlk peşə - ixtisas təhsili üzrə ixtisasların yeni təsnifatı", "Təhsil Problemləri" qəzeti, 31 iyun №-41-42 2009-cu il

23. M.C. Mərdanov "Azərbaycan təhsili: yaxın keçmişə, bu günə və gələcəyə bir baxış", "Azərbaycan müəllimi" qəzeti.

24. "Təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası: perspektivlər və vəzifələr". Bakı, ARTPI-nin Təhsil Texnologiyaları Mərkəzinin nəşriyyatı, 2015, 304 səh.

25. Modul tipli kurikulumlar və ilk peşə- ixtisas təhsili, Bakı, "Mütərcim", 2015, 224 səh.

26. "Təhsilin modernləşdirilməsinin elmi- nəzəri problemləri". Bakı, "Mütərcim", 2015, 452 səh.

27. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2009.

28. Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı. Bakı, Çarşıoğlu, 1999, 38 s.

29. Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu). Bakı, 2006, 38 s.

"Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası (2005-2006-cı illər)". Bakı, 2005.

29. "Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə Dövlət Proqramı (2007-2010-cu illər)". Bakı, 2007.

30. Azərbaycan Respublikasında texniki peşə təhsilinin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı (2007-2012-ci illər)". Bakı, 2007.

31. Abbasov Ə.M. Təhsil İslahatı və kurikulumların hazırlanması problemi. "Elmi əsərlər", Bakı, 2005, s.45-51.

32. Ağayev Ə.Ə. Yeni təlim metod və texnologiyalardan nəzəri və praktik məsələləri. ARTPI

33. 33-nin "Elmi əsərlər", 2005, s.28-45.

34. Bayramov Ə.S. və Əlizadə Ə.Ə. Sosial psixologiya. Bakı, Qapp Poliqraf, 2003.

35. Qəndilov R.T., Əliyev A.F. Təhsildə yeni informasiya və kommunikasiya texnologiyaları: problemlər, prioritetlər. ARTPI-nin "Elmi əsərlər", 2003, s. 59-61.

36. Kərimov Y.S. Müşahidə pedaqoji tədqiqat kimi metodu kimi. //ARTPI-nin "Elmi əsərlər", 2006, s.76-86.

37. Kazımov N.M. Müqayisə - fikri fəaliyyətin əsasıdır. Bakı, 1966.

38. Mehdiyev M.M. Ümumtəhsil məktəblərində təlim-tərbiyə prosesinin təkmilləşdirilməsi yolları. Bakı: Maarif, 1982, 382 s.

39. Mehrabov A.O. və Bəylərov E.B. Texnologiya və müasir təhsil. Bakı Adiloğlu, 2003, 208 s.

A.Рамазанов, Р.Аскеров и др. Профессиональное Образование и Обучение на Южном Кавказе: на пути от выживания к эффективному функционированию национальных систем. Баку, 2008.

40. Mehrabov A.O. Təhsil sistemində konseptual modellər və pedaqoji konstruktivizm //Azərbaycan məktəbi, 2006, № 6, s. 47- 61.

41. Mehrabov A.O. Şəxsiyyət yönümlü təhsil standartlarının hazırlanma hazırlanma texnologiyası //Azərbaycan məktəbi, 2003, № 4, s. 3-13.

42. Mehrabov A.O. Təhsildə səriştəli yanaşma: mahiyyəti və əsas xüsusiyyətləri. //Azərbaycan məktəbi, 2007, № 1, s.3-10.

43. Mərdanov M., Ağamalıyev R., Mehrabov A., Qardaşov T., Təhsil sistemində monitoring və qiymətləndirmə. Bakı: Çarşıoğlu, 2003, 416 s.

44. Mərdanov M., Mehrabov A., Qardaşov T., Təlim - tərbiyə prosesinin və nəticələrinin qiymətləndirilməsi islahatın mühüm amili kimi //Azərbaycan məktəbi, 2002, № 1, s. 5-16.

45. Mərdanov M.C. Azərbaycan təhsili islahat yollarında: uğurlar, problemlər, vəzifələr. Bakı, 2001, 130 s.

46. Mərdanov M.C. Azərbaycan təhsil sistemi: real vəziyyət, problemlər və islahat istiqamətləri. Bakı: "Təhsil", 2005, 96 s.

47. Əlizadə Ə.Ə. Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri. Bakı: Pedaqogika, 2004, 432 s.

48. Əhmədov A.Ə. Azərbaycan Respublikasının ümum-təhsil sistemində məzmun islahatları: perspektivlər və gözlənilən nəticələr //ARTPI-nin "Elmi əsərlər"i, Bakı: 2005, s. 38-45.

49. О.Н. Олейникова, А.А. Муравьева. Н.М. Аксенова Обучение в течение всей жизни и профессиональное образование. М., 2011.

50. "Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, Bakı, 24 oktyabr 2013-cü il. "Azərbaycan müəllimi" qəz., 2013, 25 oktyabr.

51. Среднее профессиональное образование №12, 2013

52. Стандарты и мониторинг в образовании №4, 2014

53. Школьные технологии №5, 2014

54.- Школа и производство №7, 2014

Metodik vəsait "ŞAHİN-MB" MMC-nin sifarişi ilə çap edilmişdir.

Çapa imzalanıb: 14.07.2016. Kağız formatı: 60x90 1/16

Ofset çapı. Ofset kağızı. Həcmi: 16 ş.ç.v.

Tiraj 370. Müqavilə qiyməti ilə.

Ar 2016
1514